ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БУРДА ПЕТРО ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 343.32 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ НЕСАНКЦІОНОВАНОМУ ПОШИРЕННЮ ВІЙСЬКОВО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

081 «Право»
08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ П. О. Бурда

Науковий керівник – Мовчан Роман Олександрович, доктор юридичних наук, професор

Вінниця – 2024

АНОТАЦІЯ

Бурда П. О. Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». – Донецький національний університет імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України, Вінниця, 2024.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням, спрямованим на розв'язання такої важливої науково-прикладної проблеми, як обґрунтування теоретичних положень та розроблення напрямів удосконалення вітчизняного кримінального закону і практики його застосування, спрямованих на підвищення ефективності кримінально-правової протидії несанкціонованому поширенню військово значущої інформації в Україні.

Розділ 1 «Соціальна обумовленість криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації» був присвячений послідовній характеристиці підстав, приводів та принципів криміналізації діянь, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України.

Зокрема, у підрозділі 1.1 дисертації було встановлено, що головною підставою криміналізації «несанкціонованого поширення військово значущої інформації» стала суттєва і раптова зміна соціальної обстановки в нашій державі, яка була наслідком здійсненого 24 лютого 2022 р. широкомасштабного нападу російської федерації на Україну. Одночасно доведено, що саме збройна агресія росії відіграла роль каталізатора виникнення і низки інших взаємообумовлених процесів, розвиток яких поставив на порядок денний питання про об'єктивну необхідність запровадження кримінальної відповідальності за відповідне діяння, зокрема, зміну уявлення про ступінь суспільної небезпеки і моральну оцінку останнього, а також його вкрай несприятливу динаміку.

Аргументовано, що приводом для криміналізації аналізованого діяння стала низка ситуацій, коли вже після початку повномасштабного вторгнення ворога особи

з різних мотивів розповсюджували інформацію, перелік якої наводиться у ст. 114-2 Кримінального кодексу України.

Обґрунтовано положення про те, що при ухваленні рішення про встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації вітчизняними парламентаріями було, з одного боку, враховано всі соціальні та соціально-психологічні, а також загальноправові системні принципи криміналізації, але, з іншого, – частково порушено такі кримінально-правові системні принципи криміналізації, як принципи ненадмірності заборони, визначеності і єдності термінології та повноти складу діяння, яке криміналізується. Водночас робиться загальний висновок про те, що наявність відмічених порушень свідчить не про помилковість встановлення кримінальної відповідальності за досліджуване посягання, а лише про потребу удосконалення норми про несанкціоноване поширення військово значущої інформації, рішення про криміналізацію якого було абсолютно виправданим.

Розділ 2 «Об'єктивні ознаки складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України» складається з двох підрозділів.

Зокрема, у підрозділі 2.1 роботи було послідовно охарактеризовано родовий об'єкт злочинів проти основ національної безпеки України, основний та додаткові безпосередні об'єкти складів злочинів, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України, а також їхній предмет. Доведено виправданість рішення законодавця про визнання розглядуваного діяння різновидом посягань на основи національної безпеки України, яке є системним кроком, який найкраще відображає антисуспільну спрямованість несанкціонованого поширення військово значущої інформації.

Виявлені численні недоліки законодавчого опису предмета складів злочинів, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 Кримінального кодексу України, які істотно знижують їхній правозастосовний потенціал. Водночас доведено, що деталізований перелік та порядок поширення відповідної інформації має бути закріплений у відповідному наказі Міністерства оборони України (або іншому нормативно-правовому акті, але не в Кримінальному кодексі України), на кшталт чинного

Наказу № 73, дія якого, проте, має поширюватися на необмежене коло суб'єктів. Натомість невиправдано громіздкі назва і диспозиції ст. 114-2 Кримінального кодексу України (це стосується і передбачених проєктом КК її норм-наступників) мають бути замінені на чітке та лаконічне формулювання «несанкціоноване поширення військово значущої інформації» (або інший подібний варіант), зміст якого мав би бути розкритий у відповідних положеннях регулюючого законодавства.

Аргументовано виправданість існування лише однієї норми (частини), у межах якої буде регламентована відповідальність за некваліфіковані різновиди несанкціонованого поширення будь-якої військово значущої інформації.

У підрозділі 2.2 було висвітлено ознаки об'єктивної сторони досліджуваних деліктів. Зокрема, доведено, що згаданим у ст. 114-2 Кримінального кодексу України поняттям «поширення» охоплюється не лише публічне та «первинне», але й непублічне та «вторинне» повідомлення відповідної інформації невизначеному числу осіб. Визначено найбільш типові способи поширення відомостей, які перераховані у ст. 114-2 Кримінального кодексу України. Визначено момент закінчення аналізованих злочинів. Обґрунтовано тезу про: по-перше, те, що проблема відсутності кримінально-правового реагування на випадки розповсюдження завідомо неправдивої, вигаданої інформації тощо передусім має забезпечуватися не за рахунок невиправданого конструювання досліджуваного складу як матеріального (чи ж делікту створення небезпеки), а за рахунок уточнення ознак предмета останнього, які мають бути чітко визначені у відповідному відомчому нормативно-правовому акті; по-друге, необхідність нормативного визначення показника майнової шкоди як одного з виду наслідків, який може бути визнаний передбаченими ч. 3 ст. 114-2 Кримінального кодексу України «тяжкими наслідками».

Встановлено, що ступінь суспільної небезпеки аналізованих злочинів значно підвищується при їхньому вчиненні як в умовах воєнного стану, так і в період збройного конфлікту, особливого періоду чи надзвичайного стану. Водночас наводяться аргументи на користь того, що обстановка збройного конфлікту не

повинна визнаватися криміноутворювальною ознакою досліджуваних складів злочинів. Підтримано концептуальну ідею розробників проєкту КК щодо визнання «особливого періоду» криміноутворювальною, тоді як «воєнного стану» – кваліфікуючою ознакою аналізованих складів злочинів.

Розділ 3 «Суб'єктивні ознаки складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України» був присвячений послідовній характеристиці суб'єкта та суб'єктивної сторони аналізованих складів злочинів.

Зокрема, у підрозділі 3.1 дисертаційного дослідження було доведено, що при удосконаленні розглядуваної норми є доцільним: з одного боку, виключення з ч. 3 ст. 114-2 Кримінального кодексу України вказівки на вчинення аналізованих діянь «за попередньою змовою групою осіб»; а, з іншого, – доповнення переліку відповідних кваліфікуючих ознак за рахунок згадування про скоєння досліджуваних діянь «повторно» або (на розсуд законодавця) «особою, раніше судимою за вчинення злочинів, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України».

На початку характеристики суб'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України, підтримано та наведено додаткові аргументи на користь наукової позиції про те, що така суб'єктивна сторона характеризується виключно прямим умислом, а необережне поширення відповідної інформації можливість інкримінування досліджуваної кримінально-правової норми виключає.

Обґрунтовано положення про те, що, попри наявність у ч. 3 ст. 114-2 Кримінального кодексу України згадування про негативну ознаку у вигляді відсутності у відповідних діях ознак державної зради або шпигунства, вказівка на мету «надання відповідної інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням» має бути якнайшвидше виключена з переліку передбачених цією нормою кваліфікуючих ознак несанкціонованого поширення військово значущої інформації. Доведено, що вчинені в умовах воєнного стану з відповідною метою випадки несанкціонованого поширення військово значущої інформації мають кваліфікуватися не за ч. 3 ст. 114-2 Кримінального кодексу України, а: 1) за ч. 2 ст. 111 Кримінального кодексу України

як шпигунство (коли відповідна інформація є державною таємницею) або надання представникам іноземної держави допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – у випадку вчинення цих дій громадянином України; 2) або ж за ст. 114 (за умови належності поширюваної інформації до державної таємниці) чи статтями 110, 113 Кримінального кодексу України тощо – у разі скоєння відповідного посягання іноземцем чи особою без громадянства.

Зроблено висновок про недоцільність реалізованої у межах ч. 3 ст. 114-2 Кримінального кодексу України диференціації кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації, вчинене з корисливих мотивів.

Ключові слова: несанкціоноване поширення, інформація, національна та інформаційна безпека, колабораційна діяльність (колабораціонізм), державна зрада, інформаційні та соціальні права, воєнний стан, терористична діяльність (тероризм), кримінальне законодавство, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення (злочин), кримінальне право, покарання, санкція.

SUMMARY

Burda P. A. Criminal law counteraction to the unauthorized dissemination of military information in Ukraine. – Qualifying academic paper printed as manuscript.

Thesis for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 “Law” in the field of knowledge 08 "Law". – Vasyl’ Stus Donetsk National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Vinnytsia, 2024.

The dissertation is a comprehensive scientific study aimed at solving such an important scientific and applied problem as the substantiation of theoretical provisions and the development of directions for improving the domestic criminal law and the practice of its application, aimed at increasing the effectiveness of criminal legal counteraction to the unauthorized dissemination of military information in Ukraine.

Chapter 1 "Social conditionality of the criminalization of the unauthorized dissemination of military information" was devoted to a consistent description of the grounds, reasons and principles of the criminalization of acts provided for in Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine.

In particular, in subsection 1.1 of the dissertation, it was established that the main reason for the criminalization of "unauthorized dissemination of military information" was a significant and sudden change in the social situation in our country, which was a consequence of the February 24, 2022 a large-scale attack by the Russian Federation on Ukraine. At the same time, it was proved that it was Russia’s armed aggression that played the role of a catalyst for the emergence of a number of other interdependent processes, the development of which put on the agenda the question of the objective necessity of introducing criminal liability for the relevant act, in particular, a change in the perception of the degree of social danger and the moral assessment of the latter and its extremely unfavorable dynamics.

It is argued that the reason for the criminalization of the analyzed acts was a number of situations when, after a full-scale invasion of the enemy, individuals for various reasons disseminated information, the list of which is given in Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine.

The provision is substantiated that when adopting a decision to establish criminal liability for the unauthorized dissemination of military information by domestic parliamentarians, on the one hand, all social and socio-psychological, as well as general legal system principles of criminalization were taken into account, but, on the other hand, they were partially violated such criminal and legal systemic principles of criminalization as the principles of non-excessive prohibition, certainty and unity of terminology and completeness of the composition an act that is criminalized. At the same time, a general conclusion is made that the presence of noted violations does not indicate the fallacy of establishing criminal liability for the offense under investigation, but only the need to improve the norm on the unauthorized dissemination of military information, the decision to criminalize which was absolutely justified.

Chapter 2 "Objective signs of the composition of crimes provided for in Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine" consists of two subdivisions.

In particular, in subsection 2.1 of the work, the generic object of crimes against the foundations of national security of Ukraine, the main and additional direct objects of the composition of crimes, provided for in Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine, as well as their subject. The legitimacy of the legislator’s decision to recognize the act in question as a kind of encroachment on the foundations of Ukraine’s national security, which is a systematic step that best reflects the anti-social orientation of the unauthorized dissemination of military information, has been proven.

Numerous shortcomings of the legislative description of the subject of the composition of crimes, provided for in part. 1 and h. 2 Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine, which significantly reduce their law enforcement potential. At the same time, it has been proven that the detailed list and the procedure for the distribution of relevant information should be fixed in the relevant order of the Ministry of Defense of Ukraine (or another normative legal act, but not in the Criminal Code of Ukraine), such as the current Order No. 73, the effect of which, however, should be extended for an unlimited range of subjects. Instead, the unreasonably cumbersome name and provisions of Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine (this also applies to its successor norms provided by the draft Criminal Code) should be replaced by the clear and concise wording "unauthorized

dissemination of militarily significant information" (or another similar option), the content of which should be disclosed in the relevant provisions of the regulatory legislation.

The justification for the existence of only one norm (part) within which responsibility for unqualified types of unauthorized dissemination of any military information will be regulated is argued.

Subsection 2.2 highlighted the features of the objective side of the investigated torts. In particular, it has been proven that the mentioned in Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine, the concept of "dissemination" includes not only public and "primary", but also non-public and "secondary" communication of relevant information to an indefinite number of persons. The most typical methods of disseminating information, which are listed in Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine. The moment of the end of the analyzed crimes is determined. The thesis is justified: firstly, that the problem of the lack of criminal legal response to cases of dissemination of knowingly false, fabricated information, etc., must first of all be ensured not at the expense of the unjustified construction of the investigated composition as material (or the tort of creating danger), but at the expense of clarification features of the subject of the latter, which must be clearly defined in the relevant departmental normative legal act; secondly, the need for a regulatory definition of the property damage indicator as one of the types of consequences that can be recognized as provided for in part. 3 Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine with "serious consequences".

It was established that the degree of social danger of the analyzed crimes increases significantly when they are committed both in the conditions of a state of war and during an armed conflict, a special period or a state of emergency. At the same time, arguments are given in favor of the fact that the situation of an armed conflict should not be recognized as a crime-forming feature of the studied crimes. The conceptual idea of the developers of the CC project regarding the recognition of the "special period" as crime-forming, while "martial law" as a qualifying feature of the analyzed composition of crimes, was supported.

Chapter 3 "Subjective features of the composition of crimes provided for in Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine" was dedicated to the consistent characteristics of

the subject and the subjective side of the analyzed crimes.

In particular, in subsection 3.1 of the dissertation research, it was proved that when improving the norm under consideration, it is expedient: on the one hand, exclusion from Part 3 Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine instructions for the commission of the analyzed acts "by prior conspiracy by a group of persons"; and, on the other hand, supplementing the list of relevant qualifying features by mentioning the commission of the investigated acts "again" or (at the discretion of the legislator) "by a person previously tried for committing the crimes provided for in Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine".

At the beginning of the description of the subjective side of the composition of the crimes provided for in Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine, additional arguments are supported and given in favor of the scientific position that such a subjective side is characterized exclusively by direct intent, and the careless dissemination of relevant information excludes the possibility of incriminating the investigated criminal law norm.

The provision that, despite the presence in ch. 3 Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine mention of a negative sign in the form of the absence of signs of state treason or espionage in the relevant actions, indicating the purpose of "providing relevant information to the state carrying out armed aggression against Ukraine, or its representatives, or other illegal armed formations" should be excluded as soon as possible from the list of qualifying signs of unauthorized dissemination of military information provided by this norm. The provision that, despite the presence in ch. 3 Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine, a mention of a negative sign in the form of the absence of signs of treason or espionage in the relevant actions, an indication of the purpose of "providing relevant information to the state carrying out armed aggression against Ukraine, or its representatives, or other illegal armed formations" should be excluded as soon as possible from the list of qualifying signs of unauthorized dissemination of military information provided by this norm. It has been proven that cases of unauthorized dissemination of military information committed under conditions of martial law with a corresponding purpose should not be qualified under Part 3 Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine, and: 1) according to ch. 2 Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine as espionage (when

the relevant information is a state secret) or providing assistance to representatives of a foreign state in carrying out subversive activities against Ukraine - in the event that these actions are committed by a citizen of Ukraine; 2) or according to Art. 114 (provided that the disseminated information is a state secret) or Articles 110, 113 of the Criminal Code of Ukraine, etc. - in the event of a corresponding offense committed by a foreigner or stateless person.

A conclusion was made about the impracticality of the implemented within the limits of h. 3 Art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine on the differentiation of criminal liability for the unauthorized dissemination of military information, committed for selfish reasons.

Keywords: unauthorized dissemination, information, national and information security, collaborative activity (collaborationism), treason, informational and social rights, martial law, terrorist activity (terrorism), criminal law, criminal liability, criminal offense (crime), criminal law, punishment, sanction.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Бурда П. О. Про підстави криміналізації діянь, передбачених ст. 114-2 КК України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 115–123. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.51.287992. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/287992/282838

2. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації за проєктом Кримінального кодексу України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 54–62. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280269. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/280269

3. Бурда П. О. Про соціальну обумовленість криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса*. 2023. № 2. С. 151–162. DOI: 10.31558/2786-5835.2023.2.17. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14923

4. Бурда П. О. Про об’єкт злочинів, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса*. 2024. № 1. С. 180–193. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.18. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16171

5. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Теоретичні основи обмеження права людини на інформацію в умовах воєнного стану: системно-правовий аспект. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка.* 2024. Вип. 3. С. 106–116. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.106-116. URL: https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/238/223

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Бурда П. О. Відповідальність за несанкціоноване поширення військово значущої інформації за проєктом нового Кримінального кодексу України. *Теорія та практика правозастосування в сучасних умовах державотворення :* матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 05 травня 2023 року). Івано-Франківськ. Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила». 2023. С. 336–341.

2. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за посягання на таємницю інформації, що належить державі, за проєктом Кримінального кодексу України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції *«Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми».* 26 травня 2023 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 108–113.

3. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 КК України): проблеми судової практики та вдосконалення законодавства. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. Харків : Право, 2023. С. 210–216.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ……..3
ВСТУП……..……...……8
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ПОШИРЕННЯ ВІЙСЬКОВО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ…….....……19
1.1. Підстави та приводи криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації…….....19
1.2. Врахування принципів криміналізації при встановленні кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації..…37
Висновки до розділу 1…...……70
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 114-2 КК УКРАЇНИ……..72
2.1. Об'єкт складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України……72
2.2. Об'єктивна сторона складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України……127
Висновки до розділу 2…...……...158
РОЗДІЛ 3. СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 114-2 КК УКРАЇНИ..……..162
3.1. Суб'єкт складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України……..……..162
3.2. Суб'єктивна сторона складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України…..176
Висновки до розділу 3…….211
ВИСНОВКИ.....…….....213

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….....221
ДОДАТКИ......…….....256

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

абз. – абзац

Австрія – Республіка Австрія

Азербайджан – Азербайджанська Республіка

АРК – Автономна Республіка Крим

АТО – Антитерористична операція на сході України

ББМ – бойова броньована машина

Болгарія – Республіка Болгарія

Вірменія – Республіка Вірменія

ВРУ – Верховна Рада України

ВС – Верховний Суд

гл. – глава

ГНЕУ ВРУ – Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України

грн – гривня

ГУ – Головне управління

ГУР МОУ – Головне управління розвідки Міністерства оборони України

ГЮУ ВРУ – Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України

ГШ ЗСУ – Генеральний штаб Збройних сил України

Данія – Королівство Данія

див. – дивитись

ДПСУ – Державна прикордонна служба України

Естонія – Естонська Республіка

ЄС – Європейський Союз

Закон від 24 березня 2022 р. – Закон України від 24 березня 2022 р. № 2160-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення ЗСУ чи інших утворених відповідно до

законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану»

Закон від 1 квітня 2022 р. – Закон України від 1 квітня 2022 р. № 2178-IX «Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації»

законопроєкт № 7455 – законопроєкт від 10 червня 2022 р. № 7455 «Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України (щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване поширення інформації в умовах воєнного або надзвичайного стану)»

законопроєкт № 8218 – законопроєкт від 23 листопада 2022 р. № 8218 «Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення положень про кримінальну відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про вогневе ураження об’єктів на території України»

законопроєкт № 9425 – законопроєкт від 27 червня 2023 р. № 9 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за несанкціоновану фото- або відеофіксацію вогневого ураження об’єктів на території України»

законопроєкт № 9519 – законопроєкт від 24 липня 2023 р. № 9519 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану»

затв. – затверджено

ЗС – збройні сили

ЗВДТ – Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затв. Наказом Центрального управління СБУ від 23 грудня 2020 р. № 383

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗРК – зенітно-ракетний комплекс

ЗС – Збройні Сили

ЗСУ – Збройні Сили України

Іспанія – Королівство Іспанія

Казахстан – Республіка Казахстан

Киргизстан – Киргизька Республіка

КК – Кримінальний кодекс

КК України – Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р.

КМУ – Кабінет Міністрів України

кн. – книга

Латвія – Латвійська Республіка

Литва – Литовська Республіка

м. – місто

МВС – Міністерство внутрішніх справ

МЗС – Міністерство закордонних справ

млн – мільйон

млрд – мільярд

Молдова – Республіка Молдова

МОУ – Міністерство оборони України

Наказ № 605 – Наказ Міністерства оборони України від 17 жовтня 2023 р. № 605 «Про затвердження Переліку відомостей Міністерства оборони України, які містять службову інформацію (ПСІ-2023)»

Наказ № 73 – Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 3 березня 2022 р. № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану»

НГУ – Національна гвардія України

Нідерланди – Королівство Нідерланди

ООС – Операція об’єднаних сил

ОРС ЦЗ – Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту України

Польща – Республіка Польща

Португалія – Португальська Республіка

ППО – протиповітряна оборона

ПРО – протиракетна оборона

проєкт Закону від 22 березня 2022 р. – проєкт Закону України № 7189 від 22 березня 2022 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому розповсюдженню інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану»

проєкт КК – проєкт нового Кримінального кодексу України (текст станом на 01 серпня 2024 р.)

р. – рік

РНБО – Рада національної безпеки і оборони України

Робоча група з питань розвитку кримінального права – Робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України

розд. – розділ

розд. І Особливої частини КК – розділ І Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини проти основ національної безпеки України»

рр. – роки

рф – російська федерація

с. – сторінка

САУ – самохідна артилерійська установка

СБУ – Служба безпеки України

Сербія – Республіка Сербія

СНД – Співдружність Незалежних Держав

ст. – стаття

Стратегія забезпечення державної безпеки – Стратегія забезпечення державної безпеки, затв. Указом Президента України від 16 лютого 2022 р. № 56/2022 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року “Про Стратегію забезпечення державної безпеки”»

Стратегія інформаційної безпеки – Стратегія інформаційної безпеки, затв. Указом Президента України від 15 квітня 2021 р. № 685/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки”»

Стратегія національної безпеки України – Стратегія інформаційної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затв. Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”»

США – Сполучені Штати Америки

Таджикистан – Республіка Таджикистан

тис. – тисяча

ТОТ – тимчасово окупована територія

ТРО – територіальна оборона

ТЦК – територіальний центр комплектування

УДО – Управління державної охорони України

Узбекистан – Республіка Узбекистан

Франція – Французька Республіка

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ФСБ – Федеральна служба безпеки рф

Хорватія – Республіка Хорватія

ч. – частина

Чехія – Чеська Республіка

Швеція – Королівство Швеція

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. 24 лютого 2022 р. о 5-00 рф розпочала повномасштабне збройне вторгнення в Україну. Через цю трагічну подію наша держава зіштовхнулась із низкою пов'язаних із нею або ж абсолютно нових, або ж хоча й відомих раніше, але набувших якісно відмінних рис та кількісно нових масштабів викликів. Так, з початком відкритого нападу агресора на території нашої країни було зафіксовано низку випадків, коли певні особи поширювали інформацію, розголошення якої було вкрай шкідливим із військової точки зору. Приміром, йдеться про інформацію щодо місць розташування ЗСУ та інших вітчизняних військових формувань, переміщення таких формувань, час та маршрути транспортування товарів військового призначення, зокрема, і наданих в якості іноземної військової допомоги тощо. Відповідаючи на такі небажані факти несанкціонованого поширення різноманітної інформації, яку у вітчизняній юридичній літературі для зручності інколи називають «військово значущою»[1], 24 березня 2022 р. ВРУ було ухвалено Закон України № 2160-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану», головним результатом чого стало доповнення КК України новою ст. 114-2, якою передбачається кримінальна відповідальність саме за згадані вище суспільно небезпечні діяння.

Окремі аспекти кримінально-правової протидії несанкціонованому поширенню військово значущої інформації висвітлювались у працях М. О. Акімова, В. С. Батиргареєвої, В. Ю. Бондаря, О. М. Будяченко, М. В. Дубняка, Д. П. Євтєєвої, З. А. Загиней-Заболотенко, В. М. Киричка, О. О. Книженко, І. В. Красницького,

[1] Формулюючи назву цього дисертаційного дослідження, зазначеним термінологічним зворотом вирішили послуговуватись і ми. Таке наше рішення пояснюється змістовністю та, найперше, лаконічністю цього словосполучення, яка вигідно відрізняє його від занадто і невиправдано громіздкої назви чинної ст. 114-2 КК України.

А. В. Лапкіна, О. К. Маріна, В. А. Мисливого, Р. О. Мовчана, К. А. Новікової, В. І. Олійника, А. С. Політової, Ю. А. Пономаренка, М. А. Рубащенка, О. А. Самчинської, А. Ю. Сердечної, О. Л. Старко, Л. Ю. Тімофєєвої, О. К. Тугарової, М. І. Хавронюка та деяких інших науковців. Водночас маємо зауважити, що до опублікування цієї роботи в Україні були відсутні спеціальні монографічні дослідження, присвячені аналізованій проблематиці, яка у вітчизняній юридичній літературі допоки, зокрема у працях названих вище авторів, розроблялась лише на рівні науково-практичних коментарів КК України (або ж лише так званих «воєнних» новел), підручників, окремих наукових публікацій при тому, що значна кількість питань кримінально-правової характеристики несанкціонованого поширення військово значущої інформації у доктрині належить до числа дискусійних. Так, дослідниками і досі не вироблена єдина та усталена позиція щодо: соціальної обумовленості криміналізації розглядуваного діяння; оптимального розташування норми про несанкціоноване поширення військово значущої інформації у системі Особливої частини КК України; переліку інформації, поширення якої в умовах воєнного або надзвичайного стану має визнаватися кримінально караним; способу викладення відповідної норми (абстрактного чи казуїстичного); виправданість конструювання аналізованих складів як формальних і встановлення кримінальної відповідальності не лише за «первинне» та публічне, а й за «вторинне» та непублічне поширення відповідної інформації; наявності підстав для диференціації кримінальної відповідальності за діяння, передбачені ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України; списку ознак, з наявністю яких має пов’язуватися посилення відповідальності за досліджувані діяння (кваліфікуючих ознак); відмежування злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України, від державної зради та шпигунства тощо.

Викладене свідчить про те, що відповідні питання в доктрині розкриті недостатньо, у зв’язку з чим звернення до них є своєчасним, а тематика дисертаційного дослідження – актуальною. Обґрунтовуючи актуальність роботи, не можемо не відмітити, що остання лише посилюється через те, що на сьогодні відбувається процес комплексного реформування кримінального законодавства, що

передбачає розроблення та ухвалення нового КК України. Станом на 1 грудня 2024 р. Робоча група з питань розвитку кримінального права в основному завершила опрацювання Загальної та Особливої частин проєкту КК, а його текст оприлюднений разом із експертними висновками вітчизняних та зарубіжних фахівців, зауваження і пропозиції яких вже були частково враховані.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до планів науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках тем: «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0118U003140) та «Правові механізми забезпечення, охорони і захисту прав людини» (державна реєстрація № 0122U002369), у межах яких автор досліджує питання кримінально-правової протидії проявам несанкціонованого поширення військово значущої інформації в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування теоретичних положень та розроблення напрямів удосконалення КК України і практики його застосування, спрямованих на підвищення ефективності кримінально-правової протидії несанкціонованому поширенню військово значущої інформації в Україні.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання:

– визначити підстави та приводи для криміналізації такого діяння, як «несанкціоноване поширення військово значущої інформації»;

– проаналізувати рішення парламенту про встановлення кримінальної відповідальності за «несанкціоноване поширення військово значущої інформації» на предмет його узгодженості із розробленими у доктрині принципами криміналізації;

– визначити особливості об'єкта та предметів складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України;

– охарактеризувати обов'язкові та факультативні ознаки об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України;

– навести кримінально-правову характеристику суб'єкта складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України;

– з’ясувати особливості суб’єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України;

– сформулювати рекомендації, спрямовані на вдосконалення КК України та оптимізацію відповідної правозастосовної практики.

Об’єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають під час несанкціонованого поширення військово значущої інформації.

Предмет дослідження – кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації в Україні.

Методи дослідження. Під час написання дисертації використано філософсько-світоглядні, загальнонаукові та спеціальні прийоми і засоби наукового пізнання кримінально-правових явищ. Так, використання *діалектичного методу* дозволило комплексно дослідити проблему кримінально-правової протидії несанкціонованому поширенню військово значущої інформації в Україні (розділи 1–3). *Формально-юридичний (нормативно-догматичний) метод* дозволив дослідити склади злочинів проти основ національної безпеки України в цілому та надати кримінально-правову характеристику складу несанкціонованого поширення військово значущої інформації (розділи 2–3). За допомогою *історичного методу* досліджувалися ретроспективні аспекти становлення і розвитку кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації (розділи 1–3). Оперування *порівняльно-правовим (компаративістським) методом* сприяло дослідженню та співставленню підходів парламентаріїв іноземних (передусім європейських) країн щодо регламентації відповідальності за кримінальні правопорушення, які є аналогами тих, що консолідовані у розд. І Особливої частини КК України (підрозділ 2.1). Шляхом використання *логіко-юридичного методу* обґрунтовано необхідність редагування норм чинного кримінального законодавства (підрозділ 1.2, розділи 2–3). *Структурно-функціональний метод* став у нагоді при визначенні місця норми про аналізовані злочини у системі Особливої частини КК України (підрозділ 2.1). Застосування *статистичного методу та методу збору і аналізу емпіричних даних* сприяло аналізу та узагальненню офіційних статистичних даних та матеріалів судової практики (розділи 1–3). *Метод моделювання* дозволив

розробити пропозиції, спрямовані на вдосконалення окремих положень КК України, а також покращення релевантної судової практики (розділи 1–3).

Нормативно-правову основу дисертації склали Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, закони України, зокрема, КК України, підзаконні нормативно-правові акти України.

Теоретичною основою дослідження виступили наукові праці як вітчизняних, так і зарубіжних представників кримінально-правової доктрини.

Емпіричну базу дослідження становлять: правові позиції ВС; ухвали та вироки, винесені судами першої та апеляційної інстанцій у справах про злочини, передбачені ст. 114-2 та деяких іншими нормами Особливої частини КК України (всього 384 рішення); статистичні дані Офісу Генеральної прокуратури.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим виконаним в нашій державі спеціальним теоретико-правовим монографічним дослідженням, в якому комплексно розглядається питання кримінально-правової протидії несанкціонованому поширенню військово значущої інформації в Україні. До найбільш важливих положень, які відображають наукову новизну роботи та виносяться на захист, варто віднести те, що в ній:

уперше:

1) детально проаналізовано рішення вітчизняних парламентаріїв про доповнення КК України ст. 114-2 на предмет його відповідності розробленим у кримінально-правовій доктрині принципам криміналізації, завдяки чому:

– з одного боку, доведено, що встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації було соціально обумовленим кроком, який узгоджується з абсолютно всіма соціальними та соціально-психологічними принципами криміналізації;

– з іншого, з’ясовано, що, відповідаючи загальноправовим, прийняття Закону від 24 березня 2022 р. водночас супроводжувалося частковим порушенням кримінально-правових системних принципів криміналізації, зокрема, принципів ненадмірності заборони, визначеності і єдності термінології та повноти складу діяння, яке криміналізується, наявність яких (порушень), однак, свідчить не про

помилковість запровадження кримінальної відповідальності за досліджуване діяння, а лише про потребу удосконалення норми про несанкціоноване поширення військово значущої інформації, рішення про криміналізацію якого було виправданим;

2) обґрунтовано, що основним безпосереднім об'єктом складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України, є інформаційна безпека України в частині забезпечення недопущення несанкціонованого розповсюдження інформації, поширення якої в умовах воєнного або надзвичайного стану може завдати шкоду обороноздатності України;

3) доведено, що караним за ч. 1 ст. 114-2 КК України (або її наступником) має визнаватися несанкціоноване поширення інформації про переміщення будь-яких товарів військового призначення, спрямованих для використання ЗСУ або іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, без жодного «прив'язування» до того: а) чи це є іноземна допомога, чи продукція вітчизняних виробників; б) чи таке переміщення здійснюється територією України, чи територією будь-якої іншої держави;

4) аргументовано необхідність закріплення деталізованого переліку та порядку поширення відповідної інформації не в нормах кримінального законодавства, а у відповідному наказі МОУ (або іншому нормативно-правовому акті), на кшталт чинного Наказу № 73, дія якого, проте, має поширюватися на необмежене коло суб'єктів. Натомість невиправдано громіздкі назва і диспозиції ст. 114-2 КК України (це стосується і передбачених проєктом КК її норм-наступників) мають бути замінені на чітке та лаконічне формулювання «несанкціоноване поширення військово значущої інформації» (або інший подібний варіант), зміст якого мав би був розкритий у відповідних положеннях регулюючого законодавства;

5) обґрунтовано виправданість існування лише однієї норми (частини), у межах якої буде регламентована відповідальність за некваліфіковані різновиди несанкціонованого поширення будь-якої військово значущої інформації, адже жодних підстав для втіленої у межах ст. 114-2 КК України (як і релевантних приписах проєкту КК) диференціації відповідальності за діяння, передбачені її ч. 1

та ч. 2, немає;

6) наведено аргументи на користь доповнення розглядуваної норми приміткою подібного змісту: «Кримінальна відповідальність за передбачені цієї статтею дії не настає у випадку, коли підставою для запровадження надзвичайного стану було виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення» (умовний варіант);

7) доведено недоцільність посилення відповідальності та вказівки у ч. 3 ст. 114-2 КК України на несанкціоноване поширення військово значущої інформації, вчинене з корисливих мотивів;

удосконалено:

1) положення про: а) з одного боку, виправданість використання у назві розд. I Особливої частини КК України вживаного і нині формулювання «національна безпека України»; б) але, з іншого, – доцільність заміни існуючого сьогодні словосполучення *«злочини* проти основ національної безпеки України» на зворот *«кримінальні правопорушення* проти основ національної безпеки України»;

2) обґрунтування гіпотези про те, що рішення законодавця про визнання розглядуваного діяння різновидом посягань на основи національної безпеки України та поміщення аналізованої норми саме до розд. I, а не до розд. XIV Особливої частини КК України, виглядає як більш системним, так і таким, що найкраще відображає його антисуспільну спрямованість;

3) доктринальну ідею про те, що проблема відсутності кримінально-правового реагування на випадки розповсюдження завідомо неправдивої, вигаданої інформації тощо передусім має забезпечуватися не за рахунок невиправданого конструювання досліджуваних складів як матеріальних (чи ж деліктів створення небезпеки), а через уточнення ознак предмета аналізованого посягання, які мають бути чітко визначені у регулюючому законодавстві;

4) аргументи на користь того, що вчинення несанкціонованого поширення військово значущої інформації «в умовах воєнного або надзвичайного стану» є

характеристикою часу, а не обстановки вчинення цього злочину;

5) наукову позицію про те, що хоча ступінь суспільної небезпеки аналізованих посягань значно підвищується при їхньому вчиненні як в умовах воєнного стану, так і в період збройного конфлікту, особливого періоду чи надзвичайного стану, обстановка збройного конфлікту не повинна визнаватися криміноутворювальною ознакою досліджуваних складів злочинів:

6) доведено доцільність, з одного боку, виключення з ч. 3 ст. 114-2 КК України вказівки на вчинення розглядуваних діянь «за попередньою змовою групою осіб», а, з іншого, – доповнення переліку відповідних кваліфікуючих ознак за рахунок згадування про вчинення аналізованого діяння «повторно» або «особою, раніше судимою за вчинення злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України»;

7) доктринальну гіпотезу про те, що суб'єктивна сторона складів злочинів, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, характеризується виключно прямим умислом, тоді як суб'єктивна сторона поширення відповідної інформації, яке спричинило тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 114-2 КК України), характеризується тим, що ставлення особи до її діяння (поширення інформації) є виключно умисним, а до наслідку (тяжкого наслідку) – може бути як умисним, так і необережним;

дістали подальшого розвитку:

1) теза про те, що:

– головною підставою криміналізації передбаченого ст. 114-2 КК України «несанкціонованого поширення військово значущої інформації» стала суттєва і раптова зміна соціальної обстановки в нашій державі, яка була наслідком здійсненого 24 лютого 2022 р. широкомасштабного нападу рф на Україну. Одночасно констатовано, що збройна агресія рф відіграла роль каталізатора виникнення і низки інших взаємообумовлених процесів, розвиток яких поставив на порядок денний питання про об'єктивну необхідність запровадження кримінальної відповідальності за відповідне діяння, зокрема, зміну уявлення про ступінь суспільної небезпеки і моральну оцінку останнього та його вкрай несприятливу динаміку. Також доведено, що, поруч із зазначеними вище, однією з важливих підстав криміналізації аналізованої поведінки стало «виникнення або суттєвий

розвиток нової групи суспільних відносин, що відбувається на базі економічного чи технічного прогресу»;

– приводом для криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації стала низка ситуацій, коли вже після повномасштабного вторгнення ворога особи розповсюджували інформацію, перелік якої наводиться у ст. 114-2 КК України, з-поміж яких найбільшого резонансу набув випадок, коли внаслідок викладення одним із громадян у застосунку TikTok фото та відео з українською військовою технікою в м. Києві відбувся ракетний обстріл ТРЦ «Ретровіль»;

2) наукова позиція про те, що передбаченим ст. 114-2 КК України «поширенням» військово значущої інформації охоплюється: а) як публічне, так і непублічне, б) як «первинне», так і «вторинне» її повідомлення іншим особам;

3) ідея розробників проєкту КК щодо визнання «особливого періоду» криміноутворювальною, тоді як «воєнного стану» – кваліфікуючою ознакою (ознакою, що підвищує ступінь тяжкість злочину) аналізованих складів;

4) доктринальний підхід відносно:

– по-перше, того, що вказівка на мету «надання відповідної інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням» має бути виключена з переліку передбачених ст. 114-2 КК України кваліфікуючих ознак несанкціонованого поширення військово значущої інформації;

– по-друге, помилковості існуючої практики інкримінування особам, які в умовах воєнного стану вчинили несанкціоноване поширення військово значущої інформації з метою «надання відповідної інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням», за ч. 3 ст. 114-2 КК України, адже такі діяння мають отримувати кримінально-правову оцінку з покликанням на: а) або ж ч. 2 ст. 111 КК України як шпигунство (коли відповідна інформація є державною таємницею) або надання представникам іноземної держави допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – у випадку вчинення цих дій громадянином України; 2) або ж

ст. 114 (за умови належності поширюваної інформації до державної таємниці) чи статтями 110, 113 КК України тощо – у разі скоєння відповідного посягання іноземцем чи особою без громадянства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані чи вже використовуються у:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальшого вивчення проблем кримінально-правової протидії несанкціонованому поширенню військово значущої інформації в Україні (акт впровадження результатів дисертації в наукову діяльність Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2024 р. (Додаток А));

– *правотворчості* – під час напрацювань змін та доповнень до КК України;

– *правозастосовній діяльності* – під час застосування кримінального законодавства у справах про злочини, передбачені як ст. 114-2, та і низкою інших норм Особливої частини КК України;

– *навчальному процесі* – при розробці науково-методичних матеріалів і викладанні відповідних навчальних дисциплін, при проведенні лекційних та практичних занять та у процесі науково-дослідної діяльності студентів (акти впровадження результатів дисертації в освітню (-ій) діяльність / процес: юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса від 10 грудня 2024 р. (Додаток Г); кафедри правознавства Бердянського державного педагогічного університету від 27 листопада 2024 р. (Додаток В); Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2024 р. (Додаток Б)).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертації положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях. Ідеї та розробки, що належать співавтору публікацій за темою дисертації, здобувачем не використовувалися. В опублікованих у співавторстві працях особистим внеском дисертанта є теоретичні висновки про те, що: рішення ВРУ про запровадження кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації повністю відповідає розробленим у кримінально-правовій доктрині загальноправовим системним принципам криміналізації діянь; у статтях 9.2.3 та 9.2.4 проєкту КК, з одного боку, була втілена низка позитивних нововведень,

направлених на усунення тих недоліків, які притаманні чинній ст. 114-2 КК України, якими, зокрема є: вказівка у ст. 9.2.3 не лише на «озброєння», а й на «інші товари військового призначення»; відмова від вказівки на таку зазначену у ст. 114-2 КК України ознаку, яка підвищує тяжкість розглядуваних злочинів, як вчинення відповідних дій «з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, чи незаконним збройним формуванням», а, з іншого, – ефективність проєктованих приписів могла б стати ще вищою за умови зниження ступеня тяжкості принаймні найменш небезпечних проявів (зокрема, непублічних) розглядуваних злочинів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданні кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса (висновок від 20 грудня 2024 р.), доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «*Теорія та практика правозастосування в сучасних умовах державотворення*» (м. Івано-Франківськ, 05 травня 2023 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми»* (м. Вінниця, 26 травня 2023 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «*Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання»* (м. Харків, 11 травня 2023 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 5 наукових статей у фахових виданнях України, а також 3 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які логічно поділяються на шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 279 сторінок, з яких основний текст – 212 сторінок, список використаних джерел – 34 сторінки (315 найменувань), додатки – 12 сторінок.

РОЗДІЛ 1
СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ПОШИРЕННЯ ВІЙСЬКОВО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ

1.1 Підстави та приводи криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації

Як зазначає Є. М. Васілін, за роки незалежності нашої держави у вітчизняній кримінально-правовій науці сформувалася досить усталена практика щодо обрання структури дисертацій, присвячених певному складу (групі складів) злочину [кримінального правопорушення], передбаченому тією чи іншою нормою Особливої частини КК України. Зокрема, проаналізувавши відповідні правові традиції, юрист відмітив, що ще донедавна в перших розділах подібних робіт основна увага зазвичай акцентувалась на вивченні історичного та зарубіжного досвіду регламентації відповідальності за вчинення відповідного діяння (чи ж групи діянь) [25, с. 27–28].

Водночас, ознайомившись із більш сучасними тенденціями у розглядуваній науковій сфері, дослідник констатував, що наразі (цитовані рядки датовані 2018 р.) ситуація докорінно змінилась. Наявність цього факту правознавець пояснює тим, що замість виважених та точкових оновлень, для кримінальної правотворчості останніх років стало характерним внесення численних, непродуманих і нерідко позбавлених практичного сенсу змін, у результаті яких Особлива частина КК України зазвичай поповнюється черговою кримінально-правовою новелою, яка нерідко не має жодного або має лише поодинокі історичні та зарубіжні аналоги. «Як наслідок, – продовжує Є. М. Васілін, – науковці були “вимушені” змінити свої пріоритети і замість звичного вивчення історичного та зарубіжного досвіду, яке в подібних умовах фактично втрачає будь-який сенс, все частіше почали зосереджувати свою увагу на дослідженні проблем соціальної обумовленості криміналізації того чи іншого діяння. Особливої ж актуальності, – підкреслює криміналіст, – першочергове

вирішення цього питання набуває тоді, коли предметом дослідження стають норми, яким не знайшлося місця в первинній редакції чинного КК України» [25, с. 28].

Усіма описаними вище властивостями наділена і ст. 114-2 КК України, в якій йдеться про діяння, що:

– по-перше, не передбачені кримінальним законодавством жодної з проаналізованих нами країн (об'єктивні чинники цього будуть наведені далі);

– по-друге, невідомі не лише первинній редакції Особливої частини чинного КК України від 5 квітня 2001 р., а й, що очевидно та зрозуміло (зважаючи на юридичну природу відповідних діянь, про яку так само йтиметься згодом), вітчизняній правовій системі на всіх етапах її історичного розвитку загалом.

Крім зазначеного, безумовно необхідно враховувати й ту екстраординарну обстановку, в якій приймалося аналізоване нормативне рішення і причини виникнення якої розлого описує Ю. А. Пономаренко. Зокрема, хоч із прикрістю, але вчений визнає, що восьми років попередньої фази, поки росія воювала з нами сором'язливо прикриваючись «зеленими чоловічками» в Криму та «шахтарями і трактористами» з донецької й луганської «народних республік», нам, на жаль, не вистачило, щоб на експертному рівні розв'язати й на законодавчому рівні врегулювати питання кримінальної відповідальності за всі діяння, які можуть вимагати кримінально-правового реагування під час війни. Відтак з початком широкомасштабної фази війни законодавець в екстреному порядку почав вносити до КК України зміни, обумовлені викликами, що їх поставила війна [222, с. 117].

Зокрема, нагадаємо, що Закон від 24 березня 2022 р. став лише одним із понад десяти законів, які за відносно короткий проміжок часу, що минув після уведення воєнного стану (найбільше за перший місяць), нашвидкуруч були ухвалені ВРУ з метою удосконалення механізму кримінально-правового регулювання суспільних відносин та усунення існуючих прогалин. Для кращого розуміння ситуації наведемо хоча б інформацію про те, що:

а) відповідний законопроєкт, надалі прийнятий як Закон від 24 березня 2022 р., головним наслідком чого і стало доповнення КК України ст. 114-2, потрапив до стін парламенту лише за два дні до ухвалення цього рішення – 22 березня 2022 р.;

б) робота над виправленням тих численних притаманних проєкту Закону від 22 березня 2022 р. помилок, які були викладені у відповідному висновку ГНЕУ від 23 березня 2022 р., зайняла у народних обранців… менше доби.

З одного боку, варто погодитись із В. І. Борисовим, котрий віддає належне тій оперативності, з якою законодавцем було вирішено питання протидії поширенню різноманітної небезпечної для держави інформації, яке в умовах здійснення рф збройної агресії проти України набуло особливої актуальності [15, с. 113]. З іншого ж, маємо визнати, що така поспішність (хоча й загалом абсолютна виправдана) депутатського корпусу, діяльність якого щодо оновлення кримінального законодавства і у відносно мирний час викликала численні нарікання з боку науковців, просто не могла негативно не позначитись на якості новоприйнятого законодавчого матеріалу. Як наслідок, на сторінках юридичної літератури вже постфактум констатується, що майже всім відповідним законам притаманний низький рівень нормотворчої техніки, часткове нехтування вченням про криміналізацію, інші недоліки [187, с. 13], що й стали тією «ціною», яку довелося заплатити за згадану вище поспішність (оперативність) вітчизняних парламентаріїв.

При цьому в контексті нашого дослідження особливу увагу хотілося б звернути на те, що саме ст. 114-2 КК України стала єдиною з усіх кримінально-правових новел «воєнного» часу, наявність очевидних помилок в якій визнали навіть парламентарії, прямим свідченням чого є те, що вже 1 квітня 2022 р. ними було прийнято Закон № 2178-IX, який передбачав внесення деяких змін до прийнятої лише тижнем раніше норми про несанкціоноване поширення військово значущої інформації.

У комплексі всі вищенаведені аргументи й обумовили наше рішення розпочати це дослідження і повністю присвятити його розділ перший саме аналізу соціальної обумовленості криміналізації передбаченого ст. 114-2 КК України несанкціонованого поширення військово значущої інформації.

У правничій науці вже тривалий час до числа аксіоматичних відноситься положення про те, що нормотворчий процес не є довільним і має базуватися та відповідати певним принципам – тобто тим найважливішим вимогам, які

висуваються до цієї діяльності та її результатів [253, с. 212]. А з ухваленням в 2023 р. довгоочікуваного Закону України «Про правотворчу діяльність» це положення, яке раніше було суто доктринальним, набуло правового характеру, адже в ст. 3 цього закону нарешті були закріплені основні принципи правотворчої діяльності, якими є: 1) принцип верховенства права; 2) пріоритетності утвердження та забезпечення прав і свобод людини, дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини; 3) демократичності; 4) пропорційності; 5) необхідності та обґрунтованості; 6) системності; 7) наукового забезпечення; 8) ресурсної забезпеченості.

Особливої ж ваги дотримання згаданих принципів набуває саме у процесі кримінальної правотворчості, що в юридичній літературі виправдано пояснюється чутливістю цієї діяльності для конституційних прав і свобод [11, с. 25; 94]. Зокрема, Р. О. Мовчан закликає пам’ятати, що, застосовуючи кримінально-правові норми, держава в особі уповноважених органів нерідко змушена вдаватися до обмеження фундаментальних прав людини, зокрема, права на свободу. «І саме тому, – висновує вчений, – у правовій доктрині були розроблені додаткові (порівняно з правотворчістю в будь-якій іншій сфері) критерії встановлення кримінальної караності діянь, сукупність знань про які була консолідована в межах теорії криміналізації» [188, с. 180].

Як зазначає В. О. Гацелюк, згідно з класичним для вітчизняної кримінально-правової науки визначенням, криміналізація – це загальне поняття, яке охоплює як процес, так і результат визначення видів діянь злочинними і кримінально-караними:

– як процес вона включає виявлення цілей, підстав і можливостей встановлення кримінальної відповідальності за діяння, які закріплюються у кримінальному законі;

– результат, у свою чергу, означає сукупність норм кримінального права, які закріплюють склади кримінальних правопорушень і відповідні санкції за їх вчинення, а також підстави і умови притягнення до кримінальної відповідальності чи звільнення від неї [94, с. 25].

Проаналізувавши численні існуючі в юридичній літературі визначення криміналізації, О. О. Дудоров резюмував, що всі вони зазвичай акцентують увагу на тому, що внаслідок криміналізації як діяльності певне суспільно небезпечне діяння, яке раніше злочином не визнавалось, стає таким і за його вчинення запроваджується кримінальна відповідальність. Інакше кажучи, криміналізація – це виявлення суспільно небезпечних проявів поведінки людини, визнання державою можливості і необхідності застосування щодо них заходів кримінальної відповідальності і закріплення в кримінальному законі ознак суспільно небезпечних діянь, оголошених злочинами [110, с. 51]. Саме на це змістовне визначення поняття «криміналізації» ми й будемо спиратися далі.

Продовжуючи свою думку, згаданий вище О. О. Дудоров пише про те, що криміналізація охоплює (повинна охоплювати): отримання та оцінку інформації про появу (поширення) в країні певної поведінки, яка становить суспільну небезпеку; визначення можливих шляхів протидії їй; прогнозування наслідків запровадження відповідної кримінально-правової заборони; ухвалення рішення про встановлення кримінальної відповідальності за вказану поведінку; розроблення законопроекту та його прийняття [110, с. 51].

У доктрині по-різному вирішується питання про зміст, назву та класифікацію «факторів» (умовна назва), які впливають на криміналізацію діянь.

Наприклад, на думку Д. О. Балобанової, необхідно виділяти дві групи таких факторів: 1) *підстави* кримінально-правової заборони, які слугують об’єктивними передумовами її встановлення; 2) *принципи* криміналізації, що належать до законодавчої техніки [7, с. 179].

Натомість О. О. Пащенко у своїй докторській дисертації, присвяченій саме проблемам соціальної обумовленості кримінально-правових норм, припускає, що з усіх запропонованих у науці термінів для характеристики соціальної обумовленості закону про кримінальну відповідальність найбільш вдалим терміном є *«обставина»,* тоді як терміни *«фактор»* і *«чинник»* характеризуються як «рушійна сила» якогось процесу. «З цього, – переконаний правник, – випливає, що їх варто вживати під час характеристики лише динамічних явищ. З огляду на це, припустимим вбачається

використання цих термінів для оцінки криміналізації суспільно небезпечних діянь, яка, у першу чергу, і є процесом» [218, с. 178].

Натомість Ю. А. Пономаренко пише про те, що в літературі достатньо поглиблено вивчаються проблеми *підстав (умов, принципів)* віднесення суспільно небезпечних діянь до злочинів та *правил (критеріїв, принципів)* їх закріплення в кримінальному законі [222, с. 199]. Подібний (умовно «комплексний») підхід підтримується і В. В. Голіною, який оперує такими поняттями, як *«підстави, приводи, умови та порядок* криміналізації та декриміналізації» [95, с. 111].

Цікавою є і позиція М. І. Хавронюка. На думку вченого, варто виділяти низку *приводів* до криміналізації (необхідність виконання міжнародних зобов'язань, реалізація певних законів, результати кримінологічних досліджень, громадська думка тощо), єдину *підставу* криміналізації – відповідний ступінь і характер суспільної небезпеки, а також групу *умов* криміналізації соціального-психологічного, кримінально-правового та кримінально-процесуального характеру [149, с. 65–67].

Водночас, проаналізувавши всі наведені підходи, О. О. Дудоров та Т. М. Тертиченко хоча й визнали, що кожен із них має свою специфіку та право на існування, та при цьому констатували, що змістовно усі вони або мають на увазі одне й те саме, або дуже тісно сплітаються. Тобто дискусія між науковцями носить, скоріш за все, термінологічний, а не змістовний характер, точиться не стільки щодо суті правил (обов'язкових вимог) криміналізації, скільки щодо їх систематизації (групування) та узагальнюючої назви таких вимог. У зв'язку з цим юристами виправдано зазначається, що подібна дискусія значною мірою є теоретичною і такою, яка не має вирішального значення для дослідження, присвяченого окремій кримінально-правовій тематиці [115, с. 42–43].

Утім, навіть поділяючи озвучений вище компромісний погляд щодо розглядуваного питання, ми все ж висловимо власне переконання в тому, що найбільш обґрунтованою є позиція вчених, які на підставі вивчення значного масиву присвяченої відповідній проблематиці літератури, з одного боку, чітко

розмежовують «приводи», «підстави» та «принципи» криміналізації, а, з іншого, демонструють нерозривний взаємозв'язок між цими категоріями [112, с. 38–41].

Зокрема, відповідно до підтримуваної нами думки поняття «підстави криміналізації» означає процеси, які відбуваються в матеріальному і духовному житті суспільства, розвиток яких породжує об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони тих чи інших цінностей [197, с. 13].

На думку В. П. Ємельянова, варто виділити такі шість основних і типових підстав криміналізації, як:

1) несприятлива динаміка певного виду суспільно небезпечних діянь, які раніше не визнавалися кримінально караними;

2) виникнення або суттєвий розвиток нової групи суспільних відносин, що відбувається на базі економічного чи технічного прогресу;

3) відкриття шкідливих наслідків господарської та іншої діяльності, у зв'язку з чим виникає необхідність обмежити її певні форми та межі;

4) суттєва і раптова зміна соціального, економічного чи політичного стану. В інших джерелах додається, що найчастіша така ситуація є наслідком війни, стихійного лиха, неврожая чи інших надзвичайних подій [178, с. 212];

5) такий розвиток суспільства, що визначає нетерпимість, особливу небезпеку певних діянь, з якими раніше доводилось (або можливо було) миритися, але за нових умов подібні діяння опиняються в суперечності з існуючим ладом суспільного життя або отримують реальну базу для їх викорінення;

6) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами [117, с. 13].

Окрім зазначених, у вітчизняній кримінально-правовій науці виділяють і низку інших підстав криміналізації, серед багатогранного спектру яких ми б хотіли назвати лише наступні:

– усвідомлення помилковості здійсненої раніше декриміналізації певного діяння;

– зміну уявлень про ступінь суспільної небезпеки діяння;

– зміну загальновизнаної моральної оцінки відповідного діяння;

– необхідність посилення охорони прав і свобод людини та громадянина [11, с. 22–23; 25, с. 30; 99, с. 95–96; 110, с. 51; 191, с. 201–202].

При цьому той-таки В. П. Ємельянов підкреслює, що для криміналізації суспільно небезпечних діянь зовсім не обов'язково, щоб усі зазначені підстави мали місце одночасно й у сукупності, бо може бути цілком достатнім будь-якої однієї або деяких із цих підстав [117, с. 13].

Проаналізувавши ті суспільні процеси, розвиток яких і викликав об'єктивну необхідність криміналізації діянь, передбачених ст. 114-2 КК України, ми дійшли доволі очевидного, на нашу думку, висновку, що передусім у цьому контексті варто вести мову про суттєву і раптову зміну соціальної обстановки в нашій державі, яка була наслідком *широкомасштабного і відкритого нападу рф на Україну.* Як тут не пригадати слова Ю. А. Пономаренка про те, що агресивна війна, яку рф веде проти України ще з 20 лютого 2014 р., і яка з 24 лютого 2022 р. переведена агресором у широкомасштабну фазу, стала найбільш значущим і тяжким викликом для нашої держави з часу відновлення її незалежності. І хоча головні відповіді на цей виклик гідно дають наші ЗСУ та інші воєнізовані формування, проте війна водночас висунула й низку похідних викликів: політичного, соціального, економічного, правового та іншого характеру. «Зокрема, – констатує вчений, – постала потреба належного правового реагування на такі форми людської поведінки (зокрема, передбачені ст. 114-2 КК України), які стають суспільно небезпечними чи суспільна небезпечність яких істотно підвищується **в умовах війни** (виділено нами – *П. Б.)*» [224, с. 101].

Співзвучно висловлюється й А. П. Ряполов, стверджуючи, що саме російська агресія обумовила необхідність концептуальних зрушень у сфері інформаційної безпеки, через що керівництво держави і прийняло низку змін та доповнень до нормативно-правових актів, які регулюють її забезпечення. Зокрема, одним із кроків у цьому напряму і стало доповнення КК України ст. 114-2, покликанням якої є визначення засад забезпечення інформаційної безпеки в умовах війни [243; 244].

У подібному руслі розмірковують і автори одного з науково-практичних коментарів. Серед іншого, фахівці відмічають, що збройна агресія рф проти

України, черговий етап якої розпочався 24 лютого 2022 р., поставила на порядок денний необхідність розв'язання низки злободенних проблем, пов'язаних із цієї подією, адже реалії сьогодення потребують активізації зусиль усього суспільства для боротьби з окупантами. Причому, підкреслюють правники, йдеться не лише про питання суто військового характеру, а й чимало інших проблем, зокрема щодо адаптації національного законодавства до умов і викликів воєнного стану, одним із яких стали масові прояви несанкціонованого поширення військово значущої інформації [202, с. 9]. З такою позицією солідарні й інші юристи [86, с. 411; 125, с. 31; 203, с. 184].

Продовжуючи аналіз таких підстав криміналізації, як стихійне лихо, неврожай та, зокрема і найперше, звичайно ж, війна, відмітимо, що в науковій літературі зустрічається думка про те, що вони можуть обумовити превентивну криміналізацію, яка здійснюється ще до того, як відповідні можливі суспільно небезпечні діяння отримують реальну поширеність [117, с. 13]. Однак у нашому випадку мала місце зворотна ситуація, адже криміналізація несанкціонованого розповсюдження військово значущої інформації була не превентивним заходом, направленим на запобігання потенційній поширеності останнього, а кримінально-правовою відповіддю на вже існуючі масові прояви відповідної поведінки[2], які почали фіксуватися з початком відкритого вторгнення рф у 2022 р. При цьому маємо зауважити, що така поведінка викликала природне обурення не лише у військових та правоохоронців, але й була різко засуджена населенням України загалом, більша частина якого радикально змінила своє ставлення та оцінку відповідного діяння.

Зважаючи на сказане, можемо констатувати, що широкомасштабне вторгнення рф стало не лише головною підставою криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації[3], але й відіграло роль каталізатора виникнення і низки інших взаємообумовлених процесів, розвиток яких поставив на порядок денний питання про об'єктивну необхідність запровадження кримінальної

[2] Детальніше про статистичні характеристики цих проявів буде йтися далі, вже при аналізі відповідних приводів криміналізації.

[3] З цим твердженням погоджуються і А. В. Шевчук та О. М. Боднарук [285, с. 292].

відповідальності за аналізоване посягання. Зокрема, йдеться про наступні і вже згадані вище підстави криміналізації:

– *несприятлива динаміка такого виду поведінки, як несанкціоноване поширення військово значущої інформації,* яка до набрання чинності Законом від 24 березня 2022 р. не відносилася до числа кримінально протиправних;

– *зміна уявлення* – причому як з боку військових, правників, влади тощо, так і суспільства загалом – *про ступінь суспільної небезпеки та моральної оцінки діянь, описаних у ст. 114-2 КК України.*

Утім, аналізуючи наведені підстави криміналізації, уважний читач напевно може вказати на вже неодноразово відмічений у цій роботі факт того, що насправді війна рф проти України розпочалася не 24 лютого 2022 р., коли був уведений воєнний стан на всій території країни, а в 2014 р.[4], коли рф анексувала АРК та вдерлася на Донбас [187, с. 10]. Через це виникає два логічних запитання: 1) чому ж згаданої вище «суттєвої і раптової зміни соціальної, економічної або політичної обстановки», яка б мала сигналізувати про об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин, не відбулося ще в 2014 р.?; 2) чому ж ні в 2014, ні в усіх наступних, аж до 2022, роках ми здебільшого не мали змогу спостерігати ні несприятливої динаміки такого виду поведінки, як несанкціоноване поширення військово значущої інформації, ні зміну моральної оцінки та уявлення про його ступінь суспільної небезпеки, яке б мало бути спродуковане попереднім?

Звичайно, наявність зазначених фактів частково можна пояснювати тим, що, на відміну від широкомасштабної агресії 2022 р., здійснене у 2014 р. вторгнення було локальним і прямо торкнулося лише декількох регіонів України, які вже тоді повною мірою відчули на собі «всє прєлєсті русского міра».

Водночас переконані, що головною причиною того, що питання про криміналізацію описаних у ст. 114-2 КК України діянь стало актуальним саме в 2022 р., а не в 2014 р. (чи ж 2015 р.), став стрімкий технологічний прогрес, який

[4] Покликаючись на заяву ВРУ від 21 квітня 2015 р. № 337-VIII «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків», науковці уточнюють, що варто вести мову про конкретну дату – 20 лютого 2014 р. [202, с. 101].

відбувся за цей незначний (а з історичної точки зору просто мізерний) проміжок часу (менше десятиліття) і за яким не завжди «поспіває» законодавець. Зокрема, у цьому контексті хотілося б пригадати вдалі висловлювання Н. А. Загребельної, яка зазначає, що основною проблемою недосконалості сучасної правової системи в питанні кібербезпеки є те, що ця галузь розвивається блискавично, а консервативна бюрократична машина інституту правової відповідальності не встигає за цими змінами. Продовжуючи свою думку, дослідниця зауважує, що правові інститути не можуть розробити чітких ефективних правил поведінки для охоплення всього розмаїття кіберзлочинів, оскільки розроблені раніше правила вже не є дієвими, так як наразі інший бік таких правопорушень вийшов на новий рівень, що випереджає всі попередні напрацювання правових інституцій [125, с. 29].

Співзвучно висловлюється і В. С. Батиргареєва, акцентуючи увагу на тому, що, виходячи із надвеликих темпів розвитку інформаційного простору, сьогодні ми стикаємося з двома проблемами: 1) відбувається збільшення кількості порушень правових норм, що регулюють інформаційні відносини; 2) правова оцінка наявних і потенційних загроз надається «із запізненням» [12, с. 13–14].

Зважаючи на озвучені положення, загалом без подиву сприймаються наведені В. М. Киричком дані про те, що в умовах воєнного стану до КК України першочергово були внесені доповнення, якими було передбачено кримінальну відповідальність одразу за дванадцять окремих різновидів так званих «інформаційних» дій [135, с. 142–144]. Той факт, що з часів, як нашу країну захлиснула війна, питання захисту інформаційної безпеки набуває ще більшої актуальності, визнає і К. А. Новікова [204, с. 194].

При цьому маємо підкреслити, що протягом зазначеного періоду чи не найбільшу динамку демонстрував розвиток IP-телефонії, в якій відбувся стрибок від дорогої корпоративної розкоші до доступного споживчого інструменту, уособленням якого стали месенджери. На думку колишньої комерційної директорки Rakuten Viber К. Констандаке, прямим наслідком цього стало те, що месенджери дуже швидкими темпами встали в один ряд із соціальними мережами, перетворившись для мільйонів користувачів по всьому світу на основні платформи

для щоденної комунікації. «Саме ці програми стають першим екраном, який користувачі відкривають вранці, й останнім, із якими взаємодіють увечері» [139].

Для ілюстрації сказаного наведемо інформацію про те, що:

– найпопулярнішим у світі месенджером WhatsApp у 2014 р. користувалося 500 млн осіб, у 2016 р. – 1 млрд, у 2018 р. – 1,5 млрд, а вже 2020 р. така кількість сягнула 2 млрд осіб [136; 288];

– лише у 2017 р. вітчизняна аудиторія найпопулярнішого в Україні месенджера Viber збільшилася на 50 % в порівнянні з 2016 р. [262]. А вже в 2020 р. 99 % опитаних українців віком від 24 до 34 років користувалися Viber [312]; загальний же показник його охоплення дійшов до 97,6 % користувачів [289];

– а, наприклад, аудиторія Telegram, саме на ресурсі якого, за даними аналітиків, найчастіше і поширюється інформація, передбачена ст. 114-2 КК України [26, с. 46], лише за час війни збільшилась у 8 разів [141];

– загалом же, за інформацією М. В. Карчевського, протягом 2013–2019 рр. спостерігалося зростання аудиторії Інтернету з 53 % до 71 % населення [132, с. 46].

Отже, можна констатувати, що на сьогодні вже у повній мірі справдилися прогнози знаменитої інтернет-аналітикині Мері Мікер, яка щорічно випускала доповідь про найважливіші тренди в інтернеті і ще в 2016 р. зазначила, що в найближчій перспективі месенджери мають усі шанси стати «новим домашнім екраном» *(new home screen)* [139]. Підтвердженням цього можуть бути вже чи не найбільш сучасні дані (станом на квітень 2024 р.) про те, що в усьому світі налічується 5,07 млрд користувачів соцмереж, що становить 60 % світового населення. Топ-5 найпопулярніших соцмереж у світі: Facebook (3 млрд людей), YouTube (2,5 млрд), Instagram та WhatsApp (по 2 млрд), і TikTok – 1,5 млрд, на які типовий користувач соцмереж витрачає 2 год. 23 хв. на день [127].

При цьому особливу увагу хотілося б звернути на те, що хоча загалом месенджери визначаються як мобільні додатки або веб-сервіси для миттєвого обміну повідомленнями, з початком війни для українців вони (месенджери) стали не лише сервісом для обміну повідомленнями, але й повноцінним джерелом інформації. Як наслідок, популярність національних телеканалів та месенджерів як

джерел отримання інформації в Україні зрівнялась і складає 43 % та 41 %, відповідно [310]. Українці ж, які перебувають за кордоном, взагалі отримують з месенджерів 50 % всієї інформації [208].

Звичайно, перехід людства до цифрової (інформаційної) епохи відкрив перед ним безліч різноманітних можливостей[5]. Водночас, поряд із багатьма очевидними перевагами, розвиток інформаційного суспільства породив і деякі негативні наслідки, чи не головним з яких є те, що досягнення прогресу в цифрових технологіях широко використовуються і злочинністю [98, с. 77], а інформація все частіше виступає не лише суспільним благом та цінністю, а й «зброєю масового враження», серйозним джерелом небезпеки [219, с. 153], адже інформаційний фронт сьогодні займає далеко не останнє, а в деяких випадках – навіть перше місце [245, с. 93]. Зокрема, у цьому контексті варто пригадати, що в прийнятій ще в 2021 р. Стратегії інформаційної безпеки однією із загроз останній визнавалося несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом.

Однак, розглядаючи причини ухвалення Закону від 24 березня 2022 р. та наступного доповнення КК України ст. 114-2, варто відмітити, що характерною особливістю війни 2022 р. стало те, що розвідувальна діяльність, результати якої безпосередньо впливають на ефективне проведення військових операцій, включає в себе збір даних не лише із «закритих», а й «відкритих» ресурсів, серед яких особливе місце займають згадані нами соціальні мережі та месенджери. Як із цього приводу слушно зазначає О. А. Самчинська, в період активного розвитку інформаційного суспільства, яке характеризується широким спектром можливостей для реалізації свободи слова та підвищеним бажанням людей «ділитися

[5] Зокрема, у науковій літературі до числа позитивних рис інформаційного суспільства відносять: 1) вільний доступ до всієї інформації, що не становить державної чи іншої таємниці; 2) можливість вільного спілкування між людьми різних країн у реальному часі; 3) швидке оброблення інформації; 4) можливість людини до самореалізації тощо [233, с. 8].

В інших джерелах увага акцентується на можливостях, які у зв'язку із інформатизацією отримало саме українське суспільство. Зокрема, зазначається, що ці можливості полягають: по-перше, в прискоренні документообігу в органах влади, що дозволяє громадянам витрачати менше часу на взаємодію з різними державними органами; по-друге, в наданні зацікавленим особам, користувачам, органам влади та іншим стейкхолдерам більш точної інформації в адекватні терміни часу; по-третє, у використанні систематизованої інформації для нормотворчості та інші [235, с. 291].

сенсаційними новинами», саме останні (відкриті ресурси) становлять особливу цікавість для ворога, що й зумовлює виникнення нагальної необхідності запровадження правових механізмів врегулювання зазначеної частини інформаційного простору [245, с. 93]. Співзвучно висловлюються і Н. К. Вішевник та К. О. Новікова, які також звертають увагу на той факт, що, ведучи війну проти нашої країни, розвідувальні служби рф постійно аналізують соціальні мережі, маючи на меті отримати інформацію про переміщення захисників України, тому за сучасних умов неабиякого поширення соціальних мереж кожен смартфон стає зброєю [87; 206, с. 37].

Подібний логічний ланцюг вибудовує і Л. Ю. Тімофєєва, яка у низці своїх присвячених відповідній проблематиці праць:

– спочатку зазначає, що особливістю інформаційної ери, в якій ми всі зараз живемо, є спрощене фіксування та передача інформації;

– далі констатує, що, користуючись такою «перевагою» інформаційного суспільства, багато «блогерів» після 24 лютого 2022 р. почали розміщувати фото та відео переміщень зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, роботу заходів ППО, вибухів тощо[6];

– і нарешті (так само як і ми та деякі інші науковці) визнає, що інформаційна війна та інформаційна оборона в сучасних воєнних реаліях кримінального права України отримала зовсім оновлене, порівняно з існуючим раніше, наповнення [254, с. 237; 255; 256, с. 46; 257, с. 56; 258, с. 32].

Тут не буде зайвим озвучити інформацію і про те, що останні кілька десятиліть розвідувальні служби різних країн проводять свою діяльність, здебільшого використовуючи технології OSINT *(Open Source Intelligence)*, тобто технології отримання для розвідувальних цілей військової, політичної, економічної чи іншої інформації за допомогою відкритих джерел. При цьому ще в далекому 1997 р. колишній очільник розвідуправління Міністерства оборони США, генерал-

[6] Як зазначає А. С. Політова, таку поведінку окремої категорії громадян необхідно пояснювати їхнім бажанням задовольнити власні амбіції або отримати нових шанувальників (підписників) у соціальних мережах [219, с. 153].

лейтенант у відставці Сем Вілсон заначив, що 90 % розвідувальної інформації надходить саме з відкритих джерел [87]. Тому вочевидь зовсім не випадковим є той факт, що в прийнятій у 2022 р. Стратегії забезпечення державної безпеки загрозою інформаційній безпеці вже визнається несанкціоноване розповсюдження будь-якої інформації, а не лише інформації з обмеженим доступом, як це було передбачено прийнятою роком раніше і згаданою вище Стратегією інформаційної безпеки.

Очевидно, що зміна відповідної парадигми, яка яскраво проявилась з перших днів широкомасштабного вторгнення ворога[7], не могла залишитися поза увагою та без реакції ЗСУ. Зокрема, намагаючись вплинути на небажані факти поширення військово значущої інформації, вже 3 березня 2022 р. Головнокомандувачем ЗСУ видано Наказ № 73, у Додатку 2 до якого було наведено перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану. Водночас, оцінюючи превентивне значення зазначеного Наказу, варто звернути увагу на ту принципово важливу обставини, що він стосується лише особового складу ЗСУ, посадових осіб та представників ЗМІ і при цьому не передбачав жодних заходів реагування на відповідну поведінку інших громадян.

Звичайно, оцінюючи наведені аргументи, може виникнути й інше питання (хоча й подібне до поставлених вище): так чому ж криміналізація описаної у ст. 114-2 КК України поведінки не стала актуальною якщо не в 2014 р., то хоча б в одному з наступних років (принаймні після 2016 р.), протягом яких, по-перше, на Донбасі продовжував вирувати збройний конфлікт (фактично війна), по-друге, розвиток відповідних технологій вже набув того рівня, який є цілком співставним із рівнем 2022 р.?

На нашу думку, наявність цього феномену необхідно одночасно пояснювати:

– як вже згаданим вище фактом того, що до 2022 р. війна з рф не носила широкомасштабного характеру;

[7] Зокрема, покликаючись на Г. В. Маляр, дослідники наводять більш ніж красномовні дані про те, що в перші дні війни 2022 р. 80 % інформації розвідка противника отримувала з відкритих джерел [119, с. 184].

– так і тим, що, починаючи з кінця 2015 р., інтенсивність воєнних дій на Донбасі значно знизилась, яскравим свідченням чого є хоча б те, що лінія фронту з того часу і аж до 2022 р. не зазнала фактично жодних істотних змін.

Отже, враховуючи та синтезуючи всі окреслені вище положення, є резон констатувати, що, крім зазначених вище (суттєва і раптова зміна соціального, економічного та політичного стану внаслідок війни; несприятлива динаміка несанкціонованого поширення військово значущої інформації; зміна уявлення про ступінь суспільної небезпеки та загальновизнаної моральної оцінки цього діяння), однією з важливих підстав криміналізації поведінки, передбаченої ст. 114-2 КК України, стало й «виникнення або суттєвий розвиток нової групи суспільних відносин, що відбувається на базі економічного чи технічного прогресу» [21, с. 121].

Якщо поняття «підстави криміналізації» виражає об’єктивну суспільну необхідність використовувати регулятивні та попереджувальні можливості кримінального права щодо до певної групи відносин, то терміном «криміналізаційний привід» позначають одиничну (а отже, певною мірою випадкову) подію, яка привела в рух процес криміналізації [1, с. 76–77]. Іншими словами, приводом до криміналізації діяння виступають ті конкретні події, які призвели до постановки питання про необхідність криміналізації того чи іншого виду поведінки (і які зазвичай використовуються для аргументації відповідного рішення), – безвідносно до адекватності виразу в них суспільної необхідності [188, с. 188].

На сторінках юридичної літератури зазначається, що найчастіше тими конкретними подіями, які у процесі кримінальної правотворчості зумовлювали виникнення питання про криміналізацію певних діянь, виступають аморальні вчинки або особливо жахливі злочини, що набули широкого розголосу, а також публікації про рух злочинності [188, с. 188]. При цьому відмітимо, що, обґрунтовуючи необхідність прийняття того чи іншого нормативно-правового акту, на такі події нерідко посилаються і автори відповідних законодавчих ініціатив.

У цьому сенсі не став виключенням і проєкт Закону від 22 березня 2022 р., у Пояснювальній записці до якого також міститься покликання на конкретні події,

які зумовили необхідність криміналізації досліджуваного діяння. Зокрема, у цьому документі вказується на те, що, попри триваючу вже майже місяць (станом на той час) активну фазу збройної агресії рф проти України, ряд громадян України, іноді необдумано та небезпечно здійснюють допомогу ворогу шляхом розповсюдження інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, а також інформації про переміщення, рух або розташування ЗСУ чи інших військових формувань України. При цьому підкреслювалося й те, що на численні заклики ЗСУ певні особи, причетні до здійснення такої діяльності, продовжували останню, що є неприпустимим в умовах триваючої збройної агресії та ведення бойових дій. Враховуючи ж те, що описані дії підривають національну безпеку України та становлять безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України, автори відповідного законопроєкту виступили з ініціативою встановити кримінальну відповідальність за їхнє вчинення, яка (ініціатива) 24 березня 2022 р. була підтримана парламентом.

Пояснюючи причини криміналізації аналізованих дій, на подібні факти вказує і В. Ю. Бондар. Серед іншого, дослідник зазначає, що в перші дні війни інформація про озброєння, стан військ, напрями ударів і контрударів наскрізь пронизувала всі новини, а потім стало зрозуміло, що для нашої перемоги та, найголовніше, для нашого життя і життя захисників України подібне розголошення інформації є згубним. Саме цим, на думку юриста, і була обумовлена необхідність ухвалення Закону від 24 березня 2022 р. [14, с. 282]. Про необхідність реакції на перманентні та небажані під час війни факти несанкціонованого поширення чутливої військово значущої інформації ведуть мову і В. В. Крижна [146, с. 114] та Р. О. Мовчан [187, с. 95; 190, с. 145–146; 202, с. 138].

Отже, як бачимо, підґрунтям для криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації стала не якась одна подія, а ціла низка випадків, коли особи розповсюджували відповідну інформацію, перелік якої наводиться в ст. 114-2 КК України.

Але якщо все ж таки спробувати виділити ту одну конкретну подію (власне, привід), яка, набувши особливо широкого розголосу, найбільшим чином сприяла і тим самим виступила безпосереднім каталізатором постановки питання про необхідність криміналізації досліджуваного діяння, то вочевидь варто зупинитися на ракетному обстрілі київського ТРЦ «Ретровіль». Нагадаємо, що, за інформацією Управління стратегічних комунікацій Апарату Головнокомандувача ЗСУ, відповідне бомбардування, яке відбулося 20 березня 2022 р., стало прямим результатом того, що 37-річний киянин П. Артем'єв виклав у застосунку TikTok фото та відео з українською військовою технікою в столиці, саме біля «Ретровіля» [92; 93]. Внаслідок цього ракетного удару ворога загинули восьмеро осіб, було знищено значну частину торгового центра, прилеглі автомобілі, фітнес-клуб Sport Life та бізнес-центр, а також пошкоджено житлові будинки та припарковані авто, які були розташовані поруч із ТРЦ [237].

Природно, що відповідні дії П. Артем'єва викликали неабиякий суспільний резонанс і були різко засуджені не лише військовими та владою м. Києва, але й населенням загалом, зокрема, й Інтернет-аудиторією. І тому схильні вважати, що саме ця трагічна подія і привела в рух процес криміналізації[8], ставши тією «останньою краплею», яка остаточно розвіяла всі ілюзії і яскраво засвідчила, що наявні на той час в арсеналі держави і використовувані нею одні лише засоби переконання (публікація відповідних роз'яснень про ризики та негативні наслідки поширення відповідної інформації на офіційних Telegram-каналах, веб-сайтах органів влади, в ефірі інформаційного марафону «Єдині новини» [108, с. 69]) не здатні повною мірою забезпечити ефективну протидію аналізованим суспільно небезпечним проявам. Відтоді стало очевидним, що сподіватися на досягнення цієї цілі можна лише за умови залучення специфічного кримінально-правового інструментарію.

Отже, всі вищевикладені положення засвідчують, що у вітчизняних парламентаріїв були більш ніж достатні і беззаперечні підстави та приводи для

[8] Аналізуючи причини, які обумовили доповнення КК України ст. 114-2, на цю ж подію вказує і А. С. Політова [219, с. 153].

криміналізації такого діяння, як несанкціоноване поширення військово значущої інформації.

Але чи означає цей висновок, що питання про виправданість криміналізації аналізованого діяння можна вважати «закритим»?

Переконані, що ні.

Справа в тому, що в юридичній літературі підкреслюється, що, навіть констатувавши наявність підстав та конкретних приводів, які є достатніми для встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше суспільно небезпечне діяння, при криміналізації останнього необхідно дотримуватися певних принципів криміналізації [112, с. 40], які відображають зміст та взаємозв'язок підстав криміналізації. Навіть більше: на думку багатьох учених, для остаточного вирішення питання про соціальну обумовленість криміналізації будь-яких діянь найважливіше значення має науково обґрунтована відповідь саме на питання про те, чи було під час цього процесу враховано принципи криміналізації [11, с. 33] – питання, вирішенню якого буде присвячений наступний підрозділ цього дослідження.

1.2 Врахування принципів криміналізації при встановленні кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації

Принципи криміналізації – це найбільш абстрактний і загальний рівень забезпечення і обґрунтування кримінально-правової законотворчості, тобто ті відправні позиції, урахування яких необхідне при будь-якій зміні кримінального законодавства [117, с. 13].

Подібно до назв «критеріїв» криміналізації, серед представників вітчизняної кримінально-правової доктрини так само відсутня єдина позиція і щодо питання про поняття та класифікацію принципів (або ж «підстав», «обставин», «умов» тощо) криміналізації діянь. Свідомо не вступаючи в полеміку з цього приводу, лише зазначимо, що, як і деяким іншим українським криміналістам [11, с. 34; 107, с. 38–39; 111, с. 59; 128, с. 27; 130, с. 320; 189, с. 33; 192], нам найбільше імпонує класифікація, відповідно до якої виділяють дві групи принципів криміналізації:

1) *соціальні та соціально-психологічні*, які відбивають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності, забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її допустимість з точки зору основних характеристик розвитку суспільства та відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості й стану суспільної думки;

2) *системно-правові*, які визначаються вимогою внутрішньої логічної несуперечливості системи кримінально-правових норм [117, с. 14].

Солідарні з П. Л. Фрісом, який зазначає, що цінність наведеної класифікації полягає в тому, що в ній чітко розділено соціальний і системний аспекти криміналізації, що дозволяє відділити принципи, які забезпечують підтримку системності в праві, від принципів криміналізації як частини системи соціального контролю. Зважаючи на ці обставини, вчений характеризує цю класифікацію як одну з найповніших та найзмістовніших [273, с. 297–298].

Згідно зі згаданим поділом першу групу **(соціальні та соціально-психологічні принципи криміналізації)** складають принципи суспільної небезпеки, відносної поширеності діяння, домірності позитивних і негативних наслідків криміналізації, а також принцип кримінально-політичної адекватності останньої [117, с. 14].

Розмірковуючи над значенням окремих принципів криміналізації, Д. О. Балобанова слушно зауважує, що лише сумарна оцінка всіх принципів (в юристки «підстав») криміналізації в їх взаємозв’язку, взаємодії та взаємопроникненні дає можливість зрештою прийняти правильне рішення про встановлення кримінально-правової заборони. Та попри це, криміналістка, як і багато інших вітчизняних науковців [273, с. 299; 274, с. 8], все ж визнає, що серед усіх принципів криміналізації домінуюче положення займає саме принцип *суспільної небезпеки* [7, с. 180].

Варто зазначити, що озвучена позиція є далеко не новою. Зокрема, ще у XVIII столітті, закладаючи, так би мовити, «перші камінці у фундамент» теорії криміналізації, видатний італійський мислитель Чезаре Беккаріа писав про те, що єдиним та істинним мірилом злочинів є шкода, яку вони заподіюють нації [213,

с. 233]. Водночас, крім історичного, теза про виняткову важливість принципу суспільної небезпечності має і вагоме нормативне підґрунтя, уособленням якого виступають положення ч. 1 ст. 11 КК України, відповідно до якої кримінальним правопорушенням визнається передбачене Кодексом **суспільно небезпечне** діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

На думку переважної більшості правників, суспільна небезпечність є властивістю діяння (у нашому випадку йдеться про поведінку, яка криміналізується) завдавати шкоду об'єктам, що охороняються кримінальним законом, або створювати реальну загрозу спричинення такої шкоди [91, с. 45; 152, с. 226; 157, с. 44].

Як зазначає П. Л. Фріс, суспільну небезпечність утворює низка факторів:

– характеристика (із точки зору важливості) об'єкта злочину[9];

– характер та розмір заподіяної шкоди;

– характеристика об'єктивної сторони діяння;

– форми та ступінь вини особи, яка вчинила злочин;

– мотиви злочинної діяльності та мета, досягнення якої переслідувалося винним [273, с. 300].

При цьому необхідно пам'ятати, що суспільна небезпечність має два виміри:

– *характер,* який визначається сферою чи групою суспільних відносин, на які посягає кримінальне правопорушення, і який «безперечно, є різним і залежить від характеру вказаних відносин і тих соціальних цінностей, стосовно яких функціонують дані відносини і які страждають від відповідних посягань» [27, с. 943];

– та *ступінь,* який являє собою відображення розміру та інтенсивності суспільної небезпеки [91, с. 45].

Враховуючи наведені положення, зокрема зміст поняття «характер суспільної небезпеки», стає очевидним, що для отримання науково обґрунтованої відповіді на

[9] Відповідно до діючого законодавства – вже кримінального правопорушення. Далі при цитуванні робіт, опублікованих до набрання чинності Законом України від 22 листопада 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», про цей факт вже не згадуватиметься.

питання про те, чи відповідає криміналізація передбаченої ст. 114-2 КК України поведінки принципу суспільної небезпеки, першочергово необхідно визначитись із тим, чи є достатні підстави для кримінально-правової охорони тих відносин, які виступають об'єктом аналізованих деліктів.

На думку Р. О. Мовчана, основним безпосереднім об'єктом розглядуваних злочинів виступає національна безпека України передусім у воєнній та інформаційній сферах [202, с. 139].

Характеризуючи антисуспільну спрямованість несанкціонованого поширення військово значущої інформації, про національну та інформаційну безпеку України веде мову (хоча в дещо іншому ключі) і Ю. А. Пономаренко. Зокрема, вчений зазначає, що основним безпосереднім об'єктом передбачених ст. 114-2 КК України злочинів є забезпечення обороноздатності України в частині належного здійснення військовими формуваннями України охорони основ національної безпеки України в умовах воєнного або надзвичайного стану. Натомість інформаційну безпеку України в частині збереження у таємниці інформації, яка становить предмет цього злочину, криміналіст визнає обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України [223, с. 119; 224, с. 102]. Співзвучно із Ю. А. Пономаренком висловлюється і В. Ю. Бондар, який уважає, що основним безпосереднім об'єктом досліджуваних злочинів є суспільні відносини у сфері забезпечення національної та державної безпеки, обороноздатності, державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості, тоді як додатковим – суспільні відносини, що виникають у зв'язку із поширенням інформації в особливий період [14, с. 283–284].

Видається, що на цьому етапі дослідження наведених положень цілком достатньо для того, щоб висновувати, що основним безпосереднім об'єктом аналізованих злочинів виступають відносини, покликані гарантувати забезпечення національної безпеки України, які порушуються в результаті несанкціонованого поширення інформації, про яку йдеться у ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України[10].

---

[10] До більш детальної характеристики об'єкта складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України, ми повернемося при написанні підрозділу 2.1 цієї роботи, під час чого, зокрема, буде здійснено критичне осмислення

Небезпечність посягань на відповідні відносини особливо гостро відчувалася на початку війни, коли, за даними одних науковців, ми стали свідками того, що в ЗМІ поширювали інформацію про військові маневри, переміщення військ, про забезпеченість конкретного підрозділу [203, с. 184], що, вже за повідомленням інших правників, призводило до непоправних наслідків у вигляді того, що ця інформація згодом була використана ворогом для коригування вогню, зміни місця розташування власних збройних сил, підривів логістичних маршрутів тощо [108, с. 69]. На жаль, попри запровадження кримінальної відповідальності, прояви відповідних дій ми перманентно можемо спостерігати і сьогодні.

На нашу думку, наведені положення не залишають сумнівів відносно важливості охоронюваних ст. 114-2 КК України відносин, небезпека посягань на які є цілком достатньою для віднесення їх до числа кримінально протиправних.

Розглядаючи зміст поняття «характер суспільної небезпечності діяння», Ю. О. Данилевська зазначає, що, крім суспільної цінності об'єкта посягання, вона також визначається і злочинними наслідками, формою вини, мотивом і метою злочину – тобто всіма тими ознаками, про які згадував і П. Л. Фріс (див. вище). При цьому юристка акцентує увагу на тій важливій обставині, що такий характер є різним і залежить від тієї групи суспільних відносин, на які посягають відповідні діяння [157, с. 44]. А вже покликаючись на положення щодо диференційованого характеру суспільної небезпеки, І. І. Бартош обґрунтовує тезу про те, що:

– є низка діянь, лише сам характер суспільної небезпеки яких є недостатнім для встановлення кримінальної відповідальності за їхнє вчинення. Визнаючи такі прояви кримінально протиправними, необхідно враховувати не лише характер, а й ступінь їхньої суспільної небезпечності, який найчастіше трактується як кількісна характеристика, що визначається, в першу чергу, способом вчинення злочину та розміром заподіяної шкоди;

– натомість, на відміну від попередніх, деяким іншим діянням притаманний такий характер суспільної небезпеки, який вимагає фактично беззастережного

позиції вчених, які вважають, що розглядувана норма цілком виправдано могла б зайняти своє місце у розд. XIV Особливої частини КК України серед кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів та інших діянь, що посягають на обороноздатність країни [182, с. 11].

встановлення кримінальної відповідальності за їхнє вчинення незалежно від жодних інших факторів, зокрема, способу та наслідків вчинення кримінального правопорушення. До прикладів такої поведінки дослідниця небезпідставно відносила посягання на статеву свободу, волю, честь, гідність особи, тероризм, бандитизм, отримання неправомірної вигоди тощо [11, с. 42–43].

Однак, зважаючи на предмет та завдання цього дослідження, для нас куди знаковішим є той очевидний факт, що, крім окреслених І. І. Бартош, до другої виділеної нею групи деліктів необхідно відносити і посягання на національну безпеку. Врешті-решт, справедливість висловленого твердження прямо визнається і вітчизняним законодавцем, який настання кримінальної відповідальності за абсолютно всі передбачені розд. І Особливої частини КК України діяння не пов’язує ані з фізичними, ані з матеріальними, ані з організаційними чи якимось іншими різновидами наслідків, вочевидь будучи переконаним у тому, що важливість охоронюваних цією структурною ланкою кримінального законодавства відносин є такою, що вимагає згаданого вище беззастережного встановлення кримінальної відповідальності за будь-які *умисні* посягання на них.

Уважаємо, що в цьому сенсі не є виключенням і діяння, передбачені ст. 114-2 КК України. Адже продемонстрований вище характер їхньої суспільної небезпечності є таким, що вже сам по собі, без урахування всіх інших обставин (ознак), засвідчує виправданість криміналізації (принаймні з точки зору дотримання принципу суспільної небезпеки) будь-яких умисних проявів такої поведінки. Що ж до наслідків, способу (наприклад, публічне чи непублічне вчинення відповідних дій), мети, мотиву та інших ознак несанкціонованого поширення військово значущої інформації, то вони впливають лише на суспільну небезпеку як підставу для диференціації (ч. 3 ст. 114-2 КК України) та індивідуалізації кримінальної відповідальності (але не криміналізації) за його вчинення.

Водночас маємо зауважити, що висловлена позиція про доцільність криміналізації будь-яких умисних проявів несанкціонованого поширення військово значущої інформації у кримінально-правовій науці поділяється не всіма. Зокрема, низкою криміналістів (В. Ю. Боднар, Д. П. Євтєєва, А. В. Лапкін) піднімається

питання про необхідність «звуження» сфери дії аналізованої заборони, яке має бути досягнуто у спосіб криміналізації лише, так би мовити, «первинного» розповсюдження інформації, зазначеної у ст. 114-2 КК України [14, с. 285; 116, с. 219]. На думку ж Ю. В. Луценка та М. М. Денисенко, кримінальна відповідальність мала б бути встановлена виключно за ті прояви відповідної поведінки, які створили реальну небезпеку для інтересів держави [177, с. 72–73].

Утім, на відміну від згаданих вище правознавців, ми не вбачаємо надмірності ні в криміналізації «вторинного» (звичайно, поруч із «первинним») поширення військово значущої інформації, ні в криміналізації будь-яких проявів цих дій незалежно від їхніх наслідків (формальний склад). Наші ж аргументи з цього приводу, як і питання щодо виправданості розширення предмета аналізованих складів злочинів та криміналізації, зокрема, і непублічного розповсюдження інформації, передбаченої ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, будуть наведені/розглянуті у наступних розділах цього дисертаційного дослідження, присвячених предмету та об’єктивній стороні складу «несанкціонованого поширення військово значущої інформації», відповідно.

Далі ми розглянемо *принцип відносної поширеності криміналізованого діяння.* Характеризуючи цей принцип, В. П. Ємельянов зазначає, що він полягає в тому, що закон про кримінальну відповідальність є реакцією суспільства і держави на такі суспільно небезпечні вчинки, які, принаймні, є реально можливими, тобто являють собою прояви загальних тенденцій і закономірностей, а тому можлива їхня повторюваність [117, с. 15]. У подібному руслі висловлюється й Д. О. Балобанова, яка погоджується з тим, що кримінально-правова заборона буде виправданою лише тоді, якщо вона охоплює, по-перше, типові, по-друге, досить поширені форми антигромадської поведінки [7, с. 195].

За офіційними даними Офісу Генерального прокурора за 2022 р. (фактично з квітня по грудень) було відкрито 202 кримінальних провадження за ст. 114-2 КК України, розслідування яких у 121 випадку завершилося врученням особам повідомлення про підозру, а ще у 88 – направленням справ до суду; за 2023 р. було обліковано 192 досліджуваних злочинів, 105 особам повідомлено про підозру,

а 88 справ направлено до суду. Відповідні показники ще більше зросли у 2024 р., адже лише за січень–жовтень останнього кількість облікованих злочинів аналізованої категорії вже сягнула 192, у 107 випадках особам було повідомлено про підозру, а 77 справ направлено до суду.

Видається, що наведена статистична інформація не повинна залишати сумнівів відносно достатньої поширеності (типовості, можливої повторюваності) поведінки, яка описана у ст. 114-2 КК України.

Та чи можна лише на цій підставі робити висновок про те, що криміналізація досліджуваного посягання відповідає принципу відносної поширеності діяння? Зважаючи на зміст останнього, вочевидь, що ні.

Зокрема, у цьому контексті хотілося б озвучити зауваження згаданої кількома абзацами вище Д. О. Балобанової, яка, як ми пам'ятаємо, теж визнавала необхідність криміналізації лише достатньо поширеного (повторюваного) діяння. Та паралельно з цим криміналістка застерігала від однобічної оцінки розглянутих явищ та закликала чітко розрізняти поширеність суспільно небезпечних діянь, які ще не підлягали криміналізації, і динаміку діянь, вже визнаних кримінальними правопорушеннями, адже у першому випадку поширеність тих або інших форм антигромадської поведінки та їх несприятлива динаміка повинні слугувати скоріше перешкодою до їх криміналізації, ніж сигналом до встановлення кримінально-правової заборони. «Справа в тому, – пояснює свою точку зору фахівчиня, – що реалізувати повною мірою принцип неминучості покарання у випадку криміналізації подібних діянь буде практично неможливо. Причому саме через їхню надмірну поширеність. І, відповідно, авторитет кримінального закону в очах населення буде підірвано». Крім того, Д. О. Балобанова виправдано звертає увагу й на те, що віднесення великої кількості громадян зі згаданими формами девіантної поведінки до категорії «злочинців» не буде сприйнято суспільною правосвідомістю як справедливе [7, с. 195].

Отже, принцип відносної поширеності діяння встановлює не лише «нижню», але й умовну «верхню» кількісну межу для діянь, які криміналізуються [188, с. 213].

Приступаючи до вирішення питання про дотримання згаданої «верхньої»

межі, одразу необхідно відмітити високу латентність аналізованих діянь, через яку значний відсоток проявів несанкціонованого поширення військово значущої інформації не знаходить належного відбиття в офіційній кримінально-правовій статистиці. Наявність цього факту (високої латентності) зумовлена:

1) з одного боку, тим, що у ст. 114-2 КК України передбачено відповідальність не лише за публічні, а й за відповідні непублічні дії, навіть приблизні, не кажучи вже більш-менш точні, масштаби яких з'ясувати просто неможливо;

2) з іншого, складністю відслідковування та реагування на всі прояви навіть публічного поширення відповідної інформації, зокрема ті, які вчиняються за допомогу мережі Інтернет та різноманітних месенджерів (природна латентність);

3) так і, врешті-решт, неоднозначністю деяких приписів ст. 114-2 КК України, зокрема, тих її положень, які стосуються предмету розглядуваних складів злочинів, через яку ні правоохоронці, ні «прості» громадяни часто не мають упевненості в тому, що поширення тієї чи іншої інформації справді підпадає під дію цієї норми і, відповідно, потребує кримінально-правового реагування (межова латентність та латентність, спричинена діями правоохоронців) [166, с. 74–75].

Утім, навіть визнаючи та враховуючи відповідну латентність, все ж переконані в тому, що наведені вище офіційні статистичні дані є доволі чітким індикатором того, що в нашому випадку немає жодних підстав вести мову саме про «надмірну» поширеність криміналізованого діяння.

Синтезуючи усі вищенаведені положення, які стосуються як «нижніх», так і «верхніх» кількісних показників аналізованого діяння, можна загалом констатувати, що встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації повністю відповідає принципу відносної поширеності криміналізованого діяння.

Як відомо, кримінальна відповідальність при її реалізації породжує не лише (а інколи і не стільки) позитивні, але й низку негативних соціальних наслідків. Зокрема, до числа небажаних результатів застосування кримінального закону Д. О. Балобанова відносить масову аномію і криміналізацію суспільства в цілому, негативне формування особистості засуджених, деформацію міжособистісних

відносин, порушення функціонування економіки тощо. Кримінальне покарання розриває корисні зв'язки засудженого й позбавляє суспільство від учасника виробничих відносин. «Таким чином, – резюмує юристка, – криміналізація є не благом, а необхідністю пожертвувати одними інтересами суспільства заради інших, більш значимих. Ось чому й застосовуватися вона повинна лише тоді, коли вичерпані інші можливості поставленої мети в галузі протидії конкретним видам антигромадської поведінки. Якщо ж бажаний результат досяжний застосуванням не настільки репресивних заходів – адміністративно-правових, дисциплінарних, цивільно-правових і тим більше моральних, – криміналізація стає зайвою» [7, с. 198].

Враховуючи вказані положення, при криміналізації будь-якого діяння обов'язково має бути врахований і *принцип співмірності позитивних та негативних наслідків криміналізації,* зміст якого полягає в отримані відповідей на два важливих питання:

1) чи є очікувані позитивні результати від криміналізації вищими за її прогнозовані і неминучі негативні наслідки;

2) чи можливо було досягнути ймовірного позитивного результату, тобто захистити відповідні відносини (блага), за допомогою відмінних від кримінального інших галузей права, зокрема, адміністративного.

Адаптуючи всі наведені загальнотеоретичні положення до проблематики нашого дослідження, варто зауважити, що, крім описаних Д. О. Балобановою «загальних», чи не найвагомішим «спеціальним» негативним наслідком криміналізації саме описаних у ст. 114-2 КК України діянь стало обмеження конституційного права на вільне поширення інформації (ч. 1 ст. 34 Конституції України). А тому вважаємо, що відповідь на перше з поставлених вище питань фактично зводиться до оцінки того, чи є виправданим обмеження права на інформацію (зокрема, права на її поширення), яке було здійснено внаслідок ухвалення Закону від 24 березня 2022 р., заради захисту об'єкту досліджуваних злочинів, тобто тих відносин, які порушуються в результаті вчинення останніх, – відносин національної безпеки.

У теорії конституційного права до числа аксіоматичних відноситься положення про те, що одним із найважливіших інститутів права будь-якої сучасної держави є права і свободи людини та громадянина. Як зазначає А. В. Федорончук, значення та роль цього інституту важко переоцінити, адже держава існує тільки тоді, коли у ній панує розуміння цінності прав і свобод людини, відбувається їх утвердження та забезпечення, де держава відповідає перед людиною за свою діяльність і кожне її рішення проходить крізь сито людяності [267]. У цьому контексті варто процитувати і видатного українського правознавця та філософа права Б. О. Кістяківського, який свого часу писав, що «у правовій державі владі поставлено певні межі, які вона не повинна і не може переступити. Відмежування влади в правовій державі створене визнанням за особою невід'ємних, непорушуваних, недоторканних, невідчужуваних прав» [230].

У сучасному суспільстві одним із таких прав є право кожного на вільне поширення інформації.

З юридичної точки зору конституційне право на свободу думки і слова та на вільне вираження своїх поглядів і переконань полягає в можливості кожної особистості самостійно визначати для себе систему моральних, духовних та інших цінностей та вільно, без будь-якого ідеологічного чи іншого контролю оприлюднювати свої думки шляхом використання будь-яких засобів їх вираження, зокрема, через поширення інформації у формі поглядів і переконань щодо різних питань політичного, економічного, культурного, духовного життя суспільства і держави [140; 203, с. 185]. Після Другої світової війни це право було визнано одним із фундаментальних прав людини та закріплене у низці міжнародних актів: Загальній декларації прав людини (ст. 19), Конвенції про захист прав та основоположних свобод (ст. 10)[11], Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст. 19) та навіть у Конвенції про захист прав дитини (ст. 13). А вже в умовах сьогодення свобода слова справедливо може вважатись однією з передумов реалізації більшості конституційних прав людини та громадянина,

[11] До детального аналізу цієї норми ми повернемося при характеристиці принципу міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації.

а відповідний інститут – невід'ємною складовою й принципом демократичного режиму та важливим інструментом громадського контролю [245, с. 93].

Однак, навіть визнаючи беззаперечну *важливість* права на поширення інформації, водночас хотілося б звернути увагу на резонні зауваження О. П. Рябчинської, яка закликає пам'ятати, що сьогодні правова система України функціонує в умовах особливого правового режиму, обумовленого введенням у державі воєнного стану й такий стан є підставою **обмеження** (виділено нами – *П. Б.*) конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [242, с. 88][12]. А в таких умовах, коли на території держави ведуться активні бойові дії, і коли «конфлікт між публічними та приватними інтересами в публічно-правових відносинах стає більш гострим, ніж в мирний час» [97, с. 76], несанкціоноване поширення військово значущої інформації не просто може вплинути на ефективність конкретної військової операції, завдати шкоду територіальній цілісності, незалежності та суверенітету нашої держави, а й призвести до посягань на життя людини, її здоров'я та безпеку [245, с. 94–95] (згадаймо хоча б наведений раніше трагічний приклад із ракетним обстрілом ТРЦ «Ретровіль») – тобто тих цінностей, які є не просто *важливими,* як це мало місце у ситуації з правом на поширення інформації, а на конституційному рівні визнані ***най**важливішими* в Україні, на утвердження та забезпечення яких і мають бути спрямовані зусилля держави (ст. 3 Основного Закону України)[13].

При цьому, згадавши про право людини на життя, здоров'я та безпеку, ми за жодних обставин не маємо применшувати і значення відмічених О. А. Самчинською «територіальної цілісності, незалежності та суверенітету нашої держави», захищеність яких і утворює зміст поняття «національна безпека». Важливість кримінально-правової охорони відносин у цій сфері прямо визнається:

---

[12] На подібних обставинах звертає увагу і В. В. Базелюк, яка, визнаючи, що проблема убезпечення інформації не є новою, паралельно констатує, що вона є вкрай актуальною саме сьогодні, у часи воєнного стану, оголошеного у зв'язку з воєнною агресією з боку росії проти України [6, с. 446].

[13] Попри покликання на Конституцію України, тут ми аналізуємо, так би мовити, лише «соціальну» обґрунтованість криміналізації розглядуваного діяння (не даремно ж відповідна група принципів криміналізації йменується «соціальними та соціально-психологічними»). Про «правовий» же аспект питання йтиметься при характеристиці відповідних системно-правових принципів криміналізації.

– як на найвищому законодавчому рівні, тобто в нормах Конституції України, у ст. 17 якої вказується на те, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є **найважливішими функціями держави,** справою всього Українського народу[14];

– так і в юридичній літературі, на сторінках якої аргументовано зазначається, що в умовах воєнного стану саме національна безпека стала **надважливою,** а прагнення її забезпечити почали переважати, превалювати навіть над свободою вираження поглядів і правом вільно збирати, зберігати та поширювати інформацію, саме через що останні і можуть обмежуватися [86, с. 412; 203, с. 187; 257, с. 56].

До речі, зважаючи як на положення, викладені у двох попередніх абзацах, так і описаний раніше характер суспільної небезпеки діянь, передбачених ст. 114-2 КК України, для нас стає очевидним, що протидія останнім має здійснюватися саме за допомогою залучення специфічного кримінально-правового інструментарію; згадані ж вище «адміністративно-правові, дисциплінарні, цивільно-правові і тим більше моральні» заходи у сучасних архіскладних умовах просто не можуть уважатися адекватною реакцією на їхнє вчинення (відповідь на друге з поставлених на початку характеристики відповідного принципу криміналізації питань).

Отже, враховуючи продемонстровану «ієрархію» та значення благ, якими, з одного боку, довелося, умовно кажучи, «пожертвувати», а, з іншого, – які «поставлені під захист» ст. 114-2 КК України, ми дійшли висновку, що криміналізація передбачених нею діянь повністю узгоджується з принципом співмірності позитивних і негативних наслідків криміналізації [22; 196]. З такою нашою оцінкою солідарні і всі інші дослідники відповідної проблематики, які, зважаючи «на реалії сьогодення та важливість забезпечення національної безпеки нашої країни, збереження територіальної цінності», фактично одностайні в тому, що аналізоване рішення є об’єктивно необхідним, виправданим та своєчасним [18, с. 154; 86, с. 412; 242, с. 88; 203, с. 187; 245, с. 94–94; 257, с. 56], адже «інформаційна безпека в умовах війни – є питанням виживання людини, суспільства та держави» [278, с. 969]. Як слушно відмічається окремими фахівцями, національна безпека в

[14] Див. про це також [286, с. 47].

умовах воєнного стану являє собою такий стан захищеності інститутів особистості, суспільства і держави, коли захист їх ординарними (мирними) способами є неможливим у зв'язку з реалізацією збройного нападу на територію країни або через реальну безпосередню загрозу такого нападу, що зумовлює введення особливих умов правового регулювання правовідносин, **який характеризуються суттєвими правообмеженнями, поширюваними на права людини** *(виділено нами – П. Б.),* та розширенням повноважень органів публічної влади, що має чітко обмежений у часі (строковий) характер [126, с. 130].

Зміст наступного принципу криміналізації – *принципу кримінально-політичної адекватності криміналізації* – полягає в тому, що кожна зміна до кримінального законодавства повинна в більшій чи меншій мірі відповідати загальним напрямам кримінально-правової політики держави, стратегії її розвитку.

Аналізуючи відповідний принцип, Р. О. Мовчан, з одного боку, зазначає, що політика держави найчастіше знаходить своє вираження у відповідних державних програмах (стратегіях), але, з іншого, – констатує, що на сьогодні в Україні відсутні програми на кшталт наявних раніше Державної програми боротьби зі злочинністю (1993 р.), Концепції комплексної програми профілактики правопорушень на 2006–2008 рр., Комплексної цільової програми боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр. тощо [188, с. 221].

Водночас необхідно пригадати, що у 2020 р. в Україні була прийнята Стратегія національної безпеки, в якій зазначалося, що саме вона є основою для розроблення низки інших документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації. Зокрема, одним із таких документів стала ухвалена фактично за тиждень до широкомасштабного вторгнення рф – 16 лютого 2022 р. – Стратегія забезпечення державної безпеки, в якій:

– по-перше, інформаційна безпека визнається одним із об'єктів забезпечення державної безпеки та складовою національної безпеки України;

– по-друге, і про це вже згадувалося при характеристиці підстав криміналізації, чи не вперше на нормативному рівні до загроз національним

інтересам людини, суспільства і держави в інформаційній сфері було включено несанкціоноване розповсюдження не лише інформації з обмеженим доступом, як це передбачалося прийнятою півтора роками раніше Стратегією інформаційної безпеки, а й будь-якої іншої інформації.

Як бачимо, встановлення кримінальної відповідальності за ту поведінку, яка описана у ст. 114-2 КК України, відповідає основним напрямам державної політики якщо й не у кримінально-правовій (через її відсутність як такої), то принаймні в інформаційній сфері та сфері національної безпеки загалом.

Розглянувши соціальні та соціально-психологічні, далі ми перейдемо до характеристики **системно-правових** принципів криміналізації. Сутність цих принципів полягає в тому, що кожна окрема норма Особливої частини кримінального закону має перебувати у відношенні змістовного та логічного непротиріччя не лише з іншими нормами КК, а й з положеннями будь-якої іншої галузі права, а також міжнародно-правовими зобов'язаннями, прийнятими на себе державою. Через це виправданим та логічним виглядає запропонований у юридичній літературі поділ таких принципів на дві групи:

а) ***загальноправові*** (принципи конституційної адекватності, системно-правової несуперечливості, міжнародно-правової необхідності і допустимості, процесуальної здійсненності переслідування);

б) та ***кримінально-правові*** (принципи відсутності прогалин у законі і ненадмірності заборони, визначеності та єдності термінології, повноти складу, співмірності санкції та економії репресії) [188, с. 222–223].

Приступаючи до аналізу загальноправових принципів, варто ще раз акцентувати увагу на тому, що при криміналізації діяння мають ураховуватися всі (без жодного винятку) галузі права. Водночас, навіть визнаючи справедливість цього аксіоматичного положення, хотілося б нагадати, що у вітчизняній системі законодавства існує лише один закон, який був наділений статусом Основного Закону нашої держави та має найвищу юридичну силу – це Конституція України, якій мають відповідати всі прийняті в нашій державі закони та інші нормативно-правові акти (її ст. 8). З урахуванням цього стає очевидним, що при криміналізації

будь-якого діяння найперше має бути з'ясовано те, чи не суперечить такий крок приписам Конституції України *(принцип конституційної адекватності криміналізації).*

Досліджуючи принцип співмірності позитивних і негативних наслідків криміналізації, ми вже згадували про те, що криміналізація несанкціонованого поширення військово значущої інформації призвела до обмеження конституційного права на вільне поширення інформації (ст. 34 Конституції України). Водночас нами було доведено, що, зважаючи на цінність охоронюваних ст. 114-2 КК України благ, такий крок із *соціальної* точки зору був абсолютно виправданим.

Однак, не менш, а з точки зору характеристики саме системно-**правових** принципів криміналізації ще більш важливим є те, що відповідне рішення ВРУ має й конкретне *правове,* зокрема, конституційно-правове підґрунтя. Йдеться:

а) як про «спеціальну» ч. 3 ст. 34 Конституції України, в якій вказується на те, що право на вільне поширення інформації може бути обмежено законом в інтересах національної безпеки, яка, як ми пам'ятаємо, і є основним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України;

б) так і про «загальну» ст. 64 Основного Закону нашої держави, якою/в якій:

– по-перше, допускається обмеження (із зазначенням строку дії цих обмежень) конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного або надзвичайного стану, – тобто того часу, який виступає обов'язковою ознакою складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України;

– по-друге, був наведений вичерпний перелік прав і свобод, які не можуть обмежені, до списку яких не потрапило право на вільне поширення інформації.

Крім того, не варто забувати і про згадану раніше ст. 17 Конституції України, в якій проголошено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави.

Визнаючи, що Конституція України допускає можливість обмеження певних конституційних прав (зокрема, права на вільне поширення інформації), водночас необхідно пам'ятати про резонні зауваження фахівців, які застерігають, що в умовах

воєнного стану може виникнути загроза непропорційності такого обмеження та відвернутої шкоди. Саме тому чинне законодавство України та акти міжнародно-правового регулювання містять низку важливих гарантій охорони прав і свобод людини та громадянина [181, с. 51]. Зокрема, зважаючи, серед іншого, і на наведені вище конституційні приписи, юристами було розроблено трискладовий тест, який дозволяє визначити, чи було застосовуване в умовах воєнного стану обмеження прав і свобод людини правомірним. Зміст цього тесту (в будь-яких його варіаціях) загалом зводиться до відповіді на три питання:

1) чи ґрунтувалося обмеження прав людини на законі;

2) чи була легітимна мета такого обмеження;

3) чи було таке обмеження пропорційним меті, яка переслідується [168, с. 35; 245, с. 94–95].

Позитивні відповіді на два останні питання ми вже отримали раніше, а саме під час аналізу принципів:

– конституційної адекватності, коли було з'ясовано, що передбачене ст. 114-2 КК України обмеження права на поширення інформації в умовах воєнного стану спрямоване на забезпечення національної безпеки, допустимість чого прямо визнається Конституцією України (ч. 3 ст. 34, ч. 2 ст. 64);

– співмірності позитивних і негативних наслідків криміналізації, при характеристиці якого було доведено, що в сучасних умовах таке обмеження було абсолютно виправданим та своєчасним.

Тому далі ми сконцентруємо свою увагу на вирішенні першого з поставлених вище питань, отримання відповіді на яке тісно пов'язане з наступним принципом криміналізації – *принципом системно-правової несуперечливості криміналізації діяння.* Зміст цього принципу полягає в необхідності усвідомлення таких двох моментів: а) чи не суперечить кримінально-правова норма приписам інших галузей законодавства, а також, що й є змістом озвученого раніше питання, чи не оголошує вона кримінально протиправним таке діяння, яке дозволено як правомірне іншим чинним законом; б) чи не суперечить криміналізація діяння іншим положенням КК України [117, с. 16].

Проаналізувавши чинне законодавство, можемо констатувати, що криміналізація несанкціонованого поширення військово значущої інформації не суперечить приписам жодного з нормативно-правових актів, які входять у його розгалужену систему. Зокрема, у цьому контексті варто пригадати хоча б положення:

1) ч. 2 ст. 6 Закону України «Про інформацію» та ч. 2 ст. 4 Закону України «Про медіа», які допускають обмеження права на інформацію, складовою якого є і право на її поширення, в інтересах, зокрема, національної безпеки та територіальної цілісності. Серед іншого, тут варто процитувати положення Закону України «Про медіа», в якому зазначається, що права на свободу вираження поглядів і переконань, свободу поширення, обміну та отримання інформації, свободу діяльності суб'єктів у сфері медіа, можуть бути обмежені передусім саме в інтересах національної безпеки та за умови, що таке обмеження є пропорційним (ненадмірним) щодо поставленої мети (ч. 1 та ч. 2 ст. 4);

2) ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в якій зазначається, що воєнний стан – це такий особливий правовий режим, що передбачає тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

При цьому надалі у відміченому Законі вказується на те, що правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон та *Указ Президента України* про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений ВРУ;

3) зважаючи на попереднє, ми неодмінно маємо згадати і про Закон України від 24 лютого 2022 р. «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» та всі наступні Закони, яким (-и), власне, було затверджено указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (як і всі прийдешні укази про продовження строку дії воєнного стану в Україні), і в якому (-их), враховуючи вимоги

ст. 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», було чітко та послідовно зазначено:

– обґрунтування необхідності введення воєнного стану – тобто військова агресія рф проти України;

– межі території, час введення і строк, на який він вводиться – на території всієї України, із 5 год. 30 хв. 24 лютого 2022 р. строком на 30 діб (із наступним продовженням цього терміну відповідно до прийдешніх указів);

– завдання військового командування, військових адміністрацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану – здійснення передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходів і повноважень, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави;

– завдання суб'єктів забезпечення цивільного захисту щодо приведення єдиної державної системи цивільного захисту, її функціональних та територіальних підсистем у готовність до виконання завдань за призначенням в особливий період;

– вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини та громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень – права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–**34 (!!!),** 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», потенційна можливість яких була розповсюджена на період дії правового режиму воєнного стану;

– інші питання, що випливають із цього Закону, до яких, наприклад, необхідно віднести вказівку на те, що:

а) обласним, Київській міській державній адміністрації, органам місцевого самоврядування необхідно утворити ради оборони та забезпечити сприяння

військовому командуванню у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;

б) а МЗС України – забезпечити інформування в установленому порядку Генерального секретаря ООН та офіційних осіб іноземних держав про введення в Україні воєнного стану, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, та про межу цих відхилень і причини прийняття такого рішення.

Водночас маємо звернути увагу на відмічений в юридичній літературі факт того, що криміналізація поширення передбаченої ст. 114-2 КК України інформації відбулася без встановлення у регуляторному законодавстві заборони на її поширення [135, с. 147; 224, с. 107]. І якщо одні юристи (наприклад, Ю. А. Пономаренко) просто не схвалюють такий стан речей [224, с. 107], то інші – прямо називають його істотним системним недоліком чинного законодавства. Зокрема, у цьому контексті передусім пригадуються зауваження Д. П. Євтєєвої та А. В. Лапкіна, котрі зазначають, що будь-яка інформація вважається такою, що знаходиться у вільному доступі, за відсутності спеціальних встановлених законом обмежень щодо її поширення. Що стосується інформації, про яку йдеться у ст. 114-2 КК України, вона не віднесена відповідними законами ані до державної таємниці, ані до інформації з обмеженим доступом, хоча заборона на її поширення міститься у розглядуваній нормі. «При цьому, – переконані фахівці, – Закон про кримінальну відповідальність не може визнаватися спеціальним законодавчим актом, який визначає режим доступу до інформації, зокрема визнання тих чи інших відомостей інформацією з обмеженим доступом» [116, с. 217–218].

Подібну думку свого часу висловили і експерти ГНЕУ ВРУ. Зокрема, за наслідком розгляду законопроєкту № 8218, яким пропонувалося встановити кримінальну відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про «вогневе ураження об'єктів критичної інфраструктури» (умовне формулювання), парламентські юристи зазначили, що в проєкті фактично пропонується криміналізувати дії, які за чинним регулятивним законодавством є цілком законними. Натомість спеціалісти акцентували увагу на тому, що криміналізації має

передувати внесення до регулятивних законодавчих актів (про інформацію та/або про правовий режим воєнного стану) положень, які б обмежували вільне поширення відповідної інформації в період дії воєнного стану. «Більше того, – завершують свою думку правознавці, – відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 21 Закону України "Про інформацію" до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені відомості про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей. А вогневе ураження певних об'єктів на території України, повне чи часткове руйнування чи пошкодження будівель, загибель або травми людей цілком можуть розглядатись як надзвичайні ситуації».

Однак уважаємо, що більш аргументованою є позиція вчених, які, з одного боку, хоча й теж погоджуються з необхідністю прийняття відповідного регулюючого акту, але паралельно з цим визнають, що обмеження конституційних прав може здійснюватися також шляхом встановлення кримінальної відповідальності за вчинення певних діянь без попереднього (хоча й бажаного) внесення змін до інших нормативних актів, які регулюють відповідні суспільні відносини [135, с. 147]. Що ж до закидів спеціалістів ГНЕУ ВРУ відносно того, що відповідно до Закону України «Про інформацію» «до інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені відомості про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей», то варто нагадати (хоча у своєму Висновку про це ж саме пишуть і парламентські експерти), що як приписи Конституції України, так і інші положення відміченого Закону допускають можливість порушення права на інформацію саме в інтересах національної безпеки, що й має місце у ст. 114-2 КК України.

У сукупності всі наведені положення дають підстави стверджувати, що ухвалення Закону від 24 березня 2022 р. не суперечить нормам жодної з інших галузей вітчизняного законодавства.

Але чи достатньо самого лише попереднього висновку для констатації того, що при прийнятті аналізованого кроку не було допущено порушень принципу

системно-правової несуперечливості криміналізації? Вочевидь, що ні, адже при дослідженні розглядуваного принципу має бути отримана відповідь не лише на питання про те, чи не суперечить криміналізація нормам інших галузей законодавства, але й про те, чи узгоджується таке рішення з іншими положеннями самого КК України.

І саме тому хотілося б пригадати резонні зауваження М. І. Хавронюка, висловлені ним за наслідком розгляду Закону від 24 березня 2022 р. Аналізуючи зміст останнього, вчений, зокрема, свого часу звернув увагу на те, що його ухвалення призвело не лише до появи ст. 114-2, але й до редагування ч. 4 ст. 68 КК України, відповідно до оновленої редакції якої довічне позбавлення волі могло бути застосоване, зокрема, і за готування до злочину або замах на злочин, передбачений ст. 114-2 КК України. «І це при тому, – дивується науковець, – що санкції цієї статті не передбачають покарання у виді довічного позбавлення волі навіть за закінчений злочин» [276].

Зважаючи на це, раніше доводилося констатувати неузгодженість положень ч. 4 ст. 68 та ст. 114-2 КК України, та, як наслідок, – і часткове порушення принципу системно-правової несуперечливості криміналізації, яке при ухваленні аналізованого рішення було допущено народними депутатами України.

Водночас маємо зазначити, що з набранням чинності Законом України від 13 липня 2023 р. із ч. 4 ст. 68 КК України нарешті було виключено згадування про ст. 114-2, що повністю вирішило відповідну проблему.

Як відомо, систему права утворюють не лише положення чинного національного законодавства, а й підписані від імені України міжнародні договори, які стають частиною системи законодавства лише після їхньої ратифікації. Зважаючи на це, О. О. Пащенко резюмує, що під системно-правовою несуперечливістю криміналізації треба розуміти узгодженість відповідної кримінально-правової норми не лише з системою внутрішньо-національного, а й міжнародного права *(принцип міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації)* [217, с. 194–195, 203–204].

Вище вже писалося про те, що право на інформацію гарантується не лише Конституцією та іншими законами України, а й низкою міжнародних документів. Зокрема, ст. 19 Загальної декларації прав людини (1948 р.) закріплює право кожної людини на свободу переконань і на вільне їх виявлення, яке включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і **поширювати** інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Фактично те ж саме право, яке, щоправда, йменується правом не на свободу переконань, а на свободу вираження поглядів, гарантується й ч. 1 ст. 10 Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод (1950 р.) (про ці ж самі норми згадують і деякі інші фахівці [169, с. 346]).

Водночас у контексті вирішуваних у цій роботі (зокрема, і в цьому її розділі) завдань для нас найважливіше значення має відмічений вітчизняними криміналістами, зокрема І. В. Красницьким та Г. З. Яремко, факт того, що, як і вітчизняне законодавство, згадані основоположні міжнародні документи з прав людини допускають можливість обмеження відповідних прав, які не є абсолютними [145, с. 161]. При цьому, якщо ч. 2 ст. 29 Декларації прав людини містить лише загальне положення про те, що людина може зазнати тільки тих обмежень своїх прав, які передбачені законом і направлені на забезпечення загального добробуту в демократичному суспільстві, то в ч. 2 ст. 10 Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод уточнюються й цілі такого обмеження, найперше місце у списку яких посідають інтереси національної безпеки та територіальної цілісності держави[15]. Враховуючи ж те, що передбачене ст. 114-2 КК України обмеження прав людини, по-перше, допускається національним законодавством, що було доведено в вище, по-друге, переслідувало мету захисту саме національної безпеки, є підстави висновувати, що ухвалення Закону від 24 березня 2022 р. було здійснено у суворій відповідності з принципом міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації.

[15] При порівнянні ч. 2 ст. 10 Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод та ч. 3 ст. 34 Конституції України виявляється, що відповідні положення Основного Закону нашої держави є фактично дослівним відображенням згаданих положень названої Конвенції.

Завершуючи аналіз відповідного принципу криміналізації, зазначимо, що під час дослідження останнього деякі науковці звертаються і до вивчення релевантного зарубіжного досвіду. Загалом такий підхід необхідно визнавати методологічно помилковим, адже він ігнорує, по-перше, як зміст самого принципу міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації, по-друге, так і те, що положення КК іноземних держав не входять до вітчизняної системи права (на відміну від положень міжнародного права, тобто міжнародно-правових факторів), а тому не охоплюються поняттям «системно-правова несуперечливість» [218, с. 209–210], яка й досліджується у межах розгляду однойменної групи принципів криміналізації.

Однак, навіть констатуючи, що порівняльно-правові фактори не мають практичного значення для визначення соціальної обумовленості наявних (існуючих) кримінально-правових норм, О. О. Пащенко водночас визнає, що зарубіжний досвід може бути враховано під час створення нових норм (наприклад, при криміналізації діянь, які у КК інших держав вже пройшли «перевірку часом»). «Він, – продовжує фахівець, – слугує додатковим аргументом (підтвердженням необхідності) щодо введення норми, яку зумовлюють у першу чергу інші суспільні процеси (зміна умов життя суспільства, збільшення кількості відповідних діянь та ін.)» [215; 216, с. 211].

Провівши відповідне компаративістське дослідження, ми переконались у тому, що в жодному з проаналізованих нами іноземних КК, зокрема і передусім це стосується європейських країн, немає аналогів розглядуваної заборони про несанкціоноване поширення військово значущої інформації. Утім, наявність цього факту ми схильні пов’язувати виключно з тим, що протягом того нетривалого проміжку часу, коли відповідні інформаційні технології досягнули неймовірно високого, близького до сьогоднішнього рівня, жодна європейська держава ще не зіштовхувалась із тими викликами (війною), з якими нині має справу Україна. Іншими словами, відсутність у кримінальному законодавстві європейських країн відповідальності за аналізовані діяння викликана лише тим, що в парламентаріїв цих країн просто ще не було (сподіваємося, що й не буде) відповідних підстав та

приводів для криміналізації, які були нами детально описані в попередньому розділі цього дисертаційного дослідження.

Отже, попри те, що в нашому випадку ми якраз таки маємо справу зі згаданим О. О. Пащенком створенням нової норми (ст. 114-2 КК України), продемонстрований іноземний досвід не може бути аргументом «проти» (як і «за») криміналізації відповідної поведінки.

Досліджуючи поняття «криміналізації», нами підкреслювалося, що в її результаті змін зазнає саме кримінальний закон. Та при цьому на сторінках юридичної літератури акцентується увага на тому, що криміналізація не може здійснюватись і без урахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам антигромадської поведінки. Як зазначає Д. О. Балобанова, таке врахування має пронизувати всі стадії кримінального судочинства, а також процес виправлення правопорушників [7, с. 200]. Саме цими положеннями продиктована необхідність дотримання при криміналізації і *принципу можливості здійснення процесуального переслідування*.

Правозастосовна практика виробила низку вимог, яких варто дотримуватися для досягнення зазначеної мети.

По-перше, ні за яких обставин не повинно бути криміналізованим діяння, яке потребує доказування всіх суттєвих моментів суб’єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

По-друге, криміналізувати можна лише ті діяння, які піддаються виявленню й реєстрації, а особи, які їх вчинили – встановленню. Іншими словами, кримінально-правовому регулюванню підлягає лише поведінка, що за своїм характером доступна зовнішньому контролю, а тим самим і піддається доведенню.

По-третє, криміналізувати необхідно лише ті діяння, розслідування й судовий розгляд яких може бути здійснено законними засобами [7, с. 201].

Екстраполюючи ці положення на проблематику нашого дослідження, маємо послідовно зазначити, що:

а) характер передбаченого ст. 114-2 КК України діяння (поширення) є таким, який не потребує особливих зусиль щодо доведення умислу на його вчинення.

Звичайно, суто теоретично можна уявити ситуацію, коли особа апелює до того, що здійснене нею поширення відповідної інформації було випадковим. Однак очевидно, що такі аргументи мають бути спростовані у порядку стандарту доказування «поза розумнім сумнівом»;

б) вже постфактум можна стверджувати, що на практиці не викликає жодних проблем ні виявлення, ні реєстрація значної частини випадків несанкціонованого поширення військово значущої інформації, на що красномовніше за інше вказують наведені вище (див. принцип відносної поширеності діяння) офіційні дані щодо кількості кримінальних проваджень, які були відкриті за ст. 114-2 КК України, а також числа справ, розслідування яких завершилося врученням особам повідомлення про підозру та наступним їх направленням до суду;

в) на думку О. М. Будяченко, доказування факту вчинення аналізованих дій може бути ускладнене ідентифікацією особи, яка поширила відповідну інформацію у відкритих джерелах. Як приклад, дослідниця вказує на те, що у мережі Facebook не завжди відбувається підтвердження автентичності особи на підставі офіційних документів; не сприяє цьому і можливість придбання в Україні стартового пакета оператора мобільного зв’язку без пред’явлення паспорту тощо [18, с. 155].

Однак, зважаючи на все ту ж статистику, можемо констатувати, що на сьогодні судові та правоохоронні органи мають всі можливості для розслідування та розгляду відповідних справ за допомогою виключно законних засобів. Зокрема, вивчивши матеріали тих проваджень, які не закінчувались укладенням угоди про визнання винуватості, можемо зазначити, що при доведенні вини правозастосовчі органи спираються на:

– протоколи за результатами проведення негласних слідчих дій. Наприклад, йдеться про зняття інформації з електронних інформаційних систем, за допомого чого встановлюється і фіксується факт використання особою мобільного телефону, зокрема і з номером, який зареєстрований у відповідному месенджері;

– протоколи про результати візуального спостереження за особою, якими підтверджується той чи інший факт;

– протоколи оглядів, за допомогою яких фіксуються відповідні діалоги винних та розміщення на гаджетах тих чи інших фото або відео;

– протоколи та відеофіксації обшуків, під час яких нерідко вилучається відповідна комп'ютерна техніка, телефони тощо.

До речі, саме всі зазначені вище протоколи дозволяють багато в чому вирішити позначену О. М. Будяченко проблему ідентифікації особи, яка поширила відповідну інформацію;

– висновки експертів, які, наприклад, засвідчують наявність на гаджеті відповідного програмного забезпечення, необхідного для поширення інформації;

– запитами та відповідями на запити тощо [40; 43; 81].

У сукупності зазначені положення переконали нас у тому, що при криміналізації передбачених ст. 114-2 КК України діянь жодна із зазначених вище вимог порушена не була, а отже – загалом було враховано принцип можливості здійснення процесуального переслідування. Що ж до зробленого застереження «загалом», то його ми вимушені були зробити передусім через складність доведення такої кваліфікуючої ознаки досліджуваних складів, як «спричинення тяжких наслідків» (ч. 3), а точніше того, що ці наслідки настали саме через несанкціоноване поширення відповідної інформації, а не якісь інші причини (причиновий зв'язок). Утім, матеріали конкретних проваджень за ч. 3 ст. 114-2 КК України (за ознакою настання тяжких наслідків) засвідчують, що завдяки стандарту доведення «поза розумнім сумнівом» правозастосовчі органи мають можливість частково розв'язувати й цю злободенну проблему [43].

Визначаючи зміст системності кримінального права, М. І. Панов писав про те, що вона полягає у внутрішній єдності структурних елементів кримінального права як цілого, наявності між ними відносин і зв'язків, які характеризуються упорядкованістю, логічною узгодженістю і несуперечливістю. При цьому вказані відносини і зв'язки вчений поділяв на дві групи:

1) зовнішні, які свідчать про органічний зв'язок кримінального права з правовою системою України в цілому (вони розглядалися вище);

2) та внутрішні, які визначають кримінальне право як єдиний цілісний системний об'єкт, елементи якого повинні знаходитись у відносинах і взаємозв'язках координації, узгодженості і непротирічності [212, с. 312].

Саме цими обставинами продиктовано те, що при криміналізації діянь необхідно зважати і на ті правила, які визначені внутрішніми закономірностями самої системи чинного кримінального законодавства, ті обмеження, які ця система покладає на включення до неї певних елементів [188, с. 230] – тобто на ***кримінально-правові*** принципи криміналізації.

І першим серед таких принципів традиційно аналізується *принцип відсутності прогалин* (інколи *«безпрогальності») у законі і ненадмірності заборони,* зміст якого полягає в отриманні відповіді на такі питання: чи не створює відповідна кримінально-правова новела нормативної прогалини, або, навпаки, надмірності в системі чинного кримінального законодавства та дублювання тих чи інших його положень [117, с. 16].

Розглянувши зміст передбачених ст. 114-2 КК України діянь, можемо висновувати, що до набрання чинності Законом від 24 березня 2022 р. більшість із них не вважалися кримінально протиправними, а тому в цій частині положення відповідної кримінально-правової новели не створили ні надмірності, ні, тим паче, нормативної прогальності у системі кримінального закону.

Однак, пригадуючи те, що досліджуваний принцип криміналізації вимагає ще й того, щоб кримінально-правова новела не дублювала тих чи інших положень кримінального законодавства, ми б хотіли звернути увагу на ч. 3 ст. 114-2 КК України, якою, серед іншого, передбачено відповідальність і за ті прояви несанкціонованого поширення військово значущої інформації, які були вчинені *з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням.* Така наша увага пояснюється доведеним в юридичній літературі фактом того, що абсолютна більшість різновидів описаної вище поведінки насправді є нічим іншим, як державною зрадою або шпигунством (ст. 111 та ст. 114 КК України, відповідно).

Зокрема, аналізуючи первинну редакцію відповідної заборони, Р. О. Мовчан зазначає, що її існування створило передумови для небажаної конкуренції, яка мала б долатися на користь саме спеціальної норми – тобто ч. 3 ст. 114-2 КК України, санкцією якої передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 8 до 12 років, тимчасом як санкцією ч. 2 ст. 111 КК України (якщо відповідні дії вчинені громадянином України) – позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. Тому виходило, що замість очікуваного посилення результатом ухвалення Закону від 24 березня 2022 р. стало істотне послаблення (у відповідній частині) відповідальності за згадані діяння [187, с. 107–110]. При цьому в наступних своїх працях криміналіст уже постфактум резюмує, що, попри доповнення ч. 3 ст. 114-2 КК України (див. Закон від 1 квітня 2022 р.) покликаним усунути допущене порушення спеціальним застереженням стосовно того, що за цією нормою відповідні діяння можуть кваліфікуватися лише тоді, коли вони не містять ознак згаданих державної зради або шпигунства, ситуація на краще майже не змінилась, адже за нею і досі продовжують кваліфікуватися ті прояви, які б мали розцінюватись саме як державна зрада чи шпигунство [194, с. 211].

Отже, у відповідній частині законодавцем було порушено принцип відсутності прогалин у законі і ненадмірності заборони[16].

Досліджуючи питання соціальної обумовленості кримінально-правових норм, О. О. Пащенко зазначає, що мовний вираз останніх має відповідати трьом вимогам – бути точним, лаконічним, зрозумілим. Саме ці якості мови закону дозволяють ідентифікувати сенс і букву закону. Натомість розмите, неточне описування цих ознак може призвести до непотрібного і шкідливого розширення меж кримінальної відповідальності [118, с. 140; 218, с. 221–222]. «Завдання законодавця, – підкреслює В. І. Борисов, – сформулювати заборону в кримінальному законі таким чином, щоб кожний суб’єкт охоронюваних ним суспільних відносин міг її (заборону) сприйняти та витримувати свою поведінку відповідно до правових приписів [16, с. 255]».

[16] Детальніше про цю проблему та шляхи її вирішення йтиметься в одному з наступних підрозділів дисертації, присвяченому суб’єктивній стороні досліджуваних складів злочинів.

Враховуючи сказане, не повинно дивувати те, що до системи принципів криміналізації традиційно включається і *принцип визначеності та єдності термінології,* який полягає в тому, що кримінальне законодавство повинне містити лише такі терміни, які однаковим чином визначені та однозначно розуміються у всіх статтях закону [117, с. 16].

І маємо зауважити, що в контексті доповнення КК України ст. 114-2 чи не найбільше зауважень – причому як серед науковців, так і в суспільстві загалом – викликає саме те, що її положення не дають чіткої та однозначної відповіді (про лаконічність відповідних приписів взагалі не йдеться) на питання про те, яка ж саме поведінка нею заборонена. Зокрема, у цьому контексті пригадуються слова О. Золотухіна, який якраз таки зауважує, що основна проблема полягає в тому, що немає чіткої грані, що допустимо викладати, а що – ні. «Це питання вирішується вже після того, як відео виставили, – пояснює він, – якби громадськості, зокрема й блогерам, доносили чіткі критерії допустимості, тоді можна було б сказати, що блогери щось порушили. Але таких критеріїв немає. А якщо ні, то з певною часткою умовності можна сказати про “винних без вини”» [271]. І це попри доведену в юридичній літературі гіпотезу про те, що кримінальний закон не можна будувати з розрахунку на те, що в процесі застосування кримінально-правових норм буде визначатися міра суспільної небезпеки і залежно від цього вирішуватись, чи є вчинене діяння злочином. Як резонно відмічає Д. С. Азаров, у законі має бути чітко сформульовано межі складів злочинів, аби дискреція суду, прокурора чи слідчого не поширювалась на вирішення питання про злочинність чи незлочинність діяння, передбаченого законом (за винятком випадків наявності обставин, що виключають злочинність діяння) [2, с. 16–17].

Проаналізувавши відповідні джерела, можемо стверджувати, що з-поміж багатьох інших чи не найбільше нарікань викликає та обставина, що у ст. 114-2 КК України належним чином не конкретизовано ознаки предмета передбачених нею складів злочинів.

Наприклад, Д. П. Євтєєва та А. В. Лапкін скаржаться, що в розглядуваній нормі не визначено, якою має бути інформація про розташування ЗСУ: дійсною,

ймовірною або вигаданою; такою, що відображає їх розташування в теперішньому часі або ж в минулому чи майбутньому. Зважаючи на це, юристи пропонують щонайменше уточнити, що відповідні відомості повинні аналізувати фактичний характер, дають можливість ідентифікації військових формувань не лише на місцевості, а й у часі, а також попередньо не поширювались у відкритому доступі будь-якими особами [116, с. 218–219]. Натомість Р. О. Мовчан відмічає, що положення чинної ст. 114-2 КК України не дають однозначної відповіді на те, за якою її частиною має кваліфікуватися несанкціоноване поширення інформації про переміщення озброєння та боєприпасів (не військовослужбовців), які не є іноземною (міжнародною) допомогою [202, с. 140–141][17]. У цьому ж контексті можна пригадати й складність надання належної правової оцінки діям осіб, які поширюють інформацію про роботу вітчизняного ППО, відмічену фахівцями проблему невизначеності вживаного у ст. 114-2 КК України поняття «зброя» [26, с. 73; 187, с. 102–106; 224, с. 104] тощо.

Інша група проблем пов’язана з невизначеним колом суб’єктів, після правомірного поширення відповідної інформації якими право на такі дії отримують й інші особи. Зокрема, в одному з аналітичних звітів його авторами виокремлюються три аспекти окресленої проблематики, які, крім принципу визначеності та єдності термінології, тісно пов’язані і з наступним принципом криміналізації – *принципом повноти складу дії чи бездіяльності, яка криміналізується.* Цей принцип вимагає конкретності і визначеності кримінально-правової норми, яка встановлює караність саме цього діяння, тобто вказівку в законі всіх ознак відповідного діяння чи бездіяльності, необхідних для визнання особи винною у вчиненні певного кримінального правопорушення, інакше кажучи для конструювання конкретного складу кримінального правопорушення [11, с. 92]. Що ж до згаданих і загалом виправданих зауважень фахівців, то вони передусім стосуються невизначеності таких вживаних у ст. 114-2 КК України понять, як «країни-партнери» та, відповідно, і «джерела країн-партнерів», а також «інших уповноважених державних органів».

[17] Детальніше зміст цієї проблеми буде розкритий у наступному підрозділі роботи.

Отже, наведені положення не залишають сумнівів стосовно того, що при криміналізації досліджуваного діяння ВРУ було частково порушено як принцип визначеності та єдності термінології, так і принцип повноти складу діяння, яке криміналізується.

Водночас маємо зауважити, що, зважаючи на, по-перше, відсутність будь-якого іноземного чи історичного досвіду кримінально-правової протидії розглядуваним проявам, які б могли виступити належним орієнтиром для вітчизняних парламентаріїв, по-друге, екстрену обстановку, в якій приймався Закон від 24 березня 2022 р., по-третє, пов'язану з юридичною природою аналізованих діянь надзвичайну та, головне, об'єктивну складність (чи ж взагалі неможливість) досконалого описання відповідної норми, до наявності вказаних порушень необхідно ставитись із розумінням як до таких, які викликані низкою описаних вище **об'єктивних** чинників. Але, з іншого боку, не менш очевидним є й те, що наше «вибачальне» ставлення до озвучених недоліків ст. 114-2 КК України не має ставати на заваді роботі щодо усунення останніх, до якої, як і до більш конкретної характеристики згаданих проблем, ми повернемося при аналізі конкретних ознак складів (передусім предмету) досліджуваних злочинів.

Останнім ми розглянемо *принцип співмірності санкції та економії репресії*. Як зазначає В. П. Ємельянов, цей принцип знаходиться у зв'язку з принципом суспільної небезпечності; маючи на увазі особливості *суспільної небезпечності* (виділено нами – *П. Б.)* тих або інших діянь, законодавець встановлює у статтях закону санкції, які передбачають відповідні покарання за вчинення таких діянь [117, с. 76].

Тут так само хотілося б процитувати Ю. А. Пономаренка, який у своїй фундаментальній праці, присвяченій загальній теорії визначеності караності кримінальних правопорушень, зазначав, що кримінально-правова політика як діяльність держави із протидії кримінальним правопорушенням із застосуванням засобів кримінального права здійснюється на двох рівнях:

– правотворчому, який полягає у створенні та закріпленні в кримінальному законі кримінально-правових засобів, що підлягатимуть застосуванню на правозастосовному рівні;

– та, власне, згаданому вище правозастосовному, який полягає у **реальному** застосуванні створених на правотворчому рівні кримінально-правових засобів для врегулювання конкретних кримінально-правових відносин [224, с. 419].

Однак, проаналізувавши характер (відсутність мети заподіяння шкоди державі) та ступінь (відсутність передбачених ч. 3 наслідків) суспільної небезпеки діянь, про які йдеться у ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, Р. О. Мовчан дійшов висновку, що:

– по-перше, в переважній більшості випадків їхнє вчинення не вимагає кримінально-правової реакції у виді позбавлення волі, яке є єдиним безальтернативним покаранням, передбаченим санкціями досліджуваних норм (на строк від 3 до 5 років, від 5 до 8 років та від 8 до 12 років (ч. 1, ч. 2 та ч. 3, відповідно));

– по-друге, а тому одразу після ухвалення Закону від 24 березня 2022 р. прогнозував, що замість очікуваних – забезпечення якомога ефективнішої кримінально-правової протидії відповідним суспільно небезпечним проявам, вчинюваним в умовах воєнного часу – законодавець отримає протилежний результат встановлення таких суворих покарань, який вже сьогодні спостерігається при аналізі багатьох інших подібних випадків, коли народні депутати України намагалися боротися з певними кримінальними правопорушеннями за допомогою встановлення максимально суворих санкцій – це фактичне уникнення згаданого Ю. А. Пономаренком реального застосування кримінально-правових засобів до осіб, які вчинили діяння, передбачені ст. 114-2 КК України [187, с. 113–114].

А вже сьогодні постфактум можна стверджувати, що скептицизм фахівця був небезпідставним і підтвердився більш ніж дворічною практикою застосування ст. 114-2 КК України. Результати останньої невтішні – у більшості випадків винним особам спочатку призначається передбачене санкціями аналізованих норм надмірно суворе покарання, від відбування якого вони надалі звільняються із покликанням на

«всемогутні» статті 70, 75, 76 КК України [214, с. 214–215]. Зокрема, в одному з аналітичних Звітів наводиться промовиста інформація про те, що за перший рік існування ст. 114-2 КК України: за її ч. 1 був винесений один вирок у вигляді позбавлення волі на 3 роки із застосуванням положення ст. 75 КК України, яким суд звільнив винну особу від відбування покарання з іспитовим строком тривалістю в 1 рік; за ч. 2 – тринадцять вироків із покаранням у виді позбавлення волі на строк від 2 до 5 років та звільненням від відбування покарання з іспитовим строком тривалістю від 2 до 3 років; натомість реальне покарання у виді позбавлення волі було призначено лише в одному випадку [216, с. 71][18].

Наведені положення дають підстави констатувати, що при конструюванні ст. 114-2 КК України вітчизняними парламентаріями було допущено порушення принципу співмірності санкції та економії репресії, наслідком чого стало істотне зниження правозастосовного потенціалу досліджуваної норми.

Але яким чином має бути вирішена позначена проблема?

Звичайно, ми чітко усвідомлюємо той факт, що висунення конкретних науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення санкцій тієї чи іншої кримінально-правової норми є можливим лише за наслідком повноцінного дослідження покарання (як у статиці, так і в динаміці) за те чи інше кримінальне правопорушення у межах окремої структурної ланки роботи (розділу чи підрозділу). На жаль, через нормативні обмеження щодо обсягу та необхідність першочергового вирішення питання про соціальну обумовленість криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації, у структурі цього дисертаційного дослідження виділення згаданого елементу не передбачено. Водночас, навіть попри це, ми все ж дозволимо собі процитувати як згаданого вище Р. О. Мовчана, так і відповідних медіаюристів, які фактично одностайні в тому, що оптимальним і, власне, чи не єдиним шляхом виходу з цієї ситуації, коли особа не отримує фактично жодного покарання за вчинений нею злочин, є доповнення санкцій

[18] Про тенденції призначення покарання за всі передбачені чинним кримінальним законодавством кримінальні правопорушення проти інформаційної безпеки див. [205].

розглядуваних норм альтернативними видами покарань у виді передусім суттєвих штрафів, а також, як варіант, громадських або виправних робіт [147; 187, с. 114].

Та на жаль, поки вітчизняні парламентарії до відповідних слушних рекомендацій представників експертного середовища прислуховуватися не бажають і якщо й пропонують зміни до санкцій ст. 114-2 КК України, то лише такі, які мають на меті посилити суворість передбачених нею покарань. Наприклад, автори законопроєкту № 9519 ініціювали підвищення передбачених чинною редакцією досліджуваної норми строків покарань до наступних: ч. 1 – від 5 до 8 років (замість існуючих сьогодні від 3 до 5); ч. 2 – від 8 до 12 (нині від 5 до 8); ну а ч. 3 – від 10 до 15 (сьогодні від 8 до 12), альтернативою якому виступає покарання… у виді довічного позбавлення волі. Видається, що, рекомендуючи відповідні зміни, розробники згаданого проєкту тим самим демонструють повне нерозуміння сутності та призначення ст. 114-2 КК України.

Висновки до розділу 1

1. Головною підставою криміналізації передбаченого ст. 114-2 КК України «несанкціонованого поширення військово значущої інформації» стала суттєва і раптова зміна соціальної обстановки в нашій державі, яка була наслідком здійсненого 24 лютого 2022 р. широкомасштабного нападу рф на Україну. Одночасно збройна агресія рф відіграла роль каталізатора виникнення і низки інших взаємообумовлених процесів, розвиток яких поставив на порядок денний питання про об’єктивну необхідність запровадження кримінальної відповідальності за відповідне діяння, зокрема, зміну уявлення про ступінь суспільної небезпеки і моральну оцінку останнього та його вкрай несприятливу динаміку, яка, серед іншого, була зумовлена наявністю іншої підстави криміналізації – характерним для останнього десятиріччя суттєвим розвитком IP-телефонії.

2. Приводом для криміналізації аналізованого діяння стала низка ситуацій, коли особи вже після повномасштабного вторгнення ворога з різних мотивів розповсюджували інформацію, перелік якої наводиться у ст. 114-2 КК України. З-поміж цих подій найбільшого резонансу набув випадок, коли внаслідок викладення

одним із громадян у застосунку TikTok фото та відео з українською військовою технікою в м. Києві відбувся ракетний обстріл ТРЦ «Ретровіль», який виступив безпосереднім каталізатором постановки питання про необхідність криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації.

3. Встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації було соціально обумовленим кроком, який узгоджується з абсолютно всіма розробленими у кримінально-правовій доктрині соціальними та соціально-психологічними принципами криміналізації. Зокрема, враховуючи продемонстровану в роботі «ієрархію» та значення благ, якими, з одного боку, довелося «пожертвувати» вітчизняним парламентаріям, а, з іншого, – які «поставлені під захист» ст. 114-2 КК України, криміналізація досліджуваного діяння має визнаватися рішенням, яке повністю узгоджується з принципом співмірності позитивних і негативних наслідків криміналізації, адже здійснене Законом від 24 березня 2022 р. обмеження права на поширення інформації було викликано необхідністю кримінально-правового захисту таких найвищих соціальних цінностей, як життя, здоров’я і безпека людини, а також національної безпеки, потреба захисту якої стала першочерговою саме в умовах воєнного часу.

4. Відповідаючи загальноправовим, доповнення КК України ст. 114-2 супроводжувалося частковим порушенням окремих кримінально-правових системних принципів криміналізації, зокрема, принципів ненадмірності заборони, визначеності і єдності термінології та повноти складу діяння, яке криміналізується. Однак наявність відмічених порушень свідчить не про помилковість встановлення кримінальної відповідальності за аналізоване діяння, а лише про потребу вдосконалення норми про несанкціоноване поширення військово значущої інформації, рішення про криміналізацію якого було абсолютно виправданим.

РОЗДІЛ 2
ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 114-2 КК УКРАЇНИ

2.1 Об'єкт складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України

Як відомо, в нашій державі на законодавчому рівні було закріплено положення про те, що єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 2 КК України) – тобто передбачену законом про кримінальну відповідальність систему елементів та відповідних ознак, які характеризують суспільно небезпечне діяння як конкретне кримінальне правопорушення [152, с. 262].

Варто погодитись із І. О. Бандуркою, яка зазначає, що за своєю суттю склад кримінального правопорушення – це наукова абстракція, законодавча модель кримінальних правопорушень певного виду, яка містить у собі всі найсуттєвіші, найнеобхідніші й типові ознаки конкретних діянь, визнаних кримінальними правопорушеннями. Іншими словами, склад кримінального правопорушення охоплює всю сукупність ознак, які відповідно до кримінального закону є достатніми для притягнення особи до кримінальної відповідальності [150, с. 65].

Кожен склад кримінального правопорушення складається з чотирьох елементів – невід'ємних складових цього утворення, підсистеми взаємопов'язаних між собою ознак, які характеризують одну зі сторін кримінального правопорушення. Об'єднуючись у суворо визначеній послідовності, разом вони перетворюються на єдину систему – склад кримінального правопорушення. Кожний із таких елементів має свою групу ознак, які забезпечують функцію більш детальної характеристики змісту елементу, до якого вони належать. Завдяки ознакам законодавець має змогу описати відмінні риси кримінального правопорушення, а той, хто кваліфікує – відмежувати кримінальні правопорушення одне від одного [152, с. 267–268].

У складі кримінального правопорушення елементи розташовуються таким чином: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона. Уважається, що об'єкт та об'єктивна сторона разом містять об'єктивні ознаки кримінального правопорушення, тоді як суб'єкт та суб'єктивна сторона – суб'єктивні. При цьому в юридичній літературі відмічається, що при здійсненні кваліфікації кримінальних правопорушень, особливо для перевірки результатів попередньої кваліфікації, доцільно додержуватися саме такого порядку (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона) визначення ознак кримінального правопорушення, адже він є органічним з погляду структури складу кримінального правопорушення та дозволяє гарантовано уникнути кваліфікаційних помилок [152, с. 268]. Погоджуючись із озвученим судженням, лише додамо, що, на нашу думку, така послідовність має бути збережена і при науковому дослідженні окремих складів кримінальних правопорушень[19].

Зважаючи на сказане, а також те, що саме «об'єкт кримінального правопорушення є базовим елементом складу кримінального правопорушення й виражає антисуспільну спрямованість кримінально протиправної поведінки та характер її суспільної небезпечності» [150, с. 83], і характеристику складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України, ми вирішили розпочати із висвітлення об'єкта останніх.

Розділяємо переконання Ю. О. Кучера та М. В. Мазура в тому, що визначення об'єкта кримінального правопорушення – одна з найбільш дискусійних проблем у науці кримінального права, яка без перебільшення має універсальний характер у всіх відношеннях [152, с. 280]. Зокрема, провівши відповідне дослідження, Ю. В. Орлов нарахував принаймні 10 (!) груп варіантів розуміння об'єкта

[19] Заради справедливості зауважимо, що в юридичній літературі можна зустріти й інші погляди щодо послідовності алгоритму встановлення ознак складу кримінального правопорушення. Зокрема, на думку Ю. А. Пономаренка, як перший елемент має розглядатися суб'єкт, а вже далі варто аналізувати об'єкт, об'єктивну і суб'єктивну сторони. Свою позицію вчений пояснює тим, що конструкція складу є юридичною моделлю людської поведінки, а у будь-якому поведінковому акті людини необхідно насамперед виділяти самого «діяча», тобто суб'єкта злочину. Аналогічна думка обстоюється і ученицею згаданого криміналіста Л. В. Чорнозуб [225, с. 60; 282, с. 15–17].

Водночас, незважаючи на наявність очевидного раціонального зерна, вказаний підхід не отримав (можливо, поки що) широкої підтримки серед вітчизняних криміналістів.

кримінального правопорушення[20]. Очевидно, що кожен із перерахованих вченим варіантів має як «сильні», так і «слабкі» сторони, які вже були неодноразово і вельми детально описані в юридичній літературі. Через це вважаємо, що дублювання відповідних положень і на сторінках цієї роботи є зайвим і таким, яке позбавлене будь-якого теоретичного та практичного сенсу. Натомість бачимо за доцільне процитувати лише тих науковців, які:

– з одного боку, зазначають, що після проголошення Україною незалежності серед представників вітчизняної кримінально-правової доктрини найбільшу підтримку отримали дві концепції об'єкта злочину: перша група науковців, підтримуючи позицію класиків радянської кримінально-правової літератури, розуміють під об'єктом злочину поставлені під кримінально-правову охорону суспільні відносини; інші ж, критикуючи попередню концепцію передусім через її неуніверсалізм, наполягають на необхідності визнання об'єктом злочину цінностей, які охороняються кримінальним законом [188, с. 254–255];

– але, з іншого, визнають, що, попри всі нарікання та критичні зауваження стосовно неї, й досі найбільш виваженою й апробованою практикою кримінально-правових досліджень залишається концепція суспільних відносин як об'єкта злочинів [11, с. 101; 112, с. 78–79; 150, с. 83; 189, с. 43].

Враховуючи наведені положення, уважаємо за доцільне приєднатися до вчених, які при трактуванні об'єкта кримінального правопорушення виходять із того, що ним є суспільні відносини, на які посягає особа, котра вчинила кримінальне правопорушення, заподіюючи їм певну шкоду, і які поставлені під охорону кримінального закону [159, с. 71].

Суспільні відносини – це система різноманітних усталених взаємозалежностей, що виникають між окремими індивідами, їх групами, організаціями і спільнотами, а також всередині останніх у процесі їх економічної, політичної, культурної тощо діяльності [150, с. 87]. Як об'єкт кримінального правопорушення суспільні відносини мають таку структуру: а) суб'єкти (носії, учасники) суспільних відносин – держава, об'єднання громадян, фізичні та

[20] Детальніше про це див. [150, с. 86].

юридичні особи; б) предмет суспільних відносин – це те, з приводу чого або у зв'язку з чим вони існують; в) соціальних зв'язок (зміст відносин) – взаємодія суб'єктів відносин з приводу їхнього предмета [157, с. 70].

Досліджуючи відповідну проблематику, Ю. О. Данилевська резонно зазначає, що, оскільки суспільні відносини, як об'єкти кримінальних правопорушень, надзвичайно різноманітні, то їхня наукова класифікація сприяє з'ясуванню їхнього змісту, кваліфікації кримінально протиправних діянь та відмежуванню кримінальних правопорушень одне від одного, а також, в цілому, кодифікації закону. При цьому юристка відмічає, що в науці кримінального права найчастіше виділяють класифікацію об'єктів кримінального правопорушення «за вертикаллю» та «за горизонталлю» [150, с. 71].

Критерієм класифікації об'єктів «за вертикаллю» є кількісний показник – коло охоплення потенційної кількості суспільних відносин, які знаходяться під охороною кримінального закону. При такій класифікації об'єктів вони поділяються на загальний, родовий, видовий і безпосередній (так звана чотириступенева класифікація). Водночас необхідно враховувати небезпідставні зауваження тих криміналістів, які уточнюють, що видовий об'єкт може виокремлюватися не в усіх сукупностях суспільних відносин, поставлених під охорону закону про кримінальну відповідальність. Тому поруч із чотири- паралельно існує і триступенева класифікація, за якої виділяють лише загальний, родовий та безпосередній об'єкти кримінальних правопорушень [150, с. 71].

Загальний об'єкт кримінального правопорушення охоплює всі правовідносини, охоронювані КК України. У ч. 1 ст. 1 останнього, де йдеться про його завдання, названі найбільш значущі відносини, що стосуються загального об'єкта. Це – права і свободи людини та громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, довкілля, конституційний устрій України, мир і безпека людства [149, с. 151].

Родовий об'єкт – це об'єкт, яким охоплюється певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною суттю суспільних відносин, які через це повинні охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-

правових норм [151, с. 105]. Родовий об’єкт дозволяє здійснити класифікацію кримінальних правопорушень і має значення для кодифікації, оскільки законодавець розміщує кримінально-правові заборони за певною системою, суть якої полягає у тому, що критерієм об’єднання окремих кримінальних правопорушень у групи (окремі розділи Особливої частини КК), як правило, є саме родовий об’єкт [149, с. 152].

У кримінально-правовій доктрині аксіоматичним уважається положення про те, що зазвичай найбільш точне уявлення про зміст родового об’єкту кримінального правопорушення нам надає назва розділу Особливої частини КК, до якого були поміщені ті чи інші норми [150, с. 95]. У випадку зі ст. 114-2 КК України такою структурною ланкою Особливої частини є її розд. I «Злочини проти основ національної безпеки України» (далі в цьому підрозділі – розд. I).

У вітчизняній юридичній літературі національна безпека як родовий об’єкт досліджуваних злочинів тлумачиться по-різному:

– в одних джерелах таким об’єктом називаються суспільні відносини, які забезпечують непохитність основ конституційного ладу України та стале функціонування системи зовнішньої безпеки держави [129, с. 59];

– в інших – як конституційний, суспільний і державний лад України, її політична система, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканість, обороноздатність, державна, економічна чи інформаційна безпека, а також національна безпека в екологічній і воєнних сферах [8, с. 26; 9, с. 35];

– особливе розуміння розглядуваного поняття пропонується і в інших працях [104; 283], зокрема, так би мовити, і «загальних» (не кримінально-правових) роботах, присвячених національній безпеці [96, с. 6–7; 176, с. 50].

Однак чи не найважливішим є те, що свою думку з приводу змісту аналізованої категорії висловили і народні депутати України, визначивши ***національну безпеку*** як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України»).

Зважаючи на, по-перше, нормативний характер цього визначення, по-друге, його відносну вдалість, по-третє, те, що в ньому, не беручи до уваги природних редакційних розбіжностей, фактично йдеться про ті ж складові, які перераховувалися у цитованих вище працях науковців, уважаємо, що при трактуванні родового об'єкта злочинів, передбачених розд. I, варто спиратися саме на цю законодавчу дефініцію.

Як зазначає Ю. А. Пономаренко, закон не уточнює, які саме складові національної безпеки утворюють її «основи», попри те, що згідно з п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції виключно законами України визначаються саме «основи національної безпеки». Водночас криміналіст припускає, що у сполученні з поняттям «національна безпека» термін «основи» має розумітись як головні засади, підвалини чого-небудь; провідні принципи, правила, якими хто-небудь постійно керується в житті, діяльності. «Тому, – висновує вчений, – склад будь-якого злочину з розд. I Особливої частини КК, у т. ч. й передбаченого ст. 114-2, може бути встановлений у діянні особи, лише якщо ця особа заподіяла шкоду або створила реальну або потенційну загрозу заподіяння шкоди основоположним засадам, базовим принципам захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України» [223, с. 118–119].

Попри відсутність концептуальних протиріч щодо змісту охоронюваних розд. I суспільних відносин, у вітчизняній кримінально-правовій доктрині вже тривалий час активно дебатується питання про оптимальну назву відповідної структурної ланки Особливої частини КК України. Щодо цього пригадуються слова Р. О. Мовчана та М. А. Рубащенка, які зазначають, що дискусія щодо назви розділу, який охоплює статті про відповідні злочини, та його розміщення в Особливій частині, є добре відомою в наукових колах; з цього приводу є різні концепції, та й в кримінальному законодавстві країн-членів ЄС щодо цього також немає однозначності [241, с. 330]. Погоджуючись із науковцями, лише додамо, що уніфікована позиція щодо аналізованого питання відсутня в кримінальному законодавстві не лише згаданих фахівцями країн-членів ЄС, а й пострадянських держав. Зокрема, провівши відповідне компаративістське дослідження, ми

переконалися в тому, що в країнах як «західної», так і «східної» гілки романо-германської кримінально-правової системи при позначенні назв відповідних структурних ланок Особливої частини КК вказується на те, що консолідовані в їхніх межах діяння посягають на:

– *державу або республіку* (розд. XIV КК Австрії «Державна зрада та інші посягання на державу» [293]; гл. 1 КК Болгарії «Злочини проти республіки» [306]; розд. II КК Естонії «Винні діяння проти Естонської Республіки» [302]; кн. II КК Італії «Злочини проти держави» [294]; гл. X КК Латвії «Злочини проти держави» [303]; розд. I кн. 2 КК Нідерландів «Злочини проти безпеки держави» [303]; гл. XVII КК Польщі «Злочини проти Республіки Польща» [249, с. 3]; гл. I розд. IV КК Сан-Марино «Злочини проти республіки» [299]; гл. 7 КК Словаччини «Кримінальні правопорушення проти республіки» [311]; гл. IX КК Узбекистану «Злочини проти Республіки Узбекистан» [164]; гл. 29 розд. I КК ФРН «Злочини проти миру, державна зрада та створення небезпеки для демократичної правової держави» [308]; гл. XXXII КК Хорватії «Злочини проти республіки Хорватія» [300]; гл. IX КК Чехії «Кримінальні правопорушення проти Чеської Республіки, іноземних держав та міжнародних організацій» [142, с. 6]);

– *конституційний устрій та безпеку держави,* що є характерним для групи країн, які раніше входили до складу СНД (гл. 28 КК Вірменії «Злочини проти основ конституційного устрою та безпеки держави» [314]; гл. XXXVII КК Грузії «Злочини проти основ конституційного устрою та безпеки Грузії» [297]; гл. 5 КК Казахстану «Кримінальні правопорушення проти основ конституційного устрою та безпеки держави» [162]; гл. 41 КК Киргизії «Злочини проти основ конституційного устрою та безпеки держави» [160]; гл. 29 КК Таджикистану «Злочини проти основ конституційного устрою та безпеки держави» [163]), а також Сербії (гл. 28 КК Сербії «Злочини проти конституційного устрою та безпеки Республіки Сербія» [296]);

– *незалежність та безпеку держави* (інколи поруч вказуються і деякі інші поняття, наприклад, територіальна цілісність та конституційний устрій) (гл. 12 КК Данії «Державна зрада та інші злочини проти незалежності та безпеки

держави» [307]; розд. XXIII КК Іспанії «Про зраду, злочини проти миру і незалежності Держави, а також про злочини, пов'язані з національною обороною» [304]; гл. XVI КК Литви «Злочини проти незалежності, територіальної цілісності та конституційного устрою Литовської держави» [161, с. 5]; гл. 17 КК Норвегії «Захист незалежності Норвегії та інших основних національних інтересів» [305]; гл. 33 КК Словенії «Злочинні дії проти суверенітету Республіки Словенія та її демократичного конституційного устрою» [300]);

– або ж, як і в Україні, на *національну безпеку* (розд. X КК Румунії «Злочини проти національної безпеки» [298]) чи тріаду «нація – держава – суспільство» (кн. 4 КК Франції «Про злочини та проступки проти нації, держави та суспільного спокою» [250, с. 6]);

– а також *державну безпеку* (в різних модифікаціях) (гл. XVII КК Молдови «Злочини проти публічної влади та безпеки держави» [261]; гл. I розд. V КК Португалії «Злочини проти державної безпеки» [295]; гл. 19 КК Швеції «Про злочини проти безпеки Швеції» [292]).

Останній варіант підтримує і низка вітчизняних криміналістів.

Так, пропонуючи розрізняти «національну безпеку» у широкому та у вузькому сенсах, Я. О. Лантінов зазначає, що:

а) національна безпека у широкому сенсі – це система «безпек» як усіх складових нації України (ієрархічне поєднання безпеки держави, безпеки недержавних об'єднань (громад) та безпеки фізичних осіб), так і поєднання всіх аспектів безпеки (безпеки військово-політичної, економічної, енергетичної, екологічної, інформаційної тощо); вона співпадає із загальним об'єктом злочинів – суспільною безпекою;

б) національна ж безпека у вузькому сенсі – це вищий, найзагальніший рівень безпеки, який не може бути зведений до жодного з окремих аспектів, змістом якої є забезпечення «життя» нації України, її самобутньої життєдіяльності. На думку юриста, національна безпека у вузькому сенсі – ймовірно не є об'єктом кримінально-правової охорони [172, с. 572–573], а основним безпосереднім

об’єктом посягань, які зосереджені в розд. І, є суспільні відносини, що забезпечують не «національну», а саме «***державну»*** *безпеку* [171, с. 111].

Подібним чином розмірковує і Р. Л. Чорний. Зокрема, криміналіст висуває гіпотезу, що родовим об’єктом злочинів, передбачених розд. І, є суспільні відносини щодо забезпечення ***безпеки держави*** в політичній, воєнній, економічній, соціальній, гуманітарній, науко-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах [279, с. 469].

Відповідні доктринальні напрацювання та іноземний досвід вочевидь не залишились і поза увагою розробників проєкту КК. Зокрема, в одній із попередніх версій останнього віддзеркаленням («наступником») розд. І Особливої частини чинного КК України був розд. І кн. 9, у назві якого було використано саме формулювання «Злочини проти ***державної безпеки».***

Однак, навіть визнаючи право на реалізацію такого підходу, Р. О. Мовчан та М. А. Рубащенко водночас привертають увагу до того, що вживання звороту «державна безпека» не виглядає беззастережним з огляду саме на його законодавче визначення у ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України». У цій правовій нормі державна безпека визначається як захищеність життєво важливих національних інтересів від загроз *невоєнного* характеру (у протилежність до *воєнної* безпеки – їх захищеність від воєнних загроз). «Натомість, – підкреслюють вчені, – аналіз розділу 9.1 Проєкту (те саме стосується і розд. І Особливої частини КК України – *П. Б.)* показує, що в ньому описуються злочини, практично кожен із яких створює загрози воєнного характеру і вчиняється (може вчинюватися) в умовах збройного конфлікту як міжнародного, так і неміжнародного характеру» [241, с. 329–330].

Позначену вище проблему намагається вирішити О. О. Кваша. Зокрема, спочатку зазначаючи, що з ухваленням у 2001 р. чинного КК України відбулася підміна понять «держава» і «національна безпека», криміналістка вже далі висловлює своє переконання в тому, що для чіткого розмежування понять національної і державної безпеки в контексті визначення родового об’єкта розд. І у відповідний назві взагалі необхідно відмовитися від терміна «безпека», змінивши

його на формулювання «Злочини ***проти держави***» [134, с. 33], яке, як зазначалося вище, активно використовується і законодавцями багатьох європейських країн.

Однак, оцінюючи подібний підхід, варто враховувати слушні зауваження, які з цього приводу висловлював М. А. Рубащенко. Йдеться про доведений ученим факт того, що суверенітет, незалежність, цілісність України, її конституційний лад – це не ті цінності, які ховаються за назвою «держава», як одного з елементів тріади «людина – суспільство – держава»; це ті макроцінності, які охоплюють всю тріаду [240, с. 67–68; 241, с. 331]. Зважаючи на наведені аргументи, правознавцем робиться логічний висновок про те, що родовий об'єкт злочинів, передбачених розд. I, охоплює специфічну групу суспільних відносин, посягання на які однаковою мірою заподіюють шкоду державі Україна, українському суспільству і кожному громадянину. «Саме таке змістовне навантаження родового об'єкта злочинів проти основ національної безпеки України, – констатує фахівець, – і обумовило його особливе місце серед об'єктів кримінально-правової охорони та розміщення його під першим розділом Особливої частини КК» [239, с. 122]. Схожі міркування озвучуються і С. О. Харитоновим, який теж пише про те, що лише органічне поєднання всіх трьох векторів безпеки – держави, суспільства і людини – може забезпечити надійну безпеку держави в цілому [277, с. 73–77].

У цьому контексті хотілося б укотре пригадати і законодавчу дефініцію поняття «національна безпека», яка визначається як стан захищеності не лише державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного конституційного ладу, але й інших ***національних інтересів України*** від реальних та потенційних загроз. Ну а вже в наступному пункті вітчизняні парламентарії прямо вказують на те, що ***національними інтересами України*** є життєво важливі інтереси не лише *держави,* про яку вели мову О. О. Кваша, Я. О. Лантінов, Р. Л. Чорний та інші, та про яку згадувалось в одній із попередніх редакцій проєкту КК, а й життєво важливі інтереси *людини* та *суспільства*, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян. Як бачимо, фактично йдеться про ту

ж тріаду «людина – суспільство – держава», на яку в контексті родового об'єкта досліджуваних посягань вказував і М. А. Рубащенко,

Отже, враховуючи наведені аргументи та нормативно закріплене визначення поняття «національна безпека України», уважаємо, що саме цей термінологічний зворот найбільш вдало відображає зміст тих суспільних відносин (цінностей), які порушуються в результаті вчинення діянь, передбачених розд. I. Урешті-решт подібних висновків дійшли і розробники проєкту КК, які в його останній (на момент підготовки рукопису дисертації) редакції змінили свою попередню позицію та, по-перше, вказали у назві розд. 9.1 не на ***«державну*** безпеку», а на ***«національну*** безпеку України», по-друге, уточнили й назву кн. 9 Особливої частини, згадавши в ній не лише про «державу» (раніше – «Кримінальні правопорушення проти держави»), але й, окремо, про «національну безпеку України» (сьогодні – «Кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України»).

Водночас варто звернути увагу на те, що, на відміну від варіанту, який використаний як в проєкті КК (див. попередній абзац), так і у всіх інших розділах Особливої частини чинного КК України, у назві розд. I вживається термін «злочин», а не «кримінальне правопорушення». Як бачимо, цей розділ залишився єдиним в Особливій частині КК України, назва якого не зазнала змін із набранням чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [134, с. 26].

Раніше до наявності цього факту можна було ставитись із розумінням, адже в розд. I справді було передбачено відповідальність виключно за злочини. Однак ситуація докорінно змінилась із ухваленням Закону України від 3 березня 2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», головним наслідком набрання чинності яким стало доповнення КК України новою ст. 111-1 «Колабораційна діяльність». Йдеться про те, що визначені ступені суспільної небезпеки колабораційної діяльності **(ч. 1 та ч. 2 – кримінальні проступки,** ч. 3 та ч. 4 – нетяжкі злочини, ч. 5 – тяжкий злочин, ч. 6, ч. 7 та ч. 8 – особливо тяжкі

злочини) насправді не повністю відповідають назві розд. I «**Злочини** проти основ національної безпеки» [167].

Зважаючи на таку, помічену й іншими вітчизняними науковцями [5, с. 17; 187, с. 69], неузгодженість, В. В. Кузнецов та М. В. Сийплокі пропонують два варіанти вирішення цієї проблеми:

1) змінити санкції ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК України, передбачивши в них покарання у виді позбавлення волі[21]. Таку модель підтримують і З. А. Загиней-Заболотенко [123, с. 482] та О. О. Кваша. Зокрема, на думку останньої, варто ставити питання не про зміну назви аналізованого розділу на «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України», а про адекватну оцінку законодавцем ступеня суспільної небезпечності колабораційної діяльності і необхідність зміни відповідних санкцій цієї статті в частині включення до них основного покарання у виді позбавлення волі [134, с. 26];

2) або ж змінити назву розд. I Особливої частини КК України на «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки» [167].

Ми ж уважаємо, що два запропонованих вище варіанти не є взаємовиключними і мають, хоча й і з протилежних міркувань, бути застосовані одночасно:

– якщо корегування санкцій ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК України за допомогою вказівки в них на альтернативне покарання у виді позбавлення волі справді допоможе адекватніше відобразити ступінь суспільної небезпеки цих діянь. Пропозиція подібного штибу була озвучена і О. О. Книженко [137, с. 147];

– то зміна назви розд. I на «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» з огляду на дотримання засад системності є необхідною навіть попри пропоноване здійснити одночасно редагування санкцій. Адже навіть за умови, що в розд. I буде передбачено відповідальність виключно за злочини (якщо будуть реалізовані пропоновані вище зміни), навряд чи доцільно

[21] На думку Р. О. Мовчана, такий шлях частково вирішить проблему безальтернативності основного покарання саме у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Водночас учений зазначає, що ступінь суспільної небезпеки описаного у відповідних нормах діянь є таким, що свідчить про доцільність застосування до винних осіб покарання у виді штрафу, а не позбавлення волі [187, с. 69].

відходити від уніфікованого підходу щодо вживання у назвах всіх структурних ланок Особливої частини КК України єдиного і більш широкого за змістом поняття «Кримінальні правопорушення».

Окремі науковці у межах родового об'єкту злочинів, передбачених розд. I, виділяють ще й низку *видових об'єктів,* на підставі чого надалі класифікують відповідні посягання на кілька умовних груп [4; 120, с. 154; 153, с. 26; 173; 180; 280, с. 10–11; 283, с. 15].

Водночас хотілося б нагадати, що виокремлення видового об'єкта є доцільним лише тоді, коли в межах родового об'єкта існують суспільні відносини одного виду, які захищені групою тісно взаємопов'язаних суміжних норм [157, с. 72]. Однак, уважно вивчивши систему розд. I, ми помітили, що абсолютна більшість зосереджених у його межах діянь є багатооб'єктними. Через це виділити лише одну сферу національної безпеки України, на яку вони посягають, фактично неможливо, адже вони одночасно посягають одразу на декілька таких сфер (груп суспільних відносин у сфері національної безпеки).

Наприклад, до групи *злочинів, що посягають на відносини з умов, які забезпечують охорону основ національної безпеки України у сфері державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості, обороноздатності, державної, економічної, науково-технічної та інформаційної безпеки України,* В. К. Матвійчук відніс лише діяння, передбачені ст. 111 та ст. 114 КК України [180].

Однак, оцінюючи запропонований підхід, відразу варто задатися наступним (вочевидь риторичним) питанням: а хіба існують бодай якісь (хоча б найменші) підстави стверджувати, що на територіальну цілісність України не посягає, наприклад, делікт, передбачений ст. 110 КК України, в якій йдеться… саме про посягання на територіальну цілісність України?

Власне, фактичну неможливість науково обґрунтованого групування (класифікації) злочинів проти основ національної безпеки України опосередковано визнає і М. І. Хавронюк. На це вказує те, що, виділяючи видові об'єкти відповідних злочинів, вчений включає до них одразу декілька сфер національної безпеки України:

1) у сфері державної безпеки і політичній сфері (статті 109, 110, 112 КК України);

2) у сфері державної безпеки, воєнній, інформаційній, економічній і науково-технологічній сферах (статті 111, 114 КК України);

3) у сфері державної безпеки, економічній, екологічній і воєнній сферах (ст. 113 КК України) [153, с. 26; 154, с. 52–53].

Зважаючи на наведені аргументи, ми дійшли висновку про недоречність виділення у межах родового об'єкта злочинів, передбачених розд. I, групи видових об'єктів.

Вирішальне значення для кваліфікації суспільно небезпечних діянь як кримінальних правопорушень має безпосередній об'єкт останніх, який є елементом юридичної конструкції складу кримінального правопорушення, передбаченого певною кримінально-правовою нормою [152, с. 293].

Безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень вважаються конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певною кримінально-правовою нормою і яким завдається шкода від кримінально-протиправних посягань [158, с. 107]. Саме безпосередній об'єкт виступає основою для вже згаданої класифікації об'єктів «по горизонталі», сутність якої полягає в тому, що на його рівні виокремлюють:

– *основний* безпосередній об'єкт кримінального правопорушення – тобто ті суспільні відносини, які передусім намагається захистити законодавець, ставлячи їх під кримінально-правову охорону;

– і *додатковий* об'єкт – ті суспільні відносини, яким поряд із основним об'єктом завдається або виникає загроза заподіяння шкоди. Своєю чергою додатковий безпосередній об'єкт може бути двох видів: *а) обов'язковий,* що у відповідному складі кримінального правопорушення «страждає» завжди, у будь-якому випадку його вчинення, і *б) факультативний,* який при скоєнні певного делікту може існувати поряд з основним, а може бути відсутнім [151, с. 108].

В юридичній літературі основний безпосередній об'єкт складу (-ів) злочину (-ів), передбаченого (-их) ст. 114-2 КК України, тлумачиться по-різному. Зокрема, на

думку С. О. Сороки, ним є зовнішня безпека України, її суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність, обороноздатність, державна, економічна чи інформаційна безпека [248, с. 293]. Однак, навіть попри всю суб'єктивність та умовність розуміння об'єкту, таке визначення навряд чи може вважатися обґрунтованим, адже: по-перше, воно взагалі не відображає специфіку розглядуваного посягання; по-друге, абсолютно не враховує того, що несанкціоноване поширення військово значущої інформації лише опосередковано і тільки потенційно може завдати шкоду відміченим суверенітету, територіальній цілісності та, тим паче, зовнішній безпеці нашої держави.

Невиправдано широко до трактування відповідного основного безпосереднього об'єкта підходить і В. Ю. Бондар. Дослідник уважає, що ним є суспільні відносини у сфері забезпечення національної та державної безпеки, обороноздатності, державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості [14, с. 283–284]. Як бачимо, юрист фактично ототожнює основний безпосередній об'єкт складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України, та родовий об'єкт усіх діянь, консолідованих у розд. I (національну безпеку).

У цьому сенсі куди вдалішою виглядає позиція, яку обстоює Ю. А. Пономаренко. Будучи переконаним у тому, що основний безпосередній об'єкт несанкціонованого поширення військово значущої інформації збігається з об'єктом злочинів, передбачених ст. 114-1 КК України, фахівець, на відміну від В. Ю. Бондаря, включає до нього лише ті суспільні відносини, які забезпечують обороноздатність України в частині належного здійснення військовими формуваннями України охорони основ національної безпеки України в умовах воєнного або надзвичайного стану [156, с. 40].

Водночас маємо зазначити, що, попри дещо відмінне трактування *основного* безпосереднього об'єкту, В. Ю. Бондар та Ю. А. Пономаренко одностайні в тому, що інформаційна безпека України в частині збереження у таємниці інформації, яка становить предмет аналізованого посягання, є хоча й обов'язковим, однак лише *додатковим* безпосереднім об'єктом відповідних злочинів [14, с. 283–284; 223, с. 284; 224, с. 102]. Цим позиція згаданих правників відрізняється від думки:

– Р. О. Мовчана, який, як ми пам’ятаємо, основним безпосереднім об’єктом розглядуваних злочинів називає національну безпеку України одночасно і у воєнній, і в інформаційній сферах [202, с. 139];

– та О. О. Пащенка, котрий інформаційну безпеку визнає єдиним та основним (не додатковим) безпосереднім об’єктом аналізованих злочинів [216, с. 15]. До кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки досліджувані діяння відносить і К. О. Новікова [205, с. 45]. Тут не буде зайвим нагадати і те, що в проєкті КК норми, які сміливо можна називати аналогами чинної ст. 114-2 КК України (ст. 9.2.3 та ст. 9.2.4), включені до поміщеного у кн. 9 розд. 9.2, який має назву «Кримінальні правопорушення проти режиму таємниці інформації, що належить державі». Як бачимо, і в цьому випадку чітко простежується акцент саме на «інформаційній» складовій відповідного діяння.

На нашу думку, незважаючи на своє різне вираження, обидва викладених підходи є доволі обґрунтованими. Чи не єдиними ж їх відносно «слабкими» місцями є те, що, попри намагання авторів, запропоновані трактування все ж недостатньо повно відображають саме специфіку антисуспільної спрямованості діянь, передбачених ст. 114-2 КК України, зокрема, через те, що:

– позиція В. Ю. Бондаря та Ю. А. Пономаренка не дозволяє відстежити відмінність – а вона, попри переконання Ю. А. Пономаренка, на нашу думку, все ж існує – суспільних відносин, які поставлені під кримінально-правову охорону, з одного боку, у ст. 114-1, а, з іншого, – у ст. 114-2 КК України. Уважаємо, що такий стан речей передусім існує через применшення, деяку «недооцінку» вченими значення згаданої «інформаційної» складової, яку вони відносять до площини не основного, а додаткового об’єкту відповідних злочинів;

– натомість у визначенні Р. О. Мовчана, в якому одночасно згадуються як воєнна, так і інформаційна безпека, недостатнім чином конкретизовано ті їхні елементи, які порушуються в результаті несанкціонованого поширення військово значущої інформації.

Уважаємо, що ці незначні недоліки обох запропонованих трактувань могли б бути усунуті за рахунок: а) поєднання їхніх «сильних» сторін; б) уточнення тих

складових інформаційної безпеки, яким завдається шкода діяннями, які описані у ст. 114-2 КК України. Зокрема, тут у нагоді знову може стати закріплене у Стратегії забезпечення державної безпеки і вже згадане у попередньому розділі цього дослідження нормативне визначення «інформаційної безпеки» як складової національної безпеки України, в якому однією із загроз національним інтересам людини, суспільства і держави в інформаційній сфері було визнано несанкціоноване розповсюдження інформації.

Отже, синтезуючи всі попередні напрацювання, висновуємо, що **основним безпосереднім об'єктом** складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України, є інформаційна безпека України у частині забезпечення недопущення несанкціонованого розповсюдження інформації, поширення якої в умовах воєнного або надзвичайного стану може завдати шкоду обороноздатності України [20, с. 192].

Проаналізувавши антисуспільну спрямованість діянь, передбачених ст. 114-2 КК України, В. А. Мисливий висунув гіпотезу відносно того, що розглядувана норма цілком виправдано могла б зайняти своє місце у розд. XIV Особливої частини КК України (далі – розд. XIV) серед кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів та інших діянь, що посягають на обороноздатність країни [182, с. 11]. Позицію В. А. Мисливого називає слушною і В. І. Олійник [207, с. 276].

Оцінюючи обґрунтованість відповідного припущення, хотілося б пригадати, що, визначаючи родовий об'єкт посягань, поміщених до розд. XIV, Р. С. Орловський зазначає, що ним є сукупність суспільних відносин, які забезпечують обороноздатність України, її незалежність, територіальну цілісність та недоторканість [146, с. 431]. Як бачимо, фактично фахівець веде мову про окремі складові національної безпеки України, які були перераховані вище.

Подібним чином розмірковує і А. О. Данилевський, який, проте, прямо відмічає, що відповідні злочини посягають саме на різні сфери національної безпеки України (обороноздатність, недоторканність державних кордонів тощо) [153, с. 541].

Про те, що злочини, які створюють загрозу безпеці держави в інформаційній сфері (статті 328, 329, 330 та ст. 422 КК України), посягають саме на безпеку держави, писали і М. І. Хавронюк [200, с. 1010–1012] та Р. Л. Чорний [280, с. 10].

Враховуючи ж те, що однією з включених до розд. XIV груп посягань є кримінальні правопорушення *у сфері охорони державної таємниці та конфіденційної інформації,* хотілося б пригадати, що у законодавчій дефініції поняття *«державна таємниця»* прямо вказується, що це вид таємної інформації, який охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди ***національній безпеці України*** (ст. 1 Закону України «Про державну таємницю»).

Зважаючи на наведені положення, можна констатувати:

– по-перше, очевидну подібність суспільних відносин, які охороняються розд. I та розд. XIV, адже консолідовані в обох цих структурних ланках Особливої частини КК діяння посягають на національну безпеку України;

– по-друге, пам’ятаючи про попереднє, наявність підстав для пропонованого В. А. Мисливим включення «несанкціонованого поширення військово значущої інформації» до розд. XIV і наступного визнання його різновидом деліктів у сфері охорони певних видів інформації.

Вочевидь, що схожими міркуваннями керувались і автори проєкту КК, які, визнаючи подібність антисуспільної спрямованості відповідних діянь, передбачили у його розд. 9.2 «Кримінальні правопорушення проти режиму таємниці інформації, що належить державі» відповідальність як за «несанкціоноване поширення військово значущої інформації» (статті 9.2.3 та 9.2.4), так і за діяння, які є аналогами тих, що передбачені у статтях 328–330 чинного КК України (статті 9.2.2, 9.2.5 – 9.2.7 проєкту КК).

Водночас хотілося б нагадати, що в проєкті КК втілена так звана «складна» структура Особливої частини, яка передбачає виділення як більш крупних книг, якою в нашому випадку виступає кн. 9 «Кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України», так і менших їхніх складових – розділів,

одним із яких є поміщений до відповідної книги і згаданий вище розд. 9.2. Завдяки такому підходу в розробників проєкту не виникає дилеми про місцерозташування норм про несанкціоноване поширення військово значущої інформації серед кримінальних правопорушень або ж *проти національної безпеки України,* або ж *проти режиму таємниці інформації, що належить державі,* адже ці блага не розглядаються як самостійні та відокремлені одне від одного, позаяк друге прямо визнається частиною (видовим об'єктом) першого (родового об'єкту) – національної безпеки України та безпеки держави.

Інша ситуація має місце в чинному КК України із «простою» структурою його Особливої частини, яка позбавлена описаних вище переваг проєктованого кримінального законодавства і з урахуванням якої ми не можемо оминути питання про оптимальне місцезнаходження досліджуваної норми – чи це є розд. I, чи все ж таки розд. XIV?

Проте тут хотілося б ще раз підкреслити, що через доведену вище подібність родових об'єктів посягань, передбачених розд. I та розд. XIV (національна безпека України), існують вагомі і майже однакові підстави для поміщення аналізованої норми в обидві розглядувані ланки Особливої частини КК України. Уважаємо, що за таких умов має ставитися питання не про «правильність», адже обидва варіанти є принаймні відносно «правильними», а лише про «системність» рішення парламентаріїв, тобто те, чи узгоджується поміщення статті про несанкціоноване поширення військово значущої інформації до розд. I з іншими рішеннями законодавця щодо вирішення однорідних питань.

Та чи зустрічались у практиці кримінального нормотворення описані у попередньому абзаці ситуації, коли народним депутатам України доводилось вирішувати схожі за змістом складні дилеми?

Відповідаючи на це питання, вважаємо за доречне пригадати ситуацію, яка виникла при доповненні КК України попередньою (порівняно з аналізованою в цій роботі ст. 114-2) за порядковим номером і, головне, подібною за змістом

антисуспільної спрямованості[22] ст. 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань». Видається, що, вирішуючи проблему місцерозташування цієї норми, народні обранці так само мали два майже рівноцінних варіанти, адже, крім розд. I, вона так само могла бути поміщена й до розд. XV Особливої частини КК України «Злочини[23] проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів», наприклад, одразу за ст. 342, в якій передбачено відповідальність за опір окремим суб'єктам[24].

Та в підсумку парламентарії все ж зупинилися на включенні відповідної заборони до розд. I, що, на нашу думку, було зумовлено двома визначальними обставинами, а саме визнанням кримінально протиправним:

– по-перше, лише перешкоджання законній діяльності однієї групи суб'єктів – ЗСУ та інших військових формувань;

– по-друге, і головне, лише того перешкоджання згаданим суб'єктам, яке вчинене в особливий період.

Схильні вважати, що саме ці два фактори переконали законодавця в тому, що відповідний делікт першочергово (основний безпосередній об'єкт) посягає на національну безпеку України, а лише потім – на авторитет органів державної влади (обов'язковий, але лише додатковий об'єкт).

І ось тут хотілося б пригадати, що у ст. 114-2 КК України теж передбачено відповідальність лише за несанкціоноване поширення:

– по-перше, не будь-якої інформації, що характерно для статей 328–330 КК України (звичайно, у випадку що вона є державною таємницею або службовою

---

[22] Як ми пам'ятаємо, Ю. А. Пономаренко взагалі ототожнив основні безпосередні об'єкти злочинів, передбачених статтями 114-1 та 114-2 КК України. Навіть не повністю погоджуючись із такою думкою, все ж не можна заперечувати більш ніж очевидну подібність (але не ідентичність) антисуспільної спрямованості описаних у цих заборонах діянь.

[23] Нагадаємо, що в 2014 р., коли й приймалося відповідне рішення, кримінальному законодавству України ще не буле відоме поняття «кримінальне правопорушення» з наступним поділом його на «злочини» та «кримінальні проступки», замість якого існувала єдина категорія «злочин».

[24] Потенційна можливість такого рішення підтверджується хоча б тим, що у проєкті КК відповідальність за опір військовослужбовцеві, який виконує службові обов'язки чи здійснює свої повноваження (ст. 9.7.6), передбачена у розд. 9.7 «Кримінальні правопорушення проти порядку публічного управління», який був поміщений все до тієї ж кн. 2 «Кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України».

інформацією), а лише інформації або ж: 1) про зброю, озброєння, боєприпаси (ч. 1); 2) про, як і в ст. 114-1 КК України, ЗСУ чи інші військові формування (ч. 2);

– по-друге, і знову-таки головне, яке вчинене виключно в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Звичайно, стосовно подібної аргументації читач може навести деякі контраргументи, першим із яких є те, що норма про відповідальність за, наприклад, ухилення від призову в той-таки особливий період вже розміщена не в розд. I, а в розд. XIV. Однак уважаємо, що цей резонний аргумент швидше доводить не помилковість рішення про поміщення норми щодо несанкціонованого поширення військово значущої інформації до розд. I, а необхідність вирішення характерної для чинного КК України проблеми розміщення на «різних полюсах» його Особливої частини норм про діяння із подібною (майже ідентичною) антисуспільною спрямованістю – проблеми, яка загалом у надзвичайно вдалий спосіб вирішується у проєкті КК, зокрема, і завдяки його ускладненій структурі.

Отже, зважаючи на всі вищевикладені положення, ми дійшли висновку, що, попри наявність підстав для поміщення аналізованої норми як до розд. I, так і до розд. XIV, рішення законодавця про визнання несанкціонованого поширення військово значущої інформації різновидом посягань на основи національної безпеки України виглядає як більш системним, так і таким, що найкраще відображає антисуспільну спрямованість досліджуваного у цій роботі посягання. При цьому в контексті сказаного і для підтвердження тези про виправданість поміщення розглядуваного діяння, яке посягає на інформаційну безпеку, до розділу Особливої частини, присвяченого регламентації відповідальності за злочини проти національної безпеки України, хотілося б процитувати Т. В. Міхайліну та О. В. Мартинюка, котрі вказують на два важливих чинника, які обґрунтовують зв’язок інформаційної та національної безпеки, про який, до речі, вже згадував і автор цих рядків: 1) стрімка інформатизація всіх сфер суспільного буття, внаслідок чого вони переплітаються з інформаційною складовою, яка починає впливати на їхню сутність, розвиток та трансформацію; 2) російська агресія, яка на всіх своїх етапах супроводжувалася інформаційними атаками, що й обумовлюють особливу

роль інформаційної безпеки у забезпеченні національної безпеки [186, с. 268]. Відповідна корельованість не залишались не поміченою і М. В. Баран, яка відмічає, що одним з аспектів захисту територіальної цілісності, суверенітету та національної економіки в умовах цифрової трансформації є забезпечення інформаційної безпеки [10, с. 195].

Альтернативними **додатковими об'єктами** злочину, передбаченого ч. 3 ст. 114-2 КК України, можуть виступати державна, екологічна, економічна та інші сфери (крім інформаційної та воєнної) національної безпеки України, а також, залежно від конкретного виду «інших тяжких наслідків», життя та здоров'я особи, власність, довкілля тощо [202, с. 140].

Крім того, що у деяких складах він доповнюється додатковими об'єктами, безпосередній об'єкт кримінально протиправного посягання також може бути конкретизований і двома такими ознаками, як:

– юридико-визначений предмет, якому в конкретному випадку відповідає фактичний предмет кримінального правопорушення;

– юридико-визначений потерпілий – фактична потерпіла особа [152, с. 295].

Зокрема, в юридичній літературі зазначається, що в тих випадках, коли предмет кримінального правопорушення прямо передбачений у диспозиції норми, він стає його обов'язковою ознакою (так звані «предметні» кримінальні правопорушення) [157, с. 74–75].

Із проявом описаної ситуації ми зустрічаємось і в ст. 114-2 КК України, в якій прямо вказується на предмет відповідних злочинів, яким є інформація про:

– направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України (ч. 1);

– переміщення, рух або розташування ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості (ч. 2).

Уважно вивчивши положення **ч. 1 ст. 114-2 КК України,** Ю. А. Пономаренко констатував, що за своїм змістом інформація, яка є **предметом** передбаченого нею складу злочину:

– по-перше, стосується трьох діянь: 1) направлення в Україну; 2) переміщення в Україну; 3) переміщення територією України;

– по-друге, кожне з яких може бути вчинене щодо принаймні одного з трьох предметів: 1) зброї; 2) озброєння; 3) та бойових припасів.

Зважаючи на це, вчений резюмує, що для встановлення фізичної ознаки предмета складу цього злочину необхідне обов'язкове встановлення цих елементів змісту поширюваної інформації [224, с. 103].

Відповідно до розд. I ЗВДТ ***«озброєння»*** – це озброєння стрілецьке та артилерійське, системи (комплекси) ракетні і ракетно-космічні, керовані (некеровані) ракети та їх складові частини, комплекси (установки) для їх запуску та складові одиниці до них, засоби керування зброєю (вогнем), системи дистанційного керування ракетами, обладнання для транспортування й обслуговування ракет, апарати торпедні та бомбомети для глибинних бомб.

На відміну від поняття «озброєння», українська правова система не може похизуватися наявністю чіткого, вичерпного й однозначного визначення поняття ***«зброя»*** [224, с. 103], що зумовлює неоднакове його трактування і в контексті ст. 114-2 КК України.

Наприклад, Р. О. Мовчан звертає увагу на тому, що відповідно до деяких приписів чинного вітчизняного законодавства (скажімо, статті 1, 17 Закону України «Про оборону України») та тлумачення словників терміни «зброя» та «озброєння» визнаються синонімічними [202, с. 142]. Тому криміналіст висловлює сумніви у доцільності паралельної вказівки у відповідному переліку на ці синонімічні терміни [187, с. 102].

Водночас у контексті правозастосування головним зауваженням науковця є те, що навіть одночасне згадування про «зброю» та «озброєння» (як і про «бойові припаси») не дозволяє охопити всі ті предмети, які надаються нашій державі або надання яких є можливим у перспективі[25]. Зокрема, Р. О. Мовчан підкреслював те, що вказаним у ст. 114-2 КК України поняттям «озброєння» не охоплюються танки,

[25] На сьогодні абсолютна більшість тих товарів військового призначення, можливість надання яких у 2022 р. Р. О. Мовчан розцінював як потенційну, вже реально була надана іноземними партнерами.

бронемашини, бронетранспортери, гелікоптери, літаки, безпілотники, технічні засоби захисту апаратури, апаратура для розвідки тощо. Свою точку зору правник пояснював тим, що всі ці предмети не входять до жодної з тих складових, які перераховані у відповідному і наведеному вище нормативному визначенні «озброєння». Натомість вони належать до іншого, згаданого поруч, а тому відмінного від «озброєння», різновиду товарів військового призначення – «військової (або ж військової та спеціальної) техніки». «А це означає, – резюмує юрист, – що несанкціоноване поширення відповідної інформації про ці предмети не може кваліфікуватися за ст. 114-2 КК» [202, с. 142].

При цьому далі Р. О. Мовчан відмічає і те, що на нетотожність досліджуваних понять також вказують:

– не лише наявне у ЗВДТ визначення «бойового та чисельного складу», до якого включено штатну за списком і наявну (фактичну) кількість: 1) особового складу; 2) озброєння; 3) військової техніки;

– та положення низки інших нормативно-правових актів (наприклад, Закони України: «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» (ст. 1), «Про основи національного супротиву» (статті 12, 15 тощо);

– але й деякі інші норми саме кримінального законодавства, зокрема, приписи ст. 412 КК України «Необережне знищення або пошкодження військового майна», у диспозиції ч. 1 якої серед перерахованих предметів знову-таки міститься окрема вказівка, з одного боку, на зброю та бойові припаси, а, з іншого, – на засоби пересування, військову і спеціальну техніку [202, с. 142–143].

Враховуючи сказане, доволі сумнівною виглядає позиція тих судів, які, попри доведену відмінність, все ж ототожнюють поняття «озброєння» та «військова техніка».

Наприклад, визнаючи Особу-1 винною у вчинені злочину, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України, суддя Ярмолинецького районного суду Хмельницької області зазначив, що підсудний встановив наявність на залізничній станції 4-ох одиниць ***військової техніки (озброєння)*** *та здійснив передачу іншій особі інформації про фактичне переміщення цієї військової техніки (озброєння)* [85].

Подібне ототожнення допустив і суддя Шевченківського районного суду м. Львова, який, інкримінуючи Особі-2 скоєння посягання, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України, у мотивувальній частині вироку покликався на те, що винний здійснив поширення інформації, а саме здійснені ним попередньо фотознімки ***озброєння – військової техніки,*** *яка переміщувалась залізничним сполученням* [84].

Повторимось, що, зважаючи на положення наведених вище чинних нормативно-правових актів, юридичних (не логічних) підстав для вживання наведених формулювань, коли військова техніка визнається різновидом озброєння, насправді немає.

Водночас Р. О. Мовчан зазначає, що відповідно до все того ж ЗВДТ озброєння, боєприпаси, військова та спеціальна техніка визнаються **виробами військового призначення,** які є лише одним із перерахованих у ЗВДТ різновидів більш широкого поняття – **товарів військового призначення,** якими також є:

– технології військового призначення;

– технічна допомога;

– базові технології тощо.

Враховуючи викладені аргументи, криміналіст висновував, що відповідні приписи ст. 114-2 КК України мають зазнати корегування, результатом якого має стати вказівка в її ч. 1:

– або ж ***(перший варіант)*** не лише на інформацію щодо «озброєння (зброю) та бойових припасів», а й на *«військову та спеціальну техніку».* До речі, у Наказі № 73 прямо вказується на те, що в умовах воєнного стану шкоду може завдати саме несанкціоноване поширення інформації про переміщення «бойової (спеціальної) техніки»;

– або ж ***(другий варіант,*** який фахівцю імпонує більше), – на єдине загальне (більш широке за змістом) поняття *«товари військового призначення»* або ж, принаймні, *«вироби військового призначення»* [187, с. 104–106].

Факт використання у ст. 114-2 терміна «зброя» в альтернативі до «озброєння», непослідовність його використання в інших приписах КК України, а також в інших нормативно-правових актах у поєднанні з поняттями «бойова техніка», «спеціальна

техніка», «військове майно», не залишився непоміченим і Ю. А. Пономаренком[26]. Та при цьому вчений пропонує дещо інший (порівняно з позицією Р. О. Мовчана) погляд на вирішення позначеної проблематики. Зокрема, згаданий представник харківської школи кримінального права зазначає, що в умовах відсутності нормативного визначення поняття «зброя» може бути обґрунтованим використання його розуміння в одному із законопроєктів, який невдовзі має всі шанси стати чинним законом, і згідно з яким зброя – це пристрій або предмет, спеціально виготовлений, конструктивно призначений та технічно придатний для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі чи неживі об'єкти та цілі, та який не має іншого прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення [232]. Також правник зауважує, що аналогічний широкий підхід до визначення «зброї» закладений і в проєкті нового КК [224, с. 103–104].

З огляду на викладене, Ю. А. Пономаренко висуває гіпотезу, що термін «зброя» може тлумачитися не як синонім до терміна «озброєння», а як такий, що позначає собою більш широке за змістом поняття, яке охоплює і озброєння, і будь-які інші види зброї, тобто предмети, засоби, пристрої, механізми, що призначені для ураження живої сили чи техніки ворога. Цим терміном охоплюються не лише стрілецька, артилерійська, ракетна чи будь-яка інша зброя, а й бойові машини чи інші механізми, на яких вона встановлена (літаки, безпілотні літаючі апарати, танки, бойові машини, бронетранспортери тощо), а також механізми, призначені для її використання (технічні засоби захисту апаратури, апаратура для розвідки тощо) [224, с. 104].

Водночас, навіть визнаючи достатню обґрунтованість обстоюваних Ю. А. Пономаренком поглядів, все ж знову хотілося б пригадати, що у ч. 1 ст. 114-2 КК України терміни «зброя» та «озброєння» вживаються як альтернативні, що, як видається, значно послаблює теоретичну позицію про те, що «озброєння» є різновидом «зброї» («широкий» підхід). А тому схильні вважати, що за умови збереження чинного варіанту побудови ст. 114-2 КК України з казуальною вказівкою в ній на всі різновиди відповідної інформації (альтернативи будуть

[26] Фактично про те ж саме пише і Н. О. Щербина [287, с. с. 447–448].

наведені далі), в удосконаленій редакції останньої має йтися саме про згадане Р. О. Мовчаном широке за обсягом поняття «товари військового призначення» (або ж «вироби військового призначення»), яке дозволить охопити не лише згадану вченим «військову техніку», а й, наприклад, відмічені вже іншими дослідниками «комплектуючі для неї» [246, с. 76]. Урешті-решт саме на такому варіанті зупинились і розробники проєкту КК[27], які в його останній на момент написання цих рядків редакції вказали саме на несанкціоноване поширення інформації про направлення чи переміщення «товарів військового призначення» [19; 193; 194].

Бойові припаси – це артилерійські та стрілецькі, бомби авіаційні та їх складові одиниці, гранати, бойові частини, боєголовки та вибухові компоненти керованих (некерованих) ракет та снарядів, міни наземні та фугаси, міни морські та їх компоненти, торпеди та їх компоненти, бомби глибинні та їх компоненти, військова піротехніка, пристрої підривні, речовини вибухові та порохи, піропатрони та пристосування приводні та їх складові одиниці, інструменти та обладнання спеціальні для знешкодження наземних та підводних боєприпасів, капсулі, підривники, вибухові компоненти та інше приладдя для боєприпасів, спеціальне обладнання для експлуатації та обслуговування боєприпасів (розд. І ЗВДТ).

Обсяг (кількість) зброї, озброєнь чи бойових припасів не впливає на визнання інформації про них предметом цього злочину. Водночас варто враховувати резонні зауваги Ю. А. Пономаренка, який уточнює, що в ст. 114-2 КК України ідеться виключно про зброю, озброєння чи бойові припаси, які призначаються *для потреб ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань* (виділено нами – *П. Б.)* [224, с. 105]. Ми не лише повністю розділяємо озвучену позицію, але й уважаємо, що така чи інша подібна до неї вказівка на цільове призначення відповідних предметів має знайти і своє нормативне втілення[28]. Адже такий крок дозволить не визнавати кримінально протиправними дії осіб, які, наприклад, поширюють інформацію щодо переміщення окупованою територією України товарів військового призначення, направлених ворогу. Якщо ж

[27] Як відомо, одним із розробників проєкту КК являється і згаданий вище Ю. А. Пономаренко.

[28] Водночас уважаємо, що таке нормативне відображення має відбутися не в нормах кримінального, а в приписах регулюючого законодавства. Більш детально про це далі.

законодавець уважатиме, що і такі дії є суспільно небезпечними (адже через них ворог розуміє те, що відповідний маршрут вже є відомим, і тому може його змінити), то це має знайти релевантне відображення в аналізованих правових приписах.

На завершення цієї рубрики варто додати, що в оновленій редакції Наказу № 73 шкідливим із військової точки зору визнано несанкціоноване поширення інформації не лише про, так би мовити, «справжні» товари військового призначення, а й розміщення відзнятих фото- та відеоматеріалів із зображенням **макетів і засобів імітації**, які використовуються військовими частинами (підрозділами) ЗСУ, інших складових сил оборони України.

Направлення в Україну – це прийняття рішення про направлення, оформлення направлення, пакування, завантаження, розміщення відповідних предметів на залізничному чи іншому транспорті [276].

Розвиваючи наведене визначення, яке було запропоновано М. І. Хавронюком, Ю. А. Пономаренко зазначає, що відповідне рішення може бути прийняте політичним чи військовим керівництвом іноземної держави, керівними органами іноземного суб’єкта господарювання (фірми-виробника, продавця тощо) чи будь-яким іншим суб’єктом, незалежно від правової підстави чи інших обставин такої передачі (оплатна чи безоплатна, назавжди чи тимчасово тощо) [224, с. 105].

Переміщення в Україну – це фактичне переміщення відповідних предметів до кордону з Україною будь-яким видом транспорту чи своїм ходом [276]. Знову-таки уточнюючи, Ю. А. Пономаренко відмічає, що, по-перше, йдеться про територію України в її міжнародно визнаних кордонах, включаючи не тільки суходіл, а й повітряний простір, територіальне море, інші об’єкти, що відносяться до території України; по-друге, таке переміщення може здійснюватися будь-яким суб’єктом, будь-яким способом (наприклад, десантуванням), у будь-який час (у межах воєнного чи надзвичайного стану), у будь-якому місці, з використанням будь-яких засобів (наземного, повітряного, водного чи іншого транспорту) чи без їх використання тощо [224, с. 105].

Аналізуючи поняття ***переміщення територією України,*** М. І. Хавронюк пов'язує його лише з так званою «іноземною (міжнародною)» допомогою, прямо вказуючи на те, що під ним необхідно розуміти переміщення відповідних предметів тільки **від кордону України** (тут і далі виділено нами – *П. Б.*) до проміжного чи кінцевого пункту призначення [276]. Аналогічним чином розмірковує і Ю. А. Пономаренко, який також акцентує увагу на тому, що в цьому разі йдеться про зміну місця знаходження зброї, озброєнь чи бойових припасів, **поставлених в Україну**, по території України [224, с. 105].

Видається, що підґрунтям для такої позиції виступає використане обома названими вченими логічне та граматичне тлумачення кримінального закону. Зокрема, дозволимо собі припустити, що науковці передусім враховували те, що в ч. 1 ст. 114-2 КК України перед словосполученням «переміщення територією України» міститься вказівка на «у тому числі», яка була сприйнята ними як своєрідний «місточок», що засвідчує зв'язок цього звороту (переміщення територією України) саме і виключно зі згаданими вище зброєю, озброєнням та бойовими припасами, які потрапили, були переміщені до України, а отже – не знаходились у нашій країні раніше.

Первинно викладений підхід до трактування аналізованих кримінально-правових приписів був підтриманий і Р. О. Мовчаном, який у контексті ч. 1 ст. 114-2 КК України вів мову саме про «іноземну» військову допомогу [187, с. 101]. Однак згодом криміналіст дещо уточнив свою позицію, звернувши увагу на те, що:

– по-перше, у ч. 2 ст. 114-2 КК України вочевидь йдеться про поширення інформації лише про переміщення особового складу ЗСУ та інших військових формувань і через це за нею не може кваліфікуватися поширення інформації про переміщення самого лише озброєння чи боєприпасів (без особового складу);

– по-друге, на противагу застосовуваним Ю. А. Пономаренком та М. І. Хавронюком граматичному та логічному буквальне та системне тлумачення приписів ч. 1 ст. 114-2 КК України все ж таки допускають кваліфікацію за нею поширення інформації про переміщення територією України **будь-якої** зброї, озброєння чи боєприпасів, незалежно від того, чи були вони надані іноземними

партнерами і тому рух яких відбувається від кордону України (у Ю. А. Пономаренка – «поставлених в Україну»), чи належали нашій державі й раніше [202, с. 140–141].

При цьому Р. О. Мовчан не обмежився лише зазначеними теоретичними аргументами, а й навів вельми показовий у цьому аспекті наступний приклад із суддівської практики.

Вінницьким міським судом Вінницької області було встановлено, що Особа-1, перебуваючи на залізничній станції м. Жмеринка, здійснила відеофіксацію військової техніки ЗСУ – артилерійського озброєння, яка знаходилась на вагонних платформах для подальшого переміщення. Відразу по тому Особа-1 поширила записаний нею відеозапис шляхом надсилання його у мобільному додатку «Telegram». І попри те, що згадане озброєння не було іноземною допомогою, Особа-1 була визнана винною у вчинені злочину, передбаченого саме ч. 1, а не ч. 2 ст. 114-2 КК України [31].

Зважаючи на сказане, для уникнення суперечок із цього приводу в майбутньому вчений закликає законодавця більш чітко виразити свої наміри стосовно того, за якою частиною ст. 114-2 КК України має кваліфікуватися несанкціоноване поширення інформації про переміщення озброєння та боєприпасів, які не є іноземною (міжнародною) допомогою [202, с. 141].

Погоджуючись із Р. О. Мовчаном, уважаємо, що таке «більш чітке вираження» могло б бути забезпечено за рахунок вказівки у ч. 1 ст. 114-2 КК України (або її аналогу) на те, що караним за нею є несанкціоноване поширення інформації про:

1) переміщення будь-яких товарів військового призначення, призначених для використання ЗСУ або іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, без жодного «прив’язування» (як це існує в чинній редакції досліджуваної норми) до того:

– по-перше, чи це є іноземна допомога, чи продукція вітчизняних виробників. До речі, маємо відмітити, що із семи віднайдених нами в ЄДРСР судових рішень за ч. 1 ст. 114-2 КК України шість стосувалося «вітчизняного» озброєння та боєприпасів, і лише одне – «іноземного».

В останньому випадку йшлося про дії військовослужбовця ЗСУ Особи-1, який 26 лютого 2023 р., перебуваючи біля бліндажу, розміщеного навпроти стоянки

повітряних суден типу СУ-27, використовуючи месенджер «WatsApp», здійснив відеодзвінок Особі-2, під час якого повідомив йому інформацію про переміщення до його військової частини озброєння (боєприпасів) ***іноземного*** *виробництва, а саме:* ***авіаційних засобів ураження (ракети) іноземного виробництва США (AGM-88 HARM) та планеруючих бомб калібру 255 кг (JDAM),*** *яка не розміщувалась у відкритому доступі відповідними суб'єктами. Як наслідок, Особа-1 був визнаний у вчинені злочину, передбаченого ч. 1 ст. 114-2 КК України* [32];

– по-друге, чи таке переміщення здійснюється територією України, чи ж територією будь-якої іншої держави. Такий крок є необхідним, зокрема, для того, щоб попередити потенційні і свого часу згадані М. І. Хавронюком [276] шкідливі випадки несанкціонованого поширення інформації про переміщення відповідних предметів не в Україну, а *з України* (скажімо, для ремонту пошкодженої на полі бою техніки[29]), і яке (переміщення) спочатку відбувається територією України, а вже далі – територією інших держав;

2) направлення відповідних предметів в Україну. На відміну від попередніх дій, які є шкідливими передусім через те, що дають ворогу можливість фізичного знищення товарів військового призначення на шляху їхнього прямування до військових формувань України, така поведінка є небезпечною насамперед через те, що дозволяє ворогу вжити політичних чи фізичних (зокрема, завдяки диверсіям на виробництві) заходів щодо припинення відповідних поставок, а також, навіть якщо не вдасться знищити на шляху прямування, то хоча б заздалегідь підготуватися до появи відповідних товарів на фронті.

Схожі міркування озвучуються і розробниками проєкту КК, які в ст. 9.2.3 останнього передбачили відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про:

1) направлення в Україну або з України озброєння чи інших товарів військового призначення або;

2) їх переміщення територією України чи за кордоном.

---

[29] Як відомо із загальнодоступних джерел, пошкоджена в Україні техніка ремонтується не лише в нашій державі, а й принаймні в Польщі, Словаччині та Чехії.

Водночас, проаналізувавши відповідний варіант, ми можемо констатувати, що, подібно до чинної ч. 1 ст. 114-2 КК України, на початку п. 2 проєктованої норми міститься вказівка на «їх», яка пов'язує (за задумом чи всупереч волі розробників проєкту) відповідне переміщення з передбаченим п. 1 направленням предметів ***«в»*** чи ***«з»*** Україну (-и). Отже, розглядувані проєктовані приписи також не дають однозначної відповіді на питання про те, чи підпадають під їхню сферу дії осіб, які поширюють інформацію про переміщення товарів військового призначення, що не пов'язане з перетином кордону України (у будь-який бік), а стосується лише зміни локації в межах України (наприклад, переміщення з однієї ділянки фронту на іншу; з місць дислокації на фронт; з місць ремонту на фронт тощо). Наведені положення засвідчують необхідність удосконалення відповідних приписів проєкту КК у спосіб подібний до того, який був рекомендований вище стосовно ч. 1 ст. 114-2 КК України.

Завершуючи характеристику відповідного предмету, хотілося б звернути увагу на те, що у Наказі № 73 вказується на неприпустимість несанкціонованого поширення інформації не лише про направлення та переміщення, так би мовити, «іноземної» військової допомоги, але й інформації про:

– терміни поставок;

– типи та кількість;

– матеріально-технічне забезпечення;

– актуальні та майбутні місця зосередження (зберігання) озброєння та військової техніки, які надаються у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів, особливо ракет, боєприпасів, засобів авіаційного ураження.

На нашу думку, вчинене в умовах воєнного стану несанкціоноване розголошення і цієї інформації також мало б тягнути кримінальну відповідальність.

Інформація, яка є **предметом** складу злочину, передбаченого **ч. 2 ст. 114-2 КК України,** за своїм змістом стосується трьох діянь:

1) переміщення;

2) рух;

3) розташування.

При цьому кожне з цих діянь може бути вчинене щодо принаймні одного з двох утворень: 1) ЗСУ; 2) чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань [224, с. 105].

ЗСУ **–** це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України»). Як слушно зазначає Ю. А. Пономаренко, у контексті ч. 2 ст. 114-2 КК України під ЗСУ слід розуміти будь-які їхні з'єднання, військові частини і підрозділи, незалежно від їх роду, розміру, найменування, номеру, кількості тощо [224, с. 105].

При цьому маємо акцентувати увагу на тому, що в ч. 2 ст. 114-2 КК України відсутня вказівка на те, що за нею має каратися поширення інформації виключно і саме про ті підрозділи ЗСУ, які виконують бойові завдання, або ж про розташування виключно, так би мовити, бойових підрозділів тощо. А тому *de lege lata* за відповідною нормою може кваліфікуватись і поширення інформації про рух, переміщення або розташування, наприклад, тих військовослужбовців, які представляють органи військового управління, зокрема, ТЦК під час виконання своїх обов'язків. Такий підхід сприймається і на практиці.

Так, Жовтневим районним судом м. Дніпропетровська було встановлено, що Особа-1, використовуючи власний мобільний телефон та обліковий запис соціальної мережі «TikTok», 29 квітня 2023 р. розмістив публікацію у вигляді відеоролика, на якому співробітники ТЦК виконують свої службові обов'язки в районі Європейського бульвару поблизу закладу громадського харчування «McDonald's» м. Дніпра, де здійснювалась робота 3 груп оповіщення з числа особового складу ТЦК, за можливості їх ідентифікації на місцевості, інформація про що не розміщувалась у відкритому доступі ГШ ЗСУ, МОУ та іншими уповноваженими державними органами. Як наслідок, Особа-1 був визнаний винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 114-2 КК України [38].

Інші утворені відповідно до законів України військові формування **–** це передбачені законами України військові формування поза межами ЗСУ, а саме: військові формування НГУ, СБУ, ДПСУ, УДО, Служби зовнішньої розвідки

України, ОРС ЦЗ, добровольчі формування територіальної громади, та інші. Аналізуючи відповідне поняття, Ю. А. Пономаренко звертає увагу на те, що з урахуванням ст. 1 Положення про закони і звичаї війни на суходолі (додаток до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі 1907 р.) «утвореним відповідно до законів України військовим формуванням» слід вважати і народне ополчення або добровольчі загони України, якщо вони:

1) знаходяться під командуванням особи, відповідальної за своїх підлеглих;

2) мають закріплену відмітну емблему, яка може бути впізнана на відстані;

3) відкрито носять зброю;

4) і ведуть бойові дії відповідно до законів і звичаїв війни.

«Крім того, – уточнює Ю. А. Пономаренко, – ст. 2 того ж Положення дає підстави вважати такими формуваннями навіть і неорганізованих мешканців неокупованих територій, які при наближенні ворога добровільно беруться за зброю для того, щоб чинити опір військам, що вторглися, але не мали часу самоорганізуватися відповідно до ст. 1, якщо вони відкрито носять зброю і дотримуються законів і звичаїв війни» [224, с. 106].

Під ***переміщенням*** ЗСУ або утворених відповідно до законів України військових формувань (далі, якщо не буде вимагатися іншого – ЗСУ) необхідно розуміти прийняте військовим командуванням чи політичним керівництвом рішення про зміну дислокації окремого з’єднання, військової частини чи підрозділу або їх будь-якої кількості.

Рух **–** це фактична зміна дислокації на виконання рішення про переміщення.

Розташування **–** це фактична дислокація у певній місцевості [224, с. 106]. Вочевидь варто погодитись із Р. О. Мовчаном, який зазначає, що для інкримінування ознаки «поширення інформації про розташування» не обов’язково доводити, щоб поширювалися саме координати, точне географічне місце, яке займають військові формування, а також порядок, в якому розміщені їхні підрозділи. Достатнім є поширення навіть тієї інформації про зайняті ЗСУ місця, яка в майбутньому може бути використана для встановлення згаданої дислокації, точних координат тощо [202, с. 144].

На відміну від ч. 1, в якій кримінально протиправним визнається будь-яке несанкціоноване розповсюдження відповідної інформації, обов'язковою умовою застосування ч. 2 ст. 114-2 КК України є те, що поширеною була така інформація про переміщення, рух або розташування ЗСУ, яка дала змогу їхньої ідентифікації на місцевості.

Можливість ідентифікації військових формувань на місцевості – це можливість визначення тотожності конкретного військового формування чи його підрозділу; йдеться про точні координати місцевості, необхідні агресору з метою здійснення бойовий дій [276]. «Це означає, – уточнює Ю. А. Пономаренко, – що фізична ознака предмета злочину в цьому разі має охоплювати також і географічну прив'язку переміщення, руху або розташування ЗСУ, що може бути визначена за назвами адміністративно-територіальних одиниць, найменуваннями географічних об'єктів, географічними координатами чи іншими факторами, які дають можливість ідентифікувати місцевість (унікальні чи впізнавані природні об'єкти, примітні будинки чи споруди тощо)» [224, с. 106]. На користь подібного інтерпретування вказують і положення Наказу № 73, в якому відмічається шкідливість поширення інформації про місця зосередження, розгортання та відновлення боєздатності військових частин ЗСУ не лише з вказівкою на координати місць їх розташування та зосередження, а й навіть лише з прив'язкою до населених пунктів (географічних об'єктів).

Обов'язковою властивістю інформації (за Ю. А. Пономаренком – юридична ознака відповідного предмета [224, с. 107]), про яку йдеться у ч. 1 ст. 114-2 КК України, є те, що вона не розміщувалась у відкритому доступі ГШ ЗСУ, МОУ, ГУР МОУ чи СБУ або в офіційних джерелах країн-партнерів.

Розміщення (поширення) інформації у відкритому доступі – це оприлюднення інформації у формі відкритих даних у машиночитаному форматі, а також забезпечення її подальшого вільного та безоплатного використання (див. Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, затв. постановою КМУ від 21 жовтня 2015 р. № 835). Найчастіше відповідна інформація оприлюднюється у ЗМІ чи соціальних мережах [202, с. 143].

Країни-партнери – всі країни, які надають Україні військову допомогу (зброю, озброєння, бойові припаси, військову допомогу в інших формах).

Офіційні джерела країн-партнерів – сторінки веб-сайтів чи друковані видання міністерств оборони чи закордонних справ, генеральних штабів тощо [276].

На перший погляд може скластися враження, що хоча б ці ознаки предмета досліджуваного складу злочину є «безпроблемними». Водночас варто пригадати слушні зауваження фахівців, які звертають увагу на:

– по-перше, відсутність жодних об'єктивних критеріїв, які б допомагали однозначно (а не ймовірно) визначити вказаних у ч. 1 ст. 114-2 КК України «країн-партнерів» України;

– по-друге, відсутність у чинному законодавстві визначення чи переліку офіційних джерел згаданих країн-партнерів. На думку фахівців ГО «Платформа прав людини», зазначене положення закону може надмірно обмежувати поширення інформації, плекати самоцензуру [26, с. 37].

Крім того, О. М. Будяченко відмічає й те, що, враховуючи складність роботи органів досудового розслідування в умовах воєнного стану, а також існування великої кількості офіційних джерел країн-партнерів, які містять інформацію на різних мовах, встановлення окресленого факту вбачається непростою задачею і може стати перепоною у притягненні винних до відповідальності за скоєння злочину, передбаченого ст. 114-2 КК України. При цьому, підкреслює дослідниця, презумпція невинуватості дозволяє особі, яка є підозрюваною або якій пред'явлено обвинувачення за вчинення розглядуваного злочину, не надавати доказів поширення відповідної інформації в офіційних джерелах країн-партнерів [18, с. 157]. Як бачимо, фактично йдеться про часткове порушення такого принципу криміналізації, як принцип процесуальної здійсненності переслідування.

Здавалося б, що в ч. 2 ст. 114-2 КК України коло відповідних суб'єктів є, порівняно з ч. 1, дещо вужчим.

Однак насправді це не так, адже поряд із ГШ ЗСУ та МОУ в цьому списку фігурує і таке широке за змістом поняття, як «інші уповноважені державні органи».

Інші уповноважені державні органи – це державні органи, уповноважені відповідно до законодавства України поширювати у відкритому доступі інформацію про переміщення, рух або розташування військових формувань України.

Для М. І. Хавронюка очевидно, що такими державними органами є самі ці військові формування (їх адміністрація), кожне в межах своєї компетенції – СБУ, ДПСУ, НГУ, УДО, ДССТ, ДССЗЗІ [276]. Та попри згадану «очевидність», все ж не варто забувати про небезпідставні зауваження науковців, які, як і в описаній вище ситуації з ч. 1 ст. 114-2 КК України, знову в унісон вказують на відсутність чіткого визначення зазначених вже в ч. 2 ст. 114-2 КК України «інших уповноважених державних органів» [148, с. 37].

Вочевидь саме прагненням усунути описану вище нечіткість пояснюється позиція розробників законопроєкту № 8218, які у пропонованій ними новій ч. 1 рекомендують вказати не лише на «інші уповноважені державні органи», але й на «службових осіб, які займають особливо відповідальне становище».

Утім, видається, що, не вирішуючи проблем чинної ст. 114-2 КК України[30], такий підхід здатен ще більше ускладнити існуючу сьогодні ситуацію через занадто широкий перелік органів, які мають право поширювати відповідну інформацію. «Складається враження, – коментує розглядувану ініціативу М. О. Акімов, – що в цій частині новела спрямована скоріше не на криміналізацію певного діяння, а на уникнення кримінальної відповідальності цими самими службовими особами, які займають особливо відповідальне становище» [3, с. 32]. У своєму висновку на аналізований законопроєкт аналогічно висказуються і фахівці ГНЕУ ВРУ, які, попередньо звернувшись до п. 3 примітки до ст. 368 КК України, теж висловлюють занепокоєння з приводу того, що в ній йдеться про чималу кількість осіб, поширення якими в умовах воєнного або надзвичайного стану інформації про вогневе ураження відповідних об’єктів на території України, що матиме наслідком можливість подальшого правомірного поширення такої інформації іншими неуповноваженими на це особами.

---

[30] Як зазначають фахівці ГНЕУ ВРУ, зі змісту законопроєкту та супровідних документів до нього не можна з’ясувати, про які саме «інші уповноважені державні органи» у цьому випадку йде мова.

Проаналізувавши ознаки предмета досліджуваних складів злочинів, варто ще раз звернути увагу на те, що за ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України може бути кваліфіковано несанкціоноване поширення **лише** тієї інформації, яка була вказана у цих нормах. У зв'язку з цим виникає ледь не найважливіше з-поміж тих, які потребують вирішення у межах написання цього дослідження, питання: а чи зумів законодавець у відповідних диспозиціях навести вичерпний перелік стратегічно важливої інформації, розповсюдження якої є шкідливим з військової точки зору?

Уважно вивчивши відповідну проблематику, з прикрістю маємо підстави навіть не припускати, а впевнено стверджувати, що згаданої мети вітчизняним парламентаріям, на жаль, досягнути не вдалося. При цьому маємо зауважити, що, будучи характерною для обох частин розглядуваної норми, особливо гостро наявна проблема помітна у ч. 1 ст. 114-1 КК України, що виявляється у «неповноті» як описаних у ній дій, так і згаданих предметів, несанкціоноване поширення інформації про які карається (чи ж повинно було каратися) за нею.

Зокрема, у контексті відповідних дій фахівці констатують, що, попри їхню очевидну суспільну небезпечність, за чинною ч. 1 ст. 114-2 КК України не може (хоча мало б) кваліфікуватися несанкціоноване поширення інформації про:

1) місця ***ремонту військової техніки,*** причому: а) як у межах території України; б) так і за кордоном [187, с. 99]. В якості ілюстративного прикладу небезпечності подібних проявів Р. О. Мовчан наводить випадок, коли журналісти ТСН поширили інформацію про розташований у Київській області ремонтний цех, вірогідним наслідком чого стало нанесення ракетних ударів по відповідному об'єкту [202, с. 146; 266].

При цьому хотілося б відмітити те, що відповідно до Наказу № 605 службовою інформацією МОУ визнаються:

– не лише відомості про наявність на ремонтних підприємствах, що належать до сфери управління МОУ, спеціальної техніки та військового майна;

– та узагальнені відомості про виробничі потужності ремонтних підприємств, що належать до сфери управління МОУ, та виробничі потужності підприємств

оборонно-промислового комплексу України, що проводять ремонт озброєння та військової техніки в інтересах ЗСУ;

– але й відомості, що містять дані про ***технічне обслуговування*** озброєння та військової техніки;

2) місця ***зберігання товарів військового призначення,*** небезпека чого є ще очевиднішою «через завдання шкоди оборонним можливостям держави» [26, с. 73]. Чи не найбільш парадоксальним у цій ситуації є те, що про шкідливість відповідних дій пишуть не лише цивільні експерти на рівні різноманітних публікацій, але й, що куди важливіше, її на нормативному рівні визнало найвище військове керівництво держави. Зокрема, у первинній редакції виданого вже в умовах широкомасштабного вторгнення (3 березня 2022 р.) Наказу Головнокомандувача ЗСУ № 73 прямо зазначалося, що розголошення інформації про місця зберігання озброєння та бойової техніки[31] може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ та, відповідно, негативно вплинути на хід виконання бойових завдань. Відомості про «місця зберігання основних видів озброєння, військової техніки» також визнані і державною таємницею (п. 1.4.6 ЗВДТ).

На нашу думку, необхідність вказівки у ч. 1 ст. 114-2 КК України (чи її аналогу), зокрема, і на місця *«зберігання», «ремонту»* та *«технічного обслуговування»* відповідних предметів сумнівів не викликає.

Водночас хотілося б зауважити, що у тому-таки ЗВДТ державною таємницею визнаються не лише відомості за окремими показниками про заходи мобілізаційної підготовки або мобілізаційного плану галузей національної економіки, мобілізаційні завдання, потужності галузей національної економіки тощо щодо *капітального ремонту та поставок* озброєння, боєприпасів та військової техніки, а й щодо ***виробництва*** відповідних предметів (пункти 2.1.1, 2.1.3, 2.1.5). А тому вважаємо, що і ця інформація має потрапити до переліку тієї, несанкціоноване поширення якої в умовах воєнного стану тягне кримінальну відповідальність за ст. 114-2 КК України. При цьому варто погодитись із Ю. А. Пономаренком відносно того, що

[31] Як бачимо, і в цьому Наказі йдеться не про згадані в ч. 1 ст. 114-2 КК України «зброю» та «озброєння», а про «озброєння» та «бойову техніку», що лише зайвий раз доводить помилковість підходу, використаного в аналізованій кримінально-правовій нормі.

незаконні діяння щодо такої інформації, яка може мати форму не просто таємної і охоронюваної, а форму державної таємниці, можуть бути кваліфіковані як за ст. 114-2, так і за іншими статтями КК України, залежно від змісту інших ознак вчиненого діяння, передусім – ознак суб'єктивної сторони цих складів [224, с. 106];

3) а також згадану в Наказі № 73 інформацію про ***втрати бойової (спеціальної) техніки (танки, САУ, літаки, вертольоти, ЗРК, кораблі (катери), особливо іноземного виробництва) та особового складу.***

Вище нами вже було розвинуто ідею на користь необхідності згадування в аналізованій нормі не про «зброю», «озброєння» та «боєприпаси», а про більш широке поняття «товари військового призначення». Однак на цьому проблеми законодавчого опису предмета розглядуваного складу злочину не вичерпуються, адже, виявляється, що з військової точки зору шкідливим є несанкціоноване поширення інформації не лише про певні дії, які стосуються, власне, виключно «зброї», «озброєння» та «боєприпасів» (а потенційно навіть «товарів військового призначення»), а й про низку інших юридично значущих фактів та предметів.

Зокрема, у цьому аспекті передусім варто пригадати зауваження Р. О. Мовчана, який одразу після початку широкомасштабного вторгнення та наступного ухвалення Закону від 24 березня 2022 р. звертав увагу на те, що у ст. 114-2 КК України відсутнє згадування про ***місця (локації, координати) влучання ракет або артилерії ворога,*** на неприпустимість поширення інформації про які неодноразово вказував ГШ ЗСУ [187, с. 98].

У цьому сенсі показовим може бути випадок, коли в м. Кривий Ріг Особа-1 зняла на відео «приліт» російської ракети по житловому будинку та його наслідки і поширила його в соцмережах. Це відео майже відразу з'явилося в місцевому пабліку, а звідти за лічені хвилини поширилось у російських телеграм-каналах. Коментуючи цей випадок, міністр внутрішніх справ І. В. Клименко, по-перше, зазначив, що подібні відеоматеріали допомагають росіянам скоригувати ймовірні удари, по-друге, зауважив, що авторам таких роликів загрожує кримінальна відповідальність [220].

Однак справа якраз таки в тому, що до внесення релевантних змін до ст. 114-2 КК України кримінальна відповідальність таким особам насправді не загрожує…

Крім того, у зв'язку із тим, що для послаблення оборонних можливостей нашої держави ворог на початку війни активно вдався до ракетних обстрілів місць збереження нафтопродуктів, а восени-взимку 2022 р. почав і донині продовжує терористичні удари по об'єктам енергетики та іншої критичної інфраструктури, той-таки Р. О. Мовчан та інші фахівці в унісон ставлять питання про необхідність криміналізації і несанкціонованого поширення інформації про ***маршрути, обсяги та місця зберігання нафтопродуктів[32], а також інші об'єкти критичної інфраструктури*** [26, с. 99].

Врешті-решт небезпечність здійснюваного під час війни розповсюдження згаданої інформації визнала і частина вітчизняних парламентаріїв, логічним результатом чого стало розроблення законопроєкту № 8218, в якому:

– спочатку резонно зазначалося про те, що позначена інформація поширюється громадянами України одразу після чергового «прильоту» ракет та/або безпілотників і потрапляє у російські Інтернет-ресурси, а також до керівництва ворожих збройних сил, що є недопустимим;

– і через це пропонувалося встановити кримінальну відповідальність для осіб, які поширюють інформацію про вогневе ураження державою-агресором об'єктів критичної інфраструктури або будівель чи споруд, що забезпечують діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних, комунальних підприємств, установ чи організацій на території України, що, за задумом суб'єктів законодавчої ініціативи, і мало б допомогти усунути відповідну прогалину в кримінально-правовому регулюванні[33].

---

[32] Стратегічне значення нафтопродуктів у сучасних умовах переоцінити важко, на чому, до речі, спеціально та неодноразово акцентувала свою увагу РНБО [238].

[33] Зазначимо, що в одному з альтернативних законопроєктів (№ 7455) пропонувалося встановити відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про ***«діяльність*** об'єктів критичної інфраструктури та державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави».

Однак таку пропозицію навряд чи можна розцінювати як навіть наближену до ідеалів нормотворчості та логічності. Адже за умови її реалізації кримінально протиправними стануть визнаватись і дії осіб, які, скажімо, поширили ***будь-яку*** інформацію про діяльність об'єктів критичної інфраструктури: напрямки такої діяльності, технології, які використовуються на виробництві, кількість працівників тощо. Так чи має на такі дії реагувати кримінальний закон? На нашу думку, негативна відповідь на це риторичне питання є очевидною.

Однак, уважно вивчивши положення законопроєкту № 8218, М. О. Акімов хоча й підтримав його концептуальну ідею, та водночас звернув увагу на тому, що в ньому:

а) по-перше, міститься формальна помилка, адже безпідставно використана множина замість однини при характеристиці об’єктів (будівель, споруд), що зазнали вогневого ураження (при буквальному тлумаченні цієї норми виникає сумнів у можливості її застосування, якщо була розголошена інформація про вогневе ураження лише одного об’єкта, оскільки потрібно, аби уражених об’єктів було декілька – два і більше);

б) по-друге, також містяться й низка змістовних недоліків, адже:

– йдеться лише про розголошення інформації про вогневе ураження, тобто результат артилерійського чи ракетного обстрілу, тобто про явно обмежене визначення способів ураження (що обумовлює неможливість притягнення до кримінальної відповідальності у разі розголошення інформації про ураження авіаційними бомбами, про знищення/пошкодження об’єкта внаслідок диверсійного/терористичного акту та ін.). Водночас зауважимо, що згідно з довідниками з військової справи *вогневе ураження противника* (тобто узгоджений, одночасний або послідовний вогневий вплив вогневими та ударними засобами різних родів військ та спеціальних військ із застосуванням ракет і боєприпасів у звичайному спорядженні) передбачає нанесення ударів не лише ракетними військами, ведення всіх видів вогню артилерією та вогневими засобами механізованих і танкових військ, застосування інженерних боєприпасів (пристроїв, загороджень) та запалювальних речовин, нанесення ракетних ударів і ведення вогню засобами кораблів та берегових ракетно-артилерійських з’єднань (підрозділів) флоту, але й застосування авіації [106]. Тому в цій частині критика відповідного законопроєкту є навряд чи виправданою;

– головне, не визначено, яка саме інформація повинна бути розголошена (сам лише факт ураження чи його характеристики – точний час, спосіб, кількість влучань, наявність жертв, ступінь ураження (знищення/пошкодження) тощо) [3, с. 32].

На нашу думку, несанкціоноване поширення абсолютно всіх згаданих М. О. Акімовим прикладів інформації про вогневе ураження є шкідливим із військової точки зору.

На те, що законопроєкт № 8218, попри намагання його розробників, насправді не охоплює всіх різновидів інформації, поширення якої в умовах війни об'єктивно може завдати шкоди інтересам національної безпеки та обороноздатності країни, вказують і парламентські експерти. Зокрема, у Висновку від 21 квітня 2023 р. фахівці ГНЕУ ВРУ спочатку відмітили добре відомий навіть широкому загалу факт недопустимості зйомки та викладання у мережу роботу ППО. У Наказі № 73 відповідна інформація була позначена як «розташування (місця розгортання) стартових (вогневих) позицій підрозділів ППО та результати виконання ними бойових завдань» (п. 6 Додатку 2).

Водночас варто зазначити, що на практиці проблема належного кримінально-правового реагування на відповідні прояви з часом була вирішена за допомогою їхньої оцінки як таких, що розкривають інформацію про розташування ЗСУ, та наступного застосування не ч. 1, а ч. 2 ст. 114-2 КК України.

Наприклад, одним із судів було встановлено, що 16 травня 2023 р., у нічний час доби, під час здійснення ракетного обстрілу рф м. Києва, Особа-1 здійснила відеозйомку розташування ЗСУ та направлення систем ППО, а також результат ураження повітряних цілей. Того ж дня Особа-1 у месенджері «Viber» поширила цей відеозапис іншому користувачу. Як наслідок, Особа-1 була визнана винною у вчинені злочину, передбаченого ч. 2 ст. 114-2 КК України [71].

Аналогічну кваліфікацію отримали і дії Особи-2, яка здійснила відеозйомку розташування ЗСУ та направлення систем ППО, а також результат ураження повітряних цілей, а потім поширила відповідну інформацію в мобільному додатку «Telegram» [33].

Однак вже далі юристи ВРУ підкреслили, що, крім зазначених вище, надзвичайно шкідливим і таким, який негативно впливає на хід виконання силами оборони України завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану, є:

– повідомлення інформації навіть **про відсутність ППО** на конкретній ділянці фронту, адже ППО ефективна тоді, коли ворог про неї не знає. Тут, до речі, пригадуються і видані вже в 2024 р. Управлінням зв'язків з громадськістю ЗСУ Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об'єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану, в яких прямо вказується на неприпустимість публічного поширення інформації про відсутність засобів ППО на конкретній ділянці фронту [236];

– ведення **«прямих ефірів» ракетних обстрілів чи бомбардувань** (навіть інверсійний слід від ракети може дати ворогові інформацію про те, де стоїть комплекс, з якого було запущено ракету ППО);

– а також несанкціоноване поширення інформації **про місце обстрілу або влучання снаряда** (наприклад, зазначати, що ракета держави-агресора влучила поряд із місцем розташування залізничного вокзалу; озвучування назви вулиць, зупинок транспорту, магазинів, де мало місце відповідне вогневе враження).

Логічно, що зі спливом певного проміжку часу шкідливість поширення відповідної інформації на нормативному рівні визнало і керівництво ЗСУ. Зокрема, на відміну від первинної, в оновленій (від 3 лютого 2024 р.) редакції Наказу № 73 прямо вказано на те, що на хід виконання бойових завдань негативно може вплинути несанкціоноване поширення інформації про *«результати ракетних, авіаційних ударів противника по військових об'єктах (цілях), об'єктах критичної інфраструктури»*[34].

Як бачимо, у наказі Головнокомандувача ЗСУ вживається термін **«результати»,** яким вочевидь охоплюються всі різновиди інформації, про невизначеність яких писав М. О. Акімов (точний час, спосіб, кількість влучань, наявність жертв, ступінь ураження (знищення/пошкодження) тощо). Хоча ті ж самі «прямі ефіри» цим поняттям, мабуть, не охоплюються.

[34] До речі, у згаданих вище Рекомендаціях ЗСУ вказано, що не варто поширювати, зокрема, таблички з назвами вулиць, номерами будинків, великі магазини та супермаркети, станції метро, заводи та підприємства, номери авто, номери шкіл, лікарень, дитячих садків, супермаркетів або інших об'єктів; відео та фото влучання ракет [236].

На відміну від ч. 1, у контексті ч. 2 ст. 114-2 КК України вітчизняні дослідники переважно звертають увагу не на «неповність», а на «нечіткість» описаної в ній інформації.

Зокрема, аналізуючи відповідний предмет, О. М. Будяченко слушно наголошує на тому, що не варто виключати випадки поширення неправдивої інформації про переміщення, рух та розташування ЗСУ з метою введення в оману ворогу [18, с. 155][35].

Позначена О. М. Будяченко проблема не залишилась непоміченою і для Д. П. Євтєєвої та А. В. Лапкіна. Однак, констатуючи неконкретизованість ознак предмета злочину за ч. 2 ст. 114-2 КК України, науковці вказують на те, що у відповідній нормі існує невизначеність не лише з приводу того, якою має бути інформація про розташування ЗСУ (дійсною, ймовірною або вигаданою), а й того, чи відображає вона їхнє розташування в теперішньому часі або ж в минулому чи майбутньому. У зв'язку з цим криміналісти наполягають на внесенні законодавчих змін та доповнень до ч. 2 ст. 114-2 КК України, спрямованих на конкретизацію цієї норми та наданню їй юридичної визначеності, зокрема, уточнення того, що відповідні відомості:

1) мають фактичний характер;

2) дають можливість ідентифікації військових формувань не лише на місцевості, а й у часі;

3) а також попередньо не поширювались у відкритому доступі будь-якими особами [116, с. 218].

Погоджуючись із двома першими озвученими вище ініціативами, водночас останню пропозицію щодо криміналізації лише, так би мовити, «первинного» розміщення відповідної інформації – тобто поширення лише тієї інформації, яка попередньо не поширювалась у відкритому доступі будь-якими особами, ми підтримати не можемо. Аргументи на користь такої позиції будуть наведені вже в

[35] Варто пригадати, що у Наказі № 73, серед іншого, йдеться і про інформацію щодо проведення заходів безпеки застосування військ (сил) (відомості про заходи введення в оману, приховування діяльності військ (сил) та військових об'єктів), сили та засоби, які були залучені до їх проведення.

наступному підрозділі дисертаційного дослідження, у межах якого, серед іншого, буде розглядатися зміст поняття «поширення інформації».

Утім, факт непідтримки лише останньої з аналізованих рекомендацій жодним чином не може вплинути на наш загальний і комплексний, зроблений з урахуванням всіх розглянутих вище положень, висновок про те, що ст. 114-2 КК України потребує істотного редагування як в частині доповнення її низкою нових різновидів інформації, так і уточнення змісту тієї інформації, кримінальна відповідальність за несанкціоноване поширення якої вже передбачена нею.

Водночас можна лише уявити, якого вигляду набуде вже й зараз занадто громіздка ст. 114-2 КК України, якщо спробувати в ній:

– уточнити, що йдеться виключно про зброю, озброєння чи бойові припаси, які призначаються для потреб ЗСУ;

– конкретизувати визначення та уточнити перелік офіційних джерел країн-партнерів;

– навести повний перелік уповноважених державних органів, які мають право поширювати описану у ст. 114-2 КК України інформацію;

– доповнити перелік відповідної інформації відомостями про:

а) місця виробництва, ремонту, зберігання та технічного обслуговування товарів військового призначення;

б) вогневе ураження об’єктів критичної інфраструктури або будівель чи споруд, а також уточнити, яка саме інформація повинна бути розголошена (сам лише факт ураження чи його характеристики – точний час, місце, спосіб, кількість влучань, наявність жертв, ступінь ураження (знищення/пошкодження));

в) відсутність ППО на конкретній ділянці фронту;

г) терміни поставок, типи та кількість, матеріально-технічне забезпечення, актуальні та майбутні місця зосередження озброєння та військової техніки, які надаються у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів;

д) макети товарів військового призначення та засоби імітації, які використовуються ЗСУ;

е) місця скупчення (про них свого часу згадував М. І. Хавронюк [276]) та евакуації цивільного населення, несанкціоноване поширення інформації про які пропонувалося криміналізувати авторами законопроєкту № 7455;

– згадати про ведення «прямих ефірів» ракетних обстрілів чи бомбардувань;

– уточнити, що відповідні відомості (незалежно від їхнього попереднього поширення у відкритому доступі будь-якими особами):

а) мають фактичний характер;

б) дають можливість ідентифікації військових формувань не лише на місцевості, а й у часі.

Але ж і це ще далеко не все.

Зокрема, звернення до Наказу № 73 засвідчує, що з військової точки зору не менш небезпечним за попередні визнається поширення не передбаченої ст. 114-2 КК України, але згаданої у первинній та чинній[36] редакції відповідного наказу інформації про:

– персональні дані військовослужбовців;

– бойовий та чисельний склад військових частин (підрозділів) ЗСУ, наявну кількість, тип бойової (спеціальної) техніки та її технічний склад. Наприклад, особа може навіть із добрих намірів повідомити, що чисельність та озброєння воїнів на певній ділянці є недостатньою, чим одразу може скористатися ворог;

– операції, які проводяться або плануються, їхні результати, а також про відкладені або скасовані операції та інформаційні та психологічні інформації;

– ефективність (досвід) застосування ЗСУ засобів ураження, тестової (спеціальної) техніки, а також способів ведення бойових (тактичних) дій;

– фото та відеоматеріали всередині танків, САУ, ЗРК, ББМ та літаків тактичної авіації, особливо іноземного виробництва;

– обізнаність про противника, тактики його дій, місця зосередження важливих військових об’єктів тощо (пункти 1, 2, 5, 7, 8, 13, 14, 16, 18 Додатку 2).

Як бачимо, в описаній ситуації ми зіштовхнулися з проблемою того, що, з одного боку, є надзвичайно багато як передбачених, так і не передбачених чинною

[36] Перелік передбаченої відповідними редакціями різновидів інформації істотно відрізняється.

ст. 114-2 КК України різновидів інформації, поширення якої в умовах воєнного стану є виключно небезпечним, а тому має тягнути кримінальну відповідальність, але, з іншого, – вказівка у кримінально-правовій нормі на всі варіанти такої інформації, а, крім того, ще й на список суб'єктів, які мають право її розповсюджувати, суперечить правилам кримінального нормотворення.

Яким же чином можна вирішити позначену проблему?

Видається, що відповідь на поставлене питання лежить на поверхні, а саме в інших нормах КК України, присвячених складам кримінальних правопорушень, предметом яких виступає «спеціальна» (із особливим правовим режимом) інформація. Так, якщо ми проаналізуємо відповідні заборони, то помітимо, що, на відміну від ст. 114-2 КК України:

– у ст. 182 не наводиться перелік інформації, яка має визнаватися конфіденційною;

– у статтях 231–232-1 (232-3) – банківською чи комерційною таємницею, інсайдерською інформацією;

– у ст. 361-2 – інформацією з обмеженим доступом;

– а в найближчих за змістом статтях 328–330, 422 – державною таємницею та відповідною службовою інформацією.

Натомість у всіх перерахованих статтях просто згадується про зазначені різновиди інформації, зміст якої розкривається не в диспозиціях кримінально-правових норм, а в приписах регулюючого законодавства: Законах України «Про банківську діяльність», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», Цивільному кодексі України, відомчих нормативно-правових актах, зокрема ЗВДТ, тощо.

Зважаючи на сказане, виникає логічне питання: так чому ж тоді при конструюванні ст. 114-2 КК України парламентарії не скористалися відповідним елементарним та вже успішно апробованим часом законодавчим прийомом?

На нашу думку, відповідь на це питання є ще більш очевидною, ніж попередня. Справа в тому, що як на час ухвалення Закону від 24 березня 2022 р., так

і на сьогодні у нормативному просторі нашої держави визначено лише те, яка інформація є:

– *державною таємницею* (ЗВДТ). Нагадаємо, що до кримінальної відповідальності за розголошення такої інформації може бути притягнутий лише ***спеціальний суб'єкт*** (статті 328 та 422 КК України);

– *службовою* (раніше – Наказ МОУ від 27 грудня 2016 р. № 720, сьогодні – Наказ № 605), кримінальної відповідальності за **поширення** (на відміну від передачі або збирання – ст. 330 КК України) якої взагалі не було;

– такою, *розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану,* яка не вважається ні державною таємницею[37], ні інформацією з обмеженим доступом, і перелік якої був затверджений ухваленим відносно нещодавно (3 березня 2022 р.) Наказом № 73.

Проаналізувавши зміст інформації, визначеної у згаданому Наказі, О. К. Тугарова висловила не позбавлене раціонального зерна припущення про те, що у вітчизняному правовому полі, поряд із законодавчо визначеними видами інформації з обмеженим доступом (конфіденційна, службова і таємна), сформувався новий вид – інформація, розголошення якої може призвести до вкрай негативних наслідків для ЗСУ. За своїм змістом і ступенем суспільного значення така інформація дотична до державної таємниці, адже її розголошення або втрата документів, що її містять, потенційно може призвести до тяжких наслідків у сфері обороноздатності країни та національної безпеки загалом. «Проте, – констатує дослідниця, – за режимом доступу ця інформація містить ознаки службової інформації, оскільки її перелік закріплюється наказом суб'єкта владних повноважень, а сам Наказ має тимчасовий характер дії і втрачає чинність з припиненням або скасуванням воєнного стану в Україні (п. 5 Наказу)» [259, с. 448].

---

[37] Зважаючи на сказане, відверто дивно читати озвучену деякими дослідниками тезу:

– або ж про те, що у ст. 114-2 КК України «законодавець наголошує на відомостях, що становлять державну таємницю» [270, с. 228–229];

– або ж про те, що аналізований делікт відноситься до кримінальних правопорушень у сфері обігу інформації, що становить державну таємницю [207, с. 457].

Загалом погоджуючись із аргументами юристки, водночас хотілося б зауважити, що Наказ № 73 забороняє поширювати відповідні відомості не всім суб'єктам, а лише посадовим (службовим) особам та представникам ЗМІ. Водночас нормативно затвердженого переліку інформації, заборона поширення якої розповсюджувалася б, як і ст. 114-2 КК України, на будь-яких осіб ***(загальний суб'єкт),*** не було як тоді[38], так і немає станом на сьогодні.

Уважний читач, напевно, пам'ятає, що в першому розділі дисертації ми підтримали позицію, згідно з якою не повинно вважатися системно-правовою суперечливістю те, що у ст. 114-2 КК України обмеження конституційних прав шляхом встановлення кримінальної відповідальності за вчинення певних діянь відбулося без попереднього внесення змін до інших нормативних актів, які регулюють відповідні суспільні відносини. Водночас викладені вже в цьому підрозділі монографічного дослідження положення не залишають сумнівів у тому, що, будучи допустимим, так би мовити, «теоретично», на практиці такий стан речей призвів до виникнення низки істотних проблем правотворчого та правозастосовного характеру, вирішення яких не уявляється можливим без внесення релевантних змін до регулюючого законодавства.

Зокрема, вважаючи, що для встановлення відповідальності за «несанкціоноване» поширення інформації, для забезпечення вимог свободи слова в демократичному суспільстві доцільно визначити підстави для обмеження реалізації цих свобод, М. В. Дубняк пропонує розглянути можливість доповнення Закону України «Про інформацію» статтею на кшталт «Особливості поширення інформації в умовах воєнного або надзвичайного стану» [108, с. 71–72].

Однак, зважаючи на, по-перше, специфічність відповідної інформації, по-друге, необхідність закріплення її деталізованого переліку та чітко визначеного порядку і суб'єктів, які мають право її поширювати чи надавати дозвіл на поширення, по-третє, залишення можливості внесення оперативного уточнення відповідної інформації та суб'єктів, які мають право її поширювати, а також (по-

[38] Як вже зазначалося в першому розділі дисертації, вітчизняні дослідники з приводу цього неодноразово підкреслювали, що криміналізація поширення передбаченої ст. 114-2 КК України інформації відбулася без встановлення у регуляторному законодавстві заборон на її поширення» [116, с. 217–218; 135, с. 147; 224, с. 107].

четверте) «досвід» вирішення подібних ситуацій в однорідних статтях 328–330 (як і 422) КК України, ми схиляємося до думки про те, що деталізований перелік та порядок поширення відповідної інформації мав би бути закріплений у нормах «військового» права[39], а саме у наказі МОУ.

При цьому для нас доволі очевидним виглядає те, що «прототипом» до такого акту мав би виступати чинний Наказ № 73, який, проте, у перспективі мав містити положення, які стосувалися не лише ЗМІ та посадових осіб, а поширювалися б на будь-яких осіб (з точки зору кримінального права загальний суб'єкт), і закріпив би чіткий порядок **(санкціонований)** оприлюднення відповідної інформації (наприклад, журналістами)[40]. Зокрема, хотілося б нагадати, що в чинній редакції цього нормативно-правового акту до переліку інформації, поширення якої визнається шкідливим, вже віднесено передбачену і ст. 114-2 КК України інформацію про: географічні об'єкти місць розташування і зосередження військових частин у районах виконання бойових (спеціальних) завдань (п. 1), місця зосередження, розгортання та відновлення боєздатності військових частин (підрозділів) ЗСУ, з прив'язкою до населених пунктів (географічних об'єктів) (п. 3), розташування стартових (вогневих) позицій підрозділів ППО та результати виконання ними бойових завдань (п. 6), переміщення (висування) бойової (спеціальної) техніки, маршрути їх переміщення, типи та кількість (п. 11), «іноземну» військову допомогу (п. 18).

Як бачимо, у ст. 114-2 КК України не вказується на жоден новий вид інформації, про яку б не згадувалось у Наказі № 73; водночас, як ми пам'ятаємо, у

---

[39] На сторінках вітчизняної юридичної літератури військове право визначається як система загальнообов'язкових норм, формально визначених правил поведінки у військово-публічній сфері, які встановлюються, охороняються і забезпечуються державою та здійснюють регулювання суспільних відносин, пов'язаних із діяльністю військової організації суспільства та мають на меті забезпечення захисту держави, суверенітету, територіальної цілісності. Основними ознаками військового права є нормативність, формальна визначеність, обов'язковість, регулятивність, процедурність, зв'язок з державою, системність [13, с. 174–175].

[40] Так, в опублікованій ще 27 квітня 2022 р. спільній заяві Міністерства культури та інформаційної політики України, МОУ та представників ЗМІ йдеться про те, що:

– військовим адміністраціям рекомендовано надавати більше інформації ЗМІ про руйнування, спричинені діями ворога, не пізніше ніж 1 день після події;

– представники влади та журналістської спільноти «Медіарух» дійшли згоди, що задля дотримання всіх необхідних безпекових умов журналісти можуть збирати інформацію на місцях відразу після обстрілів. При цьому дозволяється оприлюднення зроблених фото та відео представниками ЗМІ та журналістами щодо подій на місці ведення бойових дій **по завершенню 12 годин для військових об'єктів, через 3 години – для цивільних об'єктів** [247].

цьому Наказі міститься і низка інших та вже згаданих раніше різновидів інформації, поширення якої є небезпечним під час воєнного стану, яка, проте, із незрозумілих міркувань чомусь не знайшла свого відображення у розглядуваній кримінально-правовій нормі.

Тож виникає чергове питання: а чим самим пояснюється подібний диференційований підхід законодавця, який несанкціоноване поширення одних різновидів передбаченої Наказом № 73 інформації визнав кримінально протиправним, а інших, які, нагадаємо, Головнокомандувачем ЗСУ **так само, без будь-якої вказівки на їхню меншу небезпечність,** були визнані такими, розголошення яких може негативно вплинути на хід виконання ЗСУ завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану, – чомусь ні, не передбачивши при цьому навіть адміністративної відповідальності за такі дії?[41]

Утім, варто зауважити, що вище було доведено, що навіть у Наказі № 73 не міститься згадування про низку важливих різновидів інформації, поширення якої є вкрай небажаним в умовах воєнного стану (ті ж самі «прямі» ефіри ракетних обстрілів) і яка, зважаючи на це, теж повинна знайти своє відображення у проєктованому нормативно-правовому акті.

Як ми пам’ятаємо, на необхідність ухвалення відповідних змін до регулюючого законодавства вказували і деякі інші вітчизняні науковці. Та при цьому вони не акцентували увагу на головному, а саме тому, що одночасно з такими змінами паралельного оновлення має зазнати і ст. 114-2 КК України (або ж її аналог), за наслідком якого її невиправдано громіздкі та нечіткі назва і диспозиції мають бути замінені на зрозуміле та лаконічне формулювання «несанкціоноване поширення … інформації», зміст якого мав би був розкритий у відповідних положеннях регулюючого законодавства. До речі, за таких умов подібних змін мали б зазнати і релевантні положення проєкту КК, в якому відпала б необхідність

[41] Водночас маємо зауважити, що свого часу в стінах парламенту розглядалася можливість запровадження саме адміністративної відповідальності за несанкціоновані фото- або відеофіксацію вогневого ураження державою-агресором або іншими незаконними збройними формуваннями об’єктів на території України, вчинені в умовах воєнного стану (див. законопроєкт № 9425). Однак така ініціатива поки що належної підтримки не отримала та розвинута не була.

виділення двох окремих статей 9.2.3 та 9.2.4, присвячених несанкціонованому поширенню різних видів відповідної інформації.

Водночас зауважимо, що чинна назва Наказу № 73, по-перше, знову-таки є доволі громіздкою, по-друге, не повністю відповідає його змісту. Наприклад, інформація про результати ракетних, авіаційних ударів противника по об'єктах критичної інфраструктури навряд чи є такою, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ та негативно вплинути на хід виконання ними завдань за призначенням. А тому вважаємо, що, формулюючи відповідну назву, яка надалі мала б бути відображена і в ст. 114-2 КК України, нормотворчий орган (незалежно від того, який саме) міг би використати надзвичайно просте та точне формулювання на кшталт: «інформація, поширення якої є шкідливим в умовах воєнного або надзвичайного стану» або ж використовуване у цьому дослідженні і запропоноване Р. О. Мовчаном формулювання «військово значуща інформація».

Однак, аналізуючи озвучені нами пропозиції, уважний читач може нагадати, що у ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України було виділено не основний та кваліфікований, а два окремих самостійні склади, присвячені несанкціонованому поширенню різних видів інформації: в ч. 1 це інформація умовно про «зброю» (в широкому сенсі), яке карається позбавленням волі на строк від 3 до 5 років, тоді як в ч. 2 – про «особовий склад ЗСУ» (знову-таки умовно), санкція за вчинення якого є суворішою (від 5 до 8 років позбавлення волі).

Через це виникає логічне питання: а яким саме чином має бути забезпечена відповідна якщо й не градація (як у КК України), то принаймні «розділення» (як у проєкті КК) відповідальності за умови пропонованого нами вживання єдиного звороту (будь-якого із двох рекомендованих вище варіантів)?

Утім, справа саме в тому, що, на нашу думку, жодної необхідності у втіленій у межах ст. 114-2 КК України диференціації відповідальності немає. Така наша позиція ґрунтується на двох основних аргументах:

1) насамперед, це приблизно однаковий ступінь суспільної небезпеки некваліфікованих різновидів несанкціонованого поширення відповідної інформації, про яку йдеться у ч. 1 та ч. 2 досліджуваної норми. Звичайно, ми не виключаємо

апелювань до того, що в ч. 2 йдеться про військовослужбовців, життя яких є незрівнянно ціннішим за будь-які товари військового призначення. Однак, відповідаючи на подібні потенційні закиди, хотілося б звернути увагу на наступне:

– по-перше, у регулятивному військовому законодавстві не градується ступінь важливості відповідної інформації, несанкціоноване поширення якої однаково визнається таким, що може негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану;

– по-друге, до настання найнебезпечнішого різновиду суспільно небезпечних наслідків – загибелі людини – так само може призвести і несанкціоноване поширення інформації про товари військового призначення, які майже завжди супроводжують чи військовослужбовці, чи ж інший охоронний (правоохоронний) персонал;

– по-третє, що ж до загибелі людини, то переконані, що посилена відповідальність має передбачатися лише за умови реального настання таких наслідків, незалежно від того, чи їх спричинило несанкціоноване поширення інформації про товари військового призначення, чи ж про особовий склад; аналогічні ж дії, які не призвели до таких наслідків, мають каратися однаково, а оцінка відмінності в ступені суспільної небезпеки окремих їхніх проявів має забезпечуватися не за рахунок диференціації, а завдяки індивідуалізації відповідальності (відносно визначена санкція);

– по-четверте, тут також хотілося б нагадати, що у складах кримінальних правопорушень, предметом яких виступає державна таємниця (статті 111, 114, 328–329), відсутня диференціація відповідальності залежно від різновидів такої таємниці, тобто того, чи стосується вона, наприклад, відомостей про кооперацію розробників нових зразків озброєння (військової техніки) або виробників озброєння (військової техніки), які розкривають за сукупністю всіх показників їх потужності, номенклатуру, поставки виробів, терміни, об’єми виконання робіт (п. 2.1.16), чи ж відомості за сукупністю всіх показників про бойові комплекти, бойовий та чисельний склад військ (сил) (п. 1.1.6);

2) а також того, що пов’язане з попереднім, що на практиці найчастіше одночасно поширюється інформація як про переміщення товарів військового призначення, так і особового складу, в управлінні якого воно перебуває. А тому виходить, що в усіх таких випадках, враховуючи «самостійність» складів, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, вчинене мало б кваліфікуватися за сукупністю двох відповідних норм (ч. 1 та ч. 2). Та попри це, у правозастосовній діяльності склався абсолютно інший підхід, адже у таких випадках, коли має місце несанкціоноване поширення обох згаданих різновидів інформації, скоєне отримує кримінально-правову оцінку не за сукупністю, а за однією лише ч. 2 ст. 114-2 КК України.

Наприклад, у вироці Самбірського міськрайонного суду Львівської області прямо зазначається, що Особа-1 19 квітня 2022 р. за допомогою відеокамери свого мобільного телефону зафіксував переміщення, по-перше, ***озброєння****, по-друге,* ***особового складу підрозділу ЗСУ,*** *що рухався по вказаному відрізку автодороги, а в подальшому опублікував зазначений вище файл* [67].

Розглядаючи справу відносно Особи-2, судді Красноградського районного суду Харківської області також вказали на те, що відповідний суб’єкт:

– 28 червня 2022 р. передавав відомості про те, що в цей день у м. Красноград Харківської області повз залізничну станцію міста прослідує потяг із ***військовою технікою, а саме з гаубицями;***

– 29 червня 2022 р. – про місце розташування складів, а саме ангарів, в яких зберігається та обслуговується ***техніка****;*

– 7 липня 2022 р. – координати місцевості, вказавши, що за вказаними координатами знаходиться нафтобаза, на території якої розташовуються ***підрозділи ЗСУ;***

– 30 серпня 2022 р. – координати місцевості, за якими знаходиться «Красноградський ліцей № 4 Красноградської міської ради Харківської області», вказавши, що за цими координатами дислокується ***особовий склад ЗСУ*** *тощо* [55].

Однак, попри одночасну вказівку в обох (як і багатьох інших) вироках на те, що несанкціоновано була поширена інформація, передбачена як ч. 1, так і ч. 2, в усіх цих справах винним була інкримінована одна лише ч. 2 ст. 114-2 КК України.

Враховуючи сказане, уважаємо, що в перспективі має існувати лише одна норма (частина), у межах якої буде регламентована відповідальність за некваліфіковані різновиди несанкціонованого поширення будь-якої військово значущої інформації.

У контексті сказаного звернемо увагу і на оригінальний підхід, який був реалізований у проєкті КК. Йдеться про те, що:

– з одного боку, в цьому документі, як і в чинному КК України, було виділено дві окремі норми, одна з яких присвячена відповідальності за несанкціоноване поширення інформації про направлення чи переміщення товарів військового призначення (ст. 9.2.3), тоді як друга – за переміщення або розміщення військових формувань України (ст. 9.2.4);

– водночас, з іншого, на відміну від чинного, у перспективному кримінальному законі відповідальність за ці діяння була уніфікована (злочини 3-го ступеня).

Погоджуючись із розробниками проєкту у частині визнання обох розглядуваних діянь злочинами одного ступеня тяжкості, у нас все ж виникає питання: а який тоді (за умови однакової караності) сенс в існуванні двох відповідних норм? На нашу думку, жодної практичної чи теоретичної користі такий крок позбавлений, що зайвий раз доводить доцільність існування єдиної норми, в межах якої була б уніфікована відповідальність за всі різновиди несанкціонованого поширення військово значущої інформації.

2.2 Об’єктивна сторона складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України

Одним із елементів складу кримінального правопорушення є об’єктивна сторона. Цей елемент охоплює ознаки, які характеризують кримінальне

правопорушення з точки зору його зовнішнього прояву. На відміну від інших структурних частин складу кримінального правопорушення він містить більше інформації, необхідної для кваліфікації діяння, адже в описових диспозиціях статей Особливої частини КК переважно відображається саме об'єктивна сторона. «Зміст ознак цього елементу, – наголошує Є. В. Фесенко, – часто є критерієм розмежування суміжних складів злочинів. Ретельне дослідження ознак об'єктивної сторони складу злочину допомагає таким чином дати точну правову оцінку суспільно небезпечних діянь» [155, с. 134].

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення – це сукупність передбачених у статтях закону про кримінальну відповідальність ознак, які характеризують зовнішній прояв суспільно небезпечного діяння, що посягає на охоронювані кримінальним законом об'єкти [117, с. 98].

Конструктивною особливістю об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення є своєрідність зв'язків між окремими групами ознак. Із цієї позиції їх можна поділити на дві групи: 1) ознаки, які є компонентами самої кримінально протиправної діяльності і безпосередньо характеризують її зовнішній прояв (до них належать дія або бездіяльність, спосіб, знаряддя і засоби, наслідок і причинний зв'язок); 2) ознаки, які характеризують сукупність умов, за яких вчиняється діяння (місце, час, обстановка вчинення кримінального правопорушення або їх своєрідне поєднання – ситуація). Більшість із зазначених ознак належать до факультативних, оскільки їх містять не всі склади конкретних кримінальних правопорушень. Універсально ж обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є лише діяння [155, с. 134].

Що ж до суспільно небезпечних наслідків, то залежно від того, чи є вони обов'язковою ознакою відповідного складу кримінального правопорушення, останні поділяються на два різновиди:

– *матеріальні* склади, об'єктивна сторона яких включає наслідки як обов'язкову ознаку. Такі кримінальні правопорушення вважаються закінченими з моменту настання наслідку;

– *формальні* склади, об'єктивна сторона яких, на відміну від попередніх, не передбачає наслідків як обов'язкову їхню ознаку. Відповідно, закінченим таке кримінальне правопорушення буде вважатися не з моменту настання суспільно небезпечних наслідків, а вже з моменту вчинення діяння, адже наслідок винесено за межі складу і на кваліфікацію (але не на індивідуалізацію відповідальності) він не впливає [155, с. 136–137].

Проаналізувавши приписи ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, маємо підстави резюмувати, що об'єктивна сторона передбачених ними складів злочинів полягає в поширенні відповідної інформації, яке вчиняється в умовах воєнного або надзвичайного стану. Отже, основні склади досліджуваних у цій роботі злочинів є формальними, а їхніми обов'язковими ознаками є:

1) ***діяння*** у вигляді поширення інформації, яка являється предметом відповідних злочинів;

2) та ***час*** – вчинення згаданого поширення виключно «в умовах воєнного або надзвичайного стану».

У вітчизняних словниках **«поширення інформації»** тлумачиться як: а) розповсюдження; б) обнародування інформації [28, с. 1098].

Логічно, що таке занадто загальне і тому не спроможне задовольнити потреби цього дослідження (як і кримінального права в цілому) інтерпретування було конкретизовано у спеціальній кримінально-правовій літературі.

Зокрема, провівши всебічний аналіз терміну «розповсюдження» (синонім «поширення» [131, с. 344]), В. О. Навроцький та Р. Л. Максимович виділили такі ознаки цього наскрізного кримінально-правового поняття, які ми наведемо далі в контексті саме інформації (правники одночасно вели мову і про речі):

1) це акт поведінки, який вчиняється щодо певної інформації, яка прямо вказана в статті Особливої частини КК України;

2) полягає у наданні будь-яким іншим особам доступу до певної інформації, створення іншим особам можливості для ознайомлення з інформацією, її поширення серед невизначеного кола осіб. При цьому з інформацією така особа принаймні має можливість ознайомитися;

3) «розповсюдження» має місце, коли певна інформація відповідного змісту стає доступною хоча б одній сторонній особі – яка досі не знала певних відомостей та не має права на інформацію;

4) розповсюдження може виразитись як в дії, так і в бездіяльності. Так чи інакше – це поведінка, яка відбувається під контролем волі і свідомості того, хто вчинює таке діяння. Відтак мимовільне вибуття інформації з-під контролю особи (наприклад, в результаті дії стихійної сили чи технічної помилки) не можна відносити до її розповсюдження;

5) суб'єктивне ставлення до розповсюдження виражається у формі умислу. На це вказує системний аналіз Особливої частини КК України – у статтях, де законодавець допускає необережну вину при втраті контролю над поширенням певних речей чи інформації, він послуговується іншими термінами, зокрема – «втрата» (ст. 329, ч. 2 ст. 422 КК України) [199, с. 37–38].

Синтезуючи ці ознаки, а також дещо уточнюючи вже наведені в юридичних джерелах [165, с. 197; 200, с. 556; 202, с. 144–148] визначення досліджуваної лексеми, ми надалі будемо виходити з розуміння *«поширення інформації»* як свідомого і цілеспрямованого її повідомлення невизначеному числу осіб (хоча б одній людині) незалежно від способу таких дій.

Розвиваючи ці положення, Ю. А. Пономаренко додає, що у ст. 114-2 КК України поширення інформації може бути:

1) вербальним – тобто розповіданням інформації, яка становить предмет злочину, визначеній чи невизначеній кількості сторонніх осіб.

Наприклад, одним із судів було встановлено, що Особа-1 зателефонувала Особі-2 та під час приватної бесіди з останньою розповіла їй про розташування у Фортечному районі м. Кропивницький ЗСУ із чітким зазначенням відомостей, які дають можливість їхньої ідентифікації на місцевості. Такі дії справедливо були кваліфіковані за ч. 2 ст. 114-2 КК України [51];

2) або фізичним (енергетичним) – створення для визначеної чи невизначеної кількості осіб можливості ознайомлення з інформацією, що становить предмет злочину, яке, своєю чергою, може бути здійснене будь-якими способами, зокрема:

а) наданням доступу до матеріального носія інформації – ознайомлення зі змістом документа (паперового чи електронного), який містить інформацію, що становить предмет злочину, відкриття доступу до інформації у соціальних мережах, месенджерах тощо;

б) тиражуванням матеріального носія інформації – виготовлення копій із паперового чи електронного носія інформації, що становить предмет злочину, їхнє розповсюдження серед сторонніх осіб, копіювання інформації у соціальних мережах, месенджерах, в яких вона стає доступною для сторонніх осіб, тощо [224, с. 108].

Аналізуючи перераховані Ю. А. Пономаренком способи розповсюдження інформації, необхідно пам’ятати про важливе з точки потенційного застосування ст. 114-2 КК України зауваження Р. О. Мовчана відносно того, що караним за цією нормою визнається ***будь-яке, а не лише публічне,*** поширення відповідної інформації. «Отже, – через це резюмує фахівець, – вчинене з будь-якою метою навіть непублічне передання відповідної інформації, скажімо, родичам, знайомим тощо вже є достатньою підставою для кваліфікації таких дій за ст. 114-2 КК України» [202, с. 149]. Зокрема, у цьому сенсі показовими можуть уважатися три наступних приклади з суддівської практики.

Херсонським міським судом Херсонської області було з’ясовано, що 30 серпня 2023 р. Особа-1 зробила фотозображення позиції підрозділу ЗСУ на відкритій місцевості біля мкр. 4 Таврійський у м. Херсоні (5 одиниць техніки, 1 одиниця озброєння, особовий склад) з можливістю їхньої подальшої ідентифікації на місцевості. Далі Особа-1 у процесі спілкування за допомогою менеджеру «Telegram» з Особою-2 передала останньому вказане фотозображення, що стало підставою для інкримінування винній ч. 2 ст. 114-2 КК України [74].

В іншому вироці зазначається, що 27 червня 2023 р. Особа-3 надіслав Особі-4 зі свого номера телефону повідомлення, яке містило відеозапис переміщення військового озброєння, а саме двох систем залпового вогню «БМ-21 Град», по автодорозі Н-23 в сторону м. Апостолове Дніпропетровської області. Такі дії були кваліфіковані за ч. 1 ст. 114-2 КК України [75].

Натомість дії Особи-5 були кваліфіковані вже за ч. 3 ст. 114-2 КК України. Як слідує з матеріалів справи, 22 жовтня 2022 р. засуджена, перебуваючи по вул. Юрія Руфа у м. Львові, використовуючи мобільний телефон, зробила скрін-шот програми GoogleMaps, після чого обвела маркером територію парку «П…» у м. Львові (назва парку та адреса не оприлюднюються в силу вимог ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»), в якому розташовуються підрозділи ЗСУ, та за допомогою месенджера «Telegram» поширила вказаний скріншот своїй сестрі, яка фактично проживає на території рф, яка, своєю чергою, поширила вказаний скріншот військовослужбовцю ЗС рф [58].

Інша позиція з приводу аналізованого питання обстоюється В. В. Фєдосєєвим. На думку правника, поширенню інформації іманентно властива ознака публічності, тобто адресованості широкій аудиторії, що випливає з етимології цього слова як такого, яке означає «робити щось широко відомим». Криміналіст переконаний, що саме таке тлумачення дозволить відмежовувати суспільно небезпечне поширення інформації від так званої побутової передачі інформації від однієї особи до іншої, яка за своїм енергетичним змістом не може прирівнюватися до поширення [268, с. 182].

Крім того, В. В. Фєдосєєв зазначає, що відсутність чіткого визначення терміна «поширення інформації» та застосування у правозастосовній практиці розширювального його тлумачення породжує низку питань, зокрема, щодо можливості притягнення до кримінальної відповідальності осіб за здійснення ними своєї професійної діяльності. Йдеться насамперед про журналістів, правоохоронців, перших осіб держави, які в рамках виконання своїх посадових обов’язків у месенджерах або в інший спосіб приймають або передають відповідну інформацію від однієї особи до іншої. Зрозуміло, продовжує свою думку науковець, що така передача інформації відбувається задовго до прийняття офіційного рішення про розміщення або заборони розміщення такої інформації у відкритому доступі ГШ ЗСУ, МОУ, ГУ розвідки МОУ чи СБУ або в офіційних джерелах країн-партнерів. Тому стверджується, що подібні випадки не повинні розглядатись у контексті передбаченого ст. 114-2 КК України поширення інформації, адже вони є

складовою здійснення суто професійної діяльності такими особами. «Викладене, – резюмує В. В. Фєдосєєв, – свідчить, що в ст. 114-2 КК поняття “поширення інформації” має застосовуватися в обмежувальному значенні, за якого передавання інформації не повинно охоплюватися поширенням інформації» [268, с. 181–182; 269, с. 150].

Водночас, навіть частково погоджуючись із В. В. Фєдосєєвим, з огляду на деякі аргументи все ж повністю підтримати обстоювану ним позицію ми не можемо.

По-перше, зважаючи на вищенаведену етимологію терміну «поширення», розцінюємо як таку, яка потребує додаткового обґрунтування, тезу про те, що поширенню інформації іманентно властива ознака публічності, яка суперечить загальновизнаному в кримінальному праві підходу, відповідно до якого «поширення» має місце, коли певна інформація відповідного змісту стає доступною ***хоча б одній*** сторонній особі. А тому:

а) вважаємо, що запропонований В. В. Фєдосєєвим підхід до трактування положень ст. 114-2 КК України може розглядатись як аргументований лише з позицій *de lege ferenda,* але аж ніяк не з погляду *de lege lata;*

б) є підстави констатувати, що підтримувана Р. О. Мовчаном, Ю. А. Пономаренком, М. І. Хавронюком та іншими вченими позиція, згідно з якою у ст. 114-2 КК України термін «поширення» означає передачу відповідної інформації хоча б одній сторонній особі, є не поширювальним, а буквальним тлумаченням кримінального закону. Натомість умовивід, зроблений В. В. Фєдосєєвим, справді ґрунтується на обмежувальному трактуванні приписів ст. 114-2 КК України.

По-друге, ми повністю погоджуємось і визнаємо той факт, що згадані В. В. Фєдосєєвим журналісти, правоохоронці, перші особи держави в рамках виконання своїх посадових обов’язків справді повсякденно, так би мовити, «несанкціоновано» передають один одному відповідну інформацію, яка описана у ст. 114-2 КК України. Утім, вважаємо, що цей факт має впливати не на зміну традиційного і загальновизнаного тлумачення поняття «поширення», а на підхід до визначення того, яке поширення має визнаватись / не визнаватись

«несанкціонованим». Зокрема, переконані в тому, що на рівні відповідного акту має бути закріплено право чітко визначених у ньому суб'єктів на поширення військово значущої інформації при і для виконання своїх службових обов'язків.

Водночас маємо зазначити, що куди масовішими все ж таки є випадки не приватного, а публічного (більше ніж одній особі) поширення інформації, перелік якої наводиться у ст. 114-2 КК України. Зокрема, проаналізувавши релевантну судову практику, З. А. Загиней-Заболотенко ще в 2022 р. писала про те, що найчастіше розповсюдження відповідної інформації полягало у такому:

– розміщення релевантних відеоматеріалів, фотографій тощо на особистих сторінках у різноманітних соціальних мережах («TikTok», «ВКонтакте»);

– розміщення відеоматеріалів, фотографій тощо у групах у мобільних месенджерах (наприклад, «Telegram»);

– надсилання відеоматеріалів, фотографій тощо в особистому спілкуванні з одним або кількома особами (наприклад, за допомогою месенджерів «Viber», «Телеграм», через додаток «Zello»);

– створення та розміщення документа з відповідною інформацією у хмарному сховищі, доступ до якого, серед іншого, можливо здійснити через браузер Google Chrome, який зберігався у цьому сховищі та доступ до якого мали невстановлені особи, які знаходяться на території рф [122, с. 436–437].

Принципово ситуація не змінилась і сьогодні. Зокрема, вивчивши актуальну судову практику станом вже не на 2022 р., а на кінець 2024 р., ми можемо констатувати, що залежно від аудиторії, яка ознайомлюється з відповідною інформацією, можна виділити два найбільш типових способи поширення відомостей, які перераховані у ст. 114-2 КК України:

1) або ж в групах загальнодоступних соціально-орієнтованих мереж (Facebook, Instagram, TikTok, «ВКонтакте», «Одноклассники») та відеохостингах (YouTube).

Наприклад, одним із судів було встановлено, що 6 січня 2023 р. Особа-1, перебуваючи у с. Бояни на відрізку автодороги Н-03 сполученням «Житомир – Чернівці», стала очевидцем переміщення військової техніки (броньованих автофургонів «KIRPI»), та за допомогою відеокамери мобільного телефону

здійснила відеофіксацію переміщення озброєння та особового складу підрозділу ЗСУ, який рухався по вказаному відрізку автодороги. У подальшому Особа-1 опублікувала вищевказаний відеофайл у «TikTok», у результаті чого доступ до відповідної інформації отримало широке коло осіб: 177 тис. користувачів переглянуло це відео, 5 001 користувач його вподобав, а також було залишено 65 коментарів і здійснено 100 збережень. Скоєне отримало кримінально-правову оцінку з покликанням на ч. 1 ст. 114-2 КК України [61].

Так само були кваліфіковані і дії Особи-2. Як випливає з матеріалів відповідної справи, 19 травня 2023 р. остання поширила у розділі «Дописи» на власній сторінці соціальної мережі «Facebook» відеозапис, в якому міститься інформація про переміщення територією м. Кременчук озброєння ЗСУ, а саме пускової установки ЗРК підрозділу ЗСУ – 96-ої Київської зенітно-ракетної бригади [30];

2) або в групах різноманітних месенджерів (Telegram-каналів (найчастіше), Viber, WhatsApp) з обмеженою кількістю учасників.

Зокрема, саме за вчинення подібних проявів була засуджена Особа-1. Дружківським міським судом Донецької області було встановлено, що остання у період з 28 травня 2022 р. по 14 липня 2022 р., перебуваючи на території м. Бахмут, за допомогою власного мобільного телефону, використовуючи акаунт мобільного додатку «Telegram», у групі під назвою «…» (574 учасників) здійснювала поширення інформації про розташування ЗСУ, а саме тимчасову дислокацію особового складу та військової техніки ЗСУ на території колишнього «Артемівського молокозаводу» та однієї з Бахмутським загальноосвітній шкіл [36].

В іншому випадку, перебуваючи на території м. Краматорськ, в аналогічний спосіб здійснив поширення інформації військового характеру і Особа-2 [35].

В обох випадках скоєне було кваліфіковане за ч. 2 ст. 114-2 КК України.

Інформацію подібного штибу наводить і О. Л. Старко. Серед іншого, криміналістка зауважує, що більшість поширень здійснено через мережу Інтернет (соцмережі: Telegram – інформація у 61 вироку, Tik-tok – у 5 вироках, Instagram – у 3 вироках, Фейсбук – у 2 вироках, Spaces.im – у 2 вироках, ВКонтакте – в 1 вироку, Однокласники – в 4 вироках, YouTube – у 2 вироках; месенджерах: Viber –

у 7 вироках, WhatsApp – у 7 вироках). Також юристка відмічає, що в одному вироку зазначалось, що інформація накопичувалась у хмарному середовищі комп'ютера, до якого мали доступ громадяни рф. Знаряддям злочину у переважній більшості випадків був мобільний телефон, рідше стаціонарний комп'ютер, ноутбук [251, с. 754–755].

На жаль, нерідко, а якщо точніше – то найчастіше відповідні групи носять відверто антиукраїнський характер, про що, до речі, прямо вказується у відшуканих вироках судів. Та попри це, скоєне все рівно кваліфікується саме за ст. 114-2, а не ч. 2 ст. 111 КК України[42].

Так, Київський районний суд м. Харкова у своєму рішенні зазначив, що 12 квітня 2022 р. Особа-3 створив групу у месенджері «WhatsApp» під назвою: «…». У вказану групу ним було додано своїх знайомих з рф, а також України. Спочатку група мала спрямування мобільних ігор, проте, оскільки на території України здійснюються активні бойові дії з відсічі збройної агресії рф проти України, а група налічувала представників країни-агресора, тематика вказаної групи змінилася на антиукраїнську. З того ж часу Особа-3 розпочав активно поширювати у вказаній групі інформацію з фотографіями місцезнаходження ЗСУ. Зокрема, перебуваючи на території с. Киселі, Харківської області, Особа-3, здійснив поширення за допомогою месенджеру «WhatsApp» у відповідний групі фотографії із зображенням військової техніки ЗСУ та додав коментар наступного змісту: «Вся техника, и грады, точки У, РЗК, че ток нету». Цього ж дня Особа-3 було надіслано в групу відеозапис із військовою технікою ЗСУ та додано коментар наступного змісту: «Через деревню мою ездят падлы». Такі дії були кваліфіковані за ч. 2 ст. 114-2 КК України [49].

В іншому випадку Особа-4, будучи одним із активних учасників телеграм-ботів антиукраїнської спрямованості, використовуючи мобільний додаток месенджера «Telegram», долучився до вказаних телеграм-ботів. Надалі Особа-4, перебуваючи у м. Миколаєві, у месенджері «Telegram» передав під своїм псевдонімом координати місця розташування КПП військовослужбовців ЗСУ та

[42] Детальніше відповідна проблема буде розглянута в підрозділі 3.2 цього дисертаційного дослідження.

інформацію щодо переміщення містом військової техніки ЗСУ, а саме танка Т-72 та САУ «Акація» по одній одиниці, які прямували через мікрорайон Октябрське. На відміну від описаної вище ситуації з Особою-3, Особі-4 принаймні було інкриміновано не ч. 2, а ч. 3 ст. 114-2 КК України [57].

Відмітивши, що поширення інформації може бути не лише публічним, Р. О. Мовчан свого часу звернув увагу й на те, що під дію ст. 114-2 КК України підпадає не тільки, так би мовити, ***«первинне»,*** а й ***«вторинне»*** *поширення інформації.* «Тобто, – зазначає криміналіст, – до кримінальної відповідальності може бути притягнута не лише особа, яка власноруч проводила фото-, відеозйомку відповідних об'єктів (збирання відомостей), а потім поширювала цю інформацію, а й особа, яка, наприклад, здійснила репост вже опублікованої інформації у Facebook, відповідний ретвіт тощо. Це стосується і дій суб'єкта, який, зовсім не будучи причетним до збору, потім здійснив "первинне" поширення зібраної кимось іншим та ще неопублікованої інформації, яка вказується у ст. 114-2 КК» [202, с. 150].

Озвучений Р. О. Мовчаном погляд розділяють і деякі інші науковці [246, с. 75–76]. Зокрема, Ю. А. Пономаренко також ставить наголос на тому, що поширення як ознака об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України, не залежить від того, чи була відповідна інформація попередньо зібраною самою особою, яка її поширює, чи ця інформація була зібрана та/або попередньо незаконно поширена іншою особою. Інакше кажучи, переконаний вчений, під поширенням слід розуміти і подальше поширення вже раніше незаконної поширеної інформації, що становить предмет цього злочину (репости у соціальних мережах, пересилання у месенджерах, переказування почутого тощо) [224, с. 109].

Утім, варто пригадати вже відмічений у підрозділах 1.2 та 2.1 цієї роботи факт того, що на сторінках юридичної літератури подекуди висловлюються сумніви у доцільності криміналізації «вторинного» поширення відповідної інформації. Зокрема, Д. П. Євтєєва та А. В. Лапкін наполягають на тому, що обов'язковою властивістю передбачених у ст. 114-2 КК України відомостей має бути те, що вони *попередньо не поширювались у відкритому доступі будь-якими особами* [116, с. 218]. Таку саму позицію свого часу висловили не лише і деякі інші вітчизняні

дослідники [14, с. 285], а й фахівці ГНЕУ (див. Висновок від 23 березня 2022 р.), на думку яких, криміналізація поширення інформації, яка вже і так є у відкритому доступі, виглядає невиправданою, оскільки така особа поширює інформацію, яка фактично уже не становить таємниці.

Водночас вище вже писалося про те, що протилежну позицію з приводу аналізованого питання зайняв Р. О. Мовчан. Вступаючи в наукову полеміку зі згаданими вченими та парламентськими експертами фахівець справедливо зауважив, що в загальному вигляді суспільна небезпека аналізованого злочину переважно полягає в тому, що поширена інформація стає відома небажаним суб'єктам. Враховуючи ж те, що:

– по-перше, вказана у ст. 114-2 КК України інформація не обов'язково повинна бути таємницею;

– по-друге, ворог може і не помітити (випадково чи через обмеженість ресурсів) первинно поширену військово значущу інформацію;

– по-третє, однак ймовірність настання згаданої небажаної події (отримання інформації ворогом) збільшується при кожному наступному поширенні описаної у ст. 114-2 КК України інформації, особливо тоді, коли воно здійснюється різними особами, які у такий спосіб ознайомлюють з нею відповідну і все ширшу та ширшу пов'язану з ними аудиторію, дослідник називає виправданою криміналізацію як «первинного», так і «вторинного» несанкціонованого поширення військово значимої інформації [187, с. 100–101].

Співзвучно з Р. О. Мовчаном висловлюється й О. М. Будяченко, яка також підкреслює, що у диспозиції ст. 114-2 КК України йдеться саме про *поширення,* а не *відкриття* такої інформації невизначеному колу осіб. «Більше того, – продовжує криміналістка, – саме неодноразове розміщення, або в інший спосіб доведення такої інформації до інших осіб становить найбільшу небезпеку інформаційній безпеці України та життю її громадян» [18, с. 155].

Зважаючи на вагомість викладених аргументів, підтримувану Р. О. Мовчаном та О. М. Будяченко думку розділяємо і ми. Водночас заради справедливості маємо зазначити, що, здійснивши всебічний аналіз практики застосування ст. 114-2

КК України, нам не вдалося відшукати бодай одного випадку, в якому б до кримінальної відповідальності була притягнута особа, яка здійснила саме «вторинне» поширення відповідної інформації.

Інкримінування аналізованої норми виключається у разі вчинення інших (не «поширення») несанкціонованих дій із такою інформацією: її збирання, зберігання, відмінних від поширення форм використання тощо. Зокрема, Ю. А. Пономаренко звертає увагу на необхідності відмежування *«поширення»* від *«збирання»* інформації, під яким необхідно розуміти будь-які дії щодо здобуття відповідної інформації, її створення, накопичення, фіксування тощо як шляхом особистого спостереження, так і шляхом отримання цієї інформації різними способами з різних джерел. Продовжуючи свою думку, правник зазначає, що збирання інформації, яка становить предмет цих злочинів, не охоплюється об'єктивною стороною складів, передбачених будь-якою частиною ст. 114-2 КК України і не може бути кваліфіковане як передбачений нею закінчений злочин. Однак, якщо збирання здійснювалося з метою наступного поширення інформації, воно підлягає кваліфікації як готування до злочину, передбаченого відповідною частиною ст. 114-2 КК України [224, с. 109].

Погоджуючись із тим, що за ст. 114-2 КК України не можуть каратися здійснювані без мети подальшого поширення несанкціоновані фото- та відеозйомка руху або розташування ЗСУ, переміщення зброї, бойових припасів тощо, Р. О. Мовчан додає, що за певних умов відповідальність за згадані дії може наставати за іншими нормами КК України. В якості прикладу вчений наводить відомі зі ЗМІ випадки, коли управління СБУ у Вінницькій області повідомило про затримання чоловіка, який фотографував та знімав на відео переміщення українських військових, а в м. Дніпро було затримано жінку, яка фотографувала один із мостів та пересування техніки ЗСУ. Попри те, що інформація, яку збирали затримані особи, прямо підпадає під ознаки предметів злочинів, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, їм не було повідомлено про підозру у вчиненні саме цих злочинів. Замість цього у згаданих повідомленнях вказується на те, що «наразі вирішується питання про подальшу перевірку осіб в рамках кримінального

провадження» [260], яка, треба так розуміти, означає перевірку дій останніх на предмет наявності в них ознак інших складів кримінальних правопорушень, зокрема й передбачених розд. I [187, с. 95–97].

Як вже зазначалося на початку цього підрозділу, основні склади досліджуваних злочинів (ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України) являються формальними, адже їхня об'єктивна сторона не передбачає наслідків як обов'язкову ознаку. Зважаючи на це, варто погодитись із тим, що ***закінченими*** аналізовані делікти є вже з моменту поширення відповідної інформації і не залежать від того, наприклад, чи стала така інформація відома ворогу, чи зміг він ідентифікувати місця розташування ЗСУ, чи скористався він цими даними, чи настали наслідки тощо. А тому всі подальші дії винної особи (наприклад, це стосується випадків, коли суб'єкт після розповсюдження інформації згодом її видаляє) на кваліфікацію впливати не повинні [202, с. 150].

Водночас маємо відмітити, що деякі вітчизняні правники висловлюють сумнів у доцільності конструювання розглядуваних складів злочинів як формальних. Зокрема, М. М. Денисенко переконаний у тому, що навряд чи має сенс витрачати сили та засоби слідчих та судових органів на притягнення до відповідальності осіб, які розповсюджують завідомо неправдиву, вигадану інформацію про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну. Водночас, продовжує фахівець, оскільки така інформація, зрозуміло, не розміщувалась у відкритому доступі державними органами України, такі дії підпадають під ознаки злочину, передбаченого ст. 114-2 КК України. Зважаючи на це, юрист пропонує сконструювати аналізовані склади злочину як матеріальні або принаймні як змішані (формально-матеріальні), тобто притягувати до відповідальності лише тих осіб, які поширенням певної інформації *створили реальну небезпеку для інтересів держави* [105, с. 42].

Коментуючи такі ініціативи, вбачаємо потребу зауважити наступне:

– по-перше, відсутність кримінально-правового реагування на вже згадані у попередньому підрозділі роботи випадки розповсюдження «завідомо неправдивої, вигаданої інформації тощо» передусім має забезпечуватися не за рахунок

конструювання досліджуваних складів як матеріальних (чи ж деліктів небезпеки), а за рахунок пропонованого раніше уточнення ознак предмета останніх, які мають бути чітко визначені у відповідному відомчому нормативно-правовому акті;

– по-друге, чинна редакція ст. 114-2 КК України не залишає сумнівів стосовно того, що, на думку законодавця, за загальним правилом будь-які прояви несанкціонованого поширення військово значущої інформації вже *a priori* створюють згадану М. М. Денисенком *реальну небезпеку для інтересів держави,* а тому мають тягнути кримінальну відповідальність. За такого конструювання лише як виняток можуть бути застосовані присвячені малозначності діяння положення ч. 2 ст. 11 КК України. За умови ж втілення у життя розглядуваних пропозицій ситуація кардинально зміниться і багато випадків притягнення до кримінальної відповідальності за поширення відповідної інформації можуть бути оскаржені як такі, що не створили реальної небезпеки для держави, оцінність якої призводить до невиправдано широкого в умовах війни «поля для маневру»;

– по-третє, врешті-решт ще раз підкреслимо, що у тих випадках, коли несанкціоноване поширення військово значущої інформації справді не заподіяло і, головне, навіть потенційно не могло заподіяти істотної шкоди, правозастосовчі органи, покликаючись на приписи вже згаданої вище ч. 2 ст. 11 КК України, можуть визнати вчинене діяння малозначним. Зокрема, не виключаємо визнання малозначними тих проявів, коли: відповідна інформація поширюється у приватній розмові членів сім’ї або близьких друзів, яка відбувається не через месенджери, телефони тощо, а, так би мовити, особисто («оф-лайн»); мають місце ті самі випадки поширення завідомо неправдивої або вигаданої інформації (за умови невнесення відповідних змін до регулюючого законодавства); одним військовослужбовцем відповідна інформація особисто передається іншому військовослужбовцю, який вже був знайомий із цією інформацією, тощо.

Однак повторимось, що застосування ч. 2 ст. 11 КК України повинно носити характер виключення і має бути вагомо та ретельно обґрунтовано з урахуванням всіх обставин конкретної справи. Зокрема, переконані, що в будь-якому випадку не

можуть бути визнані малозначними прояви публічного поширення відповідної інформації через соціальні мережі (месенджери).

У цьому сенсі показовими можуть уважатися результати розгляду Харківським апеляційним судом скарги захисника Особи-1. Останній просив скасувати рішення Московського районного суду м. Харкова, яким Особу-1 було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 114-2 КК України, та призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років. Підставою для такого рішення стало те, що 21 червня 2022 р. Особа-1 під час висловлення власних думок на коментар іншого користувача у «Facebook» опублікував коментар наступного змісту: «…». Згідно відповіді на запит від 04 серпня 2022 р. № 226 …, на місцевості між «…» та «…» (траса Е-40), відомості щодо якої опублікував Особа-1, 21 червня 2022 р. перебували підрозділи ЗСУ. Зокрема, на вказаній території була розгорнута позиція з озброєнням ППО, що здійснювала прикриття міста від засобів повітряного нападу противника, яка була обстріляна 26 червня 2022 р., 27 червня 2022 р., 4 липня 2022 р., 10 липня 2022 р. та 30 липня 2022 р. [60].

Мотивуючи свою скаргу, захисник покликався на те, що стороною обвинувачення не надано доказів того, що начебто інформація в «Facebook», яка поширена Особою-1, є в причинному зв'язку з обстрілами в кінці червня та на початку липня 2022 р. Крім того, у скарзі зазначалося, що ніякої шкоди ця інформація безпеці України не спричинила, а тому в діях Особи-1, на думку апелянта, відсутні склад інкримінованого йому злочину, а його дії є малозначимими і не становлять суспільної небезпеки.

Водночас, розглянувши матеріали справи, судом вірно було поставлено акцент на тому, що сам факт того, що поширена інформація була достатньою для ідентифікації ЗСУ з огляду на те, що на вказаній території була розгорнута позиція з озброєнням ППО, є достатнім свідченням неабиякої суспільної небезпечності вказаного діяння, навіть за умови недоведення того, що обстріли відповідних позицій ППО були здійснені саме внаслідок цього повідомлення. Зважаючи на це, представники Феміди дійшли слушного висновку, що доводи апелянта про малозначність дій Особи-1 є цілком безпідставними [264].

Називаючи аналізовані склади формальними, ми робили важливе уточнення – сказане стосується лише відповідних основних складів (ч. 1 та ч. 2). Натомість однією з ознак, з наявністю якої пов'язується диференціація кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ч. 3 ст. 114-2 КК України), законодавець визнав спричинення відповідними діяннями ***тяжких наслідків.*** Враховуючи те, що структурою дисертації не передбачено виділення окремого розділу (підрозділу), присвяченого саме висвітленню відповідних кваліфікуючих ознак, логічним, на нашу думку, виглядає те, що характеристику цієї ознаки нами буде проведено саме в межах цього підрозділу роботи, який присвячений об'єктивній стороні, ознакою якої і являються «тяжкі наслідки»[43].

Найбільш повно сутність розглядуваної кваліфікуючої ознаки була розкрита Р. О. Мовчаном та Ю. А. Пономаренком, на праці яких і буде зроблено покликання при дослідженні відповідного питання.

Зокрема, коментуючи аналізовану норму, Р. О. Мовчан виходить із того, що зміст «тяжких наслідків» як ознаки досліджуваного складу є багато в чому подібним до того, який науковцями традиційно вкладається в зміст аналогічної ознаки складів військових кримінальних правопорушень [200, с. 1258]. Зважаючи на це, вчений висновує, що в ч. 3 ст. 114-2 КК України під «тяжкими наслідками», *inter alea*, необхідно розуміти наслідки:

– *фізичного характеру:* заподіяння смерті або тяжкого тілесного ушкодження хоча б одній особі, середньої тяжкості тілесного ушкодження двом або більше особам [113]. Уточнюючи відповідну думку, Ю. А. Пономаренко слушно зазначає, що йдеться саме про українського комбатанта, не комбатанта чи цивільну особу [224, с. 113];

[43] Аналогічний підхід буде використаний і при характеристиці інших передбачених ч. 3 ст. 114-2 КК України кваліфікуючих ознак, кожна з яких буде досліджуватись у межах інших структурних ланок дисертації, які є найбільш дотичними до змісту цієї ознаки: «за попередньою змовою групою осіб» – у підрозділі 3.1 «Суб'єкт …», а «з корисливих ***мотивів»*** та ***«з метою*** надання такої інформації …» – у підрозділі 3.2 «Суб'єктивна сторона …».

– *військового характеру:* зрив виконання бойового завдання, вимушене залишення військовими формуваннями укріплених районів, втрата (окупація ворогом) населених пунктів, знищення укріплень тощо;

– *організаційного (політичного) характеру:* зрив поставок озброєння чи боєприпасів, інформація про надання яких Україні була несанкціоновано поширена, погіршення дипломатичних відносин із певними країнами, виведення з ладу важливих інфраструктурних об'єктів (наприклад, аеродромів) тощо;

– *майнового характеру:* знищення озброєння чи боєприпасів, інформація про надання яких Україні була несанкціоновано поширена, настання великої матеріальної шкоди внаслідок зруйнування чи пошкодження військових об'єктів або цивільної інфраструктури тощо [202, с. 154].

Використовуючи системне тлумачення, зокрема, пригадуючи приписи п. 4 примітки до ст. 111-1 КК України, Ю. А. Пономаренко припускає, що умовою визнання «тяжкими наслідками» втрати зброї, озброєння чи боєприпасів – а ми так розуміємо, що це ж стосується і будь-яких інших наслідків майнового характеру – є те, що йдеться про втрати на суму, що принаймні в 1 тис. разів перевищує НМДГ [224, с. 113].

Загалом погоджуючись із логічністю викладеної Ю. А. Пономаренком позиції, водночас маємо констатувати, що в єдиному відшуканому нами вироці, в якому приводом для інкримінування ч. 3 ст. 114-2 КК України стало настання саме «тяжких наслідків», достатньою підставою для цього суд визнав саме по собі спричинене відповідними діями *«пошкодження об'єкта комунальної власності»* без жодної вказівки на конкретну суму завданої шкоди [43]. На нашу думку, цей факт засвідчує необхідність нормативного уточнення (на кшталт того, як це було зроблено у ст. 111-1 чи ст. 425 КК України) показників майнової шкоди, які мають визнаватися «тяжкими наслідками»;

– *екологічного характеру:* масштабна пожежа, радіоактивне, хімічне, бактеріологічне забруднення навколишнього середовища, зараження отруйними речовинами значних ділянок землі, водойм, повітря тощо [202, с. 154].

Передбачені ст. 114-2 КК України діяння визнаються кримінально караними лише тоді, коли вони вчинені ***в умовах воєнного або надзвичайного стану***.

Аналіз відповідної ознаки варто розпочати із констатації того факту, що вітчизняні криміналісти не можуть дійти до єдиного знаменника у питанні про те, якою саме ознакою об'єктивної сторони виступають згадані умови.

Так, Д. П. Євтєєва, А. В. Лапкін та Р. О. Мовчан відповідну ознаку називають *обстановкою* вчинення злочину [116, с. 217; 202, с. 150]. З іншого боку, Ю. А. Пономаренко у своїх працях послідовно відстоює тезу і чітко зазначає, що, попри те, що в законодавчому формулюванні вживається термін «стан», він не погоджується з судженнями тих криміналістів (див. вище), які вважають цю ознаку об'єктивної сторони обстановкою вчинення злочину. На думку правника, ця ознака становить собою *час* вчинення злочину [223, с. 127; 224, с. 109].

Видається, що для розв'язання позначеної проблеми, яка стосується досліджуваної в цій роботі норми Особливої частини КК України, необхідно звернутися до загального вчення про склад кримінального правопорушення, зокрема, доктринальних визначень таких його суміжних ознак, як «час» та «обстановка» вчинення.

Проаналізувавши відповідні джерела, можемо резюмувати, що у вітчизняній кримінально-правовій науці «час» учинення кримінального правопорушення переважно трактується як певний (конкретний) відрізок (проміжок) часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки, тоді як «обстановка» – як передбачена диспозицією статті Особливої частини КК сукупність об'єктивних обставин та умов, у яких вчиняється суспільно небезпечне діяння [150, с. 113–114; 157, с. 90; 151, с. 135–136].

Однак найбільш чітко різницю між розглядуваними ознаками об'єктивної сторони продемонстрували М. В. Карчевський та Ю. О. Кучер. *Юридичний час* вчинення злочину криміналісти інтерпретують як загальну нормативну інформацію про темпоральний вимір юридичного діяння та причинно пов'язаних з ним передбачених кримінальним законом наслідків. На думку правників, правильне встановлення юридичного часу вчинення злочину при аналізі кримінально-правових

норм здійснюється за допомогою відповіді на питання: «Коли потенційно може бути вчинений злочин?». Натомість, описуючи *юридичну обстановку*, фахівці виходять із її розуміння як інформаційної додаткової якісної характеристики часу вчинення злочину, яка дається шляхом вказівки у законі на певні умови, якими супроводжується вчинення злочину. Правильне встановлення юридичної обстановки вчинення злочину при аналізі кримінально-правових норм здійснюється за допомогою відповіді вже на інше (ніж при визначенні часу) питання: «За яких потенційних умов вірогідно вчинення злочину?» [152, с. 314–315]. Вже в інших джерелах уточнюється, що такі умови можуть бути віднесені до супутніх факторів, *специфічного соціально-правового тла самого діяння,* що надає йому ознак суспільної небезпечності, як-то вчинення військового злочину в бойовій обстановці, що передбачає обстановку «публічності», або ж характеризувати обставини, в яких опинився потерпілий і з огляду на які винний мав діяти певним чином [150, с. 113–114; 157, с. 114; 155, с. 148].

Зважаючи на наведені аргументи, ми схиляємося до підтримки позиції Ю. А. Пономаренка і також уважаємо, що, попри вживання у ст. 114-2 КК України терміну «в умовах воєнного або надзвичайного стану», вчинення несанкціонованого поширення військово значущої інформації в таких умовах є характеристикою часу, а не обстановки вчинення цього злочину. Така наша позиція пояснюється тим, що насправді розглядувана ознака відповідає не на питання про «потенційні умови вірогідного вчинення злочину» (обстановка), а на питання «коли потенційно може бути вчинений аналізований злочин» (час).

Низку інших доволі переконливих аргументів на користь озвученої вище позиції висловлює і Ю. А. Пономаренко. Зокрема, чи не найвагомішими з них є відмічені ученим факти того, що:

– по-перше, з одного боку, всі правові наслідки введення воєнного стану пов’язані з його часом і можуть мати місце тільки від моменту введення до моменту припинення воєнного стану, а, з іншого, – лише окремі правові наслідки воєнного стану одночасно пов’язані і з його місцем;

– по-друге, всі військовослужбовці під час воєнного стану знаходяться в особливому й однаковому правовому статусі, незалежно від їх знаходження на тих територіях, де його введено, чи на інших територіях;

– по-третє (хоча в Ю. А. Пономаренка останні два аргументи об'єднані), за змістом абз. 11 ст. 1 Закону «Про оборону України» воєнний стан є частиною особливого періоду, а сам особливий період визначається вказаним приписом як «період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює *час* мобілізації, воєнний *час* (виділено нами – *П. Б.)* і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій». У багатьох статтях розд. XIX Особливої частини КК вчинення злочину «в умовах особливого періоду, крім воєнного стану» також визнається кваліфікуючою ознакою, але такою, що менше підвищує суспільну небезпечність злочину, ніж вчинення його «в умовах воєнного стану». Сам же законодавець у двох статтях Особливої частини КК України (ст. 114-1 і ст. 336-1) прямо називає «особливий період» часом учинення злочину. «Отож, – небезпідставно резюмує Ю. А. Пономаренко, – якщо "особливий період" визначає саме час вчинення злочину, а "воєнний стан" є частиною особливого періоду, то за законами формальної логіки і "воєнний стан" має розумітися як час вчинення злочину» [315, с. 185–186]. До речі, зважаючи на наведені положення, доволі дивною виглядає позиція згаданих М. В. Карчевського та Ю. О. Кучера, які таку ознаку державної зради (ст. 111 КК України в редакції, яка діяла до 3 березня 2022 р.), як «період збройного конфлікту», визнають часом, тоді як «в умовах воєнного стану» – вже обстановкою вчинення злочину [152, с. 315].

Додамо, що здійснений Ю. А. Пономаренком посил саме до «особливого періоду» виглядає винятково важливим і у світлі тих рекомендацій, які будуть нами висунуті в контексті розглядуваної ознаки досліджуваного складу злочину (про них далі) і які лише зайвий раз доводять, що відповідна ознака є характеристикою саме часу, а не обстановки вчинення відповідного злочину.

Дійшовши озвученого висновку, паралельно маємо зазначити, що:

– по-перше, через відсутність чітких та зрозумілих (наведені вище фактори навряд чи є такими) загальних критеріїв розмежування «часу» та «обстановки» вчинення кримінального правопорушення обидві розглянуті позиції мають ледь не однакове «право на існування». У цьому сенсі показовим є висловлювання тих-таки М. В. Карчевського та Ю. О. Кучера, які, хоча й роблять спроби відмежувати відповідні ознаки об'єктивної сторони, та при цьому визнають, що, «суворо кажучи, і юридичний час, і юридична обстановка є інформацією одного порядку, відомостями про одне й те саме – про певний проміжок часу, протягом якого вчинення певного діяння є злочином» [152, с. 315].

Тут не зайвим буде нагадати й те, що в кримінально-правовій доктрині свого часу була висунута гіпотеза відносно необхідності трактування обстановки вчинення злочину в широкому розумінні і включенні до неї місця, ***часу*** та інших умов його вчинення. Згідно з цією теорією, місце, час і обстановка вчинення злочину являють собою сукупність конкретних умов, в яких вчиняється злочинне діяння, розвивається об'єктивна сторона і настає злочинний результат. «Місце і час, – зазначає з цього приводу О. О. Маслова, – завжди виступають необхідними компонентами, частиною обстановки, відносяться до її елементів, оскільки обстановка не може бути територіальною і тимчасово не визначена. Отже, місце і час вчинення злочину виконують специфічну функцію – є просторово-часовими обмежувачами, властивості яких законодавець виділяє, конкретизує ті чи інші матеріальні, кримінально-правові явища, в т. ч. і обстановку вчинення злочину» [179, с. 150].

Вочевидь саме цим фактом (взаємопов'язаність та відсутність чітких критеріїв розмежування відповідних ознак) необхідно пояснювати той феномен, що, попри фактично однакове тлумачення часу та обстановки, одні вітчизняні фахівці «умови воєнного стану (військовий час)» називають часом [159, с. 100], тоді як інші – обстановкою вчинення злочину [91, с. 79; 152, с. 315]. Незважаючи на підтримку першої, і погляди прихильників протилежної до підтримуваної нами, тобто другої позиції, ми ні в якому разі не вважаємо ні необґрунтованими, ні неправильними;

– по-друге, і що ще важливіше, позначене питання носить виключно теоретичний характер і позбавлене будь-якого прикладного значення, через що ми не вважаємо його принциповим і таким, яке потребує подальшого і більш глибокого аналізу в межах цієї роботи.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» ***воєнний стан*** – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням **строку** дії цих обмежень[44].

Що ж до ***«надзвичайного стану»***, то в чинному законодавстві він трактується як особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод

[44] Водночас варто звернути увагу на слушні зауваження А. А. Вознюка, який відмітив, що паралельно існуюче визначення «воєнного стану», яке міститься у Законі України «Про оборону України», не є ідентичним наведеному вище [89, с. 310]. Очевидно, що в подальшому законодавцю варто уніфікувати відповідні дефініції.

людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням **строку** дії цих обмежень» (ст. 1 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану»).

До речі, ми не випадково виділили те, що обидва згадані стани пов'язані з чітким строком, протягом яких діють відповідні обмеження. На нашу думку, цей факт є зайвим свідченням того, що розглядувані ознаки є характеристиками саме часу вчинення злочину. Як відмічає Ю. А. Пономаренко, такий строк починається з моменту набрання чинності відповідним указом Президента України про його введення й припиняється в момент його скасування (ст. 7 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», ст. 6 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану»). Вчинення описаних у ст. 114-2 КК України посягань до набрання чинності відповідним указом Президента або після скасування воєнного або надзвичайного стану, виключає кримінальну відповідальність за названими приписами [223, с. 127–128][45].

Проаналізувавши зміст відповідних ознак, маємо звернути увагу на те, що чимало вітчизняних науковців висловлюють сумніви в оптимальності обраних законодавцем часових рамок («в умовах воєнного або надзвичайного стану»), у межах яких вчинення несанкціонованого поширення військово значущої інформації має визнаватися кримінально протиправним. При цьому характерним є те, що одна частина дослідників уважає такі рамки невиправдано широкими, тоді як інша – навпаки, безпідставно вузькими (обмеженими).

Наприклад, С. Ю. Мірошниченко наполягає на тому, що закріплення у ст. 114-2 КК України «умов надзвичайного стану» як альтернативної ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення видається алогічним. Свою думку юрист пояснює тим, що надзвичайний стан, на відміну від воєнного, вводитися при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, а не у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Відтак, висновує фахівець, криміналізація

[45] Детальніше про зміст ознак «воєнного та надзвичайного стану» див. наступні роботи [24; 88; 103; 144].

несанкціонованого поширення військово значущої інформації під час надзвичайного стану є невиправданою [185, с. 33].

Однак уважаємо, що, висловлюючи відповідні аргументи, насправді С. Ю. Мірошниченко є не зовсім точним, а тому його позиція потребує істотного редагування. Дійсно, надзвичайний стан може вводитися при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, які, як і зазначав правник, не пов'язані зі збройною агресією чи загрозою нападу, і не несуть небезпеку державній незалежності України, її територіальній цілісності. Тому вочевидь варто погодитись із тим, що за таких умов несанкціоноване поширення відповідної інформації навряд чи мало б визнаватися кримінально протиправним. Та водночас необхідно пам'ятати, що, поруч зі згаданими «надзвичайними ситуаціями техногенного або природного характеру», чинне законодавство передбачає і низку інших підстав запровадження надзвичайного стану, ледь не кожна з яких більшою чи меншою мірою стосується основ національної безпеки України:

– здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;

– виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

– виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;

– спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

– масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

– необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади (ч. 2 ст. 4 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану»).

При цьому варто пригадати, що як Конституція України, так і чинне інформаційне законодавство чітко передбачають можливість обмеження права на

інформацію не лише в інтересах національної безпеки та територіальної цілісності, а й в інтересах громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням (ч. 3 ст. 34 Конституції України, ч. 2 ст. 6 Закону України «Про інформацію»), які (порушення яких) якраз таки і мають місце за наявності перерахованих вище подій, що виступають підставами для запровадження надзвичайного стану.

Але чи не найголовнішим, так би мовити, «емпіричним» («практичним») аргументом на користь доцільності збереження такої криміноутворювальної ознаки, як «в умовах надзвичайного стану», є те, що в переддень широкомасштабного вторгнення ворога, 23 лютого 2022 р., як відповідь на прийняте 21 лютого 2022 р. рішення керівництва рф про визнання незалежності самопроголошених «ЛНР» і «ДНР» та введення на ТОТ Донецької та Луганської областей підрозділів ЗС рф, які були визнані продовженням політики рф щодо ескалації збройної агресії проти України, нав'язування сепаратизму, провокування міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, масових безпорядків, що загрожує безпеці, життю і здоров'ю громадян, державному суверенітету, конституційному ладу та територіальній цілісності України, на території більшості областей України (крім Донецької та Луганської) Президентом України на 30 діб було введено саме **надзвичайний стан** [231].

Тож виникає логічне запитання: а хіба ж у таких умовах, коли ворог прямо готується до широкомасштабного вторгнення і майже всі розуміють неминучість його початку, не були небезпечними поширення інформації про розташування, рух ЗСУ, переміщення товарів військового призначення (передислокація військ, техніки) та іншої описаної (або ж такої, що мала б бути описана) у ст. 114-2 КК України інформації? На нашу думку, негативна вочевидь на поставлене питання є очевидною.

Як же бути в такій ситуації, коли окремі підстави запровадження надзвичайного стану по-різному впливають на доцільність встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення відповідних різновидів інформації?

Уважаємо, що за таких умов у народних депутатів України не залишається іншого вибору, як врахувати таке диференційоване значення згаданих підстав і в ст. 114-2 КК України (або її наступнику). Зокрема, таке врахування може бути забезпечено за рахунок доповнення розглядуваної норми приміткою подібного змісту: «Кримінальна відповідальність за передбачені цієї статтею дії не настає у випадку, коли підставою для запровадження надзвичайного стану було виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення» (умовний варіант).

Зовсім з іншого ракурсу позначену проблему розглядає Р. О. Мовчан. Серед іншого, вчений звертає увагу на те, що підставою для настання або диференціації кримінальної відповідальності за діяння, описані в різних нормах розд. I, виступають відмінні юридичні факти, зокрема, вчинення діянь:

– «**в умовах воєнного стану** або **в період збройного конфлікту**» (ч. 2 ст. 113 КК України);

– **«в особливий період»** (ст. 114-1 КК України);

– в умовах не лише воєнного, а й **«надзвичайного стану»,** про які йдеться саме в розглядуваній у цьому дисертаційному дослідженні ст. 114-2 КК України.

Зокрема, не вдаючися до глибокого аналізу поняття «збройний конфлікт» та його відмінності від «війни», Р. О. Мовчан підкреслює, що збройний конфлікт може і не супроводжуватися оголошенням воєнного стану. Власне, продовжує фахівець, починаючи з 2014 р. приклад саме такої ситуації ми мали змогу спостерігати і в Україні, на території якої відбувався збройний конфлікт[46], але воєнний стан уведений так і не був (аж до 24 лютого 2022 р., не рахуючи його тимчасове введення в окремих районах наприкінці 2018 р.) [187, с. 20; 198].

З огляду на продемонстровану розбіжність термінології, а також зіставивши два попередні факти, Р. О. Мовчан ставить логічні питання про те:

[46] Збройний конфлікт – це збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт)» (ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України)).

– чому відповідальність, скажімо, за несанкціоноване поширення військово значимої інформації посилюється лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану і водночас не посилюється в особливий період, а відповідальність за перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань – навпаки? Перефразовуючи, з урахуванням цілей цього дослідження, думку вченого, поставимо з цього приводу й інше запитання: а чи є підстави вважати, що випадки несанкціонованого поширення військово значущої інформації, вчинені в 2014–2015 рр. в умовах анексії АРК та фактично триваючої, але без уведення воєнного стану, війни на Донбасі, були істотно менш небезпечнішими за аналогічні прояви, вчинені в 2022 р. вже при уведеному воєнному стані?

– або ж чому відповідальність, наприклад, за диверсію посилюється лише в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту і не диференціюється в умовах згаданих у статтях 114-1 та 114-2 КК України надзвичайного стану або особливого періоду, які можуть статися і за відсутності збройного конфлікту?

Резюмуючи, Р. О. Мовчан висловлює своє переконання в тому, що ступінь суспільної небезпеки кожного із діянь, про які йдеться у статтях 111, 113, 114-1 та 114-2 КК України, значно підвищується при їхньому вчиненні як в умовах воєнного стану, так і в період збройного конфлікту, особливого періоду (хоча однією із підстав його настання є саме введення воєнного стану) чи надзвичайного стану, а тому пропонує у всіх згаданих складах кожну з цих ознак визнати такою, що має кваліфікуюче значення [187, с. 20–21].

Загалом розділяючи судження криміналіста, водночас зазначимо, що майже всі згадані правові режими настають у чітко передбаченому законом порядку і на чітко визначений строк:

– особливий період – з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій;

– воєнний та надзвичайний стан – з моменту набрання чинності відповідними указами Президента України про їхнє введення й припиняються в момент їхнього скасування.

Такий стан речей дозволяє населенню бути належним чином проінформованим про настання відповідних фактів та час, протягом яких діють обмеження їхніх конституційних прав, яким у нашому випадку є право на поширення описаної у ст. 114-2 КК України інформації, а правозастосовним органам – чітко визначити часові межі дії розглядуваної кримінально-правової заборони.

Зовсім інша ситуація має місце зі «збройним конфліктом», який відмічених вище і необхідних для криміналізації аналізованого діяння чітких правових індикаторів немає, адже може тривати і без прийняття будь-яких нормативних рішень та невизначений строк, через що, до речі, він є радше не часом, а саме обстановкою вчинення злочину. Зважаючи на це, висновуємо, що обстановка збройного конфлікту не повинна визнаватися криміноутворювальною ознакою досліджуваного складу злочину. Якщо ж уповноважені суб’єкти уважатимуть, що ситуація, яка склалась в умовах того чи іншого збройного конфлікту, є серйозною і вимагає заборони несанкціонованого поширення військово значущої інформації та визнання цих дій кримінально протиправними, то вони мають послати чіткий нормативний сигнал про таку «серйозність» – тобто ухвалити рішення про запровадження воєнного (чи ж надзвичайного) стану або оголосити мобілізацію, що є свідченням того, що настав особливий період. Що ж до кримінально-правового значення «збройного конфлікту», то ми загалом підтримуємо позицію А. А. Вознюка, який зазначає, що обставини, які позначаються цим терміном (як і поняттям «бойова обстановка») мають застосовуватися в конструкціях інших складів кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки та проти встановленого порядку несення військової служби [89, с. 310–311; 88]. Водночас бачимо необхідним зробити надважливе уточнення цієї доволі абстрактної («інші склади») тези вказівкою на те, що це мають бути лише ті склади, які не пов’язані з обмеженням конституційних прав людини і в яких описуються *a priori* незаконні дії

(державна зрада, диверсія, непокора, опір тощо), а не поведінка, яка у «звичайних» умовах визнається правомірною, що й має місце у ст. 114-2 КК України.

Здавалося б, що, враховуючи всі викладені положення, логічною виглядатиме пропозиція визнати криміноутворювальними ознаками досліджуваних складів злочинів вчинення відповідних діянь «в особливий період», «в умовах надзвичайного стану» (за винятком згаданих раніше виключень) та «в умовах воєнного стану». Водночас варто враховувати, що як народні депутати України (див. статті 402–405, 407–411 КК України тощо), так і вітчизняні науковці (зокрема, С. Я. Лихова [174, с. 30]) визнають підвищений, навіть порівняно з іншими обставинами (особливий період та надзвичайний стан), ступінь суспільної небезпеки діянь, які були вчинені саме в умовах воєнного стану. З урахуванням сказаного нам загалом неабияк імпонує позиція розробників проєкту КК, які у відповідних потенційних нормах, які є «наступниками» ст. 114-2 КК України (статті 9.2.3 та 9.2.4), «особливий період» визнали криміноутворювальною, тоді як «воєнний стан» – кваліфікуючою ознакою (ознакою, що підвищує ступінь тяжкість злочину на один ступінь) цих складів.

Однак, концептуально погоджуючись із запропонованим Робочою групою з питань реформування кримінального права варіантом, все ж уважаємо, що він міг (мав) би бути частково удосконалений за рахунок:

– по-перше, згадування у відповідних проєктованих приписах і про таку криміноутворювальну ознаку, як вчинення «в умовах надзвичайного стану» (з урахуванням вже неодноразово згаданих винятків);

– по-друге, за прикладом способу, успішно апробованого в розд. XIX Особливої частини чинного КК України, чіткої вказівки в них на те, що йдеться лише про той «особливий період», який не стосується умов «воєнного стану», адже, як ми пам’ятаємо, однією з підстав настання особливого періоду якраз таки і є введення воєнного стану в Україні чи окремих її місцевостях.

Завершуючи характеристику об’єктивної сторони досліджуваних складів злочинів, зазначимо, що особи, які несанкціоновано поширюють відповідну інформацію, нерідко одночасно і виправдовують або заперечують агресію рф.

У таких випадках скоєне потребує кваліфікації за сукупністю з відповідною частиною ст. 436-2 КК України.

Так, одним із судів Рівненської області було встановлено, що Особа-1, будучи громадянкою рф, яка постійно проживає в Україні, 5 серпня 2022 р. за допомогою програми «WhatsApp» здійснила поширення інформації про рух ЗСУ за можливості їх ідентифікації на місцевості. Крім цього, сповідуючи проросійські погляди, Особа-1 у розмові, яка відбулася 13 червня 2022 р. із іншою особою, заперечувала факти бомбардування та ракетних обстрілів військовослужбовцями ЗС рф цивільного населення України, тим самим заперечувала збройну агресію рф проти України. Такі дії суд кваліфікував за ч. 2 ст. 114-2 та ч. 1 ст. 436-2 КК України [63].

В іншому випадку вже Кіровський районний суд м. Кіровоград з'ясував, що 24 березня 2022 р. Особа-2, перебуваючи за місцем свого проживання, маючи на меті доведення до певного кола осіб виправдовування, заперечення збройної агресії рф проти України, розпочатої у 2014 р., а також глорифікацію осіб, які здійснюють збройну агресію рф проти України, розпочату у 2014 р., зателефонувала іншому абоненту та під час приватної бесіди з останньою заперечувала збройну агресію рф проти України. Крім того, 26 березня 2022 р. Особа-2 під час приватної бесіди з іншою особою розповіла їй про розташування у Фортечному районі м. Кропивницький Кіровоградської області ЗСУ із зазначенням відомостей, що дають можливість їх ідентифікації на місцевості. Такі дії були кваліфіковані за сукупністю ч. 2 ст. 114-2 та вже не ч. 2, а ч. 3 ст. 436-2 КК України [51].

Несанкціоноване поширення військово значущої інформації може бути скоєне і на ТОТ, зокрема, особами, які в тих чи інших формах співпрацюють з агресором. Цей факт має отримувати додаткову і належну кримінально-правову оцінку.

Так, Солом'янським районним судом м. Києва розглядалася справа відносно Особи-1, який 10 березня 2022 р., проживаючи та фактично знаходячись у смт Димер Вишгородського району Київської області, розуміючи, що внаслідок збройної агресії рф територія вказаного населеного пункту на той час була окупована російською армією, добровільно надав представникам окупантів згоду на

його фактичне призначення на посаду голови Димерської селищної ради. Крім того, в період часу з 25 лютого 2022 р. по 30 березня 2022 р., перебуваючи в смт Димер, Особа-1 надавав допомогу та підтримку російським військовим під час тимчасової окупації останніми смт. Димер, зокрема, інформацію щодо розташування особового складу ЗСУ, яка не була офіційно розміщена у відкритому доступі ГШ ЗСУ [70].

Така поведінка Особи-1 були кваліфікована судом за сукупністю злочинів, передбачених ч. 5 ст. 111-1 та ч. 3 ст. 114-2 КК України. Водночас уважаємо, що, враховуючи характер дій винного, які явно були направлені на допомогу ворогу в проведенні підривної діяльності проти України, передача відповідної інформації представникам держави-агресора мала б бути визнана не несанкціонованим поширенням військово значущої інформації, а державною зрадою, вчиненою в умовах воєнного стану (ч. 2 ст. 111 КК України)[47].

Ще більш очевидною (порівняно з попереднім вироком) є помилковість наступного рішення Рівненського міського суду.

Оцінюючи поведінку Особи-2, цей суд з'ясував, що підсудний, по-перше, у невстановлений досудовим слідством час, але не пізніше 12 листопада 2014 р., вступив до одного з підрозділів силового блоку терористичної організації «днр» на посаду розвідника-гранатометника, а також здійснював охорону військового керівництва цього підрозділу, по-друге, 22 лютого 2023 р., перебуваючи на території Рівненської області, із використанням облікового запису у месенджері «Telegram», надав Особі-3, яка в ході спілкування із Особою-2 позиціонувала себе представником держави, яка здійснює збройну агресію проти України, інформацію про розташування одного з підрозділів роти охорони [66].

Дії Особи-2 були кваліфіковані за сукупністю ч. 3 ст. 114-2 та ч. 1 ст. 258-3 КК України, хоча, принаймні на наше переконання, доволі очевидно, що в описаній ситуації вже первинно (ще в 2014 р.) мала місце не участь у терористичній організації, а звичайна державна зрада, наявність ознак якої стала ще очевиднішою з

[47] Як вже неодноразово відмічалося раніше, детальніше проблема співвідношення та відмежування цих складів злочинів була розглянута у підрозділі 3.2 цієї роботи.

урахуванням здійсненої Особою-2 вже в 2023 р. передачі інформації про розташування одного з військових підрозділів України представнику держави-агресора.

Висновки до розділу 2

1. Термінологічним зворотом, який найбільш вдало відображає зміст тих суспільних відносин, які порушуються в результаті вчинення діянь, передбачених розд. I Особливої частини КК України, є вживане в чинній назві цієї структурної ланки кримінального законодавства формулювання «національна безпека України».

2. Основним безпосереднім об'єктом складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України, є інформаційна безпека України у частині забезпечення недопущення несанкціонованого розповсюдження інформації, поширення якої в умовах воєнного або надзвичайного стану може завдати шкоду обороноздатності України. Попри наявність підстав для поміщення аналізованої норми як до розд. I, так і до розд. XIV Особливої частини КК України, рішення законодавця про визнання розглядуваного діяння різновидом посягань на основи національної безпеки України виглядає як більш системним, так і таким, що найкраще відображає його продемонстровану вище антисуспільну спрямованість.

Альтернативними додатковими об'єктами складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 114-2 КК України, можуть виступати державна, екологічна, економічна та інші сфери (крім інформаційної та воєнної) національної безпеки України, а також, залежно від конкретного виду «інших тяжких наслідків», життя та здоров'я особи, власність, довкілля тощо.

3. У ч. 1 ст. 114-2 КК України (або відповідній нормі регулюючого законодавства) має бути чітко вказано на те, що караним за нею є несанкціоноване поширення інформації про:

а) переміщення будь-яких товарів військового призначення, спрямованих для використання ЗСУ, без жодного «прив'язування» до того: по-перше, чи це є іноземна допомога, чи продукція вітчизняних виробників; по-друге, чи таке

переміщення здійснюється територією України, чи територією будь-якої іншої держави;

б) направлення відповідних предметів в Україну.

Чинна ст. 114-2 КК України також не є досконалою через те, що в ній відсутні:

– конкретизоване визначення та перелік офіційних джерел країн-партнерів;

– чітко визначений перелік уповноважених державних органів, які мають право поширювати відповідну інформацію;

– вказівка на інформацію про: місця виробництва, ремонту, зберігання та технічного обслуговування товарів військового призначення; вогневе ураження об'єктів критичної інфраструктури або будівель чи споруд; відсутність ППО на конкретній ділянці фронту; ведення «прямих ефірів» ракетних обстрілів чи бомбардувань; терміни поставок, типи та кількість, матеріально-технічне забезпечення, актуальні та майбутні місця зосередження озброєння та військової техніки, які надаються від країн-партнерів; макети товарів військового призначення та засоби імітації, які використовуються ЗСУ; місця скупчення та евакуації цивільного населення; бойовий та чисельний склад військових частин ЗСУ, наявну кількість, тип бойової техніки та її технічний склад; операції, які проводяться або плануються, їхні результати, а також про відкладені або скасовані операції та інформаційні та психологічні інформації; ефективність застосування ЗСУ засобів ураження, тестової техніки, а також способів ведення бойових дій; фото- та відеоматеріали всередині танків, САУ, ЗРК, ББМ та літаків тактичної авіації, особливо іноземного виробництва; обізнаність про противника, тактики його дій, місця зосередження важливих військових об'єктів тощо;

– уточнення, що відповідні відомості: а) мають фактичний характер; б) дають можливість ідентифікації військових формувань не лише на місцевості, а й у часі.

Водночас вказівка у ст. 114-2 КК України на всі зазначені вище відомості буде суперечити правилам кримінального нормотворення, через що деталізований перелік та порядок поширення відповідної інформації має бути закріплений у відповідному наказі МОУ (або іншому нормативно-правовому акті, але не в КК України), на кшталт чинного Наказу № 73, дія якого, проте, має поширюватися

на необмежене коло суб'єктів. Натомість невиправдано громіздкі назва і диспозиції ст. 114-2 КК України (це стосується і передбачених проєктом КК її норм-наступників) мають бути замінені на чітке та лаконічне формулювання «несанкціоноване поширення військово значущої інформації» (або інший подібний варіант), зміст якого мав би був розкритий у відповідних положеннях регулюючого законодавства.

4. Через, по-перше, приблизно однаковий ступінь суспільної небезпеки некваліфікованих різновидів несанкціонованого поширення відповідної інформації, про які йдеться у ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, по-друге, те, що на практиці найчастіше одночасно поширюється інформація як про переміщення товарів військового призначення, так і особового складу, в управлінні якого воно перебуває, жодної необхідності у втіленій у межах досліджуваної кримінально-правової норми (як і в релевантних приписах проєкту КК) диференціації відповідальності немає. А тому в перспективі має існувати лише одна норма (частина), у межах якої буде регламентована відповідальність за некваліфіковані різновиди несанкціонованого поширення будь-якої військово значущої інформації.

5. Поширення військово значущої інформації – це свідоме і цілеспрямоване, публічне або непублічне, «первинне» або «вторинне» її повідомлення невизначеному числу осіб (хоча б одній людині) незалежно від способу таких дій.

Моментом закінчення передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України злочинів є саме час поширення відповідної інформації. Такий момент не залежить від того, наприклад, чи стала відповідна інформація відома ворогу, чи зміг він ідентифікувати місця розташування ЗСУ, чи скористався він цими даними, чи настали наслідки тощо. А тому всі подальші дії винної особи на кваліфікацію впливати не повинні.

6. Проблема відсутності кримінально-правового реагування на випадки розповсюдження завідомо неправдивої, вигаданої інформації тощо передусім має забезпечуватися не за рахунок невиправданого конструювання досліджуваних складів як матеріальних (чи ж деліктів створення небезпеки), а за рахунок уточнення ознак предмета останніх, які мають бути чітко визначені у відповідному відомчому нормативно-правовому акті.

Показник майнової шкоди як одного з виду наслідків, який може бути визнаний передбаченими ч. 3 ст. 114-2 КК України «тяжкими наслідками», має бути нормативно визначений за прикладом, який вже має місце у ст. 111-1 та ст. 425 КК України.

7. Окремі підстави запровадження надзвичайного стану по-різному впливають на доцільність встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення відповідних різновидів інформації під час відповідних подій. А тому таке диференційоване значення згаданих підстав має бути враховано і в ст. 114-2 КК України (або її наступнику), наприклад, за рахунок доповнення розглядуваної норми примітки подібного змісту: «Кримінальна відповідальність за передбачені цієї статтею дії не настає у випадку, коли підставою для запровадження надзвичайного стану було виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення» (умовний варіант).

Ступінь суспільної небезпеки аналізованих злочинів значно підвищується при їхньому вчиненні як в умовах воєнного стану, так і в період збройного конфлікту, особливого періоду чи надзвичайного стану. Водночас обстановка збройного конфлікту не повинна визнаватися криміноутворювальною ознакою досліджуваного складу злочину. Якщо уповноважені суб'єкти уважатимуть, що ситуація, яка склалась в умовах того чи іншого збройного конфлікту, є серйозною і вимагає заборони несанкціонованого поширення військово значущої інформації та визнання цих дій кримінально протиправними, то вони мають ухвалити рішення про запровадження воєнного (чи ж надзвичайного) стану або оголосити мобілізацію, що є свідченням того, що настав особливий період.

При удосконаленні чинного кримінального законодавства вітчизняні парламентарії могли б концептуально врахувати позицію розробників проєкту КК, які у потенційних нормах, які є «наступниками» ст. 114-2 КК України, «особливий період» визнали криміноутворювальною, тоді як «воєнний стан» – кваліфікуючою ознакою цих складів.

РОЗДІЛ 3
СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 114-2 КК УКРАЇНИ

3.1 Суб'єкт складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України

Розглянувши у попередньому розділі об'єктивні, далі ми перейдемо до характеристики суб'єктивних ознак складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України, – тобто почергового висвітлення їхнього суб'єкта та суб'єктивної сторони.

Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність. Отже, суб'єкт як елемент складу кримінального правопорушення характеризується трьома обов'язковими ознаками – це особа: 1) фізична, 2) осудна, 3) яка досягла певного віку.

Як зазначалося в попередньому абзаці, суб'єктом кримінального правопорушення може бути тільки ***фізична особа,*** тобто людина.

А. А. Вознюк виділяє наступні ознаки фізичної особи:

– має своє ім'я, характеризується іншими ознаками, які дозволяють її індивідуалізувати (дата народження, місце народження та проживання);

– перебуває у системі соціальних зв'язків;

– є членом суспільства;

– приймає усвідомлені та контрольовані волею рішення [91, с. 81; 263, с. 211].

Не можуть бути суб'єктами кримінального правопорушення померлі особи, які перед тим вчинили кримінальне правопорушення, тварини, предмети, а також юридичні особи. Це положення повністю узгоджується з приписами статей 6, 7 і 8 КК України, де вказується, що нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Тому не можуть бути

визнані суб'єктами кримінального правопорушення і юридичні особи або держава в цілому, оскільки таке визнання не відповідає притаманним кримінальному праву принципам особистої та винної відповідальності [117, с. 107].

Поруч із цим варто зазначити, що розгляд відповідної ознаки суб'єкта кримінального правопорушення не може претендувати на звання повного та всебічного за відсутності згадування про триваючу вже не одне десятиліття дискусію з приводу доцільності визнання суб'єктом злочину (раніше) [кримінального правопорушення (сьогодні)] юридичної особи. Ми не вбачаємо сенсу та й не маємо фактичної можливості (через нормативні обмеження щодо обсягу кваліфікаційних наукових робіт подібного штибу) навести на сторінках цього дисертаційного дослідження багаточисленні аргументи як великої кількості прихильників, так і не меншого відсотку супротивників аналізованої ініціативи, які знайшли своє належне висвітлення на сторінках вітчизняних юридичних джерел [17; 100, с. 135–168; 101, с. 275–279; 170; 183; 184; 201; 210, с. 12; 214; 234; 275, с. 468–470].

Тут лише зауважимо, що дебати з позначеного задавненого питання ще більше активізувалися в 2014 р., коли було укладено політичну та економічну угоду про Асоціацію України з ЄС, у багатьох країнах якого, як відомо, юридичні особи вже тривалий час визнаються суб'єктами кримінального правопорушення поруч із фізичними особам. Однак, розглядаючи можливість запровадження відповідного і, потрібно визнати, подекуди успішного досвіду окремих європейських країн (Бельгії, Великої Британії, Естонії, Ісландії, Литви, Молдови, Нідерланди, Норвегії, Словенії, Франції, Швейцарії тощо), ми вважаємо за доречне підтримати виважену позицію О. О. Дудорова та інших вітчизняних криміналістів, які, не маючи принципових заперечень щодо цієї ідеї, при цьому просто не вбачають сенсу в такому кроці, покликаючись передусім до того, що вже існуючі правові механізми є достатніми для боротьби з протиправною поведінкою юридичних осіб [109, с. 41–49].

Водночас варто пригадати, що вітчизняний законодавець все ж частково врахував відповідний іноземний (і не лише європейський) досвід та відреагував на запит частини наукової спільноти щодо запровадження кримінальної

відповідальності юридичних осіб, доповнивши Загальну частину КК України розд. XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Зокрема, не чіпаючи тих нормативних положень, які обмежують коло суб'єктів (фізичні особи), котрі можуть бути притягнуті до *кримінальної відповідальності,* парламентарії ухвалили Закон України від 23 травня 2013 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України щодо відповідальності юридичних осіб)», результатом чого стало внесення змін до КК України, які дозволяють застосовувати до юридичних осіб три різновиди *заходів кримінально-правового характеру:* штраф, конфіскацію майна та ліквідацію [188, с. 611; 209]. Зважаючи ж на предмет цього дисертаційного дослідження, особливо важливим для нас є те, що після доповнення КК України ст. 114-2 передбачені аналізованою нормою злочини потрапили до когорти тих, вчинення яких уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи є підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру (п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України).

Утім, розглядаючи правові наслідки цього нормативного рішення, варто повністю підтримати В. П. Ємельянова, котрий слушно зазначає, що ті нові положення, які містяться у розд. XIV-1 Загальної частини КК України і який має назву «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб», жодним чином не порушують відмічених вище принципових позицій щодо суб'єкта кримінального правопорушення. Пояснюється це тим, що відповідно до ст. 96-3 КК України підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою будь-якого із кримінальних правопорушень, перелічених у цій статті. «Тобто, – констатує вчений, – з цих нових положень цілком зрозуміло, що суб'єктом кримінального правопорушення тут визнається ***не юридична особа, а її уповноважена особа*** (виділено нами – *П. Б.)*. Юридична ж особа може нести лише певну відповідальність за вчинене суб'єктом кримінального правопорушення (уповноваженою особою) кримінально каране діяння» [117, с. 107–108].

Оцінюючи можливість запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб, Р. О. Мовчан ще в 2020 р. закликав не розраховувати на те, що реалізація цієї ініціативи неминуче призведе до швидких та відчутних позитивних зрушень у розглядуваній сфері [188, с. 615]. А сьогодні, коли минув достатній проміжок часу, вже можна констатувати, що непрямим підтвердженням слушності озвучених пересторог криміналіста можуть слугувати результати аналізу доповнення кримінального законодавства України вже згаданими вище багато- і багатьма очікуваними нормами про застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб, зокрема ті (результати), які нещодавно були опубліковані З. А. Загиней-Заболотенко. Так, провівши комплексне і всебічне дослідження у відповідній царині, вченій, попри всі її зусилля, вдалося відшукати в ЄДРСР лише кілька (якщо точніше – 6) вироків, якими вирішувалося питання про застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб. Зважаючи на таку незначну кількість, а також низку інших факторів, фахівчиня резюмувала, що результати 10-ти річної реалізації відповідних норм наразі невтішні, причиною чого насамперед є повністю залежний характер процесуальної долі провадження щодо юридичної особи від кримінального провадження її уповноваженої особи, відсутність єдиної виокремленої структурної частини КПК України, у якій би регламентувався процесуальний порядок застосування розглядуваних заходів [124][48].

При цьому варто звернути увагу й на те, що за висновками науковців, які досліджували відповідну проблематику, і за кордоном практика існування інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб свідчить про численні труднощі та не завжди високу ефективність при його застосуванні. Маємо на увазі те, що закордонний досвід демонструє, що притягнення до кримінальної відповідальності юридичних осіб та покарання, які застосовуються до них, насправді нічим не

[48] Варто пригадати, що ще в 2017 р. та ж таки З. А. Загиней-Заболотенко, як виявилось, небезпідставно застерігала, що квазікримінальний характер відповідальності юридичних осіб за кримінальним законодавством України (така модель відповідальності вважається найменш вдалою з-поміж інших) фактично нівелює будь-який потенціал кримінально-правових норм, що регулюють застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Адже процедура їх застосування, передбачена у КПК України, є настільки складною та заплутаною, що матеріальні норми фактично реалізувати не можна [121].

відрізняються від аналогічних санкцій адміністративного, фінансового або цивільно-правового характеру, а тому немає жодної необхідності перевантажувати кримінальне законодавство якимись новими видами суб'єктів кримінальної відповідальності, а види відповідальності юридичних осіб – ще й кримінальною відповідальністю. Юридична особа може нести відповідальність за злочини, вчинені фізичними особами, що входять до її складу, проте ця відповідальність не кримінальна, а якась інша – матеріальна, адміністративна, моральна тощо [117, с. 109].

Враховуючи наведену інформацію, поставимо питання, яке, швидше за все, носить риторичний характер: а чи варто сподіватися, а якщо варто – то чому, що запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб в Україні матиме, на противагу описаним вище зарубіжним тенденціям, істотно вищий правозастосовний ефект?

У цьому контексті хотілося б процитувати і резонні зауваження С. С. Мірошниченка, який, покликаючись на низку конвенцій – Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму, Конвенцію ООН проти корупції, Конвенцію РЄ про запобігання тероризму, – звернув увагу на те, що в усіх них вживаються формулювання на кшталт держава вживає необхідних заходів «відповідно до принципів свого внутрішнього законодавства», «з урахуванням її принципів права», «згідно з її правовими засадами» тощо. Зважаючи на це, криміналіст небезпідставно висновує, що з огляду на викладене і зарубіжний досвід притягнення юридичних осіб до кримінальної відповідальності, реформування кримінального законодавства України має враховувати, передовсім, національні правові традиції та зберігати автономність і специфіку фундаментальних принципів вітчизняного кримінального права. «І якщо Україні на тернистому євроінтеграційному шляху конче необхідно виконати рекомендації відповідних експертів, то чи варто, – запитує науковець, – нехтувати національною правовою школою, законотворчими традиціями, Конституцією зрештою?» [184, с. 12–13].

Вочевидь, всі зазначені вище обставини врахували і розробники проєкту КК, які суб'єктом кримінального правопорушення так само визнали саме і лише фізичну особу (ст. 2.3.1).

Наступною ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є його ***осудність,*** тобто здатність особи під час вчинення кримінального правопорушення усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК України).

Водночас у певних випадках особа визнається:

– обмежено осудною – тобто такою, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними (ч. 1 ст. 20 КК України);

– або неосудною – тобто такою, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК, перебувала в стані неосудності, коли вона не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру (ч. 2 ст. 19 КК України).

В основі осудності та неосудності (як і обмеженої осудності) одні вчені виділяють два критерії: юридичний та медичний, а інші – три: юридичний, медичний та психологічний.

Медичний критерій пов'язують із наявністю чи відсутністю психічного захворювання. Юридичний критерій має дві ознаки: інтелектуальну, яка пов'язана зі здатністю (повною чи неповною мірою) чи нездатністю усвідомлювати свої дії чи бездіяльність; вольову, яка пов'язана зі здатністю чи нездатністю (повною чи неповною мірою) керувати своїми діями чи бездіяльністю. Наведені в КК України ознаки, які характеризують осудність, неосудність та обмежену осудність, часто називають їхньою формулою [91, с. 84].

Ще однією обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є досягнення особою, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, ***віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.***

У ч. 1 ст. 22 КК України зазначено, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років. Цей вік у літературі називають загальним віком кримінальної відповідальності.

Натомість у ч. 2 ст. 22 КК України встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності – із 14 років – за окремі, прямо передбачені законом кримінальні правопорушення [117, с. 110]. Як слушно відмічає А. А. Вознюк, при формуванні цього переліку кримінальних правопорушень, відповідальність за які настає з 14 років, законодавець, очевидно, керувався такими критеріями:

– високий ступінь суспільної небезпечності більшості таких деліктів;

– розуміння їхньої суспільної небезпечності особою вже з 14 років;

– характерна для них умисна форма вини;

– поширеність більшості з цих кримінальних правопорушень у такому віці [91, с. 83].

Водночас маємо відразу зазначити, що аналізовані злочини не потрапили до когорти тих, кримінальна відповідальність за вчинення яких настає з 14-ти річного віку, а тому відповідальність за несанкціоноване поширення військово значущої інформації може нести лише та особа, яка досягла 16-ти річного віку.

Три перераховані і лапідарно проаналізовані вище ознаки характеризують так званого «загального» суб’єкта кримінального правопорушення. Однак, поруч із цим поняттям, КК України оперує також і категорією «спеціального» суб’єкта кримінального правопорушення, яким є фізична осудна особа, котра вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб’єктом якого може бути лише певна особа. Ознаки спеціального суб’єкта доповнюють загальне поняття суб’єкта кримінального правопорушення. За влучним зауваженням А. А. Вознюка, поряд із ознаками загального суб’єкта, така особа володіє додатковими ознаками, які передбачені Особливою частиною КК і обов’язкові для певного складу кримінального правопорушення [91, с. 87].

Однак, проаналізувавши як ч. 1, так і ч. 2 ст. 114-2 КК України, ми можемо констатувати, що в них не встановлено жодних додаткових ознак, які є обов'язковими для суб'єкта передбачених ними злочинів. А це означає, що суб'єкт відповідних кримінально протиправних посягань є ***загальним.***

Дослідивши практику застосування ст. 114-2 КК України, автори Аналітичного звіту «Кримінальна відповідальність за поширення інформації в інтернеті до та після 24 лютого 2022 року» ще в середині 2022 р. встановили ймовірний портрет правопорушника, який здійснював несанкціоноване поширення військово значущої інформації. Зокрема, у згаданому Звіті зазначається, що переважно це непрацюючі особи із середньою або вищою освітою, уродженці східної частини України або громадяни рф, раніше не судимі за кримінальні правопорушення [26, с. 72].

Ще більш глибоко в проблематику дослідження особи, яка вчиняє аналізовані злочини, занурилась О. Л. Старко. Зокрема, вивчивши релевантну практику, науковиця виявила 245 вироків відносно осіб, які були засуджені за вчинення злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України. Серед них, громадян України – 197, жінок – 63. Третина злочинів вчиняється особами у віці від 40 до 54 років (85 осіб), ще третина – від 54 років і старше. За освітою – це переважно особи, які мають базову середню та профільну середню освіту (84 особи). Працездатними, але такими, що ніде не працюють і не навчаються на момент вчинення злочину, були 87 осіб. Такими, що мали статус безробітних – 27 осіб. Як правило, особи, що вчинили розглядувані кримінально протиправні діяння, не мали судимості [251, с. 755].

Проведений криміналісткою моніторинг вироків також дозволив їй виокремити та узагальнити дані про місце народження винних осіб, їх сімейний стан, наявність на утриманні дітей чи непрацездатних батьків, мотиви вчинення діяння та наявність визнання вини чи щирого каяття, які доповнюють у цілому соціально-демографічну, кримінально-правову та морально-психологічну картину структури особи злочинця. Як відмічає О. Л. Старко, згідно з інформацією, яка міститься в обвинувальних вироках стосовно місця народження засуджених, уродженцями Донецької обл. є 32 особи, Харківської обл. – 13 осіб, Миколаївської

обл. – 7 осіб, Дніпропетровської обл. – 6 осіб, Луганської обл. – 5 осіб, Одеської обл. – 4 особи, Черкаської обл. – 3 особи, м. Київ – 3 особи, Запорізької обл. – 2 особи, Чернігівської обл. – 2 особи, Чернівецької обл. – 2 особи, АРК – 1 особа, Закарпатської обл. – 1 особа, Кіровоградської обл. – 1 особа, Рівненської обл. – 1 особа, Волинської обл. – 2 особи. Серед засуджених є ті, які народились у рф – 11 осіб, Узбекистані – 1 особа, Німецькій Демократичній Республіці (м. Потсдам) – 1 особа, Чехії (м. Прага) – 1 особа, Китаї – 1 особа, Грузії – 2 особи, Білорусі – 2 особи. За сімейним станом серед засуджених (в окремих вироках відсутня інформація про сімейний стан): одружених – 39 осіб, неодружених – 54. Із 93 засуджених, 24 особи мають на утриманні неповнолітніх дітей. Одна жінка на момент вчинення злочину мала грудну дитину [251, с. 755]. Узагальнюючи наведені дані, О. Л. Старко виокремила найбільш характерні риси особи, яка вчиняє злочини, передбачені ст. 114-2 КК України: «Це чоловік віком від 40 до 60 років, громадянин України, уродженець Донецької області, неодружений, працездатний, але такий, що ніде не працює і не навчається, має базову середню або профільну середню освіту, не має судимості, злочин вчиняє одноособово; діючи з ідеологічних спонукань, громадянин поширює через соцмережу Telegram інформацію про переміщення, рух або розташування особового складу ЗСУ, що можна ідентифікувати на місцевості; у вчиненому щиро кається» [252, с. 107].

Водночас зазначимо, що практиці застосування ст. 114-2 КК України також відомі випадки притягнення до кримінальної відповідальності і:

– **військовослужбовців,** які нерідко «хизуються» своїм знаходженням у певному місці або наявністю тієї чи іншої техніки, при цьому поширюючи інформацію про нього/неї.

Так, Шевченківським районним судом м. Києва було встановлено, що Особа-1, будучи військовослужбовцем ЗСУ, з 5 квітня 2022 р. проходив військову службу 91 протитанковому дивізіоні військової частини (????) МОУ. 22 квітня 2022 р., перебуваючи неподалік с. Дівички Бориспільського району Київської області, Особа-1, використовуючи мобільний телефон, поширив у розділі «Історія» власного аккаунту в соціальній мережі «Instagram», виконаний ним знімок екрану під час

користування застосунком «Карти», під'єднаного до Інтернет-ресурсу сервісу «???», із геолокацією, яка відображає на географічній карті поточне розташування тимчасового табору підрозділів військової частини «???» МОУ, за яким можлива його ідентифікація на місцевості. Такі дії були кваліфіковані за ч. 2 ст. 114-2 КК України [80].

Аналогічну кримінально-правову оцінку отримали і дії Особи-2, який, перебуваючи на військовій службі у лавах ЗСУ, у період з 16 по 17 червня 2022 р., перебуваючи поблизу «???», поширив шляхом передачі із застосуванням мобільного телефону та файлообмінної програми «Signal» Особі-3 геомітки, виконані з використанням сервісів «maps.apple.com» та «goo.gl/maps» та повідомлення, які містять інформацію про розташування підрозділів військової частини «???» та надають можливість їх ідентифікації на місцевості [82];

– **громадян іноземних держав,** про що згадувала і О. Л. Старко.

Так, під час досудового розслідування в одній зі справ було з'ясовано, що громадянин КНР Особа-1 4 травня 2023 р. за допомогою належного йому обладнання фотоапарата), знаходячись за місцем свого тимчасового проживання, здійснив відеозапис роботи ППО на території м. Одеси, після чого, здійснюючи блогерську діяльність на власному каналі, несанкціоновано розмістив зазначений відеозапис, надавши коментарі щодо місця та часу здійснення відеозйомки, характеристики звуків, фактів ураження цілі та наслідків влучання, таким чином здійснив розповсюдження зазначеного відеозапису. Як наслідок, Особа-1 був визнаний винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 114-2 КК України [65];

– **службових осіб,** які, скоюючи несанкціоноване поширення військово значущої інформації, мають на меті отримання неправомірної вигоди[49].

Як вже зазначалося вище, структура цього дисертаційного дослідження не передбачає виділення окремого розділу (підрозділу), присвяченого характеристиці кваліфікуючих ознак аналізованих складів злочинів (ч. 3 ст. 114-2 КК України). Враховуючи це, а також ту обставину, що така кваліфікуюча ознака, як вчинення відповідних діянь ***«за попередньою змовою групою осіб»,*** певним чином (хоча й

[49] До питання кваліфікації дій таких осіб ми повернемось у наступному підрозділі дисертаційного дослідження.

досить умовно) пов'язана з властивостями суб'єкта правопорушника, ми вирішили розкрити зміст цієї ознаки саме в межах підрозділу 3.1 роботи, присвяченого характеристиці суб'єкта аналізованих деліктів.

Відповідно до ч. 2 ст. 28 КК України кримінальне правопорушення визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального правопорушення, домовилися про спільне його вчинення.

Як зазначає О. О. Дудоров, ухвалення чинного КК України не дозволило покласти край триваючій ще за часів дії КК 1960 р. дискусії з питання про якісний склад групи осіб за попередньою змовою. Воля законодавця в цьому разі чітко не об'єктивована, а прагнення дотримуватись правил законодавчої техніки при описанні форм групової співучасті «зіграло злий жарт». Адже застосування розроблених наукою і практикою способів і методів тлумачення кримінального закону (у нашому випадку ч. 2 ст. 28 КК України) дозволяє дійти протилежних результатів щодо можливості (неможливості) утворення складу групи осіб за попередньою змовою за рахунок не співвиконавців, а співучасників різних видів [110, с. 110; 114, с. 365].

Не занурюючись у відповідну проблематику, що не входить до завдань цього дослідження, лише зазначимо, що ми розділяємо позицію тих вітчизняних криміналістів (зокрема, і згаданого вище О. О. Дудорова), які вважають, що при вчиненні кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб щонайменше два співучасники повинні діяти як **співвиконавці**, та при цьому наводять такі аргументи на користь обстоюваної ними думки: 1) визнання декількох осіб співучасниками будь-якого виду не може бути специфічною ознакою групової форми співучасті, закріпленої в ч. 2 ст. 28 КК України, оскільки це родова ознака співучасті взагалі; 2) і в ч. 1, і в ч. 2 ст. 28 КК України вживається таке поняття, як група осіб, і за правилами законодавчої техніки воно повинно мати однаковий зміст; у ч. 2 ст. 28 КК України законодавець, не повторюючи сказаного про групу в ч. 1 цієї статті, роз'яснює, яку змову необхідно вважати попередньою і в такий спосіб акцентує увагу на відмітних ознаках відповідних груп; 3) термін «вчинення»

свідчить про співвиконавство; саме його наявність значно збільшує суспільну небезпеку кримінального правопорушення; 4) несправедливим є те, що за наявності в тій чи іншій статті Особливої частини КК України кваліфікуючої (особливо кваліфікуючої) ознаки «вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою» для організатора, підбурювача і пособника виключатиметься можливість нести відповідальність на підставі ч. 1 цієї статті КК України; 5) не зрозуміло, чому до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення самостійно, треба застосовувати ч. 1 певної статті, а якщо особу схилили до вчинення цього кримінального правопорушення, вона має нести відповідальність вже за кримінальне правопорушення із кваліфікованим складом, і така ситуація повинна розцінюватись як прояв групової злочинності [110, с. 110; 284; 290].

Водночас маємо зазначити, що, враховуючи характер діянь, відповідальність за вчинення яких передбачена у ст. 114-2 КК України, при застосуванні останньої згаданих вище проблем щодо тлумачення змісту ознаки «за попередньою змовою групою осіб» нами (вочевидь не випадково) виявлено не було. Для підтвердження сказаного наведемо кілька вироків, в яких підставою інкримінування ч. 3 ст. 114-2 КК України ставало скоєння відповідних діянь за попередньою змовою групою осіб.

Наприклад, одним із судів Донецької області було встановлено, що протягом 28 червня 2022 р. громадянка України Особа-1 за попередньою змовою з Особою-2, перебуваючи на території м. Слов'янськ Донецької області, за допомогою власного мобільного телефону, використовуючи акаунт мобільного додатку «Telegram», в особистій переписці з іншим користувачем поширила останньому інформацію військового характеру, а саме про місце розташування військової техніки ЗСУ на території м. Слов'янськ. З огляду на викладені обставини, дії Особи-1 були кваліфіковані за ч. 3 ст. 114-2 КК України [68].

В іншій справі в суді було доведено, що Особа-3, перебуваючи на території Краматорського району Донецької області та в м. Слов'янськ, за допомогою власного мобільного телефону, використовуючи обліковий запис мобільного застосунку «Telegram», в особистому спілкуванні у цьому месенджері поширив користувачу Особі-4 інформацію про місця розташування та рух підрозділів ЗСУ на

території Краматорського району Донецької області для подальшої їх передачі представникам держави, що здійснює збройну агресію проти України. Оцінивши ці обставини, суд визнав Особу-3 винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 114-2 КК України [69][50].

Розглядаючи відповідну кваліфікуючу ознаку несанкціонованого поширення військово значущої інформації, Ю. А. Пономаренко відмічає, що у разі вчинення цих злочинів у співучасті при її стійких формах (організована група або злочинна організація) у формулі кваліфікації має вказуватися ч. 3 ст. 114-2 КК України за ознакою вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, а у формулюванні кваліфікації – та форма співучасті (організована група чи злочинна організація), яка фактично мала місце [224, с. 111]. Загалом погоджуючись із ученим, водночас лише уточнимо, що у випадку вчинення відповідних діянь злочинною організацією скоєне вочевидь потребуватиме кваліфікації за сукупністю із релевантною частиною ст. 255 КК України.

Проаналізувавши зміст відповідної кваліфікуючої ознаки («за попередньою змовою групою осіб»), далі хотілося б висловити деякі наші міркування з приводу доцільності вказівки на неї у ч. 3 ст. 114-2 КК України.

Справа в тому, що якщо ми вкотре звернемося до пояснювальної записки до проєкту Закону від 22 березня 2022 р., то зможемо пригадати, що в ній вказувалося на те, що, «попри триваючу вже майже місяць (станом на той час) активну фазу збройної агресії рф проти України, ряд громадян України, іноді необдумано та небезпечно здійснюють допомогу ворогу шляхом розповсюдження інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, а також інформації про переміщення, рух або розташування ЗСУ». При цьому підкреслювалося, що на численні заклики ЗСУ особи, причетні до здійснення описаної небезпечної діяльності, продовжували її, що є абсолютно неприпустимим в умовах триваючої збройної агресії та ведення бойових дій.

Зважаючи на характер відмічених авторами відповідної законодавчої ініціативи діянь, кримінально-правову протидію вчиненню яких і мала б

[50] Неправильність такої кваліфікації автор цих рядків спробує обґрунтувати в наступному підрозділі роботи.

забезпечувати ст. 114-2 КК України, у нас вже на цьому етапі дослідження, навіть коли ми ще не торкалися суб'єктивної сторони аналізованих деліктів, виникло два питання щодо переліку тих ознак, з наявністю яких пов'язується посилення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації.

По-перше, пам'ятаючи про наявність таких вимог до змісту кваліфікуючих ознак, як «фактична або вірогідна поширеність на практиці відповідного більш небезпечного варіанту злочинної поведінки» та «безумовність (обов'язковість) перепаду суспільної небезпеки діяння у випадках, коли воно супроводжується відповідною кваліфікуючою ознакою» [188, с. 677], у нас виникли серйозні сумніви щодо виправданості здійсненого у межах ч. 3 ст. 114-2 КК України наділення розглядуваної ознаки диференціюючим статусом. Такий наш скепсис передусім пояснюється тим, що випадки вчинення несанкціонованого поширення військово значущої інформації за попередньою змовою групою осіб:

а) не є ні фактично, ні вірогідно (тут доводиться лише припускати) поширеними. При цьому відмітимо, що таке наше, а тому лише суб'єктивне, судження вже повністю підтверджується об'єктивними даними, якими в цьому разі виступають матеріали практики застосування ст. 114-2 КК України, за наслідком повного та всебічного аналізу якої нами було відшукано лише два приклади інкримінування відповідної ознаки, один з яких, що характерно, був пов'язаний із наявністю іншої передбаченої у ч. 3 ст. 114-2 КК України кваліфікуючої ознаки – вчинення досліджуваного діяння «з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням»;

б) не свідчать про безумовність (обов'язковість) перепаду суспільної небезпеки діяння за умови, що вони не здійснюються цілеспрямовано з метою нанесення шкоди державі – тобто не являються державною зрадою (ч. 2 ст. 111 КК України).

По-друге, з іншого боку, у нас викликає відвертий подив відсутність у списку відповідних ознак вказівки на вчинення розглядуваних діянь або ж «повторно», або

ж принаймні і щонайменше «особою, раніше судимою за вчинення злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України». На противагу попередній ситуації із скоєнням злочинів «за попередньою змовою групою осіб», у цьому випадки ми, навпаки, маємо підстави стверджувати про:

а) поширеність проявів того, коли особа неодноразово вчиняє несанкціоноване поширення військово значущої інформації. Як ми пам'ятаємо, на цей факт прямо вказували і розробники законопроєкту, який згодом набув статусу Закону від 24 березня 2022 р.; крім того, його достовірність повністю підтверджують і матеріали судової практики, якій відомо безліч прикладів неодноразового вчинення діянь, описаних у ст. 114-2 КК України;

б) значне підвищення суспільної небезпеки вчинюваного як у разі його «простої» повторності, а ще більше – в разі скоєння відповідних діянь особою, раніше судимою за вчинення аналізованих злочинів, яка цим самим демонструє своє чітке і послідовне нехтування та зневажливе ставлення до відповідних положень кримінального законодавства, а також те, що про згадану в пояснювальній записці до релевантного законопроєкту «необдуманість» вже вести мову не варто.

На нашу думку, в сукупності ці фактори засвідчують необхідність:

– з одного боку, виключення з ч. 3 ст. 114-2 КК України вказівки на вчинення розглядуваних діянь «за попередньою змовою групою осіб»;

– а, з іншого, – та водночас доповнення переліку відповідних кваліфікуючих ознак за рахунок згадування про вчинення відповідних діянь «повторно» або (на розсуд законодавця) «особою, раніше судимою за вчинення злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України».

3.2 Суб'єктивна сторона складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України

Як вже зазначалося вище, поруч із суб'єктом іншою суб'єктивною ознакою складу кримінального правопорушення є суб'єктивна сторона, яка у кримінальному праві традиційно трактується як внутрішня сторона кримінального правопорушення,

тобто психічна діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості та волі до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння і до його наслідків [117, с. 114].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення має важливе значення для характеристики будь-якого суспільно небезпечного діяння, оскільки вона пов'язана і з об'єктом, і з об'єктивною стороною, які знаходять у ній своє відбиття. Змістом суб'єктивної сторони вчинюваного в реальній дійсності кримінального правопорушення охоплюються такі її складові, як вина, мотив, мета, а також інші компоненти психічної діяльності, до яких зазвичай відносять емоційний стан, потреби, інтереси особи, яка вчинює кримінально протиправне посягання [117, с. 114].

Основним та єдинообов'язковим елементом суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення є вина – психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності (ст. 23 КК України).

На сторінках вітчизняної юридичної літератури зазначається, що вина характеризується багатьма ознаками, серед яких, проте, найважливішими є зміст та форма.

Зміст вини утворюють інтелект і воля у певному, передбаченому законом їх поєднанні. Сутність інтелектуального моменту визначається способом законодавчого опису складу кримінального правопорушення. До нього входять усвідомлення характеру об'єкта і вчиненої дії чи бездіяльності. А в матеріальних складах інтелектуальний момент охоплює, крім того, і передбачення (або можливість передбачення) суспільно небезпечних наслідків. Якщо законодавець вводить до числа обов'язкових елементів юридичного складу кримінального правопорушення певну додаткову ознаку, яка характеризує місце, час, обстановку тощо, усвідомлення цих додаткових ознак також входить у зміст інтелектуального моменту вини.

Натомість вольовий зміст вини визначається конструкцією складу кримінального правопорушення. Предметом вольового ставлення суб'єкта є фактично та сама сукупність фактичних обставин, які визначають юридичну

сутність діяння і утворюють склад відповідного кримінального правопорушення. У кримінальному законі вольовий момент описується за допомогою таких термінів, як «бажання», «свідоме припущення», «легковажне розраховування» [157, с. 112].

Водночас варто мати на увазі, що, вчиняючи кримінальне правопорушення з формальним складом, винна особа хоч і може передбачати настання суспільно небезпечних наслідків і бажати їх настання, але таке передбачення і бажання знаходяться поза межами складу кримінального правопорушення, їх встановлення є необов'язковим. Тому обсяг вини вичерпується встановленням психічного ставлення до самого суспільно небезпечного діяння. «Таким чином, – слушно висновує А. О. Данилевський, – зміст вини злочину із формальним складом складається лише з інтелектуального моменту, що полягає в усвідомленні особою суспільної небезпечності свого діяння» [157, с. 112].

Форма вини визначається закріпленим у законі співвідношенням психічних елементів (свідомості і волі), що утворюють зміст вини, тобто відмінністю в інтенсивності і визначеності інтелектуальних та вольових процесів, які відбуваються в психіці суб'єкта кримінального правопорушення. У ст. 24 та ст. 25 КК України законодавець визначає дві форми вини – умисел та необережність, які у свою чергу поділяються кожен на два різновиди:

а) умисел – на прямий[51] та непрямий[52];

б) необережність – на кримінально протиправну самовпевненість[53] та кримінально протиправну недбалість[54].

У ст. 114-2 КК України відсутня законодавча вказівка на те, якими мають бути описані у них діяння для визнання їх кримінально протиправними – умисними чи необережними. Вочевидь саме цей факт став першопричиною того, що

---

[51] Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК України).

[52] Непрямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 3 ст. 24 КК України).

[53] Необережність є кримінальною протиправною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК України).

[54] Необережність є кримінальною протиправною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити (ч. 3 ст. 25 КК України).

українськими науковцями висловлюються відмінні, а в певній мірі можна вважати навіть діаметрально протилежні позиції щодо суб'єктивної сторони аналізованих посягань:

– якщо Р. О. Мовчан, Ю. А. Пономаренко та О. Л. Старко переконані в тому, що суб'єктивна сторона складів розглядуваних злочинів характеризується виною виключно у формі прямого умислу [202, с. 151; 224, с. 109; 251, с. 755];

– то А. Ю. Сердечна та Л. Ю. Тімофєєва допускають можливість вчинення відповідних дій не лише умисно, але й через необережність [246, с. 76; 257, с. 58].

Однак, коментуючи останню з наведених гіпотез, варто зазначити, що вона прямо суперечить розробленим у вітчизняній кримінально-правовій доктрині загальним положенням про те, що суб'єктивне ставлення до такого діяння, як «поширення (розповсюдження) інформації», виражається саме і лише у формі умислу. Зокрема, з цього приводу пригадуються слушні і вже цитовані раніше зауваження В. О. Навроцького та Р. Л. Максимовича, які підкреслюють, що саме до такого висновку спонукає системний аналіз Особливої частини КК України – адже у статтях, де законодавець допускає необережну вину при втраті контролю над поширенням інформації, він послуговується іншими термінами, зокрема – «втрата» (ст. 329, ч. 2 ст. 422 КК України) [199, с. 37–38].

При цьому маємо відмітити, що, обґрунтовуючи свою позицію відносно потенційно можливого необережного вчинення аналізованого злочину, Л. Ю. Тімофєєва покликається на те, що особа може і не усвідомлювати повною мірою небезпечність відповідних дій та їх можливі наслідки [247, с. 58].

Справді, мабуть, немає підстав не погодитись із тим, що особа, яка вчиняє несанкціоноване поширення військово значущої інформації, не завжди повною мірою усвідомлює суспільну небезпеку цих дій та наслідків, до яких вони можуть призвести. Ця гіпотеза прямо підтверджується даними О. Л. Старко, яка, проаналізувавши практику застосування ст. 114-2 КК України, констатує саме те, що в деяких випадках передбачені нею діяння були вчинені з необачності, імпульсивно, випадково (13 вироків). «Наприклад, – відмічає фахівчиня, – в одному

з вироків вказано, що особа вчинила поширення відповідної інформації “випадково, не обдумливо”» [251, с. 755].

Утім, навіть визнаючи відповідну обставину, у нас все рівно виникає питання: а чи здатна вона бодай найменшим чином позначитися на загальній оцінці того, що розглядувані діяння можуть бути вчинені лише умисно? На нашу думку, відповідь на це питання має бути негативною, що пояснюється наступним.

По-перше, той факт, що особа не передбачає наслідків своєї поведінки, міг би – але лише за умови конструювання аналізованих складів як матеріальних – вплинути лише на те, що злочин у цілому міг би бути визнаний необережним. При цьому навіть за таких змодельованих умов для нас відверто незрозумілим залишається те, яким чином ця обставина, враховуючи вживання у ст. 114-2 КК України терміну «поширення», може спонукати до висновку про можливість вчинення аналізованого діяння не лише умисно, але й з необережності? Адже бажання вчинити суспільно небезпечне діяння, заборонене законом (вольовий момент), яке і свідчить про умисність **дій** (не злочину в цілому), у цьому разі є очевидним.

По-друге, однак головне те, що, на відміну від описаної вище потенційної ситуації, склади злочинів, описані у ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, є формальними, обсяг вини в яких, підкреслює А. О. Данилевський, вичерпується встановленням інтелектуального та вольового моменту щодо суспільно небезпечного діяння [152, с. 367]: інтелектуальна ознака умислу в таких складах включає лише усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння, ставлення до наслідків тут не виникає та й не може виникнути; вольовий же момент при вчиненні таких посягань завжди полягає у бажанні вчинити суспільно небезпечне діяння, заборонене законом. Через це в нашому випадку здійснений Л. Ю. Тімофєєвою посил до «неусвідомлення наслідків» не є доречним.

До речі, маємо зауважити, що для нас доволі дивною виглядає і позиція деяких інших дослідників, які зазначають, що навіть якщо особа не усвідомлювала або не бажала настання передбачених ч. 3 ст. 114-2 КК України тяжких наслідків, її байдуже ставлення до них не може бути підставою для… звільнення від

кримінальної відповідальності [246, с. 76]. Оцінюючи обґрунтованість висловленого судження, хотілося б дізнатись думку його авторки про те, а яким чином особа, яка вчинила умисний особливо тяжкий злочин, передбачений ч. 3 ст. 114-2 КК України, взагалі може бути звільнена від кримінальної відповідальності?

По-третє, не зовсім виправданою вважаємо і вказівку Л. Ю. Тімофєєвої на «неусвідомлення повною мірою **небезпечності**» такого діяння, як несанкціоноване поширення військово значущої інформації. Справа в тому, що в юридичній літературі з покликанням на досить вагомі аргументи було доведено, що якщо особа в кримінальних правопорушеннях із формальним складом усвідомлює фактичну сторону свого діяння та всі його ознаки, то вона визнає, що тим самим порушуються охоронювані цим законом суспільні відносини, а отже, що існує суспільна небезпека цього кримінального правопорушення. При цьому акцентується увага й на тому, що осудна особа, яка досягла встановленого віку, **завжди розуміє суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності)** [102, с. 5]. Отже, за умови встановлення факту того, що особа, яка вчинила несанкціоноване поширення військово значущої інформації, є осудною та досягла 16-ти річного віку, вести мову про неусвідомлення нею суспільної небезпеки відповідних дій недоречно.

Але ще раз підкреслимо, що наше несприйняття позиції Л. Ю. Тімофєєвої головним чином базується на нерозумінні того, як теза про неусвідомлення повною мірою суспільної небезпеки несанкціонованого поширення військово значущої інформації корелюється з висновком про те, що це діяння може бути вчинено необережно. Невже ж поведінку особи, яка цілеспрямовано вчиняє певне діяння, але при цьому не повною мірою усвідомлює його потенційні наслідки, можна вважати необережною? Видається, що якщо слідувати такій дивній і, на нашу думку, очевидно хибній логіці, то можна дійти парадоксальних та деякою мірою навіть абсурдних висновків про те, що з необережності можуть бути вчинені і хуліганство, і контрабанда, і перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, і навіть державна зрада та інші кримінально протиправні діяння, в яких особа може апелювати до того, що вона не повною мірою усвідомлювала їхню суспільну небезпеку та потенційні, але винесені за межі складу, наслідки.

Отже, зважаючи на викладені аргументи, ми підтримуємо позицію вчених, які наполягають на тому, що суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, характеризується виключно прямим умислом, змістом якого, як резонно підкреслює Ю. А. Пономаренко, охоплюється: 1) усвідомлення особою того, що вона: а) під час воєнного або надзвичайного стану; б) поширює; в) інформацію, яка є предметом цього злочину; і 2) бажання поширити таку інформацію [224, с. 109]. Необережне ж поширення відповідної інформації (наприклад, через випадковий клік на комп'ютері) можливість інкримінування ст. 114-2 КК України виключає [202, с. 151].

Як ми пам'ятаємо, однією з кваліфікуючих ознак розглядуваних злочинів є вчинення такого несанкціонованого поширення військово значущої інформації, яке призвело до настання тяжких наслідків (ч. 3 ст. 114-2 КК України). За наявності цієї ознаки аналізований склад «перетворюється» (на відміну від передбачених ч. 1 та ч. 2) на матеріальний, що вказує на необхідність з'ясування в цьому випадку ставлення винної особи не лише до діяння, а й до відповідних наслідків.

Описане вище ставлення вдало продемонстрував Ю. А. Пономаренко. Розглядаючи особливості суб'єктивної сторони досліджуваного злочину (поширення відповідної інформації, що спричинило тяжкі наслідки), вчений відмітив, що при однозначно умисному ставленні особи до її діяння (поширення інформації), допустимим є як умисне, так і необережне ставлення до настання тяжкого наслідку. Водночас криміналіст зробив слушне застереження відносно того, що якщо до тяжкого наслідку у виді смерті іншої особи буде встановлено умисну форму вини суб'єкта, скоєне підлягатиме кваліфікації за частинами 1, 2 або 3 (якщо встановлені інші, крім умисного заподіяння смерті, кваліфікуючі ознаки з цієї частини) ст. 114-2 і відповідною частиною ст. 115 КК України [224, с. 113]. До речі, з огляду на очевидність такого варіанту кваліфікації, ми не можемо повністю зрозуміти позицію А. С. Політової, яка, аналізуючи ч. 3 ст. 114-2 КК України, називає проблемним питання про те, чи є потреба у додатковій кваліфікації за ст. 115 КК України в разі смерті людей [219, с. 156–157].

Як вже зазначалося на початку цього підрозділу роботи, крім вини, двома іншими ознаками суб'єктивної сторони кримінального правопорушення є:

– *мотив* – тобто внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку. За інформацією О. Л. Старко, мотиви вчинення розглядуваних злочинів, як правило, мають ідеологічне забарвлення: виправдовування або заперечення збройної агресії рф проти України, бажання допомогти ворогу, бажання заподіяти шкоду обороноздатності України, неприязнь до Української держави, ностальгія за радянським минулим (71 вирок), корисливі спонукання (7 вироків) [251, с. 755];

– та *мета* – тобто той уявний бажаний кінцевий результат, до якого прагне особа, вчиняючи кримінальне правопорушення [150, с. 150].

Характеризуючи мотив і мету, варто зауважити, що, на відміну від вини, без установлення якої немає складу будь-якого кримінального правопорушення, ці ознаки суб'єктивної сторони зазначаються не в усіх статтях Особливої частини КК України, а тому в загальній конструкції складу кримінального правопорушення відносяться до числа факультативних.

Водночас необхідно пам'ятати, що у тих випадках, коли мотив і мета прямо передбачаються в конкретному складі кримінального правопорушення або випливають із його змісту, вони підлягають обов'язковому встановленню як конститутивні ознаки складу [150, с. 150]. Прояв подібної ситуації ми можемо спостерігати і в ч. 3 ст. 114-2 КК України, в якій прямо вказано саме на такі ознаки передбаченого нею складу злочину, як «корисливий мотив» та спеціальна мета вчинення несанкціонованого поширення військово значущої інформації – «надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням».

У результаті аналізу вироків за ч. 3 ст. 114-2 КК України О. Л. Старко констатувала, що у переважній більшості випадків засуджені за цією нормою особи передавали військово значущу інформацію представникам ФСБ рф та терористичних організацій ДНР та ЛНР (17 вироків) [251, с. 754] – тобто вчиняли відповідні діяння саме зі згаданою вище метою надання описаної у ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України,

або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням. Враховуючи це, саме з аналізу згаданої мети ми і вирішили, послуговуючись інверсією, розпочати висвітлення відповідних ознак суб'єктивної сторони.

Як зазначає Ю. А. Пономаренко, вчинення аналізованих злочинів ***з метою надання відповідної інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням,*** має місце там, де на момент поширення інформації особа має суб'єктивне уявлення про те, що ця інформація стане доступною вказаним суб'єктам і бажає цього. При цьому вчений цілком слушно підкреслює, що розглядувана кваліфікуюча ознака не перетворює склад на матеріальний, адже він залишається юридично закінченим з моменту поширення інформації з указаною метою, незалежно від того, чи було досягнуто надходження цієї інформації до держави, що здійснює збройну агресію проти України, її представників, або інших незаконних збройних формувань, а також чи сприйняли вони її зміст [224, с. 111–112].

Держава, яка здійснює збройну агресію проти України – це будь-яка держава, що вчиняє акт агресії відносно нашої країни, якими можуть бути визнані: вторгнення чи напад ЗС держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, зокрема тимчасового характеру, яка є результатом такого вторгнення чи нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави чи частини її; бомбардування ЗС держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави; блокада портів, берегів або територіальних вод держави збройними силами іншої держави; напад ЗС держави на сухопутні, морські чи повітряні сили або морські чи повітряні флоти іншої держави; застосування ЗС однієї держави, що перебувають на території іншої держави, за згодою останньої, на порушення умов їх перебування, передбачених угодою, або будь-яке продовження їх перебування на цій території після припинення дії угоди; дія держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалась цією (іншою) державою для вчинення акту агресії проти третьої держави; заслання державою або від її імені збройних банд, груп, регулярних сил або найманців, які здійснюють акти

застосування збройної сили проти іншої держави, котрі мають настільки серйозний характер, що це рівносильно переліченим вище актам тощо (ст. 3 Визначення агресії, затв. Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року [29]). При цьому вже в ст. 4 цитованого вище міжнародного документу зазначається, що наведений перелік актів не є вичерпним, і Рада Безпеки може визначити, що й інші акти представляють собою агресію згідно з приписами Статуту ООН.

Проаналізувавши ці норми міжнародного права, Р. О. Мовчан звернув увагу на те, що збройною агресією, *inter alia,* визнаються і дії держави, яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалась цією (іншою) державою для вчинення акту агресії проти третьої держави. А вже далі, розглянувши наведені положення через призму трагічної ситуації, яка сьогодні склалась в Україні – тобто у контексті війни нашої країни з рф – вчений констатував, що в описаних нормах йдеться саме про ті дії, які, починаючи з 24 лютого 2022 р., перманентно вчиняє білорусь. Цей факт, як і вказівка в ч. 3 ст. 114-2 КК України не на «державу-агресора» (держава, яка в будь-який спосіб окупувала частину території України або яка вчиняє агресію проти України, визнана ВРУ державою-агресором або державою-окупантом), а на «державу, що здійснює збройну агресію проти України», спонукав науковця дійти висновку про те, що за цією нормою (у частині, що стосується відповідної мети) може кваліфікуватися поширення інформації з метою її надання не лише рф, яка сьогодні ВРУ офіційно визнана країною, що чинить злочин агресії проти України, а й будь-якій іншій державі, яка фактично вчиняє згадані вище дії щодо України [202, с. 153].

Аналізуючи поняття *«представника держави-агресора»*, за основу необхідно брати вироблене у кримінально-правовій доктрині загальне розуміння представника іноземної держави, під яким традиційно розуміють особу, котра уповноважена виражати інтереси тієї чи іншої іноземної держави та діє від її імені або представляє її за спеціальним повноваженням, зокрема, таємним (неофіційним) [200, с. 334]. Таке тлумачення базується на етимологічному значенні терміну «представник» –

особа, яка представляє кого-небудь, діє за чиїмось дорученням, від імені когось, виражаючи чужі інтереси [28, с. 1104].

Подібне трактування може бути підтримане і з огляду на використання не лише доктринального, але й історичного та системного тлумачення терміну «представник держави-агресора».

Зокрема, у цьому аспекті насамперед варто пригадати, що:

1) відповідно до актуальної раніше редакції ст. 146-1 КК України «представниками іноземної держави» визнавалися три категорії осіб:

а) особи, які є державними службовцями іноземної держави;

б) особи, які займають посади у військових чи правоохоронних органах або будь-яких інших державних органах чи органах місцевого самоврядування іноземної держави, утворених відповідно до її законодавства;

в) особи, які діють за наказом відповідних осіб;

2) а вже згідно з чинною ст. 127 (п. 2 її примітки) КК України представниками іноземної держави у цій статті і ст. 146-1 слід розуміти осіб, які:

а) діють як державні службовці іноземної держави;

б) або проходять військову службу у ЗС, органах поліції, органах державної безпеки, розвідувальних органах, або осіб, які займають посади в зазначених або будь-яких інших державних органах чи органах місцевого самоврядування іноземної держави, утворених відповідно до її законодавства;

в) або які діють за наказом таких осіб;

г) а також представників іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд і груп найманців, утворених, підпорядкованих, керованих та фінансованих рф, а також представників окупаційної адміністрації рф, до якої входять її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління ТОТ України, та представників підконтрольних рф самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на ТОТ України.

Третім реципієнтом отримання відповідної інформації у ч. 3 ст. 114-2 КК України визначені *«інші незаконні збройні формування»*.

Загалом збройні формування – це воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю [202, с. 153].

У сучасних же умовах війни України з росією під час інкримінування відповідної ознаки ч. 3 ст. 114-2 КК України насамперед необхідно виходити з того, що такі «незаконні збройні формування» є підпорядкованими та підконтрольними рф. При цьому перелік таких формувань був визначений у законодавчому порядку, а саме в п. 4 ч. 1 ст. 1-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», згідно з яким збройними формуваннями рф являються – регулярні з'єднання і підрозділи, підпорядковані МО рф, підрозділи та спеціальні формування, підпорядковані іншим силовим відомствам рф, їхні радники, інструктори та іррегулярні незаконні збройні формування, озброєні банди та групи найманців, створені, підпорядковані, керовані та фінансовані рф, а також за допомогою окупаційної адміністрації рф, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління ТОТ, та підконтрольні рф самопроголошені органи, які узурпували виконання владних функцій на ТОТ України.

Охарактеризувавши зміст такої кваліфікуючої ознаки несанкціонованого поширення військово значущої інформації, як вчинення його «з метою надання відповідної інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням», водночас маємо зазначити, що серед представників вітчизняної кримінально-правової доктрини найбільше дебатується питання не відносно, власне, такого змісту, а щодо самого факту доцільності вказівки на цю ознаку в ч. 3 ст. 114-2 КК України.

Зокрема, на розсуд наукової спільноти чи не першим відповідну проблему підняв Р. О. Мовчан. Уважно проаналізувавши зміст описаного у відповідний нормі *«поширення відповідної інформації* ***з метою*** *її надання ...»,* правознавець звернув увагу на те, що абсолютна більшість таких проявів насправді є нічим іншим, як державною зрадою або шпигунством (ст. 111 або ст. 114 КК України, відповідно). Обґрунтовуючи свою позицію, вчений покликався на те, що:

– по-перше, згаданим у ст. 111 КК України наданням іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України:

а) може бути визнана будь-яка діяльність, яка створює загрозу національній безпеці України, до якої, безумовно, належить і передання ворогу (рф та підконтрольним їй збройним формуванням) відповідної інформації;

б) що надважливо з погляду кваліфікації аналізованих діянь, охоплюються не лише випадки, коли особа діє за завданням іноземної держави, а й **дії, вчинювані за власною ініціативою,** без відповідного завдання [165, с. 12; 200, с. 333], наприклад, через свою стійку антиукраїнську (проросійську) позицію;

– по-друге, відповідно вже до ЗВДТ державною таємницею визнаються відомості, наприклад, про:

а) дислокацію військових частин у період дії воєнного часу та особливого періоду (п. 1.4.3) – тобто певні різновиди інформації, про які йдеться у ч. 2 ст. 114-2 КК України;

б) всі показники про найменування, кількість озброєння, вартість, терміни постачання озброєння, місце поставки, що містяться в окремих договорах, які укладаються для потреб військових формувань при їх функціонуванні в умовах правового режиму воєнного стану або особливого періоду (п. 1.4.14) – тобто певні різновиди інформації, про які згадується вже у ч. 1 ст. 114-2 КК України [187, с. 108].

З огляду на наведені обставини, Р. О. Мовчан констатував, що існування досліджуваної статті в її початковій редакції створювало передумови для вкрай небажаної конкуренції, яка мала б долатися на користь саме спеціальної норми – тобто ч. 3 ст. 114-2 КК України, санкцією якої передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 8 до 12 років, тимчасом як санкцією ч. 2 ст. 111 КК України (якщо відповідні дії вчинені громадянином України) – позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. «Тому, – резюмував криміналіст, – виходило, що замість очікуваного посилення результатом

ухвалення Закону № 2160-IX стало істотне послаблення (у відповідній частині) відповідальності за згадані діяння» [187, с. 107–108].

Можемо припустити, що саме ці факти були тими рушійними силами, які виступили каталізаторами ухвалення Закону від 1 квітня 2022 р., мету якого було задекларовано саме як юридичне визначення меж кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст. 114-2 КК України. Досягнути ж цієї мети вітчизняні парламентарії мали намір за допомогою передбаченого цим законом доповнення ч. 3 ст. 114-2 КК України застереженням відносно того, що відтепер умовою інкримінування цієї норми стало встановлення негативної ознаки – ***відсутність*** у несанкціонованому поширенні військово значущої інформації ***ознак державної зради або шпигунства.***

Вочевидь немає підстав не погодитись із тим, що відповідне нормативне уточнення було виправданим та своєчасним, адже саме воно дозволило значною мірою усунути підґрунтя (причому законодавче) для потенційної небажаної конкуренції, про яку йшлося вище. Водночас варто звернути увагу і на те, що вважатися повністю вирішеною позначена проблема могла б лише за умови наявності чітких критеріїв розмежування, з одного боку, несанкціонованого поширення військово значущої інформації, вчиненого з метою надання державі, що здійснює збройну агресію проти України, чи її незаконним збройним формуванням, а, з іншого, державної зради (передусім) та шпигунства.

Та чи справді такі чіткі критерії існують? З цим спробуємо визначитися далі.

Розглядаючи проблему розмежування відповідних складів злочинів, І. А. Вартилецька передусім звертає увагу на предмет кожного з них: якщо опис предмету в ст. 114-2 КК України здійснюється шляхом розкриття змісту інформації і окреслення суб’єктів, наділених правом оприлюднення відповідної інформації, то предметом державної зради та шпигунства є відомості, що становлять державну таємницю, зміст яких значно ширший та багатовекторніший за ту інформацію,

протиправні дії щодо якої і складають предмет злочину, передбаченого ст. 114-2 КК України [23, с. 54–55][55].

Водночас варто пригадати вже озвучені вище застереження Р. О. Мовчана відносно того, що відповідно до ЗВДТ державною таємницею визнаються багато відомостей, про які йдеться як у ч. 1, так і в ч. 2 ст. 114-2 КК України [187, с. 108].

Цей факт не залишився не поміченим і для З. А. Загиней-Заболотенко. Зокрема, вчена відмічає, що згідно із ЗВДТ до державної таємниці у сфері оборони належать, наприклад, відомості про дислокацію, систему охорони, оборони, організаційно-штатну структуру, чисельність особового складу військових частин (установ) в особливий період (на воєнний час) (п. 1.4.3) [122, с. 435].

Зважаючи на це, має рацію Ю. А. Пономаренко, який слушно уточнює, що відмежування злочину, передбаченого ст. 114-2 КК України, від державної зради у формі шпигунства (ст. 111) і шпигунства як самостійного складу злочину (ст. 114), необхідно проводити не лише залежно від того, чи становила поширена інформація державну таємницю, а й від того, чи усвідомлювався цей факт особою, яка її поширила. Якщо ця інформація належала до державної таємниці і особа, яка її поширювала, усвідомлювала цей факт, то передача такої інформації іноземній державі або її представнику становить собою державну зраду у формі шпигунства (ст. 111) або шпигунство (ст. 114), тягне відповідальність за вказаними статтями і виключає можливість притягнення особи до відповідальності за ст. 114-2 КК України [224, с. 112–113].

---

[55] Крім предмета, до числа ознак, які дозволяють розмежувати злочини, передбачені ст. 114-2 та ст. 111 (ст. 114) КК України, І. А. Вартилецька також відносить:

а) зміст суспільно небезпечного діяння:

– у ст. 114-2 КК України мова йде лише про поширення;

– натомість створення, збирання, одержання, зберігання розглядуваної інформації може кваліфікуватися за статтями 111, 114 КК України;

б) обстановка (або ж час) вчинення:

– злочин, передбачений ст. 114-2 КК України, може бути вчинений лише в умовах воєнного або надзвичайного стану;

– тоді як державна зрада та шпигунство здатні бути скоєні і в інший час;

в) суб’єкт:

– у ст. 114-2 КК України він є загальним;

– водночас у ст. 111 КК України ним є лише громадянин України, а у ст. 114 КК України – лише іноземець або особа без громадянства [23, С. 53–57].

Та як ми пам'ятаємо, вітчизняні науковці піднімали питання про відмежування аналізованих кваліфікованих діянь (у відповідний формі) (ч. 3 ст. 114-2 КК України) не лише від шпигунства, а й від такої форми державної зради, як «надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України», яка може мати місце і в тих випадках, коли поширювана інформація ***не належить до державної таємниці.***

На думку Ю. А. Пономаренка, такі прояви несанкціонованого поширення військово значущої інформації можуть становити державну зраду у формі надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України лише за умови, що факт надання такої допомоги охоплювався умислом цієї особи і, крім того, вона мала на меті заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. «У разі ж, – підкреслює юрист, – якщо охоплення вказаного факту умислом суб'єкта або згадана мета його дій не встановлені, то кваліфікація скоєного як державної зради виключається і особа підлягає відповідальності за ч. 3 ст. 114-2 КК України» [224, с. 113].

Загалом погоджуючись із судженнями та логікою Ю. А. Пономаренка, водночас хотілося б ще раз звернути увагу на коло передбачених ч. 3 ст. 114-2 КК України реципієнтів передачі відповідної інформації, а саме те, що це навіть не просто громадяни держави-агресора або хтось на кшталт цього, а лише: 1) «держава, що здійснює збройну агресію проти України», або 2) «її представники», або 3) «інші незаконні збройні формування». Як бачимо, йдеться виключно про суб'єктів, з якими безпосередньо воює Україна, і якими в сучасних трагічних реаліях є рф, її представники та збройні формування так званих ЛНР, ДНР тощо – тобто наш прямий ворог.

Зважаючи на вище зазначене, виникає головне питання, яке є підстави вважати деякою мірою навіть риторичним: а чи можна, якщо не брати якихось суто теоретичних та відверто малоймовірних ситуацій, уявити випадок, коли фізична осудна особа, яка досягла 16-ти річного віку, **передає ворогу (або ж його прямим**

поплічникам), з яким безпосередньо воює наша держава, не будь-яку, а саме **військово значущу інформацію,** і при цьому:

1) не усвідомлює, що тим самим вона допомагає йому (ворогу) в проведенні підривної діяльності проти України?

2) не має на меті, можучи при цьому керуватись абсолютно різними мотивами (користь, ненависть до України, прагнення допомогти родичам тощо), заподіяти шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України?

Попри всі наші намагання, ми жодної з таких реальних ситуацій змоделювати не змогли.

Водночас зазначимо, що в практиці застосування ст. 114-2 КК України зустрічаються випадки кваліфікації за нею дій особи, яка, передавши військово значущу інформацію представникам держави-агресора або його збройних формувань, надалі апелює до того, що вона не усвідомлювала зв'язок реципієнтів отриманої інформації із державою-агресором чи її збройними формуваннями.

Так, під час розгляду у Червонозаводському районному суді м. Харкова справи за ч. 2 ст. 114-2 КК України відносно Особи-1, остання пояснила, що не розуміла, що її дії можуть бути злочином; вона дійсно мала зі свого телефона розмови зі своїм колишнім чоловіком, який знаходиться на території рф, але умислу на розголошення відомостей про дислокацію, бойові порядки, маршрути переміщення підрозділів ЗСУ або їх передачу представникам держави-агресора не мала. Не знала про заборону розголошувати такі відомості, а вела з чоловіком розмови на сімейні та побутові теми. Окремо обвинувачена відмітила, що те, чому він ставив їй питання щодо військової техніки та військових підрозділів, вона пояснити не може; вона йому розповідала цю інформацію, щоб викликати у нього тривогу стосовно становища їхньої доньки та неповнолітнього онука, які мешкають з нею, та тим самим спонукати його до матеріальної допомоги членам сім'ї, тобто вона переслідувала свої інтереси. Що ж до 50 тис. російських рублів, які її чоловік дійсно передав їй через сусідку у серпні 2022 р., то вона витрачала їх на потреби сім'ї [77].

В іншому випадку до суду надійшла справа щодо Особи-2, який в суді хоча й визнав особисту переписку та передачу відповідної інформації користувачам додатку «Telegram», що зареєстровані під псевдонімом «???» та «Никита админ Я люблю Краматорск», але водночас вказав, що він не знав, що ті мають відношення до представників незаконних збройних формувань [43].

Так само свою винуватість у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 114-2 КК України, визнав повністю і Особа-3, який пояснив, що дійсно здійснив посягання, яке йому інкриміновано. При цьому зауважив, що він вів переписку у чаті месенджера «Телеграм» просто зі своїми друзями дитинства, один із яких зараз мешкає в рф та працює інженером на летовищі м. Анадир, але в якого залишилися родичі в м. Лозова Харківської області [46].

До того, що він надавав відповідну інформацію особі, яка «просто проживає на території рф», покликався й Особа-4 [64].

А Особа-5 у судовому засіданні заявив, що, відправивши відео, де було зафіксовано місце розташування ЗСУ, своєму батькові, який проживає в росії, та товаришу, який проживає в Криму, поширив вказаний відеозапис «по дурості», не передбачав наслідків своїх дій [52].

Однак і цей (-і) факт/справи не можуть переконати нас у доцільності вказівки у ч. 3 ст. 114-2 КК України на відповідну мету, адже:

а) з одного боку, варто зважати на те, що якщо винна особа справді не усвідомлювала факту передачі відповідної інформації згаданим ворожим рецепієнтам, то інкримінування їй ч. 3 ст. 114-2 КК України має виключатись;

б) з іншого ж – у багатьох випадках застосування досліджуваної кримінально-правової норми великий сумнів викликає те, що мав місце саме притаманний для ст. 114-2 КК України «побутовий», а не наявний у ст. 111 КК України «військовий» (умовно) характер передачі відповідної інформації. Зокрема, скептично оцінюємо пояснення обвинувачених, які вказували на те, що їхнім умислом не охоплювалася належність отримувачів інформації до представників держави-агресора або її незаконних збройних формувань, а натомість вони «просто» передавали згадану

у ст. 114-2 КК України інформацію близьким, друзям, іншим «звичайним» особам, і при цьому:

– *«цілеспрямовано долали значну відстань від свого місця проживання до місця у лісосмузі біля с. Шабо Білгород-Дністровського району Одеської області, з якого безпосередньо видно міст через Дністровсько-Цареградське гирло в смт. Затока Білгород-Дністровського району Одеської області, і надалі спостерігали за станом мосту та військовою технікою ЗСУ, яка знаходилася на ньому, та передали вказану інформацію про розташування вантажної військової техніки ЗСУ своєму раніше знайомому, який постійно проживає на території рф»* [64];

– *покликаються на те, що «фотознімки позицій ЗСУ хотів відправити своєму старшому майстру, а* ***випадково*** *відправив своїй знайомій "Лене Смолиной", з якою давно листувався, додаючи при цьому до фотографій коментар, що позаду нього працюють "Бендери"»* [39] тощо.

У цьому контексті хотілося б ще раз нагадати, що, обґрунтовуючи необхідність доповнення КК України новою ст. 114-2, автори відповідної ініціативи у Пояснювальній записці до законопроєкту, який згодом і набув статусу Закону від 24 березня 2022 р., вели мову саме про **необдумані** дії громадян України, які небезпечно здійснюють допомогу ворогу шляхом розповсюдження відповідної інформації. «Фактично, – констатує Р. О. Мовчан, – йдеться про так зване "**неусвідомлене** пособництво" державі-агресору, проявам якого і покликана запобігати розглядувана заборона» [187, с. 109].

Водночас укотре нагадаємо, що в ч. 3 ст. 114-2 КК України вказується на дії, вчинені **«з метою»** надання відповідної інформації державі-агресору, її представникам та іншим незаконним збройним формуванням. Тобто тут ми маємо справу з тим, що суб'єкт діє свідомо та цілеспрямовано через, наприклад, свої згадані вище проросійські погляди.

З урахуванням сказаного, ми дійшли двох взаємопов'язаних висновків про те, що:

– по-перше, попри наявність у ч. 3 ст. 114-2 КК України згадування про негативну ознаку у вигляді відсутності у відповідних діях ознак державної зради або

шпигунства, вказівка на мету «надання відповідної інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням» має бути якнайшвидше виключена з переліку передбачених цією нормою кваліфікуючих ознак несанкціонованого поширення військово значущої інформації як така, яка суперечить юридичній природі діянь, кримінально-правову протидію яким покликана забезпечувати аналізована заборона. До речі, така пропозиція вже знайшла підтримку і в інших вітчизняних дослідників (Р. А. Каторкін [133, с. 539], Р. О. Мовчан [187, с. 109], А. Ю. Сердечна [246, с. 76]);

– по-друге, однак, навіть допоки пропоновані зміни внесені не будуть, вчинені в умовах воєнного стану з відповідною метою випадки несанкціонованого поширення військово значущої інформації – нагадаємо, що на практиці найпоширенішим проявом таких дій виступає надання ворогу інформації (координат) про розташування ЗСУ – мають кваліфікуватися не за ч. 3 ст. 114-2 КК України, а:

а) або за ч. 2 ст. 111 КК України як шпигунство (коли відповідна інформація є державною таємницею) або надання представникам іноземної держави допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – у випадку вчинення цих дій громадянином України[56]. При цьому ще раз наголосимо на нашій підтримці позиції Р. О. Мовчана, який акцентував увагу на тому, що на визнання таких дій державною зрадою жодним чином не мав би впливати факт вчинення такого діяння без отримання завдання ворога (за власною ініціативою) і публічно (скажімо, поширення описаної у ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України інформації через соціальні мережі);

б) або ж за ст. 114 (за умови належності поширюваної інформації до державної таємниці) чи статтями 110, 113 тощо – у разі скоєння відповідного посягання іноземцем чи особою без громадянства [187, с. 110–111].

---

[56] У цьому контексті маємо зауважити, що нам дивно читати озвучену деякими дослідниками гіпотезу про те, що криміналізація так званого «коригування вогню» відбулася невдовзі після початку повномасштабного вторгнення саме з доповненням КК України ст. 114-2 [211, с. 74]. Зважаючи на таке сумнівне твердження, хотілося б запитати у автора останнього (Т. І. Панасюка): невже ж за умови відсутності ст. 114-2 КК України особи, які «коригували вогонь» ворога, не підлягали б кримінальній відповідальності, зокрема, за ст. 111 КК України?

Аналогічну позицію займає і Н. М. Ярмиш, яка також упевнена в тому, що у випадках збирання інформації з метою її передачі представнику іноземної держави, незалежно від того, чи містить ця інформація державну таємницю, а також від того, чи було це виконанням злочинного завдання та чи відбулася передача, застосуванню підлягає саме ст. 111, а не ч. 3 ст. 114-2 КК України. При цьому, як і ми, вчена також наполягає на необхідності відмови від вказівки на аналізовану ознаку в ч. 3 ст. 114-2. «Якщо суб'єктом поширення інформації є громадянин України, – пише науковиця, – шпигунство як форма державної зради у зазначених вище діях буде у разі, коли інформація містить державну таємницю. Якщо – ні, такі дії все одно цілком підпадають під ознаки державної зради, проте в іншій формі: надання представнику іноземної держави допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. А це вже само по собі не дозволяє кваліфікувати подію за ч. 3 ст. 114-2 КК» [291, с. 176].

До речі, для згаданої Н. М. Ярмиш не залишились непоміченими не лише відмічені вище змістовні недоліки, а й технічна вразливість вказівки у ч. 3 ст. 114-2 КК України на **«поширення** … інформації з метою **передачі …».** Проаналізувавши таке конструювання, криміналістка резонно звернула увагу на те, що інформація або поширюється, або надається саме певному адресату. Якщо вона поширена, тобто передана комусь, проте не конкретному адресату, то про «мету передачі» говорити вже не можна. В такому разі швидше йдеться про абстрактне бажання, аби ця інформація дійшла до певної особи (у цьому контексті – до ворога). «Розуміння того, що поширена інформація може опинитися в руцях ворога, належить до усвідомлення суспільної небезпечності свого діяння – поширення цієї інформації. А "бажання" цього нічого не змінює в зазначеному аспекті. Мета передачі реалізується у самій передачі, а не у "поширенні" інформації, тобто у власних діях, а не у випадкових обставинах. Отже, – робить загальний висновок фахівчиня, – "поширення інформації з метою її передачі" – це нонсенс. А сама передача інформації конкретному адресату – це самостійна, не залежна від "поширення" дія, яка у ч. 3 ст. 114 не передбачена. Якщо й говорити про мету певних дій, пов'язаних з

інформацією, то вже в іншому аспекті: у плані збирання відповідної інформації з метою надання» [291, с. 172–173].

Зауважимо й те, що з урахуванням наведених вище положень ми з подивом зустріли закиди деяких вітчизняних криміналістів відносно того, що в Україні на законодавчому рівні начебто неврегульованими залишаються деякі питання відповідальності за вчинення суспільно небезпечних діянь у сфері обігу інформації, зокрема:

а) досі відсутня кримінальна відповідальність за публічне несанкціоноване поширення відомостей, що становлять державну таємницю, вчинене на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, якщо такі дії вчиняє не та особа, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків (ст. 328 чи ст. 422 КК України), а, наприклад, якщо такі відомості поширює блогер чи інший інфлюєнсер. Як зазначалося вище, такі дії громадянина України цілком охоплюються ознаками злочину, передбаченого ч. 1 (ч. 2) ст. 111 КК України;

б) непередбаченість кримінальної відповідальності за незаконне зберігання такої інформації з метою її подальшої передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам, а також за передачу відомостей, що становлять державну таємницю, іноземній злочинній організації, а так само за зберігання таких відомостей із метою передачі [268, с. 182]. Для нас не менш, а, швидше за все, навіть ще значно більш очевидно (порівняно з попереднім), що і такі дії абсолютно безболісно можуть бути кваліфіковані за ст. 111 (ст. 114) КК України, адже якщо ця особа попередньо зібрала відповідну інформацію, яка є державною таємницею, то має місце закінчений склад відповідного злочину; якщо ж особа не була причетною до збирання та не має наміру в подальшому передавати відповідну інформацію згаданим рецепієнтам, то її поведінка може бути розцінена як пособництво державній зраді (або шпигунству).

Утім, як це не прикро визнавати, попри наведені раніше, здавалося б, доволі очевидні аргументи, у практиці застосування ст. 114-2 КК України навіть не

поодинокими, а відверто масовими є випадки, коли спочатку органи досудового розслідування, а у слід за ними і суди «забувають» про наявність у ч. 3 ст. 114-2 КК України нормативного, яке з'явилось ще внаслідок ухвалення Закону від 1 квітня 2022 р., застереження щодо «відсутності ознак державної зради та шпигунства», та інкримінують її громадянам України, які в умовах війни передають ту чи іншу військово значущу інформації ворогу – тобто вчиняють саме державну зраду. Критика на адресу продемонстрованих тенденцій у правозастосуванні лунає і з вуст О. М. Костюка, який констатує, що наявність відповідної норми, поява якої мала на меті запобігати проявам необдуманого поширення інформації, що може зашкодити обороноздатності України, насправді фактично дозволяє уникати серйозних наслідків у виді реального позбавлення волі особами, які діяли обдумано, сплановано та ще й за дорученням осіб, які могли використати таку інформацію на шкоду Україні [143, с. 56].

Водночас, реагуючи на озвучену автором цих рядків критику відносно таких тенденцій у правозастосуванні, уважний читач може задати/навести питання/контраргумент: а, можливо, в цих ситуаціях все ж мають місце названі нами відверто малоймовірними прояви згаданого Ю. А. Пономаренком несанкціонованого поширення військово значущої інформації, коли, по-перше, або ж умислом суб'єктів їхнього вчинення не охоплюється надання цими діями допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, по-друге, або ж така особа не мала на меті заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Однак, проаналізувавши конкретні судові рішення за ст. 114-2 КК України, зокрема, детально описані в них дії, які інкримінувались обвинуваченим, та представлені переписки у месенджерах між винними громадянами України та представниками держави-агресора або його збройних формувань, з абсолютною впевненістю можемо стверджувати, що відмічені Ю. А. Пономаренком особливості суб'єктивної сторони в цих судових рішеннях не простежуються.

Так, поставимо на розгляд таке питання: а чи є бодай найменші підстави вважати, що не усвідомлювали факт надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України та не мали на меті заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, особи, які вчиняли наступні дії та, зокрема, таким чином спілкувались із відповідними реципієнтами (переписка надається зі збереженням мови, синтаксису і пунктуації оригіналу):

1) «Добрый вечер. Юра есть такая информация, со стороны куда указывает стрелка, часто бьют ураганы (ставят недалеко от нашего пгт), предполагаю по поселку Солохи, Белгородской области а также в сторону Казачьей Лопани. Это фото с карты Золочева, Харьковской области. Более точное местоположение незнаю, передайте куда надо пожалуйста» [45];

2) Особа-1: ***«Ты готов служить великой России?»,*** *на що Особа-2 відповів: «В смысле?* ***Я денег хочу».*** *У подальшому Особа-2 надіслав Особі-1 повідомлення зі знімком екрану мобільного телефону (скріншотом) з інтернет-сервісу «Google Maps», на якому позначив точні координати місця знаходження колишньої виправної колонії, а також два текстові повідомлення такого змісту:* ***«Здесь точно база.*** *Там ПВО 2 шт.* ***Инфа 100 %»*** [72];

3) «Ты понимаешь, ну я ж вижу все, своими глазами, а не из сводок. В школе с. Терновая неделю назад 200 ВСУшников стояло, весь двор в технике. Написала. ***И что, кто-то по ней ударил?*** *На ремдворе совхозовском рядом с тракторами танки и САУ. Тоже ничего. Сейчас под навесом в с. Каменная Яруга три танка стоит. И будут стоять. Это что, игра в поддавки какая-то?».*

«По ЗРК "Ураган". Стреляют с места, указанного красной стрелкой. Иногда 2+2+2 ракеты, вчера по одной с большими интервалами, до 5 мин. В направлении Изюма, Балаклеи или Шевченково. Вчера в сторону Изюма между 17:00 и 18:00».

«Это координаты центра поляны, с которой он стреляет. 28 апреля его позицію накрывали, в 10:09 примерно, попали рядом, но бомбы/ракеты не разорвались».

«Заряжающая машина и ракеты (дней 20 назад на ж/д станции “Эсхар” их два вагона разгрузили) находится в одном из зданий, рядом с упомянутой станцией. Конкретно в здании бывшего ... . Я, к сожалению, не знаю, какое конкретное здание, сей час там цеха разные фирмы арендуют, а ЗЗД название еще советских времен, в пгт. Новопокровка Чугуевского района. С/на зарядки/-у ездит по грунтовой дороге вдоль ж/д полотна между ст. “Дачи” и “Эсхар”» [50];

4) «Ориентировочно ***400 тел*** *заняли школу ночью. ... Попробую, но не обещаю, что получится. Чугуевский район, они поймут, там одна школа. Надо братка,* ***хочу чем-то помочь*** *своим, бездействие в ожидании* ***в тылу врага*** *– просто бестолковку уже сносит. На счет техники ни какой инфы нет (но ночью они тарахтели)».*

«Это ссылка на карту и ***где конкретно».***

«Харьковская область, Чугуєвський район, Терновая, ночью с 25 на 26 ***бандєрье*** *тарахтели моторами возле школи (она одна там). В 18:50 около 400 чел.* ***Бандерья*** *заняли школу. Люди видели как днем они шарились по магазинам.* ***“Россия вперед”».***

«Думаю не я один и это 100 % эту инфу передал. Но чето пока -0 реакции, возможно они пока не особо несут угрозу армии рф. Тоже это сейчас не первоочередньїе цели. И их не мало и ***я бы тудой шлальнул пару Калибров пока это стадо в одном месте и такое количество»*** [48];

5) «Вот результат, ***нормально шороху навели там)*** *У нас пишут, что пострадали только гражданские, типо военных там не было, но я видел, какой таам хаос, вытаскивали 200, 300* ***всук!****».*

«В этом лесу напротив 34 дома еще много техники нагнали! ***Туда бы еще чем-то серьезным насипать!»*** [76];

6) «Я тут слышал, что оперштаб расположен в доме офицоров флота.Николаев.Говорят там серьезные посты. Интересненько».

«Я из Николаева и я за Россию. Всем сердцем. *И при первой возможности* ***вступлю в войска РФ или ЛДНР. Иначе национализм и американизм не уничтожить. Это то что отравляет душу и уничтожает мораль»*** [53];

7) «Да, об'яснили, сказали потрібно фоткати опредєльонні зданія, постройки. Я написав зразу, що школи, учіліща і дєтсади я не буду фотографіровать, бо ***я понімаю, що скорєє всього ви будете туда бомбить, інформація передається в рф.*** *Отвєтственость таку я брать не собираюсь.* ***А государствені учрєждєнія я не против (!!!). В принципі мені на них без разніци (!!!)»*** [62];

8) Особа-1: «Под окнами?».

Далі відповідь від Особи-2: «Кожедубовцы на машынах».

Особа-1: «На легковых?».

Особа-2: «Нет нет, инкассаторские».

Особа-1: «Перегруппировка. Меняются на блокпостах».

Особа-2: «Мимо нашего дома сейчас оооочень медленно и приостанавливаясь здоровая военная машина проезжала».

Особа-1: «Смотри, а то может с РЭБ может быть. Аккуратнее. Раз тишина, позвоню позже».

Особа-2: «На сумском рынке тусуются вояки», «внутри хавают» [34];

9) «позначив ділянки мосту, який знаходиться в районі «???», де, на його думку, ***найкращі місця для нанесення удару військовослужбовцями рф»*** [47] *тощо.*

Ознайомившись із діями та листуванням у всіх наведених справах, в яких винним інкримінувалась ст. 114-2 КК України (причому інколи навіть її ч. 2, а не ч. 3 (!!!)), виникає лише одне питання: якщо дії суб'єктів, які, передаючи ворогу під час війни військово значущу інформацію, розмірковують і висловлюються подібним чином, не є державною зрадою, то що тоді є нею?

Але ще більший подив викликає той парадоксальний факт, що в багатьох інших вироках самі представники Феміди (вочевидь підтримуючи точку зору органів досудового розслідування) при оцінці скоєного вживають формулювання, які не залишають сумнівів у тому, що насправді вчинене має кваліфікуватися не за ч. 3 (чи тим паче за ч. 2) ст. 114-2 з її м'якими та ліберальними (порівняно з покаранням за державну зраду) санкціями, а за ч. 2 ст. 111 КК України. Зокрема, маємо на увазі згадування/вказівку у відповідних рішеннях на/про те, що:

– «усвідомлені дії винного в умовах воєнного стану були направлені проти України та українського народу» [37];

– «особа діяла з метою надання допомоги рф в проведенні підривної діяльності проти України» [43; 54];

– «з метою завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній безпеці України» [73];

– «на шкоду незалежності, суверенітету та територіальній цілісності України» [41];

– «з метою надання допомоги державі агресору у веденні агресивної війни проти України, передбачаючи, що його дії можуть завдати шкоду основам національної безпеки України та бажаючи настання таких суспільно небезпечних наслідків» [53];

– «усвідомлювала, що вказана інформація може нашкодити національній безпеці України» [59];

– «усвідомлювала, що внаслідок поширення нею інформації виникла реальна загроза для життя великої кількості військовослужбовців ЗСУ у разі артилерійського обстрілу військовими підрозділами т. зв. “ДНР” складу боєприпасів та озброєння» [41] тощо.

Через призму цитованих судових рішень ще раз поставимо відповідним правозастосовчим органам питання, на яке ми, навіть при всьому своєму бажанні, не можемо знайти бодай якоїсь логічної та аргументованої відповіді: а якими саме міркуваннями керувалися вони, визнаючи дії громадян України, які усвідомлено, переслідуючи чітко визначену мету завдання шкоди національній безпеці нашої держави, надавали допомогу в проведенні підривної діяльності проти України державі (точніше – псевдодержаві), з якою воює наша країна, не державною зрадою, а несанкціонованим поширенням військово значущої інформації? Невже такі дії є тим самим вкладом органів кримінальної юстиції у нашу Перемогу над лютим та могутнім ворогом, про який (вклад) так багато говорять всі ті, хто безпосередньо не боронить країну зі зброєю в руках?

На нашу думку, навпаки, такі дії відповідних органів, коли, попри наявність чіткої вказівки у ч. 3 ст. 114-2 КК України на негативну ознаку у вигляді «відсутності ознак державної зради та шпигунства», поведінка осіб, які якраз таки і є відвертими зрадниками Вітчизни, визнається – і, головне, **що абсолютно без жодних на те пояснень,** зокрема і насамперед з приводу того, чому, попри пряму вказівку у цитованих (як і багатьох інших) вироках на законодавчо закріплені ознаки державної зради, в цьому випадку правозастосовець не вбачає виключаючих відповідну кваліфікацію ознак складу, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України, – фактично є нічим іншим, як, ні більше не менше, як тією самою допомогою (сподіваємося, що хоча б неусвідомленою) ворогу!!!

У такій неприпустимій та не маючих жодних виправдань і пояснень ситуації, залишалося сподіватися лише на втручання ККС ВС, покликанням якого, як відомо, якраз таки і є **забезпечення сталості та єдності судової практики.** І врешті-решт ми згаданого втручання дочекалися.

Зокрема, у цьому сенсі найбільш показовим є рішення ККС ВС у справі № 743/149/23 відносно Особи-1.

Під час розгляду цієї справи у місцевому та апеляційному судах було встановлено, що Особа-1, будучи громадянином України, налагодив зв'язок із представником військових підрозділів рф на ім'я «Особа-2» та дав свою добровільну згоду на негласне співробітництво з ним, обравши собі агентурне ім'я «Тор». Достовірно усвідомлюючи вказані обставини, Особа-1 прийняв протиправне рішення на регулярній основі надавати «Особі-2» відомості щодо переміщення, руху та розташування ЗСУ та ДПСУ, а також виконувати інші його завдання на засадах негласного та конфіденційного співробітництва. Зокрема, реалізуючи свій злочинний умисел, Особа-1:

– 26 вересня 2022 р. за допомогою додатка «Telegram» передав Особі-2 відомості щодо розташування блокпостів на території смт Ріпки Чернігівської області, кількості військовослужбовців та їх озброєння;

– 04 жовтня 2022 р. – виготовлені план-схеми адміністративного приміщення відділу інспекторів прикордонної служби «Задеріївка»;

– 13 жовтня 2022 р. – схему розташування блокпоста поблизу смт Ріпки з координатами його розташування. Цього ж дня Особа-1 провів уточнення місця розташування, розвідку місцевості та фотографування в смт Ріпки РВ Управління СБУ в Чернігівській області, Ріпкинського РВ ДСНС України, Ріпкинської районної лікарні, Ріпкинського районного суду Чернігівської області, Ріпкинського РВ Національної поліції Чернігівської області. Потім указані відомості були передані Особі-2;

– 15 жовтня 2022 р. здійснив збір інформації щодо захисних споруд та берегових укріплень, які розміщені вздовж узбережжя.

Враховуючи наведені обставини, суди першої та апеляційної інстанцій визнали Особу-1 винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України [79; 265].

Однак захисник Особи-1 оскаржив ці рішення до ККС ВС, покликаючись при цьому на дві обставини, а саме відсутність у діях Особи-1:

– по-перше, обов’язкової ознаки державної зради – надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України саме **іноземній державі, іноземній організації або їх представникам**, вказуючи, що судами не встановлено, що «Особа-2» є представником певного підрозділу ЗС рф або спецслужб рф та розвідувальних органів рф, а з переписок вбачається, що він із так званої днр;

– по-друге, умислу на спричинення шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній та інформаційній безпеці України.

Утім, уважно вивчивши обставини справи, судді ККС ВС спростували кожен із представлених доводів сторони захисту, послідовно зазначивши, що:

– по-перше, засудженому було відомо, що спілкування відбувається не з представником держави України, адже в судовому засіданні суду першої інстанції він наголошував, що за прізвищем він зрозумів, що переписується з особою чеченської національності. Крім того, відповідно до даних протоколів за результатами проведення НСРД – зняття інформації з електронних інформаційних систем вбачається, що Особі-1 було відомо про те, що Особа-2 про отриману від

нього інформацію доповідав керівництву, а в днр, лнр їздив у відрядження. Також з цієї переписки вбачається, що Особа-1 погодився з'ясувати у мешканців села хто з них має проросійську позицію;

– по-друге, Особа-1 усвідомлював, що рф здійснює широкомасштабну збройну агресію проти України та що надані відомості можуть бути використані для планування та проведення бойових чи диверсійних дій проти України, спрямованих на захоплення її територій, зменшення її воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу шляхом проведення ударів по відповідних об'єктах. Це підтверджується його активною участю в дослідженій переписці, зокрема тим, що Особа-1 відшуковував і передавав інформацію, яка становить інтерес для іноземної держави, проявляв ініціативу у виконанні поставлених завдань, активно обговорював їх та пропонував варіанти вирішення. «Наведені обставини, – резюмується у рішенні, – спростовують версію захисника про відсутність в Особи-1 умислу на спричинення шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній та інформаційній безпеці України».

Та чи не головним є те, що під час розгляду відповідної справи, крім умовиводів, що безпосередньо стосувалися саме її обставин, судді ККС ВС зробили і загальний та повністю підтримуваний і відстоюваний нами принциповий висновок про те, що ***дії, передбачені ч. 1 чи ч. 2 ст. 114-2 КК України, вчинені з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, <u>мають кваліфікуватися не за ч. 3 ст. 114-2, а за ст. 111 КК України як державна зрада</u> у формі надання допомоги іноземній державі або її представникам у проведенні підривної діяльності проти України (якщо ці дії вчинені громадянином України)»*** [228].

Таку саму принципову і, головне, обґрунтовану позицію судді ККС ВС зайняли і в справі № 639/1528/22, яка розглядалась відносно Особи-3, яка була працівником АТ «Укрпошта».

Зокрема, під час судового розгляду цієї справи було встановлено, що в період з 25 лютого по 09 березня 2022 р. Особа-3 за допомогою месенджера «Telegram»

передавала представникам країни-агресора, а саме користувачу Особі-4, який є військовослужбовцем рф, відомості щодо місцезнаходження військової техніки, особового складу ЗСУ, про їх переміщення по м. Харкову, повідомляла напрямки розташування населених пунктів у Харківській області й відстань між ними, указувала місця влучань артилерійських та авіаційних боєприпасів, ракетних ударів, здійснених ЗС рф, що давало змогу військовослужбовцям країни-агресора координувати свій вогонь, надавала відомості про пункти видачі гуманітарної допомоги мешканцям м. Харкова, а також усіляко проявляла вподобання та підтримувала злочинні дії армії рф.

Враховуючи ці обставини, судді дійшли правильного висновку, що Особа-3 діяла саме з метою спричинення шкоди суверенітетові, територіальній цілісності й недоторканості, обороноздатності, державній, економічній та інформаційній безпеці України в умовах воєнного стану, а її ***дії полягали в наданні іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, а тому правильно кваліфіковані за ч. 2 ст. 111 КК України*** [226].

Саме державною зрадою (ч. 2 ст. 111 КК України), а не несанкціонованим поширенням військово значущої інформації (ч. 3 ст. 114-2 КК України), ККС ВС визнав і дії Особи-5, який у період з 10 до 23 березня 2022 р. збирав та передавав представникам іноземної держави-агресора рф відомості про розташування на території м. Харкова та Харківської області військової техніки, особового складу ЗСУ, залучених до надання відсічі збройній агресії рф [227].

Ну а вже в жовтні 2024 р. необхідність обстоюваної кваліфікації вкотре підтвердила і Третя судова палата ККС ВС. Йдеться про розгляд останньою справи стосовно Особи-6, який, виконуючи особисті домовленості з представником приватної військової компанії «вагнер» рф, відслідковував місця дислокації, вид, кількість і переміщення підрозділів військовослужбовців та військової техніки ЗСУ, фотографував зображення з місцем розташування стратегічно важливих військових об'єктів, після чого, використовуючи власний мобільний телефон, виходив на зв'язок із відповідною особою та передавав їй зібрані відомості.

При цьому цікаво те, що у вироці представники Феміди спеціально акцентували увагу на тому, що доводи про те, що відзняті та відправлені повідомлення з фотозображенням відповідних карт, інформація про знаходження військових частин, бригад, командирів військових підрозділів ***не є секретною інформацією,*** *є у вільному доступі в Google, Facebook,* ***не вбачаються обґрунтованими.*** *Адже така інформація у період збройної агресії рф проти України є актуальною і важливою; володіння противником зазначеними відомостями може призвести до негативних наслідків та завдати суттєвої шкоди національній безпеці України у сфері оборони держави; ця інформація може бути використана противником для нанесення ракетно-бомбових ударів та здійснення диверсійних актів, що створює загрозу життю і здоров'ю особового складу, а також знищення та пошкодження озброєння, військової техніки та майна* [229].

При цьому відмітимо і той факт, що у двох останніх рішеннях судді особливо і спеціально (подібно до того, як це раніше робив Ю. А. Пономаренко) акцентували увагу на тому, що вживане у ст. 111 КК України формулювання «на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України» визначає суб'єктивну спрямованість дій винного, однак не є характеристикою суспільно небезпечних наслідків діяння. Факт заподіяння вказаної шкоди не має жодного значення для кваліфікації діяння за ст. 111 КК України, в якій описано ознаки злочину з формальним складом, а отже апеляції в одній зі справ сторони захисту до того, «що відсутність наслідків у виді смерті будь-яких осіб зумовлюють відсутність складу вказаного злочину», не є слушними.

Ще раз висловимо наші сподівання на те, що з ухваленням цих рішень, в яких представники найвищого суду у системі судоустрою України чітко та недвозначно окреслили свою позицію, прямо визнавши поведінку осіб, котрі передавали відповідним ворожим рецепієнтам військово значущу інформацію, саме державною зрадою, в минулому нарешті залишиться ганебна і абсолютно незаконна практика кваліфікації згаданих проявів за ч. 3 (тим паче за ч. 1 або ч. 2) ст. 114-2 КК України.

На перший погляд може скластися враження, що куди менше запитань, зокрема, пов'язаних із відмежуванням від державної зради (передусім) та шпигунства, має викликати вказівка у ч. 3 ст. 114-2 КК України на таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення несанкціонованого поширення військово значущої інформації ***«з корисливих мотивів»,*** наявність якого необхідно констатувати тоді, коли винний, вчиняючи відповідне діяння, бажав одержати у зв'язку з цим матеріальні блага для себе або інших осіб, одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків (одержати спадщину, позбавитися боргу тощо) або досягти іншої матеріальної вигоди. При цьому не має значення, чи одержав винний ту вигоду, яку бажав одержати внаслідок поширення, а також коли виник корисливий мотив – до початку чи під час вчинення цього злочину [202, с. 152].

До речі, аналізуючи доповнення ч. 3 ст. 114-2 КК України вказівкою на негативну ознаку у вигляді «відсутності ознак державної зради та шпигунства», Ю. А. Пономаренко зазначав, що хоча лінгвістично це доповнення може тлумачитись як таке, що стосується будь-якої з чотирьох названих вище кваліфікуючих ознак, але змістовне (відсутність у складах державної зради і шпигунства ознак вчинення їх за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або спричинення ними тяжких наслідків) і телеологічне тлумачення свідчить (на думку криміналіста) про те, що законодавець мав на увазі поєднати ці слова лише з такою кваліфікуючою ознакою, як вчинення злочину «з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням» [224, с. 110–111].

Однак, при більш глибокому аналізі цього питання, ми дійшли висновку про помилковість і цього рішення законодавця, яке, попри гіпотезу Ю. А. Пономаренка, насправді породжує фактично ті самі проблеми щодо відмежування від державної зради, що були описані вище при характеристиці відповідної мети.

Зокрема, у цьому контексті хотілося б поставити головне принципове питання: а чи можна собі уявити вчинене з корисливих мотивів несанкціоноване поширення

військово значущої інформації, в якому відсутні згадані вище і необхідні для кваліфікації за ч. 3 ст. 114-2 КК України негативні ознаки у вигляді «відсутності ознак шпигунства та (передусім) державної зради»?

Відповідаючи на це поставлене нами ж запитання, зауважимо, що, як і в ситуації із зазначеною у ч. 3 ст. 114-2 КК України метою, звичайно, суто теоретично (гіпотетично) можна уявити досить багато подібних випадків. Наприклад, особа погодилась на те, що за певну грошову винагороду вона викладе в ту чи іншу мережу відповідну інформацію; або ж, що навіть дещо ймовірніше, особа знову-таки за певну грошову суму збирає та передає військово значущу інформацію невідомій їй особі.

Що ж до, так би мовити, потенційно «реальних» кейсів, то на думку відразу спадають ситуації з поширенням відповідної інформації службовими особами (чи іншими спеціальними суб'єктами) за отримання неправомірної вигоди. Однак тут вже постає інше запитання: а чи притаманний цим діянням, якщо в них відсутні ознаки державної зради чи шпигунства, настільки вищий, порівняно з характерним для ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, ступінь суспільної небезпеки? Відповідаючи на нього, маємо зазначити, що: по-перше, якщо така особа при вчиненні змодельованих діянь не переслідує мету заподіяння шкоди національній безпеці України, то факт скоєння нею несанкціонованого поширення військово значущої інформації з корисливих мотивів істотно не впливає на небезпечність такої поведінки саме для відносин національної безпеки, які й охороняються нормами, консолідованими у розд. I; по-друге, що ж до інших суспільних відносин, зокрема службових, то цілком достатньою кримінально-правовою реакцією на факт і їхнього (крім відносин національної безпеки) порушення у таких випадках мало б бути застосування до особи не лише ч. 1 або ч. 2 ст. 114-2, а й відповідної частини ст. 368 КК України (чи інших норм). У цьому сенсі показовим є наступний приклад із судової практики.

Краснопільським районним судом Сумської області було встановлено, що протягом січня 2023 р. Особа-1, будучи молодшим інспектором прикордонної служби 1 категорії, маючи у зв'язку із займаним службовим становищем доступ до інформації з обмеженим доступом, з використанням власного мобільного телефону

передавав Особі-2 за раніше отриману від нього неправомірну вигоду у розмірі 10 тис. грн інформацію у виді паролів та місць розташування військових формувань на території Сумської області, місця та часу проведення аеророзвідки силами оборони та місць знаходження груп швидкого реагування, розташування підрозділів ДПСУ, проведення раптових перевірок та іншого з метою безперешкодного пересування Особи-2 для перевезення товарів у межах Сумської області. Враховуючи ці факти, суд кваліфікував дії Особи-1 за ч. 2 ст. 114-2 та ч. 1 ст. 368 КК України [56]*, що, на нашу думку, загалом* ***(якщо не брати до уваги того важливого факту, що такі дії не були визнані такими, які вчинені з корисливих мотивів і кваліфіковані за ч. 2, а не за ч. 3 ст. 114-2 КК України)*** *цілком адекватною кримінально-правовою реакцією на вчинене.*

Водночас, проаналізувавши релевантну судову практику, ми можемо переконатися в тому, що насправді за розглядуваною кримінально-правовою нормою зазвичай кваліфікуються діяння діаметрально протилежного змісту і характеру від змодельованих та однієї реальної ситуації, яка була описана вище. Зокрема, під час відповідного дослідження нами було виявлено 4 обвинувальних вироки за ч. 3 ст. 114-2 КК України за ознакою вчинення несанкціонованого поширення військово значущої інформації з корисливих мотивів, які були винесені відносно:

– *Особи-1, який, приховуючи від оточуючих, за допомогою мобільного телефону зробив фотографію Кам'янської військової державної адміністрації, приміщення якої використовується окремими підрозділами ЗСУ, та направив вказану фотографію* ***представнику рф,*** *з яким він попередньо вступив у злочинну змову та* ***отримав відповідне злочинне завдання, за виконання якого отримав гроші*** [83];

– *Особи-2, котрий в умовах воєнного стану добровільно погодився поширювати* ***представнику силового відомства рф,*** *який зареєстрований під псевдонімом «???» у месенджері «Telegram», інформацію щодо переміщення та розташування особового складу і техніки ЗСУ та інших військових формувань України* [44];

– Особи-3, яка 9 серпня 2022 р., 27 серпня 2022 р. та 3 вересня 2022 р. з мобільного телефону за допомогою додатку «Telegram» передавала ***представнику рф*** *відомості стосовно руху 2 військових колон та про те, що в будинку культури та в будівлі школи-інтернату розташовується підрозділ ЗСУ. При цьому Особа-3 не заперечувала, що їй двічі на картку були переведені грошові кошти. Свою співпрацю з рф Особа-3 пояснила погрозами її сім'ї та тяжким матеріальним становищем* [78].

Що ж ми бачимо у цих вироках?

А бачимо ми фактично те саме, що й при аналізі попередньої кваліфікуючої ознаки, а саме передання військово значущої інформації ворогу, яке з озвучених вище мотивів (дублювати їх потреби немає) повинна кваліфікуватися не за ч. 3 ст. 114-2, а за ч. 2 ст. 111 КК України.

Але ще більш показовим у цьому аспекті є вирок Дружківського міського суду Донецької області, в якому зазначається, що підсудний, знаходячись у м. Часів Яр, за домовленістю з ***представником окупаційної влади рф****, у період з 25 березня 2022 р. по 3 квітня 2022 р.,* ***діючи на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності державній, безпеці України,*** *за допомогою аккаунту в месенджері «Telegram», шляхом передачі вказаній особі інформації про місцезнаходження та пересування військовослужбовців та військової техніки ЗСУ,* ***надав допомогу представнику іноземної держави в проведенні підривної діяльності проти України.*** *При цьому суд акцентував увагу на тому, що він критично ставиться до показів підсудного щодо відсутності корисливого мотиву та відсутності змови з представниками прихильників держави агресора, адже його усвідомлені дії в умовах воєнного стану були* ***направлені проти України та українського народу*** [37].

Читаючи це судове рішення, у нас укотре виникло питання: а якими саме мотивами в цьому випадку керувалися правозастосувачі, кваліфікуючи дії, прямо визнані такими, що є згаданою у ст. 111 КК України «допомогою представнику іноземної держави в проведенні підривної діяльності проти України», і вчинені знову-таки зі згаданою у ній же метою «заподіяти шкоду суверенітетові,

територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності державній, безпеці України», і загалом «направлені проти України та українського народу», не за все тією ж ст. 111 КК України (державна зрада), а за ч. 3 ст. 114-2 КК України (несанкціоноване поширення військово значущої інформації), обов'язковою і необхідною умовою застосування якої є саме відсутність наявної в цьому випадку державної зради?

Отже, з урахуванням, з одного боку, того, що в практиці застосування очікувано майже відсутні відверто гіпотетичні та малоймовірні приклади вчиненого з корисливим мотивом несанкціонованого поширення військово значущої інформації, яке б не містило ознак державної зради та на які не можна було б адекватно прореагувати за допомогою інших кримінально-правових норм, а, з іншого, того, що наявність відповідної кваліфікуючої ознаки у ч. 3 ст. 114-2 КК України, навіть за умови вказівки на відсутність ознак державної зради, призводить (особливо в сукупності з вказівкою ще й на аналізовану вище мету) до невиправданого застосування цієї норми до осіб, діяння яких мали б кваліфікуватися за ч. 2 ст. 111 КК України, пропонується виключити і цю ознаку з переліку тих, які зазначені у ч. 3 ст. 114-2 КК України і посилюють (кваліфікують) відповідальність за несанкціоноване поширення військово значущої інформації.

Висновки до розділу 3

1. Суб'єктивна сторона складів злочинів, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, характеризується виключно прямим умислом, змістом якого охоплюється: 1) усвідомлення особою того, що вона: а) під час воєнного або надзвичайного стану; б) поширює; в) інформацію, яка є предметом цих злочинів; і 2) бажання поширити таку інформацію. Необережне поширення відповідної інформації (наприклад, через випадковий клік на комп'ютері) можливість інкримінування ст. 114-2 КК України виключає.

2. Попри наявність у ч. 3 ст. 114-2 КК України згадування про негативну ознаку у вигляді відсутності у відповідних діях ознак державної зради або шпигунства, вказівка на мету «надання відповідної інформації державі, що здійснює

збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням» має бути якнайшвидше виключена з переліку передбачених цією нормою кваліфікуючих ознак несанкціонованого поширення військово значущої інформації як така, що суперечить юридичній природі діянь, кримінально-правову протидію яким покликана забезпечувати аналізована заборона.

Допоки ж пропоновані зміни внесені не будуть, вчинені в умовах воєнного стану з відповідною метою випадки несанкціонованого поширення військово значущої інформації мають кваліфікуватися не за ч. 3 ст. 114-2 КК України, а: 1) за ч. 2 ст. 111 КК України як шпигунство (коли відповідна інформація є державною таємницею) або надання представникам іноземної держави допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – у випадку вчинення цих дій громадянином України; 2) або ж за ст. 114 (за умови належності поширюваної інформації до державної таємниці) чи статтями 110, 113 тощо – у разі скоєння досліджуваного посягання іноземцем чи особою без громадянства. Зважаючи на це, поширена сьогодні практика інкримінування особам, які вчинили відповідні діяння, саме ч. 3 ст. 114-2 КК України, має визнаватися відверто помилковою.

3. З урахуванням, з одного боку, того, що в практиці застосування майже відсутні відверто гіпотетичні та малоймовірні приклади вчиненого з корисливим мотивом несанкціонованого поширення військово значущої інформації, яке б не містило ознак державної зради та на які не можна було б адекватно прореагувати за допомогою інших кримінально-правових норм, а, з іншого, того, що наявність у ч. 3 ст. 114-2 КК України відповідної кваліфікуючої ознаки, навіть за умови вказівки на відсутність ознак державної зради, призводить до невиправданого застосування цієї норми до осіб, діяння яких мали б кваліфікуватися за ч. 2 ст. 111 КК України, ця ознака має бути виключена з відповідного переліку.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та розв’язання актуальної науково-прикладної проблеми кримінального права України, яка полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та розробленні напрямів удосконалення вітчизняного кримінального закону і практики його застосування, спрямованих на підвищення ефективності кримінально-правової протидії несанкціонованому поширенню військово значущої інформації в Україні.

До головних висновків та теоретичних узагальнень за темою дисертаційного дослідження належать наступні положення.

1. Головною підставою криміналізації передбаченого ст. 114-2 КК України «несанкціонованого поширення військово значущої інформації» стала суттєва і раптова зміна соціальної обстановки в нашій державі, яка була наслідком здійсненого 24 лютого 2022 р. широкомасштабного нападу рф на Україну. Одночасно збройна агресія рф відіграла роль каталізатора виникнення і низки інших взаємообумовлених процесів, розвиток яких поставив на порядок денний питання про об’єктивну необхідність запровадження кримінальної відповідальності за відповідне діяння, зокрема, зміну уявлення про ступінь суспільної небезпеки, моральну оцінку та його вкрай несприятливу динаміку, яка, серед іншого, була зумовлена наявністю і ще однієї підстави криміналізації – характерним для останнього десятиріччя суттєвим розвитком IP-телефонії, в якій відбувся стрибок від дорогої корпоративної розкоші до доступного споживчого інструменту, уособленням яких стали месенджери.

Приводом для криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації стала низка ситуацій, коли вже після повномасштабного вторгнення ворога особи з різних мотивів розповсюджували інформацію, перелік якої наводиться у ст. 114-2 КК України. З-поміж цих подій найбільшого резонансу набув випадок, коли внаслідок викладення одним із громадян у застосунку TikTok фото та відео з українською військовою технікою в м. Києві відбувся ракетний

обстріл ТРЦ «Ретровіль», який призвів до загибелі восьми осіб та величезних майнових збитків, і через це виступив безпосереднім каталізатором постановки питання про необхідність криміналізації досліджуваного діяння.

2. Встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації було соціально обумовленим кроком, який узгоджується з абсолютно всіма розробленими у кримінально-правовій доктрині соціальними та соціально-психологічними принципами криміналізації. Зокрема, враховуючи продемонстровану в роботі «ієрархію» та значення благ, якими, з одного боку, довелося «пожертвувати» вітчизняним парламентаріям, а, з іншого, – які «поставлені під захист» ст. 114-2 КК України, криміналізація розглядуваного діяння має визнаватися рішенням, яке повністю узгоджується з принципом співмірності позитивних і негативних наслідків криміналізації, адже здійснене Законом від 24 березня 2022 р. обмеження права на поширення інформації було викликано об’єктивною необхідністю кримінально-правового захисту таких найвищих соціальних цінностей, як життя, здоров’я і безпека людини, а також національної безпеки, потреба захисту якої стала першочерговою саме в умовах воєнного часу.

Відповідаючи загальноправовим, водночас доповнення КК України ст. 114-2 супроводжувалося частковим порушенням кримінально-правових системних принципів криміналізації, зокрема, принципів ненадмірності заборони (колізійність окремих положень її ч. 3 з нормами про державну зраду та шпигунство), визначеності і єдності термінології та повноти складу діяння, яке криміналізується. Однак наявність відмічених порушень свідчить не про помилковість встановлення кримінальної відповідальності за аналізоване діяння, а лише про потребу удосконалення норми про несанкціоноване поширення військово значущої інформації, рішення про криміналізацію якого було абсолютно виправданим.

3. Термінологічним зворотом, який найбільш вдало відображає зміст тих суспільних відносин, які порушуються в результаті вчинення діянь, передбачених розд. I Особливої частини КК України, є вживане в чинній назві цієї структурної ланки кримінального законодавства формулювання «національна безпека України».

Водночас з огляду на дотримання засад системності у такій назві доцільно вказати на «кримінальні правопорушення», а не «злочини» проти основ національної безпеки України.

Основним безпосереднім об'єктом складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України, є інформаційна безпека України у частині забезпечення недопущення несанкціонованого розповсюдження інформації, поширення якої в умовах воєнного або надзвичайного стану може завдати шкоду обороноздатності України. Попри наявність підстав для поміщення аналізованої норми як до розд. I, так і до розд. XIV Особливої частини КК України, рішення законодавця про визнання розглядуваного діяння різновидом посягань на основи національної безпеки України виглядає як більш системним, так і таким, що найкраще відображає його продемонстровану вище антисуспільну спрямованість.

Альтернативними додатковими об'єктами складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 114-2 КК України, можуть виступати державна, екологічна, економічна та інші сфери (крім інформаційної та воєнної) національної безпеки України, а також, залежно від конкретного виду «тяжких наслідків», життя та здоров'я особи, власність, довкілля тощо.

4. У ч. 1 ст. 114-2 КК України (або відповідній нормі регулюючого законодавства (про це див. наступний висновок)) має бути чітко вказано на те, що караним за нею є несанкціоноване поширення інформації про:

1) переміщення будь-яких товарів військового призначення, спрямованих для використання ЗСУ або іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями, без жодного «прив'язування» до того: по-перше, чи це є іноземна допомога, чи продукція вітчизняних виробників; по-друге, чи таке переміщення здійснюється територією України, чи територією будь-якої іншої держави;

2) направлення відповідних предметів в Україну.

Чинна ст. 114-2 КК України не є досконалою через те, що в ній відсутні:

– конкретизоване визначення та перелік офіційних джерел країн-партнерів;

– чітко визначений перелік уповноважених державних органів, які мають право поширювати відповідну інформацію;

– вказівка на інформацію про: місця виробництва, ремонту, зберігання та технічного обслуговування товарів військового призначення; вогневе ураження об'єктів критичної інфраструктури; відсутність ППО на конкретній ділянці фронту; ведення «прямих ефірів» ракетних обстрілів чи бомбардувань; терміни поставок, типи та кількість, матеріально-технічне забезпечення, актуальні та майбутні місця зосередження озброєння та військової техніки, які надаються у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів; макети товарів військового призначення та засоби імітації, які використовуються ЗСУ; місця скупчення та евакуації цивільного населення; бойовий та чисельний склад військових частин (підрозділів) ЗСУ, наявну кількість, тип бойової (спеціальної) техніки та її технічний склад; операції, які проводяться або плануються, їхні результати, а також про відкладені або скасовані операції та інформаційні та психологічні інформації; ефективність застосування ЗСУ засобів ураження, тестової техніки, а також способів ведення бойових дій; фото- та відеоматеріали всередині танків, САУ, ЗРК, ББМ та літаків тактичної авіації, особливо іноземного виробництва; обізнаність про противника, тактики його дій, місця зосередження важливих військових об'єктів тощо;

– уточнення, що відповідні відомості, незалежно від їхнього попереднього поширення у відкритому доступі будь-якими особами: а) мають фактичний характер; б) дають можливість ідентифікації військових формувань не лише на місцевості, а й у часі.

Водночас вказівка у ст. 114-2 КК України на всі зазначені вище обставини буде суперечити правилам кримінального нормотворення, через що деталізований перелік та порядок поширення відповідної інформації має бути закріплений у релевантному наказі МОУ (або іншому нормативно-правовому акті, але не в КК України), на кшталт чинного Наказу № 73, дія якого, проте, має поширюватися на необмежене коло суб'єктів. Натомість невиправдано громіздкі назва і диспозиції ст. 114-2 КК України (це стосується і передбачених проєктом КК її норм-наступників) мають бути замінені на чітке та лаконічне формулювання

«несанкціоноване поширення військово значущої інформації» (або інший подібний варіант), зміст якого мав би був розкритий у відповідних положеннях регулюючого законодавства.

Через, по-перше, приблизно однаковий ступінь суспільної небезпеки некваліфікованих різновидів несанкціонованого поширення відповідних різновидів інформації, про які йдеться у ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, по-друге, те, що на практиці найчастіше одночасно поширюється інформація як про переміщення товарів військового призначення, так і особового складу, в управлінні якого воно перебуває, жодної необхідності у втіленій у межах досліджуваної кримінально-правової норми (як і в релевантних приписах проєкту КК) диференціації відповідальності немає. А тому в перспективі має існувати лише одна норма (частина), у межах якої буде регламентована відповідальність за некваліфіковані різновиди несанкціонованого поширення будь-якої військово значущої інформації.

5. Поширення військово значущої інформації – це свідоме і цілеспрямоване, публічне або непублічне, «первинне» або «вторинне» її повідомлення невизначеному числу осіб (хоча б одній людині) незалежно від способу таких дій.

Результати вивчення актуальної судової практики засвідчують, що залежно від аудиторії, яка ознайомлюється з відповідною інформацією, є два найбільш типових способи поширення відомостей, які перераховані у ст. 114-2 КК України:

1) або ж у групах загальнодоступних соціально-орієнтованих мереж (Facebook, Instagram, TikTok, «ВКонтакте», «Одноклассники») та відеохостингах (YouTube);

2) або в групах різноманітних месенджерів (Telegram-каналів (найчастіше), Viber, WhatsApp) з обмеженою кількістю учасників.

Моментом закінчення передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України злочинів є час поширення відповідної інформації. Такий момент не залежить від того, наприклад, чи стала відповідна інформація відома ворогу, чи зміг він ідентифікувати місця розташування ЗСУ, чи скористався він цими даними, чи настали наслідки тощо. А тому всі подальші дії винної особи на кваліфікацію впливати не повинні.

Проблема відсутності належного кримінально-правового реагування на

випадки розповсюдження завідомо неправдивої, вигаданої інформації тощо передусім має забезпечуватися не за рахунок невиправданого конструювання досліджуваних складів як матеріальних (чи ж деліктів створення небезпеки), а через пропоноване раніше уточнення ознак предмета останніх, які мають бути чітко визначені у відповідному відомчому нормативно-правовому акті.

Показник майнової шкоди як одного з виду наслідків, який може бути визнаний передбаченими ч. 3 ст. 114-2 КК України «тяжкими наслідками», має бути нормативно визначений за прикладом, який вже має місце у ст. 111-1 та ст. 425 КК України.

Попри вживання у ст. 114-2 КК України терміну «в умовах воєнного або надзвичайного стану», вчинення несанкціонованого поширення військово значущої інформації в таких умовах є характеристикою часу, а не обстановки вчинення відповідних злочинів.

Окремі підстави запровадження надзвичайного стану по-різному впливають на доцільність встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації під час відповідних подій. А тому таке диференційоване значення згаданих підстав має бути враховано і в ст. 114-2 КК України (або її наступнику), наприклад, за рахунок доповнення розглядуваної норми приміткою подібного змісту: «Кримінальна відповідальність за передбачені цієї статтею дії не настає у випадку, коли підставою для запровадження надзвичайного стану було виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров’ю значних верств населення» (умовний варіант).

Ступінь суспільної небезпеки аналізованих злочинів значно підвищується при їхньому вчиненні як в умовах воєнного стану, так і в період збройного конфлікту, особливого періоду чи надзвичайного стану. Водночас обстановка збройного конфлікту не повинна визнаватися криміноутворювальною ознакою досліджуваних складів злочинів. Якщо уповноважені суб’єкти уважатимуть, що ситуація, яка склалась в умовах того чи іншого збройного конфлікту, є серйозною і вимагає

заборони несанкціонованого поширення військово значущої інформації та визнання цих дій кримінально протиправними, то вони мають ухвалити рішення про запровадження воєнного (чи ж надзвичайного) стану або оголосити мобілізацію, що є свідченням того, що настав особливий період.

При удосконаленні чинного кримінального законодавства вітчизняні парламентарії концептуально могли б врахувати (але з відповідним її удосконаленням) позицію розробників проєкту КК, які у відповідних потенційних нормах, які є «наступниками» ст. 114-2 КК України (статті 9.2.3 та 9.2.4), «особливий період» визнали криміноутворювальною, тоді як «воєнний стан» – кваліфікуючою ознакою (ознакою, що підвищує ступінь тяжкість злочину на один ступінь) цих складів.

6. Суб’єкт аналізованих складів злочинів є загальним.

При удосконаленні розглядуваної норми є доцільним:

– з одного боку, виключення з ч. 3 ст. 114-2 КК України вказівки на вчинення характеризованих діянь «за попередньою змовою групою осіб»;

– а, з іншого, – доповнення переліку відповідних кваліфікуючих ознак за рахунок згадування про вчинення несанкціонованого поширення військово значущої інформації «повторно» або (на розсуд законодавця) «особою, раніше судимою за вчинення злочинів, передбачених ст. 114-2 КК України».

7. Суб’єктивна сторона складів злочинів, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК України, характеризується виключно прямим умислом, змістом якого охоплюється: 1) усвідомлення особою того, що вона: а) під час воєнного або надзвичайного стану; б) поширює; в) інформацію, яка є предметом цих злочинів; і 2) бажання поширити таку інформацію. Необережне поширення відповідної інформації (наприклад, через випадковий клік на комп’ютері) можливість інкримінування ст. 114-2 КК України виключає.

8. Попри наявність у ч. 3 ст. 114-2 КК України згадування про негативну ознаку у вигляді відсутності у відповідних діях ознак державної зради або шпигунства, вказівка на мету «надання відповідної інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним

збройним формуванням» має бути якнайшвидше виключена з переліку передбачених цією нормою кваліфікуючих ознак несанкціонованого поширення військово значущої інформації як така, що суперечить юридичній природі діянь, кримінально-правову протидію яким покликана забезпечувати аналізована заборона.

Допоки ж пропоновані зміни внесені не будуть, вчинені в умовах воєнного стану з відповідною метою випадки несанкціонованого поширення військово значущої інформації мають кваліфікуватися не за ч. 3 ст. 114-2 КК України, а: 1) за ч. 2 ст. 111 КК України як шпигунство (коли відповідна інформація є державною таємницею) або надання представникам іноземної держави допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – у випадку вчинення цих дій громадянином України; 2) або ж за ст. 114 (за умови належності поширюваної інформації до державної таємниці) чи статтями 110, 113 тощо – у разі скоєння досліджуваного посягання іноземцем чи особою без громадянства. Зважаючи на це, поширена сьогодні практика інкримінування особам, які вчинили відповідні діяння, саме ч. 3 ст. 114-2 КК України, має визнаватися відверто помилковою.

З урахуванням, з одного боку, того, що в практиці застосування майже відсутні відверто гіпотетичні та малоймовірні приклади вчиненого з корисливим мотивом несанкціонованого поширення військово значущої інформації, яке б не містило ознак державної зради та на які не можна було б адекватно прореагувати за допомогою інших кримінально-правових норм, а, з іншого, того, що наявність у ч. 3 ст. 114-2 КК України відповідної кваліфікуючої ознаки, навіть за умови вказівки на відсутність ознак державної зради, призводить до невиправданого застосування цієї норми до осіб, діяння яких мали б кваліфікуватися за ч. 2 ст. 111 КК України, ця ознака має бути виключена з відповідного переліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова Ю. В. Проблеми криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь в умовах політики у сфері гуманізації кримінального законодавства України. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2014. № 2. С. 74–82.

2. Азаров Д. С. Розуміння суспільної небезпеки злочину (за результатами соціологічного експерименту). *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2019. Т. 3. С. 3–18.

3. Акімов М. О. До питання про недоцільність криміналізації поширення певної інформації (на прикладі законопроєкту № 8218 від 23 листопада 2022 року). *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри :* зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. Справ ; Кримінол. асоц. України ; Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 31–33.

4. Афанасенко С. І., Стойков І. М. Злочини проти основ національної безпеки України, що посягають на відносини у політичній сфері. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2015. № 3. С. 54–56.

5. Бабанін С. В. Окремі ознаки колабораційної діяльності. *Наукові проблеми запровадження правового режиму воєнного стану в Україні: сучасний вимір :* матеріали науково-практичного онлайн-заходу. 29 квітня 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 17–18.

6. Базелюк В. В. Інформаційна безпека як складова кримінально-правової політики в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 11. С. 445–448.

7. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права: доктринальні положення : монографія. Одеса : Фенікс, 2020. 358 с.

8. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : монографія. 2-е вид., перероб. та доп. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2010. 168 с.

9. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : монографія. 3-е вид., перероб. та доп. Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. 240 с.

10. Баран М. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки України : дис. … докт. філософії зі спеціальності 081 «Право», Львів. 242 с.

11. Бартош І. І. Кримінально-правова охорона господарських відносин у сфері функціонування енергетичного ринку : дис. … докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Вінниця, 2022. 256 с.

12. Батиргареєва В. С. Кримінально-правова охорона інформаційного простору України: варіанти модернізації. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції,* м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 13–20.

13. Білик П. Б. Нові галузі в системі права України: ціннісно-світоглядний підхід : дис. … докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів, 2023. 209 с.

14. Бондар В. Ю. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 114-2 Кримінального кодексу України. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану :* матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 281–286.

15. Борисов В. І. Інформація в системі ознак кримінальних правопорушень, передбачених нормами Особливої частини КК України. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції,* м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 109–116.

16. Борисов В. І. Склад злочину як правова модель. *Вісник академії адвокатури України.* 2009. № 1. С. 254–256.

17. Борисов В. І. Сучасна політика держави у сфері боротьби зі злочинністю та її напрямки. *Питання боротьби із злочинністю.* 2008. Вип. 15. С. 78–80.

18. Будяченко О. М. Щодо напрямів вдосконалення правового забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про засоби відсічі збройної агресії російської федерації. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні :* матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред. : Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права» ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2022. С. 153–157.

19. Бурда П. О. Відповідальність за несанкціоноване поширення військово значущої інформації за проєктом нового Кримінального кодексу України. *Теорія та практика правозастосування в сучасних умовах державотворення :* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 05 травня 2023 року). Івано-Франківськ. Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила». 2023. С. 336–341.

20. Бурда П. О. Про об’єкт злочинів, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.* 2024. № 1. С. 180–193.

21. Бурда П. О. Про підстави криміналізації діянь, передбачених ст. 114-2 КК України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 115–123.

22. Бурда П. О. Про соціальну обумовленість криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.* 2023. № 2. С. 151–162. DOI: 10.31558/2786-5835.2023.2.17. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14923

23. Вартилецька І. А. Кваліфікація суспільно-небезпечних діянь за статтею 114-2 КК України: питання розмежування. *Актуальні проблеми кримінального*

права : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.) / редкол. : В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 53–57.

24. Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2021. № 1 (15). С. 191–206.

25. Васілін Є. М. Доведення банку до неплатоспроможності: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складу злочину : дис. … канд. юрид. наук. Сєвєродонецьк, 2018. 244 с.

26. Вдовенко О., Воробйов Є., Гринишак М. Кримінальна відповідальність за поширення інформації в інтернеті до та після 24 лютого 2022 року. Київ : ГО «Платформа прав людини», 2022. 88 с.

27. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. 1064 с.

28. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Вид. 2-ге. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

29. Визначення агресії, затв. Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/169633___169633

30. Вирок Автозаводського районного суду м. Кременчука від 11 вересня 2023 р. у справі № 524/6006/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113343586

31. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 11 липня 2022 р. у справі № 127/13877/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105190434

32. Вирок Вознесенського районного суду Миколаївської області від 13 жовтня 2023 р. у справі № 473/3262/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114156926

33. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 28 липня 2023 р. у справі № 752/14990/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112495487

34. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 5 вересня 2023 р. у справі № 638/4776/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113224930

35. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 5 грудня 2023 р. у справі № 175/6464/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115395733

36. Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 23 грудня 2022 р. у справі № 229/1953/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108037338

37. Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 26 лютого 2024 р. у справі № 219/1870/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117232666

38. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 29 квітня 2024 р. у справі № 201/4378/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118706407

39. Вирок Заводського районного суду м. Запоріжжя від 16 листопада 2022 р. у справі № 332/2734/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107340699

40. Вирок Заводського районного суду м. Миколаєва від 6 березня 2023 р. у справі № 487/2555/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109361225

41. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 7 жовтня 2022 р. у справі № 344/11820/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106655690

42. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 26 грудня 2022 р. у справі № 202/7404/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108115704

43. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 20 липня 2023 р. у справі № 202/7631/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112313268

44. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 27 березня 2024 р. у справі № 202/5922/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117935280

45. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 1 липня 2022 р. у справі № 953/3690/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105042175

46. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 18 липня 2022 р. у справі № 953/3557/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105317323

47. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 18 вересня 2023 р. у справі № 953/1070/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113516448

48. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 5 жовтня 2022 р. у справі № 953/4383/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106625152

49. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 7 жовтня 2022 р. у справі № 953/3948/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106682043

50. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 28 жовтня 2022 р. у справі № 953/3726/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107005644

51. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 5 травня 2022 р. у справі № 404/1939/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104184551

52. Вирок Комінтернівського районного суду Одеської області від 15 серпня 2023 р. у справі № 504/1763/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112816995

53. Вирок Корабельного районного суду м. Миколаєва від 14 грудня 2023 р. у справі № 488/1530/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116007071

54. Вирок Ленінського районного суду м. Миколаєва від 27 лютого 2024 р. у справі № 489/2711/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117271281

55. Вирок Красноградського районного суду Харківської області від 9 серпня 2023 р. у справі № 626/430/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112738955

56. Вирок Краснопільського районного суду Сумської області від 17 травня 2023 р. у справі № 578/447/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110910707

57. Вирок Ленінського районного суду м. Миколаєва від 27 лютого 2024 р. у справі № 489/2711/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117271281

58. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 4 березня 2024 р. у справі № 463/6220/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117406513

59. Вирок Мар’їнського районного суду Донецької області від 17 червня 2022 р. у справі № 237/998/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106037341

60. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 26 квітня 2023 р. у справі № 953/6943/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110451701

61. Вирок Новоселицького районного суду Чернівецької області від 21 квітня 2023 р. у справі № 720/912/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/110379060

62. Вирок Обухівського районного суду Київської області від 10 листопада 2023 р. у справі № 372/2509/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114823130

63. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 8 вересня 2022 р. у справі № 569/12861/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106142006

64. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 17 серпня 2022 р. у справі № 522/9691/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105814281

65. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 29 листопада 2023 р. у справі № 522/21401/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115266129

66. Вирок Рівненського міського суду від 11 листопада 2023 р. у справі № 569/7699/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112162360

67. Вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 7 липня 2022 р. у справі № 452/1230/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105142289

68. Вирок Слов’янського міськрайонного суду Донецької області від 29 грудня 2022 р. у справі № 243/3420/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108172224

69. Вирок Слов’янського міськрайонного суду Донецької області від 4 квітня 2024 р. у справі № 243/1591/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118116311

70. Вирок Солом’янського районного суду м. Києва від 18 березня 2024 р. у справі № 760/6192/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117758035

71. Вирок Солом’янського районного суду м. Києва від 29 березня 2024 р. у справі № 1-кп/760/2572/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118073582

72. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 28 грудня 2023 р. у справі № 712/11995/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115995864

73. Вирок Сумського районного суду Сумської області від 17 січня 2024 р. у справі № 587/3259/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116351953

74. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 11 листопада 2023 р. у справі № 766/11243/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115560310

75. Вирок Центрально-Міського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 18 липня 2023 р. у справі № 216/4591/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112306703

76. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 2 жовтня 2023 р. у справі № 646/5322/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113851229

77. Вирок Червонозаводського районного суду м. Харкова від 11 грудня 2023 р. у справі № 646/2341/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115530524

78. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 22 травня 2023 р. у справі № 748/2757/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111000104

79. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 23 травня 2023 р. у справі № 743/149/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111020009

80. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 27 вересня 2022 р. у справі № 761/17069/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106536934

81. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 20 лютого 2023 р. у справі № 759/13037/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109105854

82. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 9 червня 2023 р. у справі № 761/15357/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111435761

83. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 21 липня 2023 р. у справі № 761/6314/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112345878

84. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 19 квітня 2024 р. у справі № 466/1691/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118499408

85. Вирок Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 21 лютого 2023 р. у справі № 689/340/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109108875

86. Візниця Ю. В. Особливості поширення медійної інформації під час дії норм правого режиму воєнного стану. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки».* 2023. № 24. С. 411–415.

87. Вішевник Н. Чому не можна поширювати інформацію про переміщення військових, і яка за це відповідальність. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/chomu-ne-mozhna-poshiryuvati-informaciyu-pro-peremishchennya-viyskovih-i-yaka-za-ce-vidpovidalnist.html

88. Вознюк А. А. Воєнний або надзвичайний стан як обставина, що впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання: актуальні питання вдосконалення кримінального законодавства. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану :* матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 43–54.

89. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 6. С. 308–317.

90. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об’єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

91. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій; вступне слово д-ра юрид. наук, проф. О. О. Дудорова. Київ : Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.

92. В Києві затримали тіктокера, після публікацій якого росіяни знищили ТРЦ «Ретровіль»: працював у Яндексі та в КМДА. URL: https://kyiv.depo.ua/ukr/kyiv/v-kievi-zatrimali-tiktokera-pislya-publikatsiy-yakogo-rosiyani-znishchili-trts-retrovil-pratsyuvav-u-yandeksi-ta-v-kmda-202203211435330

93. В Києві знайшли TikTok-«навідника», через якого окупанти обстріляли ТРЦ «Ретровіль». URL: https://apostrophe.ua/ua/news/society/2022-03-21/v-kieve-nashli-tiktoknavodchika-izza-kotorogo-okkupanty-obstrelyali-trc-retrovil/263357

94. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ : ВАІТЕ, 2021. 228 с.

95. Голіна В. В. Проблеми кримінологічного забезпечення криміналізації і декриміналізації у кримінальному праві України. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2015. № 3. С. 107–116.

96. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М. Методологічні засади розробки нової редакції Концепції національної безпеки України. *Національна безпека.* 2001. Вип. 4. С. 6–7.

97. Гордіна Н. О. Баланс між публічними та приватними інтересами в питаннях доступу до інформації в умовах правового режиму воєнного стану. *Правова система та державотворення: історичний вимір і сучасні тенденції :* матеріали II науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16–17 лютого 2024 р.). С. 72–76.

98. Горностай А. В. Принципи норм інформаційної безпеки в кримінальному праві України. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції,* м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 77–80.

99. Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України.* 2005. № 2. С. 95–96.

100. Грищук В. К., Пасєка О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 258 с.

101. Гуторова Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків : Вид-тво Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 384 с.

102. Данилюк Т. М. Значення змісту умислу та ступеня його конкретизації для визначення моменту закінчення злочинів з формальним складом. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2009. № 1. С. 1–10.

103. Демидова Л. М. Кримінально-правова оцінка умов воєнного стану та періоду збройного конфлікту при кваліфікації державної зради. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2014. Вип. 28. С. 79–88.

104. Демидова Л. М., Назарчук В. В. Кримінально-правова охорона національної безпеки України: кримінальна відповідальність за ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації. Харків : Право, 2019. 400 с.

105. Денисенко М. М. Злочини проти інформаційної безпеки України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми кримінального права : матеріали XIII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка* (Київ, 30 листоп. 2021 р.) / редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін. / упоряд. А. А. Вознюк, О. М. Шармар, О. А. Федоренко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 40–43.

106. ДМ до СТІ 00811Г.06А.001. Знати основи бойового застосування артилерійських підрозділів в загальновійськовому бою. Довідковий матеріал командирам (інструкторам) для підготовки до проведення занять з тактичної підготовки : Наказ №747-АД-НВЦ від 21 серпня 2020 р. URL: https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/06/%D0%94%D0%9C_%D0%B4%D0%BE_%D0%A1%D0%A2I_00811%D0%93.06%D0%90.001.pdf

107. Драчевський Є. Ю. Кримінально-правова охорона господарських відносин у сфері організації і проведення азартних ігор та лотерей : дис. ... канд. юрид. наук. Вінниця, 2021. 276 с.

108. Дубняк М. В. Конституційне право на свободу слова та кримінальна відповідальність за несанкціоноване поширення інформації. *Правові засоби*

протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії : матеріали круглого столу (м. Київ, 26 травня 2022 р.). Упоряд: Бевз С. І., Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О., Новошицька В. І. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. С. 68–72.

109. Дудоров О. О. Вибрані праці з кримінального права / переднє слово д-ра юрид. наук, проф. В. О. Навроцького. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. 952 с.

110. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2017. 872 с.

111. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України : дис. … докт. юрид. наук. Луганськ, 2007. 513 с.

112. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : монографія; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 400 с.

113. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки»: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2015. № 1. С. 162–170.

114. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова охорона лісу в Україні : монографія. Київ : Норма права, 2023. 520 с.

115. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України : монографія. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

116. Євтєєва Д. П., Лапкін А. В. До проблеми предмета кримінального правопорушення за ч. 2 ст. 114-2 КК України. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. Харків : Право, 2023. С. 216–219.

117. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.

118. Ємельянов В. П., Новікова Л. В., Семикін М. Н. Терористичні злочини: кримінально-правова характеристика та питання вдосконалення антитерористичного законодавства: монографія. Харків: Кроссроуд, 2007. 216 с.

119. Забуга Ю. Ю. Щодо доцільності встановлення кримінальної відповідальності представників ЗМІ та редакторів за окремі прояви порушення військової цензури. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції,* м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 184–187.

120. Завада Х. В. Система злочинів, що посягають на інтереси України у сфері державної безпеки. *Національний юридичний журнал.* 2016. Вип. 4. С. 152–157.

121. Загиней З. Квазікримінальна відповідальність юридичних осіб за кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2017. № 3. С. 49–56.

122. Загиней-Заболотенко З. Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україні, рух, переміщення або розміщення збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 114-2 КК України): основні проблеми правозастосування. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні :* збірник матеріалів VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Львів, 09 грудня 2022 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 434–437.

123. Загиней-Заболотенко З. А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 5. С. 479–482.

124. Загиней-Заболотенко З. А. Реалізація норм інституту застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у судовій практиці: результати десятирічного марафону. *Слово Національної шкоди суддів України.* 2024. № 1. С. 137–148.

125. Загребельна Н. А. Поширення юридичної відповідальності за правопорушення в мережі Інтернет в умовах воєнного стану в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2023. № 2. С. 28–32.

126. Загуменна Ю. О., Сокуренко В. В. Національна безпека України в умовах воєнного стану: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2024. Т. 31. № 2. С. 114–138.

127. Здорове використання соціальних мереж. URL: https://www.facebook.com/groups/135691851878707/posts/789844109796808/?_rdr

128. Зеленов Г. М. Злочини, які порушують установлений порядок виникнення та виконання майнових зобов’язань (кримінально-правова характеристика): дис. … канд. юрид. наук. Луганськ, 2009. 227 с.

129. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування. За заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.

130. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження : монографія / переднє слово д-ра юрид. наук, проф. О. О. Дудорова. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1128 с.

131. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 4-те вид., опрацьоване і доповн. Львів: БаК, 2012. 536 с.

132. Карчевський М. В. Кримінально-правове регулювання інформаційної безпеки. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки : матеріали VI*

міжнар. наук.-практ. конференції, м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 46–52.

133. Каторкін Р. Деякі питання кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст. 114-2 КК України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти :* матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.) ; у 2-х ч. Ч. І. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 537–540.

134. Кваша О. Родовий об’єкт злочинів розділу І Особливої частини Кримінального кодексу України: держава & національна безпека. *Право України.* 2022. № 11. С. 24–36.

135. Киричко В. М. Обмеження конституційних прав на інформацію під час воєнного стану шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції,* м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 142–148.

136. Кількість користувачів месенджера WhatsApp досягла двох мільярдів. URL: https://www.unian.ua/economics/telecom/10873463-kilkist-koristuvachiv-mesendzhera-whatsapp-dosyagla-dvoh-milyardiv.html

137. Книженко О. Покарання та інші заходи кримінально-правового реагування за вчинення колабораційної діяльності. *Вісник кримінального судочинства.* 2023. № 1–2. С. 142–150.

138. Колодяжний М. Г. Інформація як складова національної безпеки. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції,* м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН

України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 171–175.

139. Констандаке К. 10 років спілкування: як змінилися світ і месенджери з 2010 року. URL: https://ms.detector.media/trendi/post/26249/2020-12-22-10-rokiv-spilkuvannya-yak-zminylysya-svit-i-mesendzhery-z-2010-roku/

140. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ : Вид-во «Юрид. думка», 2008. 252 с.

141. Користування Telegram в Україні за часи війни збільшилось у 8 разів. URL: https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/29684/2022-06-17-korystuvannya-telegram-v-ukraini-za-chasy-viyny-zbilshylos-u-8-raziv/

142. Коротюк О. В. Кримінальний кодекс Чеської Республіки / Переклад на українську мову. Київ : ОВК, 2020. 264 с.

143. Костюк О. М. Засоби масової інформації у системі протидії злочинам проти основ національної безпеки України : дис. … докт. філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2024. 214 с.

144. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. *Юридична практика.* 12 березня 2022 р. URL: https://pravo.ua/voiennyi-stan-iak-obstavyna-iaka-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachenniapokarannia/

145. Красницький І., Яремко Г. Право на свободу вираження поглядів як «ширма» для втручання в діяльність судових органів. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2024. № 65. С. 157–172.

146. Крижна В. В. Особливості відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації під час війни. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану :* матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 113–118.

147. Кримінал за допис в Інтернеті: що не так із законодавством та судовою практикою. URL: https://www.ppl.org.ua/kriminal-za-dopis-v-interneti-shho-ne-tak-iz-zakonodavstvom-ta-sudovoyu-praktikoyu.html

148. Кримінальна відповідальність за поширення інформації в інтернеті до та після 24 лютого 2022 року / Вдовенко О., Воробйов Є., Гринишак М. Київ : ГО «Платформа прав людини», 2022. 88 с.

149. Кримінальне право : навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк; за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

150. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

151. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.

152. Кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. Київ : Істина, 2011. 1112 с.

153. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ : «ВД «Дакор», 2013. 786 с.

154. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ: видавництво «Елтон – 2», 2012. 780 с.

155. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студентів юридичних вузів і факультетів / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. В. Бенківський та ін.; за ред. П. С. Матишевського. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

156. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид. переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 680 с.

157. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джужи. Київ : ВД «Дакор», 2018. 339 с.

158. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів ; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса : ОДУВС, 2021. 452 с.

159. Кримінальне право України: Загальна частина : тексти лекцій : навчально-методичний посібник / авт. : А. Я. Берш, В. П. Кедик, Е. Е. Кузьмін та ін. ; за заг. ред. Н А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса : Астропрінт, 2022. 328 с.

160. Кримінальний кодекс Киргизької Республіки. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675065

161. Кримінальний кодекс Литовської Республіки / за ред. О. В. Коротюк; переклад К. В. Менченя. Київ : ОВК, 2021. 158 с.

162. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&pos=5;-106#pos=5;-106

163. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325

164. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30421110

165. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

166. Кримінологія : підручник / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с.

167. Кузнецов В. В., Сийплокі М. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/40900/1/

Кримінальна%20відп._за%20колабораційну%20діяль-сть%20як%20новий%20виклик%20сьогодення.pdf

168. Кузніченко С. О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 32–36.

169. Куліш А. М., Малетова О. С., Лелека С. С. Особливості кваліфікації несанкціонованого поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 8. С. 345–349.

170. Куц В. М., Сотніченко В. С. Юридична особа як об’єкт застосування кримінально-правових заходів : моногр. Київ : Національна академія прокуратури України, 2017. 250 с.

171. Лантінов Я. О. Основні склади злочинів : навч. посіб. для самостійної підготовки. Харків : НТМТ, 2009. 496 с.

172. Лантінов Я. О. Щодо визначення національної безпеки України як об’єкта кримінально-правової охорони. *Форум права.* 2011. № 1. С. 570–574.

173. Лесяк Н. І., Кушпіт В. П. Загальна характеристика та види злочинів проти основ національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2018. № 6. С. 287–290.

174. Лихова С. Я. Кримінальні правопорушення воєнного часу та шляхи вдосконалення кримінально-правових норм. *Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану.* Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 9 грудня 2022 року. Укладачі : Є. Л. Стрельцов, В. П. Кедик. Відп. редактор Є. Л. Стрельцов. Одеса : ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА». С. 28–30.

175. Лихова С. Я., Сисоєва В. П. Колабораційна діяльність і пособництво державі-агресору: аналіз новел кримінального законодавства. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану :* матеріали

наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 142–143

176. Ліпкан В. А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України : монографія. Київ : Текст, 2003. 600 с.

177. Луценко Ю. В., Денисенко М. М. Протидія злочинності в умовах воєнного стану: теоретико-правові проблеми. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2022. Вип. 3. С. 70–75.

178. Мальцева А. В. Соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за втручання у діяльність державного діяча. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2023. № 1. С. 207–225.

179. Маслова О. О. Обстановка вчинення злочину в кримінальному праві України. *Право і суспільство.* 2015. № 6. Ч. 2. С. 148–152.

180. Матвійчук В. К. Злочини проти основ національної безпеки: поняття та загальна характеристика. *Юридична наука.* 2013. № 9. С. 80–87.

181. Мерник А. М., Стоян Є. О., Артеменко К. С. Обмеження прав людини та основоположних свобод в умовах воєнного стану в України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 49–52.

182. Мисливий В. А. Кримінально-правова охорона основ національної безпеки в умовах воєнного стану. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії :* матеріали круглого столу (м. Київ, 26 травня 2022 р.). Упоряд : Бевз С. І., Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О., Новошицька В. І. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2022. С. 8–12.

183. Михайлов О. О. Юридична особа як суб’єкт злочину: іноземний досвід та перспективи його застосування в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2008. 16 с.

184. Мірошниченко С. С. Відповідальність юридичних осіб (у контексті реформування національного кримінального законодавства). *Південноукраїнський правничий часопис.* 2021. № 1. С. 8–13.

185. Мірошниченко С. Ю. Воєнний стан в Україні: проблеми кримінально-правового регулювання і правозастосування. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. 2022. Вип. 1. С. 30–36.

186. Міхайліна Т. В., Мартинюк О. В. Співвідношення національної та інформаційної безпеки держави у площині інформаційного і кримінального права. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 7. С. 265–268.

187. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 242 с.

188. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія; передмова д-ра юрид. наук, проф., заслуженого діяча науки і техніки України О. О. Дудорова. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 1152 с.

189. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2009. 246 с.

190. Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 КК України): що варто враховувати громадянам та правозастосовцям і що не врахував законодавець. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні :* матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред. : Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права» ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2022. С. 145–153.

191. Мовчан Р. О. Підстави криміналізації злочинів у сфері земельних відносин. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 9. С. 201–205.

192. Мовчан Р. О. Суспільна небезпека діяння як основний принцип криміналізації самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2008. № 2. С. 81–92.

193. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за посягання на таємницю інформації, що належить державі, за проєктом Кримінального кодексу України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції *«Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми».* 26 травня 2023 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 108–113.

194. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 КК України): проблеми судової практики та вдосконалення законодавства. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. Харків : Право, 2023. С. 210–216.

195. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації за проєктом Кримінального кодексу України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 54–62.

196. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Теоретичні основи обмеження права людини на інформацію в умовах воєнного стану: системно-правовий аспект. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка.* 2024. Вип. 3. С. 106–116. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.106-116. URL: https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/238/223

197. Мовчан Р. О., Незнайко С. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об’єктів житлово-комунального господарства: монографія. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2018. 224 с.

198. Мовчан Р. О., Рубащенко М. А. Кримінально-правова охорона таємниці інформації, що належить державі, за проєктом Кримінального кодексу України: окремі дискусійні положення. *Правничий часопис Донецького університету.* 2023. № 1. Т. 3. С. 69–81.

199. Навроцький В. О., Максимович Р. Л. «Розповсюдження» як наскрізне кримінально-правове поняття. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2024. № 1. С. 35–42.

200. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

201. Нетеса Н. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр : монографія. Харків : Право, 2013. 304 с.

202. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернєя. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

203. Новицька Н., Новицький А. Обмеження права на інформацію в умовах воєнного стану як запорука забезпечення національної безпеки. *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини :* матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ : «Видавництво Людмила», 2022. С. 184–188.

204. Новікова К. А. Деякі новели кримінально-правового забезпечення інформаційної безпеки в умовах воєнного стану. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції,* м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 194–198.

205. Новікова К. А. Деякі питання караності кримінальних правопорушень проти інформаційної безпеки держави за кримінальним законодавством України. *Питання боротьби із злочинністю.* 2024. Вип. 47. С. 41–47.

206. Новікова К. А. Кримінально-правове регулювання цензури в умовах воєнного стану (на прикладі російсько-української війни). *Питання боротьби із злочинністю.* 2024. Вип. 47. С. 35–41.

207. Олійник В. І. Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони державної таємниці в Україні : дис. … докт. юрид. наук. Київ, 2023. 529 с.

208. «Опора»: Основними джерелами новин для українців, які перебувають за кордоном, є месенджери та соцмережі. URL: https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/32259/2023-06-23-opora-osnovnymy-dzherelamy-novyn-dlya-ukraintsiv-yaki-perebuvayut-za-kordonom-ie-mesendzhery-ta-sotsmerezhi/

209. Орловська Н. Про модель кримінально-правового впливу на юридичну особу в Україні. *Юридична Україна.* 2014. № 2. С. 125–130.

210. Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2015. 20 с.

211. Панасюк Т. І. Відповідальність за «коригування вогню»: основні висновки за результатами аналізу судових вироків. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція».* 2024. № 70. С. 73–76.

212. Панов М. І. Системність кримінального права і проблеми удосконалення кримінального законодавства. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань* : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму (23–24 вересня 2011 р.). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. С. 311–317.

213. Панов М. Чезаре Беккаріа і його славнозвісний трактат «Про злочини та покарання» (до 250-річчя опублікування). *Право України.* 2014. № 9. С. 226–244.

214. Панченко О. В. Кримінальне провадження щодо юридичної особи : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Харків, 2018. 21 с.

215. Пащенко О. О. Значення зарубіжного досвіду для криміналізації суспільно небезпечних діянь та з'ясування соціальної обумовленості кримінально-правових норм. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Сер.: Юрид. науки.* 2015. Вип. 3. Т. 3. С. 38–42.

216. Пащенко О. О. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки нормами розділу I Особливої частини КК України. *Питання боротьби із злочинністю.* 2024. Вип. 47. С. 11–17.

217. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 446 с.

218. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм : дис. ... докт. юрид. наук. Одеса, 2019. 449 с.

219. Політова А. С. Поширення інформації про Збройні Сили України в умовах збройного конфлікту: кримінально-правовий аспект. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції,* м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 153–157.

220. Поліція встановила автора відео прильоту по кривому рогу. URL: https://zn.ua/ukr/war/politsija-vstanovila-avtora-video-prilotu-po-krivomu-rohu.html

221. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

222. Пономаренко Ю. А. Кримінально-правова політика в Україні. *Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи :* монографія. Київ : ВАІТЕ, 2015. 686 с.

223. Пономаренко Ю. А. Кримінально-правове реагування на актуальний виклик інформаційні безпеці в умовах воєнного стану (спроба наукового коментаря до ст. 114-2 КК). *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки :* матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції, м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 117–135.

224. Пономаренко Ю. Несанкціоноване поширення військово значущої інформації: питання кримінально-правової кваліфікації та застосування кримінально-правових засобів. *Право України.* 2022. № 11. С. 100–117.

225. Пономаренко Ю. А. Штраф як вид покарання у кримінальному праві України (за результатами реформи 2011 р.) : наук. нарис / наук. ред. Ю. В. Баулін. Харків : Право, 2012. 80 с.

226. Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 9 квітня 2024 р. у справі № 639/1528/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118297134

227. Постанова Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13 березня 2024 р. у справі № 953/3558/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117757857

228. Постанова Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 квітня 2024 р. у справі № 743/149/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/118725214

229. Постанова Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 жовтня 2024 р. у справі № 295/9646/23. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/122220977

230. Права людини і громадянина в афоризмах та прислів’ях. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол. : П. М. Рабинович та ін. Київ : Атіка, 2001. URL: https://osvita.khpg.org/index.php?id=1007570625

231. Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України : Указ Президента України № 63/2022 від 23 лютого 2022 р. URL: https://www.president.gov.ua/documents/632022-41393

232. Про право на цивільну вогнепальну зброю : проєкт Закону України від 25 червня 2021 р. № 5708. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190

233. Проценко Т. О., Селезньова О. М. Позитиви й негативи інформаційного суспільства: погляд з позиції філософії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція».* 2014. № 10-2. Т. 1. С. 8–10.

234. Провоторов О. П. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичної особи як інститут кримінального права України : автореф. дис. … канд. юрид. наук. Київ, 2019. 19 с.

235. Пруненко Д. О., Христич І. О. Сучасний стан інформаційної безпеки. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. Харків : Право, 2023. С. 290–293.

236. Рекомендації журналістам щодо організації роботи на військових об’єктах та в районах бойових дій в умовах воєнного стану. Підготовлено Управлінням зв’язків з громадськістю ЗСУ. Київ : 2024. URL: https://www.mil.gov.ua/content/zmi/rekomendacii_dlia_ZMI_new24.pdf?fbclid=IwAR2xrOK2QdIY_uTqQIHcGHEOBVIwben9CNsg9it6EFcT72SRoEKZL5m2qbo

237. Рік обстрілу «Retroville»: в Києві вшанували пам’ять загиблих під час удару росіян по ТРЦ. URL: https://apostrophe.ua/ua/news/kyiv/misto/2023-03-20/god-tragicheskomu-obstrelu-trk-retroville-v-kieve-pochtili-pamyat-pogibshih-vo-vremya-raketnogo-udara-rossiyan-po-kievu/293432

238. РНБО нагадує: жодних згадок щодо локацій з пальним та нафтопродуктами. URL: https://glavcom.ua/country/incidents/rnbo-nagaduje-zhodnih-zgadok-shchodo-lokaciy-z-palnim-ta-naftoproduktami-839457.html

239. Рубащенко М. А. Місце злочинів проти основ національної безпеки України в системі Особливої частини Кримінального кодексу України. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2013. № 2. С. 117–124.

240. Рубащенко М. А. Система Особливої частини КК України і тріада «людина – суспільство – держава». *Сучасна доктрина кримінального права в правовій системі України: поняття, джерела, значення, проблеми формування :*

матеріали V міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 14 трав. 2021 р. Харків : Право, 2021. С. 65–69.

241. Рубащенко М. А., Мовчан Р. О. Кримінальні правопорушення проти державної безпеки в проєкті нового Кримінального кодексу України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2023. № 3. С. 328–341.

242. Рябчинська О. П. Обмеження права на доступ до інформації у воєнний час. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. Харків : Право, 2023. С. 86–91.

243. Ряполов А. П. Окремі напрями удосконалення забезпечення інформаційної безпеки в умовах війни. URL: https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/download/3169/3200

244. Ряполов А. П. Теоретико-правова характеристика інформаційної безпеки в умовах воєнного стану. URL: https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/884

245. Самчинська О. А. Ст. 114-2 Кримінального кодексу України – необхідність чи порушення права на свободу слова. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії :* матеріали круглого столу (м. Київ, 26 травня 2022 р.). Упоряд : Бевз С. І., Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О., Новошицька В. І. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2022. С. 92–95.

246. Сердечна А. Ю. Правові аспекти забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації в умовах воєнного стану. *Проблеми європейської та світової безпеки: правові вектори :* матеріали круглого столу (Київ, 10 травн. 2023 р.) / Упоряд : Бевз С. І., Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. С. 74–77.

247. Спільна заява Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства оборони України та представників ЗМІ від 27 квітня 2022 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/spilna-zayava-ministerstva-kulturi-ta-informacijnoyi-politiki-ukrayini-ministerstva-oboroni-ukrayini-ta-predstavnikiv-zmi

248. Сорока С. Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану: кримінально-правовий аспект. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки».* 2023. № 1. С. 291–296.

249. Станіч В. С. Кримінальний кодекс Республіки Польща / за ред. В. Л. Менчинського; переклад на укр. мову В. С. Станіч. Київ : ОВК, 2019. 138 с.

250. Станіч В. С., Менченя К. В. Кримінальний кодекс Французької Республіки. / Переклад на українську мову. Київ : ОВК, 2017. 348 с.

251. Старко О. Л. Аналіз практики застосування ст. 114-2 Кримінального кодексу України (несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану). *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. № 5. С. 752–756.

252. Старко О. Л. Портрет особи, яка вчинила несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (за матеріалами судової практики та офіційної статистичної інформації). *Актуальні питання реформування правової системи :* зб. матеріалів XXI Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 13–14 вересня 2024 р. / Уклад. Джурак Л. М. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. С. 106–108.

253. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.

254. Тімофєєва Л. Ю. Інформаційна війна та інформаційна оборона в сучасних реаліях кримінального права України. *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції,* м. Харків, 12 трав. 2022 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків : Право, 2022. С. 236–238.

255. Тімофєєва Л. Ю. Особливості кваліфікації поширення інформації в умовах воєнного режиму. *Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану :* матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 26 трав. 2022 р.) / редкол.: С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, А. А. Вознюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 222–225.

256. Тімофєєва Л. Ю. Принципи кримінального права України та їх реалізація в умовах війни. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2022. № 1. С. 36–51.

257. Тімофєєва Л. Ю. Пропорційність обмежень поширення інформації в умовах воєнного режиму. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2023. № 1. С. 53–69.

258. Тімофєєва Л. Ю. Свобода слова та поширення інформації в умовах воєнного режиму. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії :* матеріали круглого столу (м. Київ, 26 травня 2022 р.). Упоряд : Бевз С. І., Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О., Новошицька В. І. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2022. С. 32–34.

259. Тугарова О. К. Воєнний стан vs свобода слова: окремі питання правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 10. С. 446–450.

260. У Вінниці затримали чоловіка, який фіксував переміщення українських військових (Відео). URL: https://vinbazar.com/news/podiyi/u-vinnitsii-zatrimali-cholovika-yakiy-fiksuvav-peremishchennya-ukranskih-viyskovih-video

261. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 года № 985-XV. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923#pos=6;-142

262. Українська аудиторія Viber збільшилася на половину за 2017 рік. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2018/03/7/634803/

263. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

264. Ухвала Харківського апеляційного суду від 28 березня 2024 р. у справі № 953/6943/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117995669#

265. Ухвала Чернігівського апеляційного суду від 6 листопада 2023 р. у справі № 743/149/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/114809393

266. У мережі обурені сюжетом «1+1», після якого росіяни розбомбили ремонтний цех бронетанкового заводу в Києві. URL: https://www.5.ua/suspilstvo/umerezhi-obureni-siuzhetom-11-pislia-iakoho-rosiiany-rozbombyly-remontnyitsekh-bronetankovoho-zavodu-v-kyievi-274631.html

267. Федорончук А. В. Обмеження прав і свобод людини в умовах пандемії covid-19 та воєнного стану в Україні: порівняльно-правовий аспект. URL: http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/342/9406/19636-1

268. Фєдосєєв В. В. Проблемні аспекти тлумачення та застосування норми про кримінальну відповідальність за незаконне поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну (ч. 1 ст. 114-2 КК України). *Питання боротьби із злочинністю.* 2024. Вип. 47. С. 177–185.

269. Фєдосєєв В. В. Щодо деяких аспектів проблеми використання засобів масової інформації для поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України. *Інформаційна агресія в сучасному світі: правовий аналіз та протидія :* матеріали всеукраїнського науково-практичного круглого столу. Харків, 21 червня 2024 р. : електрон. наук. вид. / редкол. : В. С. Батиргареєва та ін. Харків : Майдан, 2024. С. 148–153.

270. Фіалка М. Документ, що містить державну таємницю? як предмет кримінальних правопорушень у сфері охорони державної таємниці. *Науковий вісник*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 3. С. 225–231.

271. Фоменко Л. Від 3 до 12 років. Що загрожує тим, хто наважується викладати роботу ППО. URL: https://vesti.ua/uk/strana-uk/grozit-ot-3-do-12-let-chto-grozit-tem-kto-reshaetsya-vykladyvat-rabotu-pvo?fbclid=IwAR36E9ua-AH1IESfM-ZvgmFAMNGeQJrDkYJmusnQaQBf0KKwj8YOau71SS4

272. Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2014. № 1. С. 19–28.

273. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика : дис. … д-ра юрид. наук. Київ, 2005. 440 с.

274. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ : Істина, 2004. 504 с.

275. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія. Київ : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

276. Хавронюк М. Порушення принципу законності і рівності перед законом у змінах до Кримінального кодексу під час війни. Аналіз помилок у законах воєнного часу щодо змін Кримінального кодексу України. URL: https://pravo.org.ua/blogs/porushennya-pryntsypu-zakonnosti-i-rivnosti-pered-zakonom-u-zminah-kryminalnogo-kodeksu-pid-chas-vijny/

277. Харитонов С. О. Безпека держави, суспільства, особи та вектори її формування. *Кримінально-правова охорона безпеки людини, нації, світу: фундаментальність, трансдисциплінарність і ноонауковість убезпечення :* матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2024 р.) / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Ю. А. Пономаренко, С. О. Харитонов та ін.] ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. кримін. права, каф. кримін.-прав. політики ; Гром. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права», Відокремл. підрозділ в Харківс. обл. Харків : Право, 2024. С. 73–77.

278. Хитра О. Л. Інформаційна безпека України в умовах війни: сучасні виклики та стратегії захисту. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні*

уроки : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 лютого 2024 року) / упор. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 968–970.

279. Чорний Р. Л. Злочини проти основ національної безпеки за кримінальним правом України : монографія. Хмельницький : Хмельн. ун-т управління та права, 2018. 525 с.

280. Чорний Р. Л. Поняття, система та кримінально-правова характеристика складів злочинів проти основ національної безпеки України : автореф. дис. … докт. юрид. наук. Харків, 2021. 39 с.

281. Чорний Р. Л. Система злочинів проти безпеки держави за Кримінальним кодексом України. *Університетські наукові записки.* 2013. Вип. 1. С. 261–272.

282. Чорнозуб Л. В. Кримінальна відповідальність за ухилення від відбування покарання, не пов’язаного з позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 208 с.

283. Чуваков О. В. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика : автореф. дис. … докт. юрид. наук. Київ, 2017. 33 с.

284. Шапченко С. Д. Співучасть у злочині: постатейний коментар до розділу VI Загальної частини Кримінального кодексу України. *Законодавство України: науково-практичні коментарі.* 2003. № 9. С. 87–88.

285. Шевчук А. В., Боднарук О. М. Воєнний стан як каталізатор криміналізації діянь. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. У 2-х т. Т. 2. С. 292–294.

286. Шпіляревич В. В. Окремі аспекти забезпечення національної безпеки України крізь призму положень конституції України. *Кримінально-правова охорона безпеки людини, нації, світу: фундаментальність, трансдисциплінарність і*

ноонауковість убезпечення : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2024 р.) / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Ю. А. Пономаренко, С. О. Харитонов та ін.] ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. кримін. права, Каф. кримін.-прав. Політики ; Гром. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права», Відокремл. підрозділ в Харківс. обл. Харків : Право, 2024. С. 45–48.

287. Щербина Н. О. Розуміння поняття «зброї» у Загальній частині Кримінального кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 3. С. 445–448.

288. Юдін А. Топ месенджерів в Україні та світі 2020. URL: https://marketer.ua/ua/top-messengers-in-ukraine-and-the-world/

289. Як українці змінювали улюблені месенджери та соцмережі протягом 5 років – дослідження. URL: https://nzl.theukrainians.org/ulyubleni-mesendzhery-ukrainciv.html

290. Ярмиш Н. Проблеми кваліфікації злочинів, вчинених групою осіб за попередньою змовою. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2010. № 4. С. 53–57.

291. Ярмиш Н. М. Проблемні аспекти застосування ч. 3 ст. 114-2 КК України. *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні :* матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу 14–15 березня 2024 р., м. Київ. Київ : Алерта, 2024. С. 172–176.

292. Brottsbalk. URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/

293. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch, Fassung vom 13.05.2024. URL: https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296

294. Codice Dell’ Ambiente de Italiano. URL: https://www.altalex.com/documents/news/2013/09/12/codice-dell-ambiente-parte-iii-difesa-del-suolo-e-tutela-delle-acque#parte3

295. Codigo Penal de Portugues. URL: https://dre.pt/dre/legislacao-consolidada/decreto-lei/1995-34437675-108044761

296. Criminal Code of the Republic of Serbia. URL: http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/5

297. Criminal Code of Georgia. URL: https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=259

298. Criminal Code of the Republic of Romania. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8291/file/Romania_Penal%20Code_am2017_en.pdf

299. Emanazione Del Nuovo Codice Penale. URL: https://www.global-regulation.com/translation/san-marino/2985618/emanation-of-the-new-penal-code.html

300. Kazenski zakonik. URL: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5050

301. Kazneni zakon. URL: https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon

302. Karistusseadustik. URL: https://www.juristaitab.ee/sites/default/files/seaduste-tolked/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%2001.04.2024.pdf

303. Krimināllikums. URL: https://likumi.lv/doc.php?id=88966

304. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. URL: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444

305. Lov om straff (straffeloven). https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28

306. Наказателен Кодекс. URL: https://lex.bg/laws/ldoc/1589654529

307. Straffeloven. Offentliggørelsesdato 24/09/2019. URL: https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/1650

308. Strafgesetzbuch (StGB). URL: https://dejure.org/gesetze/StGB

309. Telegram: чому він такий популярний серед українців та які небезпеки приховує. URL: https://netfreedom.org.ua/article/telegram-chomu-vin-takij-populyarnij-sered-ukrayinciv-ta-yaki-nebezpeki-prihovuye

310. Telegram, Viber, WhatsApp, Signal — яким месенджерам можна довіряти. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2017/12/15/632183/

311. Trestný zákon. URL: https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300#f3204359

312. Viber користуються 99% опитаних українців віком від 24 до 34 років, на 2-му місці - Facebook Messenger, на 3-му – Telegram – дослідження. URL: https://interfax.com.ua/news/telecom/676844.html

313. Wetboek van Strafrecht. Geldend van 25-07-2020 t/m heden. URL: https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2020-07-25

314. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ. URL: http://parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=arm&enc=utf8

315. Пономаренко Ю. А. Кримінально-правові наслідки запровадження в Україні воєнного стану. *Проблеми законності.* 2019. Вип. 145. С. 180–192.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

_____ 2024

АКТ

27.11 2024 м. Київ № 184-нд

Впровадження результатів дисертації
Бурди Петра Олексійовича на тему:
«Кримінально-правова протидія
несанкціонованому поширенню військово
значущої інформації» в наукову
діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

– начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Віктора Корольчука;

– т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури Андрія Містюка;

– завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1 доктора юридичних наук, професора Андрія Вознюка;

– завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса Бурди Петра Олексійовича за темою: «Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на розв'язання такої важливої науково-прикладної проблеми, як обґрунтування теоретичних положень та розроблення напрямів удосконалення вітчизняного кримінального закону і практики його застосування, спрямованих на підвищення ефективності кримінально-правової протидії несанкціонованому поширенню військово значущої інформації, що дає

підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ.

Проаналізовано основні результати дослідження Бурди П. О., зокрема, наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Бурда П. О. Про підстави криміналізації діянь, передбачених ст. 114-2 КК України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 54–62. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280269. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/280269

2. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації за проєктом Кримінального кодексу України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 54–62. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280269. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/280269

3. Бурда П. О. Про соціальну обумовленість криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.* 2023. № 2. С. 151–162. DOI: 10.31558/2786-5835.2023.2.17. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14923

4. Бурда П. О. Про об'єкт злочинів, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.* 2024. № 1. С. 180–193. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.18. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16171

5. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Теоретичні основи обмеження права людини на інформацію в умовах воєнного стану: системно-правовий аспект. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка.* 2024. Вип. 3. С. 106–116. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.106-116. URL: https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/238/223

6. Бурда П. О. Відповідальність за несанкціоноване поширення військово значущої інформації за проєктом нового Кримінального кодексу України. *Теорія та практика правозастосування в сучасних умовах державотворення :* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 05 травня 2023 року). Івано-Франківськ. Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила». 2023. С. 336–341.

7. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за посягання на таємницю інформації, що належить державі, за проєктом Кримінального кодексу України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції *«Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми».* 26 травня 2023 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 108–113.

8. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 КК України): проблеми судової практики та вдосконалення законодавства. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. Харків : Право, 2023. С. 210–216.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок про те, що вищезазначені матеріали дисертаційного дослідження Бурди П. О. застосовуються

під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

Віктор КОРОЛЬЧУК

Андрій МІСТЮК

Андрій ВОЗНЮК

Людмила ГАЙДАР

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Станіслав ГУСАРЄВ

27.11.2024

АКТ

27.11.2024 м. Київ № 113-ОП

Впровадження результатів дисертації
Бурди Петра Олексійовича на тему:
«Кримінально-правова протидія
несанкціонованому поширенню військово
значущої інформації» в освітній процес
НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

– т.в.о. начальника відділу організації освітнього процесу Олени Мельник;

– т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури Андрія Містюка;

– начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Віктора Корольчука;

– завідувача кафедри кримінального права та кримінології ННІПП, доктора юридичних наук, професора Вікторії Бабаніної;

– завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», та наукові праці аспіранта заочної форми навчання кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса Бурди Петра Олексійовича за темою: «Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації».

Проаналізовано основні результати дослідження Бурди П. О., зокрема, наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Бурда П. О. Про підстави криміналізації діянь, передбачених ст. 114-2 КК України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 54–62. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280269. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/280269

2. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації за проєктом Кримінального кодексу України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 54–62. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280269. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/280269

3. Бурда П. О. Про соціальну обумовленість криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.* 2023. № 2. С. 151–162. DOI: 10.31558/2786-5835.2023.2.17. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14923

4. Бурда П. О. Про об'єкт злочинів, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.* 2024. № 1. С. 180–193. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.18. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16171

5. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Теоретичні основи обмеження права людини на інформацію в умовах воєнного стану: системно-правовий аспект. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка.* 2024. Вип. 3. С. 106–116. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.106-116. URL: https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/238/223

6. Бурда П. О. Відповідальність за несанкціоноване поширення військово значущої інформації за проєктом нового Кримінального кодексу України. *Теорія та практика правозастосування в сучасних умовах державотворення :* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 05 травня 2023 року). Івано-Франківськ. Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила». 2023. С. 336–341.

7. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за посягання на таємницю інформації, що належить державі, за проєктом Кримінального кодексу України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції *«Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми».* 26 травня 2023 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 108–113.

8. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 КК України): проблеми судової практики та вдосконалення законодавства. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. Харків : Право, 2023. С. 210–216.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Бурди П. О. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право (Особлива частина)», «Кваліфікація кримінальних правопорушень», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Олена МЕЛЬНИК

Андрій МІСТЮК

Віктор КОРОЛЬЧУК

Вікторія БАБАНІНА

Людмила ГАЙДАР

Додаток В

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька обл. 71100

тимчасово переміщений за адресою: вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69000

E-mail: rector@bdpu.org.ua; http://bdpu.org.ua;

Код згідно з ЄДРПОУ 02125220

_27.11.2024_ № _52-08/436_ На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертації Бурди Петра Олексійовича на тему: «Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Результати дисертаційного дослідження Бурди Петра Олексійовича на тему: «Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації», пройшли успішну апробацію в освітньому процесі, що забезпечується кафедрою правознавства Бердянського державного педагогічного університету (БДПУ).

Установлено практичне значення результатів дисертаційного дослідження, яке полягає в ґрунтовному розробленні конкретних висновків та рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняного кримінального закону та практики його застосування в частині відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації.

Проаналізовано основні результати наукового дослідження Бурди П. О., зокрема, наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Бурда П. О. Про підстави криміналізації діянь, передбачених ст. 114-2 КК України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 54–62. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280269. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/280269

2. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації за проєктом Кримінального кодексу України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 54–62. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280269.

URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/280269

3. Бурда П. О. Про соціальну обумовленість криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.* 2023. № 2. С. 151–162. DOI: 10.31558/2786-5835.2023.2.17. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14923

4. Бурда П. О. Про об'єкт злочинів, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.* 2024. № 1. С. 180–193. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.18. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16171

5. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Теоретичні основи обмеження права людини на інформацію в умовах воєнного стану: системно-правовий аспект. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка.* 2024. Вип. 3. С. 106–116. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.106-116. URL: https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/238/223

6. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за посягання на таємницю інформації, що належить державі, за проєктом Кримінального кодексу України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції *«Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми».* 26 травня 2023 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 108–113.

7. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 КК України): проблеми судової практики та вдосконалення законодавства. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. Харків : Право, 2023. С. 210–216.

Наукові праці Бурди П. О. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Бердянського державного педагогічного університету, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право (Особлива частина)», «Кваліфікація кримінальних правопорушень», а також під час підготовки навчально-методичних матеріалів.

Результати впровадження дисертаційного дослідження Бурди Петра Олексійовича на тему: «Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації» обговорено і затверджено на засіданні кафедри правознавства БДПУ (протокол № 6 від 20 листопада 2024 р.).

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації.

3

Завідувач кафедри правознавства,
доктор юридичних наук, професор Дмитро КАМЕНСЬКИЙ

Проректор з наукової роботи БДПУ,
доктор технічних наук, професор Яна СИЧІКОВА

Додаток Г

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, 21021, тел. приймальні: +38 (0432) 50-89-30,
факс: +38 (0432) 50-87-78, E-mail: rector@donnu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02070803

«10» 12 2024 № 539/01-13/01
На №_____від_____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертації
БУРДИ ПЕТРА ОЛЕКСІЙОВИЧА
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»
на тему «Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації в Україні»

Дисертація Бурди Петра Олексійовича «Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації в Україні» виконана відповідно до планів науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса в рамках тем: «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0118U003140) та «Правові механізми забезпечення, охорони і захисту прав людини» (державна реєстрація № 0122U002369), у межах яких автор досліджує питання кримінально-правової протидії проявам несанкціонованого поширення військово значущої інформації.

Результати дослідження Бурди Петра Олексійовича використано у навчальному процесі кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладенні навчальних дисциплін «Кримінальне право України (Особлива частина)» (СО «Бакалавр») та «Теорія і практика кримінально-правової кваліфікації та доказування (СО «Магістр») юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Проректор з наукової роботи **Сергій РАДІО**

Міністерство освіти і науки України * Донецький національний університет імені Василя Стуса * Ідентифікаційний код 02070803

Додаток Д

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Бурда П. О. Про підстави криміналізації діянь, передбачених ст. 114-2 КК України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 115–123. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.51.287992. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/287992/282838

2. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінально-правова протидія несанкціонованому поширенню військово значущої інформації за проєктом Кримінального кодексу України. *Правова держава.* 2023. № 2. С. 54–62. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.50.280269. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/280269

3. Бурда П. О. Про соціальну обумовленість криміналізації несанкціонованого поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.* 2023. № 2. С. 151–162. DOI: 10.31558/2786-5835.2023.2.17. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14923

4. Бурда П. О. Про об’єкт злочинів, передбачених ст. 114-2 Кримінального кодексу України. *Правничий часопис Донецького університету імені Василя Стуса.* 2024. № 1. С. 180–193. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.1.18. URL: https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/16171

5. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Теоретичні основи обмеження права людини на інформацію в умовах воєнного стану: системно-правовий аспект. *Вісник ЛННІ ім. Е. О. Дідоренка.* 2024. Вип. 3. С. 106–116. DOI: 10.32782/2786-9156.107.3.106-116. URL: https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/238/223

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Бурда П. О. Відповідальність за несанкціоноване поширення військово значущої інформації за проєктом нового Кримінального кодексу України. *Теорія та*

практика правозастосування в сучасних умовах державотворення : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 05 травня 2023 року). Івано-Франківськ. Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила». 2023. С. 336–341.

2. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за посягання на таємницю інформації, що належить державі, за проєктом Кримінального кодексу України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції *«Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми».* 26 травня 2023 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 108–113.

3. Мовчан Р. О., Бурда П. О. Кримінальна відповідальність за поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 КК України): проблеми судової практики та вдосконалення законодавства. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання :* матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол. : Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. Харків : Право, 2023. С. 210–216.